

Fonologija i morfologija novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga polja i Knina

Velić, Luka

Doctoral thesis / Disertacija

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

<https://doi.org/10.17234/diss.2023.271681>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:649972>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Luka Velić

**FONOLOGIJA I MORFOLOGIJA
NOVOŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA
VRPOLJA, KNINSKOGA POLJA I KNINA**

Doktorski rad

Zagreb, 2023.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Luka Velić

**FONOLOGIJA I MORFOLOGIJA
NOVOŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA
VRPOLJA, KNINSKOGA POLJA I KNINA**

Doktorski rad

Mentorica:

dr. sc. Ivana Kurtović Budja, znanstvena suradnica

Zagreb, 2023.

University of Zagreb

Faculty of Humanities and Social Sciences

Luka Velić

**THE PHONOLOGY AND MORPHOLOGY
OF THE NEO-ŠTOKAVIAN IKAVIAN
DIALECTS OF VRPOLJE, KNINSKO
POLJE AND KNIN**

Doctoral dissertation

Supervisor:
Research Assistant Ivana Kurtović Budja, Ph. D.

Zagreb, 2023.

Životopis mentora

Ivana Kurtović Budja rođena je 1972. godine u Splitu. Diplomirala je na Filozofskome fakultetu u Zagrebu 1997. godine radom „Kliški mjesni govor”. Magistrirala je 2003. godine na temu „Fonološki opis mjesnih govora čakavskih mjesta koja gravitiraju Zadru, Šibeniku i Splitu”. Doktorirala je radom „Govori Makarskoga primorja – fonologija i morfologija” 2009. godine.

U Institutu za hrvatski jezik i jezikoslovlje radi od 1998. godine, prvo na projektu *Hrvatski jezični atlas*, koji je vodio dr. sc. Mijo Lončarić, a onda na projektu *Istraživanje kajkavskoga narječja*, koji vodi dr. sc. Anita Celinić.

Sudjeluje i na projektima: *Zvučni atlas hrvatskih austrijacizama i germanizama* pod vodstvom dr. sc. Velimira Piškorca s Odsjeka za germanistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i dr. sc. Hannesa Scheutza s Instituta za germanistiku Sveučilišta u Salzburgu (od 2013. godine) i *Zvučni atlas hrvatskih govora* pod vodstvom dr. sc. Velimira Piškorca (od 2014. godine). Suradnicom je na projektu *Kolokacijska baza hrvatskoga jezika* pod vodstvom dr. sc. Goranke Blagus Bartolec (od 2014. godine).

Hrvatska dijalektologija, osobito južnočakavski kopneni i dalmatinski novoštokavski govori predmetom su joj užega interesa. Uz to se bavi i proučavanjem odnosa hrvatskoga standardnoga jezika i narječja. Surađuje u emisiji „Govorimo hrvatski” Hrvatskoga radija te u različitim emisijama Hrvatske televizije s temama iz dijalektologije i zaštite nematerijalne kulturne baštine, a od 2003. godine članicom je Povjerenstva za nematerijalnu kulturnu baštinu pri Ministarstvu kulture Republike Hrvatske. Dobitnicom je i zahvalnica: povodom obilježavanja 210. godišnjice rođenja preporoditelja, pjesnika i svećenika Pavla Štoosa za zalaganje u očuvanju lokalnoga govora na području Općine Dubravica (od gospodina Vlade Stiperskoga dne 10. prosinca 2010. godine u Dubravici) te za svesrdnu podršku povodom obilježavanja dvadeset godina djelovanja klape Hrvatske ratne mornarice Sveti Juraj (od gospodina Marka Bralića dne 23. travnja 2021. godine u Splitu).

Zahvala

Ova je doktorska disertacija vrhuncem mogega istraživačkoga rada. Nastala je zapravo kao plod cjelostudijskoga nastojanja: što na preddiplomskome, što na diplomskome, a posebno na poslijediplomskome studiju, gdje je metodološki u potpunosti začeta. Posebnostima novoštokavskih ikavskih govora Kninske krajine bavio sam se tijekom cijele fakultetske naobrazbe, te se na poslijediplomskome studiju rodila i ideja, uz potporu profesorâ, o opisu fonologije i morfologije triju bliskih takvih govora: Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina.

Sama ideja koncepcije u potpunosti je osmišljena uz pomoć docentice Marije Malnar Jurišić: tako su odabrani govori i metodologija, što je uključivalo i opsežan korpus od trideset i šest ispitanika, po dvanaest iz svakoga naselja (Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina), uz simetričnu podjelu prema trima dobnim skupinama (starijoj, srednjoj i mlađoj). Takav je korpus uslijed specifična razmještaja stanovništva trebalo poslije terenskoga istraživanja obraditi uključujući zemljopisno mjerilo u distribuciju pojedinih jezičnih pojava. Tako su se dobile i razlike unutar govorâ, odnosno unutar svakoga naselja. Znanstvena suradnica Perina Vukša Nahod bila je vrlo temeljita i zaslužna je za niz otkrića i detaljnijih dijelova analize, na koje je često vrlo neizravno, ali precizno upućivala. Tako je u trima novoštokavskim ikavskim govorima koji se ovdje opisuju otkriven i neoakut, što je prozodijska osobitost naglasnoga inventara koja se ne sreće često u novoštokavskim ikavskim govorima. Premda je rad velikom većinom nastao pod mentorskom palicom docentice Malnar Jurišić i znanstvene suradnice Vukša Nahod, uslijed specifične distribucije pojedinih pojava u trima govorima daljnji je i konačni rad iziskivao vrlo podroban opis na nekim mjestima. Najposebnijim je mjestom ikavski odraz jata, koji je trebalo temeljito predstaviti jer se uz veće ili manje čuvanje ikavštine svugdje uočio ponovni prodor nekih čestih ikavizama u mlađih Kninjana, kao i smanjenje zazora (stigme) prema ikavizmima u svim trima govorima poslije Domovinskoga rata. Stoga sam pod mentorskom palicom znanstvene suradnice Ivane Kurtović Budja završnoj analizi pristupio i kao poznavatelj prilika u trima govorima Kninske krajine, kao i njezina zemljopisa. To je, pokazalo se, u veoma uskoj i neodvojivoj svezi i uslijed mjestimične nepovezanosti govornika u svakom naselju, ali i uslijed urbanizacije te promjene nacionalne slike Kninske krajine poslije Domovinskoga rata. Svemu sam kao izvorni govornik svjedočio cijeli svoj život i bilježio pojave i mijene, pažljivo ih svrstavši u disertaciju. Time se dobila detaljna slika jezičnih odnosa u Kninskoj krajini te položaja triju novoštokavskih ikavskih govora prema drugim idiomima u Kninskoj krajini u prošlosti i danas. Dakako, djelatnost svih triju mentorica ishodila je time da se pokazuje kako su tri opisivana novoštokavska ikavska govora, uz neke razlike (vidljiv je utjecaj susjednih istočnohercegovačkih govora na nekim mjestima), slična drugim

новоštokavskim ikavskim govorima u Republici Hrvatskoj, navlastito u Dalmatinskoj zagori te se popunila rupa na dijalektološkoj karti. Rad triju mentorica držim iznimno bogatim iskustvom i rada u ovome obliku bez njih ne bi bilo. Pritom su docentica Malnar Jurišić i znanstvena suradnica Vukša Nahod nastupile pretežito istraživački, a znanstvena suradnica Kurtović Budja veoma potvrdno glede cijela rada. Znanstvenoj suradnici Kurtović Budja zahvaljujem na nadasve ugodnim razgovorima i veoma preciznim komentarima, a posebno me iznenadilo njezino poznavanje najtanjih kutaka zemljopisa Kninske krajine. Potonja me je spoznaja ponukala da neka mjesta dodatno istražim što je temeljitije moguće. Zahvaljujem i znanstvenomu savjetniku Željku Joziću na usrdnoj potpori kada je disertacija trebala biti primaknuta svojem koncu. On je i prepoznao vrijednost disertacije na kojoj su počivala tri mentorstva, nastupivši tako kao neformalni četvrti mentor. Također zahvaljujem osoblju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje u lijepim željama da se ovaj, u posljednjim danima veoma pojačan i koristan napor privede kraju. Na pomoći pri izradi povijesnoga poglavlja zahvaljujem izvanrednomu profesoru Anti Braliću iz Zadra.

Svi su moji ispitanici bili jako zainteresirani za istraživanje koje sam provodio i od njih sam tijekom obrade podataka usvojio i zemljopisno mjerilo pokraj stečena jezikoslovnoga kroatističkoga te sam opisu dodao sve specifičnosti njihova govora. Veoma se korisnim i sadržajno zanimljivim pokazalo kazivanje svih govornika neovisno o dobnoj skupini, što držim veoma vrijednim iskustvom: i sam sam, naime, nastupio kao entuzijast u istraživanju. Za kninski novoštokavski ikavski govor veoma je vrijednom spoznajom ovoga dijalektološkoga istraživanja postao govor najstarijega dijela naselja Knina – kninske Strane, kojim govori polovica ispitanika Kninjana ili je s njim bila u doticaju, a još nekolicina ima određene veze s tim predjelom jer joj je rodbina nekoć ondje živjela. Sa svakim sam ispitanikom posebno uživao, katkada upoznavajući i mjesto njihova življenja (koje u Strani nije svugdje vidljivo golim okom, nego se krije u njezinim dubinama), što je stvorilo posebno zadovoljstvo u trenucima temeljitije obrade građe koju sam dobio od njih. Imao sam prigodu prenijeti nešto svojega znanja neizravno i isključivo kroz dijalektološke upitnike, no većinom sam dobivao veoma raznolike i često meni nove podatke za svoju analizu. Te su spoznaje obogatile ne samo ovu disertaciju, nego i moj pojam o novoštokavskim ikavskim govorima Kninske krajine, upotpunivši ranije spoznaje te posluživši kao vrelo geneze za vlastit govor i idiolekt, kojemu pridajem posebnu pozornost. Prije istraživanja nisam bio svjestan postojanja cijela niza oblika, što je najvećim doprinosom mojih ispitanika, a onda i ovoga istraživanja. Moj je doprinos ondje bio usmjeren na otkrivanje, no otkrilo se puno više nego sam se bio nadao. Stoga su i moji ispitanici nastupili kao vrsni filolozi, a o nekim pojavama (posebno o ikavskome odrazu jata)

moglo bi se još pisati jer Vrpoljani, Kninskopoljci i Kninjani o njima veoma rado govore i ne treba ih puno poticati.

Na koncu zahvaljujem i svim svojim kolegama, znancima (i znalcima) te rodbini, od kojih sam primio mnogobrojne savjete tijekom višegodišnjega rada na istraživanju. Vjerujem da će pri čitanju svima biti od koristi.

Sažetak

Ciljem je rada opisati fonologiju i morfolologiju novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina, kojima govore isključivo Hrvati. Istraživanje je potaknuto složenom etnolingvističkom slikom u kojoj se ti govori nalaze, te se opisuju promjene i razlike u govorima svih triju naselja. Podrobnije, pokazuje se da se, uz neke razlike, dobro čuva govor u starosjedilaca, koji su u Kninskoj krajini ostali tijekom Domovinskoga rata, i u povratnika koji su se poslije njega onamo vratili, da zbog utjecaja istočnohercegovačkih govora Srba u različitoj mjeri postoje razlike u fonologiji i u morfolologiji govora triju naselja te među starijim i mlađim ispitanicima. U tu svrhu snimao se spontani govor te su provedeni opsežni dijalektološki upitnici (od kojih je uslijed pandemije koronavirusa samo dio sniman), a u analizu uključena je i usputno prikupljena građa. Istraživanju sam pristupio i kao izvorni govornik vrpolskoga govora, a kombinacijom tih pristupa uz usporedbe s drugim govorima dobiven je opsežan opis fonoloških i morfoloških značajka novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina, koji uz utjecaj susjednih istočnohercegovačkih govora Kninske krajine na nekim mjestima dobro čuvaju veliku većinu značajka novoštokavskih ikavskih govora u cjelini, napose onih u Republici Hrvatskoj. I u fonologiji i u morfolologiji posvjedočene su konzervativne (npr. neoakut) i inovativne crte (npr. povlačenje starijih sinkretiziranih DLI mn., koji su posve iščeznuli u Kninu), što govore čini pomalo specifičnima u narječnome krajoliku premda se većina značajka novoštokavskih ikavskih govora čuva na svim jezičnim razinama, od fonologije do leksika.

Ključne riječi: *Domovinski rat, fonologija, Hrvati, Knin, Kninska krajina, Kninsko Polje, morfolologija, novoštokavski ikavski, Republika Hrvatska, Vrpolje.*

Abstract

Due to a widely known and complicated ethno-linguistic structure of Kninska krajina before the Croatian War of Independence and after it being much more famous than its dialectal landscape, which has not been investigated much or has been so very poorly, the aim of this research is to describe a part of the dialects of Kninska krajina, i.e. the Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and Knin. The research deals extensively with their phonology and morphology, which exhibit some archaic (e.g. the neo-acute tone in phonology, more closely in the field of prosody) and some innovative traits (e.g. a retreat of older levelled dli. pl. endings on nouns, which has been completed in the dialect of Knin). Neo-Štokavian Ikavian dialects are spoken exclusively by Croats and the Eastern Herzegovinian dialects exclusively by Serbs, and since speakers of Serbian ethnicity migrated for the most part from Kninska krajina in the wake of the Operation Storm (August 1995) the speakers of Croatian ethnicity and their Neo-Štokavian Ikavian dialects remained the only ones that could be dialectologically investigated. As it is also shown, the pre-War Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and Knin have been exhibiting an influence upon the post-War immigration of speakers, mostly from Bosnia and Herzegovina, who are also largely speakers of their own local Neo-Štokavian Ikavian dialects. This is exhibited e.g. in a more widespread use of the Ikavian forms than was the case earlier and in the spreading of the unreduced infinitive forms, which are a dominant trait of the Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and Knin. The dialects of Vrpolje, Kninsko Polje and Knin are investigated here because the areas where they are spoken form a cohesive urban structure, although due to the Serbian population being in the majority in Kninsko Polje and Knin in the pre-War time and during the War the speakers of the Neo-Štokavian Ikavian dialects were sometimes physically separated into several groups that preserved the dialects on their cohesive territory (the east of Kninsko Polje and Velići-Marići-Bilići in Kninsko Polje and Strana (*the Side*) in Knin). Also, the Neo-Štokavian Ikavian dialect of Potkonje in Kninska krajina is briefly mentioned in some side-notes for the sake of comparison.

For the need of data collection, we have primarily used the casual speech recordings and several dialectological questionnaires, whereof the general one was modelled after the one designed for *Hrvatski jezični atlas*. In addition, casual notes on the dialects taken along the way are also used as a source. Under assumption of the existence of some differences in the idioms of the natives (that remained in Kninska krajina during the duration of the War) and the returnees (that migrated at some point during the War and subsequently returned) and in the phonology and the morphology of the three dialects and, furthermore, between older and

younger speakers, twelve interviewees were elected from each of the three areas, totalling thirty-six for the entire corpus. They were at the same time divided into three groups depending on age: the older, the middle and the younger generation of speakers. While casual speech recordings were all successfully made during the course of the research (2020-2022), due to the outbreak of the Covid-19 pandemic only a handful of smaller questionnaires could be recorded. All the data were used and extremely helpful, and although most traits are shown to be kept mostly or sometimes only by the older speakers, for the neo-acute tone there were some instances of the younger speakers retaining more of it. The neo-acute tone is pretty rare in the Neo-Štokavian Ikavian dialect group taken as a whole, and in the three Neo-Štokavian Ikavian dialects in Kninska krajina it appears in a handful of categories.

The phonology is, generally taken, more or less typical of the Neo-Štokavian Ikavian dialect group. The three Neo-Štokavian Ikavian dialects of Kninska krajina have a five-vowel system, consonant system has copious substitutions of *h* (although sometimes kept, as in the dialect of Bitelić in Sinjska krajina) and exhibits a change of *f* predominantly into *v*, although it is somewhat rarer than elsewhere in Dalmatinska zagora. The dialect of Strana in Knin has merged the two affricate pairs into two middle sounds, again more kin to the ones in the dialect of Sinj in Sinjska krajina than of Imotski in Imotska krajina, all within the scope of Dalmatinska zagora. *M* does not shift into *n* when word-final, a trait typical of the neighbouring Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrlička krajina and of Badanj in Drniška krajina. Also, simplification of consonant clusters is somewhat rarer than in the neighbouring Neo-Štokavian Ikavian dialects. The prosody includes four tones with variation in length and fall/rise, and the rare neo-acute tone as a fifth component and is somewhat more frequent in a couple of cases than in the rest of the categories and examples, and it is said that it could be preserved into the speech of the next generation of speakers.

The morphology is also largely typical of the Neo-Štokavian Ikavian dialect group. The most obvious difference or departure is a retention of the older dli. pl. endings in nouns solely by older speakers and they are completely lost in the dialect of Knin. However, the *e*-type noun system's dli. pl. *-ami* (now mostly: *-ama*) is an areal trait shared by the three Neo-Štokavian Ikavian dialects, the Eastern Herzegovinian dialects and Ikavian Čakavian and Ikavian-Ekavian Čakavian dialects in the northern Dalmatia and in Gacka. Numeral forms like *dvānājst* are another trait shared by the neighbouring Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrlička krajina and of Badanj in Drniška krajina.

Apart from some similarities to the neighbouring Neo-Štokavian Ikavian dialects of Vrlička krajina and of Badanj in Drniška krajina and peculiarities shared by some Neo-Štokavian Ikavian dialects in Sinjska krajina (Bitelić, Sinj), there are a handful of influences

from the Eastern Herzegovinian dialects of Kninska krajina due to a long coexistence with Neo-Štokavian Ikavian dialects there, e.g. in the accent of infinitive forms such as *rèci* and *dóci* (both appearing facultatively) and in the accent of past participles like *dřžā* (masc.) and *dřžāla* (fem.). Similarities to other Neo-Štokavian Ikavian dialects, on the other hand, are noted predominantly not only in the phonology and the morphology, but also in the syntax and the vocabulary.

Keywords: *Croatian War for Independence, Croats, Eastern Herzegovinian, Knin, Kninska krajina, Kninsko Polje, morphology, Neo-Štokavian Ikavian, phonology, Vrpolje.*

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Ciljevi	1
1.2. Hipoteze.....	1
1.3. Metodologija.....	4
1.4. Dosadašnja istraživanja	8
2. ŠTOKAVSKO NARJEČJE.....	11
2.1. O štokavskom narječju i njegovoj podjeli	11
2.2. O novoštokavskome ikavskom dijalektu	14
2.3. O kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i njihovu smještaju u novoštokavski ikavski dijalekt.....	16
3. POVIJEST I DEMOGRAFIJA VRPOLJA, KNINSKOGA POLJA I KNINA.....	19
4. POVIJEST KNINSKIH NOVOŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA	22
4.1. Razvitak kninskih novoštokavskih ikavskih govora s naglaskom na XX. stoljeće.....	22
4.2. Sociolingvistički osvrt na položaj kninske ikavštine u XXI. stoljeću	25
5. FONOLOGIJA	29
5.1. Glasovni sustav.....	29
5.1.1. Vokalizam	29
5.1.1.1. Inventar.....	29
5.1.1.2. Distribucija	30
5.1.1.3. Realizacija	31
5.1.1.3.1. Redukcije vokala	33
5.1.1.4. Stezanje	36
5.1.1.5. Glasovne promjene u pojedinačnim riječima.....	37
5.1.1.5.1. Zamjene vokala.....	37
5.1.1.5.2. Promjena <i>ra > re</i>	39
5.1.1.6. Podrijetlo	39
5.1.1.6.1. Odras praslavenskih nosnika	39
5.1.1.6.2. Odras praslavenskih poluglasa	39
5.1.1.6.3. Odras jata.....	40
5.1.2. Konsonantizam	49
5.1.2.1. Inventar.....	49
5.1.2.2. Realizacija	50
5.1.2.3. Distribucija	50
5.1.2.4. Č i ć, ž i ž	51
5.1.2.5. Fonem <i>x</i>	55

5.1.2.6. Fonem <i>f</i>	59
5.1.2.7. Odraz slogotvornoga <i>!</i>	61
5.1.2.8. Delabijalizacija <i>-m > -n</i>	61
5.1.2.9. Rotacizam	62
5.1.2.10. Alternacije konsonanata i konsonantskih skupina.....	63
5.1.2.10.1. Pojednostavljene konsonantskih skupina	63
5.1.2.10.2. Gubljenje konsonanata	64
5.1.2.10.3. Sibilizacija	65
5.1.2.10.4. Proteza	66
5.1.2.11. Razvitak pojedinih konsonantskih skupina	67
5.1.2.12. O odrazu praslavenskoga * <i>t'</i> , * <i>d'</i> , šćakavizmu i drugoj jotaciji	67
5.2. Prozodija.....	70
5.2.1. Inventar	70
5.2.2. Realizacija.....	70
5.2.3. Distribucija.....	71
5.2.3.1. Distribucija silaznih naglasaka u riječima stranoga podrijetla.....	71
5.2.4. Prenošenje i preskakanje naglasaka.....	73
5.2.5. Kanovačko duljenje.....	76
5.2.6. Duljenje pred zvonačnikom (sonantom).....	78
5.2.7. Neoakut u govorima Kninske krajine	80
6. MORFOLOGIJA.....	87
6.1. Imenski sustav	88
6.1.1. Imenice.....	88
6.1.1.1. Imenice <i>a</i> -vrste	88
6.1.1.1.1. Imenice muškoga roda.....	89
6.1.1.1.2. Imenice srednjega roda.....	95
6.1.1.2. Imenice <i>e</i> -vrste	98
6.1.1.3. Imenice <i>i</i> -vrste.....	103
6.1.2. Pridjevi.....	107
6.1.2.1. Stupnjevanje pridjeva	112
6.1.3. Zamjenice.....	113
6.1.3.1. Osobne zamjenice i povratna <i>sěbē /se</i>	114
6.1.3.2. Upitne i odnosne zamjenice	116
6.1.3.3. Posvojne zamjenice i povratno-posvojno <i>svôj</i>	119
6.1.3.4. Pokazne zamjenice	122
6.1.3.5. Neodređene zamjenice	126
6.1.4. Brojevi.....	128

6.2. Glagolski sustav.....	131
6.2.1. Present.....	131
6.2.1.1. Prva glagolska vrsta	132
6.2.1.2. Druga, treća, peta i šesta glagolska vrsta.....	137
6.2.1.3. Četvrta glagolska vrsta	142
6.2.2. Aorist.....	145
6.2.3. Perfekt	146
6.2.3.1. Glagolski pridjev radni.....	147
6.2.3.1.1. Naglasak glagolskoga pridjeva radnoga prve i treće glagolske vrste, trećega razreda četvrte te prvoga razreda pete i šeste glagolske vrste	149
6.2.4. Pluskvamperfekt	155
6.2.5. Futur I., II. i III.....	156
6.2.6. Imperativ	158
6.2.7. Kondicional I.	159
6.2.8. Glagolski pridjev trpni	160
6.2.9. Infinitiv	162
6.3. Naglasne paradigme	167
OGLEDI GOVORA	179
ZAKLJUČAK	190
LITERATURA.....	195
PRILOZI.....	201
O autoru.....	206

1. UVOD

Govori Kninske krajine, nemaju potpunijega dijalektološkog opisa, za razliku od ostalih govora Dalmatinske zagore poput badanjskoga (npr. Čilaš 2002: 50), bitelskoga (Ćurković 2014: 25–323), govora Imotske krajine i susjedne Bekije (Šimundić 1971: 9–213) i drugih (za širi pregled istraživanja vidi Galić 2019: 74). Stoga se u ovome radu prvi put detaljnije opisuje fonologija i morfologija novoštokavskih ikavskih mjesnih govora triju naselja: Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina. U njima je prema popisima stanovništva 1991. i 2011. godine bilo najviše Hrvata.¹

1.1. Ciljevi

Glavnim je ciljem ovoga rada opis fonologije i morfologije ikavskih mjesnih govora: Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina. Opisuju se promjene koje su zahvatile navedene govore jer su zbog miješana stanovništva te gdje gdje djelomične izoliranosti govornika i unutar samih naselja, odnosno zbog različita polaznog idiolektâ, one djelovale različitom jačinom. Dobiveni rezultati mjestimice se uspoređuju s rezultatima u ostalim srodnim govorima, posebice s onima na ozemlju Republike Hrvatske.

1.2. Hipoteze

Unatoč migracijama najvećega dijela stanovništva tijekom Domovinskoga rata te u poraću (vidi poglavlja 3. i 4.), prva je hipoteza da starosjedioci, koji su tijekom cijela ratnoga razdoblja ostali živjeti na području grada Knina, te povratnici u Knin, dobro čuvaju značajke svojega materinskoga govora. One se u njih ipak razlikuju u pojedinostima, što se ima vidjeti pri njihovom opisu. Vrpolje, Kninsko Polje i Knin povezana su jezična cjelina unutar Grada Knina, no hrvatsko je stanovništvo u njima u najvećoj mjeri bilo odvojeno u nepovezane, veće cjeline (što je ometalo prirodan doticaj u najvećoj mogućoj mjeri). Druga je hipoteza da postoje razlike u fonologiji i morfologiji govornikâ triju naselja. Na njihov govor u manjoj (Vrpolje,

¹ Prema prvim rezultatima najnovijega popisa stanovništva iz 2021. godine Grad Knin ukupno ima 11755 stanovnika, od čega u Vrpolju 165, u Kninskome Polju 789, a u naselju Kninu 8317 stanovnika. Dano je samo ukupno stanovništvo jer dne 2. rujna 2022. godine još nisu pristigli podatci o nacionalnoj i vjerskoj pripadnosti, a doneseni su podatci preuzeti iz Excelova dokumenta na stranici Državnoga zavoda za statistiku (<https://popis2021.hr/>).

Kninsko Polje) ili većoj (Knin) mjeri utjecao je govor brojnih jekavaca s kojima su bili u doticaju, a koji su govornici istočnohercegovačkoga dijalekta. Treća je hipoteza kako su u fonologiji i u morfologiji opazive razlike među starijim i mlađim govornicima.

KRATICE ISTRAŽIVANIH GOVORA

Kn – Knin

KP – Kninsko Polje

Vr – Vrpolje

Ako je primjer potvrđen u svim trima naseljima, oznaka se punkta ne navodi.

OSTALE KRATICE

aor. – aorist

dosl. – doslovno

dv. – dvojina

eng. – engleski

f. I., II., III. – futur I., II. ili III.

gl. pr. r. – glagolski pridjev radni

hrv. – hrvatski

imp. – imperativ

inf. – infinitiv

isklj. – isključivo

itd. – i tako dalje

izg. – izgovor, izgovaraj

jd. – jednina

knj. – standardno, standardnim jezikom

kond. I. – kondicional I.

l. (1., 2., 3., jd. ili mn.) – gramatičko lice

lat. – latinski

m. r. – muški rod

mal. – malina

mn. – množina

N, G, D, A, V, L, I – nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, lokativ, instrumental

n. p. A, B, C – sinkronijska naglasna paradigma A, B ili C

neodr. – neodređeni vid

neposvj. – neposvjedočeno, neposvjedočen oblik

než. – neživo

nije posvj. – nije posvjedočeno, oblik nije posvjedočen

njem. – njemački

npr. – na primjer

ob. – obično

odn. – odnosna (zamjenica)

odr. – određeni vid

op. a. – opaska, napomena autora (istraživača)

perf. – perfekt

pogr. – pogrdno, uvrjedljivo

prenes. – preneseno (značenje)

pril. – prilog

plpf. – pluskvamperfekt

prez. – prezent

r. – rođen, rođena (prezimenom)

rač. – računalno, u računalstvu

rij. – rijetko

rj. – rjeđe

s. r. – srednji rod

sinkr. – sinkronijski

srp. – srpski

st. – stariji (ispitanici)

tzv. – takozvani

ugl. – uglavnom

up. – upitna (zamjenica)

usp. – uspoređi

v. – vidi

zn. – značenje

ž. – živo

ž. r. – ženski rod

Umjesto kratica isklj., ob., rij., rj., st., usp. i v. dolazi naizmjenice i puna riječ.

1.3. Metodologija

S obzirom na to da je demografska slika Kninske krajine ipak poznatijom od dijalektološke (usporedi bilješke o promjeni stanovništva u Čilaš 2002: 11–12, Lisac 2008: 105) ovdje će se objasniti predmet proučavanja. Knin je zapravo najveće mjesto u Republici Hrvatskoj koje je u drugoj polovici devedesetih godina prošloga stoljeća promijenilo nacionalni sastav.

U radu se donose rezultati istraživanja isključivo govora Hrvatâ u Vrpolju, Kninskome Polju i Kninu, ili onih koji su podrijetlom iz tih naselja. Razloga su tomu dva: Hrvati su u tim naseljima bili uglavnom razdvojeni u veće cjeline od srpskoga stanovništva te nisu bili u neprestanu međusobnu doticaju, a njihovi govori temeljno su novoštokavski ikavski. Srpski su govori na kninskome području nasuprot tomu istočnohercegovački. Doticaja između govornika novoštokavskih ikavskih govora, premda su živjeli odvojeni žiteljima srpske nacionalnosti i govornicima istočnohercegovačkih govora, ipak je bilo svakodnevno pri posjećivanju, uslijed rodbinskih veza, odlazaka na misu i sličnih aktivnosti. Tako su se oduvijek razmjenjivala jezična obilježja među tim trima govovima. Govornika novoštokavskoga ikavskoga govora bilo nastanjenih u tim naseljima, bilo podrijetlom iz njih jest oko 180 (Vr), 60 (KP) i 110 (Kn). Dakle, najviše je govornika Vrpoljana. Prodor brojna stanovništva, govornika istočnohercegovačkoga dijalekta, s područja u sjevernoj Dalmaciji (mahom iz bukovačkih naselja, pri čemu više iz onih južnijih), navlastito od šezdesetih do devedesetih godina XX. stoljeća, utjecao je na te govore, osobito na kninski.

Dočim je gradski govor druge polovice dvadesetoga stoljeća bio dominantno (i)jekavski, tijekom Domovinskoga rata u međunarodno nepriznatoj Republici Srpskoj Krajini stalo se govoriti i ekavski, što je poslije nestalo. Taj ekavski govor, koji se ovdje ne može klasificirati, nije bio autohtonim u sjevernoj Dalmaciji i nije zaživio na području Grada Knina. Zapravo i poglavitim razlogom izostanku opisa istočnohercegovačkih govora na području Kninske krajine jest to da je uoči Oluje većina srpskoga stanovništva izbjegla odatle. Osim toga Hrvati su u gradu Kninu podrijetlom homogenije stanovništvo jer su Srbi – premda su velikom većinom rođeni u Republici Hrvatskoj, u gradu Kninu – onamo naseljavani u najvećem broju tijekom druge polovice XX. stoljeća. Zbog toga u Hrvatâ ne postoje supstratni i adstratni govor kao u srpskoga stanovništva.

Još je jedan razlog zbog kojega ne opisujem govore Srba, a ukorijenjen je u tradiciji: Hrvati i Srbi, kao i u brojnim drugim sredinama, obično se prepoznaju po pridjevskim oznakama *katolici* i *pravoslavci*. Govor je katolika novoštokavski ikavski, a pravoslavaca istočnohercegovački. Opis kninskih novoštokavskih ikavskih govora opis je dijela govora, a

razlike koje postoje među govornicima, a odnose se na istočnohercegovačke govore, opisuju se prema građi sa snimaka i iz upitnika, te prema autorovim spoznajama, čime se smještaju u kontekst novoštokavskih ikavskih govora u Republici Hrvatskoj i šire. Ja sam izvornim govornikom vrpoljskoga novoštokavskoga ikavskoga govora i iscrpno poznajem njegov sustav. Trenutačno živim u Kninu, a predci su mi generacijama nastanjeni na području Kninske krajine (podrijetlom iz Vrpolja i Kninskoga Polja, danas velikim dijelom nastanjeni u Kninu), što doprinosi opisu koji slijedi.

Fonološka i morfološka građa prikupljena je ponajprije snimanjem spontana govora te popunjavanjem pet upitnika. Jedan od njih je opći, donosi ukupnost jezičnih značajka svakoga od istraživanih govora, a ostala četiri su ciljani upitnici koji detaljnije istražuju pojedine značajke. Opći upitnik ima petnaest stranica i njime su se ispitivali najčešći primjeri u fonologiji (ostatak je dobiven spontanom razgovorom i usputno prikupljenom građom) te sklonidba (podrobno u zamjenica i podrobnije u pridjeva uz naglasak u stupnjevanju) i sprežidba prezenta u morfologiji. Upitnik sadrži četristo pedeset i tri pitanja. Načinjen je prema Upitniku za *Hrvatski dijalektološki atlas*.

Sprežidba u prezentu i aoristu i sklonidba (navlastito imenica u množini, ali i nekih zamjenica i brojeva, podrobnije i u kategoriji određenosti u pridjeva) dalje su provjeravane prvim ciljanim upitnikom od šest stranica prema značajkama za koje se procijenilo da se mogu ovjeriti u istraživanim govorima. Taj upitnik ima sto dvadeset i jedno pitanje i pretežito je morfološke naravi. Drugi ciljani upitnik načinjen je za podrobniju provjeru distribucije zvučnih slivenika *ž* i *ǰ*, sibilizacije unutar *e*-vrste i preskakanja naglaska u nekim čestim svezama i ima osamnaest pitanja na jednoj stranici i fonološke je naravi. Treći ciljani upitnik ima sedam pitanja i jednu stranicu, a njime su se ispitivale isključivo značajke za koje se pretpostavilo da ih imaju starosjedoci i da ih čuvaju bolje od ostalih ispitanika. Taj je upitnik fonološke i morfološke naravi. Posljednji ciljani upitnik, također na jednoj stranici i isključivo morfološki, ima za cilj istražiti DLI mn. u imeničnome sustavu jer su uočene neke razlike i nešto starine, a postavljan je svim ispitanicima i ima deset pitanja. Taj je upitnik načinjen kada je završena obrada fonologije. Svi su upitnici sastavljeni od različitih pitanja uključujući pokazivanje, na koja su ispitanici trebali odgovoriti riječju. Sa svakim se ispitanikom prvo snimao spontani govor, a potom su postavljana pitanja prema općem upitniku i ciljanim upitnicima.

Snimanje je provedeno mobilnim programom Voice Recorder, mobilnim uređajem Nexus 5. Zbog epidemiološke situacije (pandemije koronavirusa) snimao se samo spontani govor te manji dio usmjerenih upitnika.

Podatci dobiveni snimkama ponajprije spontanoga razgovora, općim, tzv. velikim upitnikom te ciljanim upitnicima u velikoj većini poslužili su raščlambi, a jedino kazivanjem

izvan snimke, autorovom spoznajom te usporedbom s drugim govorima mogu se naći i primjeri koji, katkada iz praktičnih razloga, njima nisu iscrpeni. U obradu je govorâ uključena i takva usputno prikupljena građa te je svaki put naznačeno da je riječ o tako donesenim zaključcima.

Istraživanje je opsegнуlo trideset i šest ispitanika, odnosno dvanaest iz svakoga naselja. Načelno se može reći kako su svi ispitanici podijeljeni u mlađu, srednju i stariju generaciju, te je svakih ispitanika po četvero: međutim, zbog specifičnosti duga izbivanja većine stanovništva tijekom Domovinskoga rata valja razlikovati starosjedioce i povratnike. Starosjedoci, koji su za cijela ratnoga razdoblja ostali živjeti unutar grada Knina, nisu generacijski podijeljeni jer im je dob od pedesetak do sedamdesetak godina, što bi se približno moglo omeđiti dobju starije generacije. Prema ustroju ispitanika mlađa dob obuhvaća od 15 do 40, srednja od 41 do 60, a starija od 61 do 85 godina. Većina ispitanika zbog poslijeratne, a i prijeratne urbanizacije (vidi potpoglavlje 4.2.) ne živi više ondje gdje je provela barem najranije djetinjstvo, ali su im roditelji, uz neke iznimke, podrijetlom iz naselja gdje su ga proveli. Građa prikupljena od pojedinih ispitanika, osobito Kninjana, u kojih se zbog podrijetla roditelja koji nisu izvorni govornici potvrdio i utjecaj drugih govora, uspoređivala se s građom prikupljenom od ostalih ispitanika. Isto tako, kako je Knin i prostorno najvećim naseljem, traženi su ispitanici iz mnogih njegovih dijelova, premda je naglasak na ljude nastanjene u starogradskoj jezgri (A. K. te V. Ž.) (iznad crkve svetoga Ante, inače zaštitnika grada Knina) ili podrijetlom iz nje (A. P., M. S. (r. K.), dijelom i A. Š. S. (r. Š.)). Starosjedilaca je od ukupnoga broja ispitanika petero – u Vrpolju ih uopće nema, tj. bilo ih je, no preminuli su², a u Kninskome Polju odabran je jedan (Z. A.-Ć.) te u Kninu četiri (S. M. (r. Ć.), A. P., M. S. (r. K.) i M. D.).

Kako se pokazalo, ispitanici su se školovali u različitim strukama, a fakultetska (visokoškolska) naobrazba najčešćom je u mlađe generacije. Samo A. A.-M. i L. M. još pohađaju srednju školu. Svi su ispitanici dali pristanak na sudjelovanje u istraživanju i dopustili su da se snime.

Da bi se izbjeglo pisanje dobi uza svakoga pojedinoga ispitanika, redom od starijih prema mlađima u svakom naselju ispitanici su: M. A.-A. (r. A.-M.) (1938.), Ž. Ć. (1947.), M. Ć. (1949.), N. Š. (1954.); A. A.-K. (1961.), Ž. A.-K. (r. Ć.) (1967.), A. V. (r. Ć.) (1971.), M. Ć. (1973.); M. A.-K. (1993.), H. A.-K. (1994.), S. B. (2001.), A. A.-M. (2005.) u Vrpolju; I. M. (1939.), A. V. (1948.), T. G. (1955.), Z. A.-Ć. (1956.); H. M. (1961.), I. A.-A. (1965.), I. V. (1971.), E. M. (1978.); A. G. (1985.), A. M. (r. V.) (1989.), M. M. (2000.), L. M. (2004.) u Kninskome Polju; V. Ž. (1949.), A. P. (1950.), M. S. (r. K.) (1952.), M. D. (1953.); D. Š. (1961.), S. M. (r. Ć.) (1963.), T. G. (1972.), A. K. (1977.); A. Š. S. (r. Š.) (1986.), L. Š. (1993.),

² Hvala M. Ć. (r. Ć., podrijetlom Kninskopoljci) i Ž. Ć. na pouzdanoj obavijesti. Samo je potonji govornik autorovim ispitanikom.

A. Š. (1995.), M. G. (1997.) u Kninu. U daljnjemu tekstu uz navode M. Č. i T. G. nastavlja se pisati godište razlikovanja radi.

Fonološki dio rada obuhvaća opis glasovnog sustava i prozodije, a morfološki dio opisuje promjenjive vrste riječi, odnosno sklonidbu i sprežidbu³. Glede glasovnog sustava posebno se opisuje vokalizam i konsonantizam, odnosno njihov inventar, realizacija, distribucija i podrijetlo. U vokalizmu opisuju se i glasovne promjene. Odrasla jata proučava se pod podrijetlom. U prozodiji, koja se opisuje u sklopu fonologije jer se samo rubno proučava naglasak u promjeni (što je veza s morfologijom), prati se inventar, distribucija i realizacija, pri čemu posebno se govori o neoakutu. U morfologiji imenski se sustav dijeli na imenice *a*-vrste, *e*-vrste i *i*-vrste (usp. Težak i Babić 2000: (99)⁴) da bi se izbjegla podjela imenica na *-a* prema muškome i ženskome rodu, što nema (izim na pridjevu i zamjenici) morfološkoga utjecaja, premda imenice muškoga i srednjega roda imaju različite nastavke⁵. Naglasne paradigme (usp. Benić 2007: 1–5, Kapović 2018: 159–160) proučavaju se samo ondje gdje je očito da je došlo do smjene naglasnih obrazaca i sinkronijski, a proučavaju se u dijelu o morfologiji.

Pri usporedbi s ostalim mjesnim govorima koriste se ponajprije različiti dijalektološki opisi, većinom novoštokavskih ikavskih govora. Tako se uza Šimundić 1971, Čilaš 2002 te Čurković 2014 koristi primjerice radovima Lisac 2003, Menac-Mihalić 2005, Bošnjak Botica i Menac-Mihalić 2006, Peco 2007b, Kurtović Budja 2009, Galić 2017, Vukša Nahod 2017b (gdje promatrani govori pripadaju istočnohercegovačkomu dijalektu, a ne novoštokavskomu ikavskomu), Crnić Novosel 2019 te naročito – zbog sličnih ratnih migracija – u fonološkome dijelu Galić 2019. Osim dijalektoloških radova donekle su metodološku podlogu dali radovi Matasović 2008 te Kapović 2015. Budući da je ciljem bilo uspoređivati kninske novoštokavske ikavske govore sa zemljopisno bližim govorima, radovima koji ih opisuju (Čilaš 2002, Galić 2019) koristilo se čim je više moguće dočim su ostali radovi također poslužili kao iscrpna vrela podataka (od spomenutih radova naročito Čurković 2014). I pojedina ina djela (članci i radovi) Kurtović Budja (npr. Kurtović 2005) i Vukša Nahod (npr. Vukša Nahod 2015) poslužila su za usporedbu naglasnih i promjenskih (morfoloških) obilježja tih govora s drugim mjesnim govorima: konjevratskim i mirlovičkozagorskim te također (kao u Vukša Nahod 2017b: X–XI, 1–284) slivanjskima. Matasovićeva *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika* dala je obol pojedinim dijakronijskim tumačenjima u dijelu o morfologiji, a Kapovićeva *Povijest hrvatske akcentuacije* pružila je brojna naglasna tumačenja, kao i ostali njegovi članci (npr.

³ Rabi se dosljedno termin *sprežidba* analogijom prema *sklonidba* umjesto posve obična *sprezanje*, a tako se upotrebljavao i u nekim jezičnim priručnicima u drugoj polovici devetnaestoga stoljeća.

⁴ Ondje se rabe oznake genitiva jednine za promjenu (npr. *a-sklonidba*).

⁵ Tako je navlastito u množini, gdje dio imenica proširene osnove (na *-t*) imaju zbirnu tvorbu (usp. *präsād*), koja se u cijelosti sklanja kao imenice *i*-vrste.

Kapović 2007; 2010; 2018). U povijesno-kulturnom poglavlju poslužila su djela o povijesti grada Knina: Paić 1998, Gelo, Crkvenčić i Klemenčić 1998, Šimić 2004.

1.4. Dosadašnja istraživanja

Govori su Kninske krajine (vrpoljski, kninskopoljski i kninski) u cjelini dosada razmjerno neistraženi. Tako je upravo zbog složene dijalektne slike, ponajprije uzrokovane migracijama stanovništva tijekom Domovinskoga rata i u vrijeme poslije njega. Nijedan kninski govor nije istraživani ni u sklopu *Srpskohrvatskoga* (kasnije: *Hrvatskoga*) *dijalektološkoga atlasa* u drugoj polovici protekloga stoljeća. Ipak u prvome redu ne manjka kategorizacije govora Kninske krajine u ranijim dijalektološkim radovima, počam od pedesetih godina prošloga stoljeća. Tako Hraste (1956: 388 – izvan spomena na tome mjestu karta je u zborniku četvrtim prilogom; v. kartu pod rednim brojem jedan na str. 201.) uvrštava Kninsku krajinu u istočnohercegovački dijalekt, a ondašnja slika stanovništva uvelike je išla tomu u prilog (vidi potpoglavlja 3. i 4.1.). Brozović (1970: 27 – posrijedi je karta označena rednim brojem dva) sukladno svojoj metodologiji označuje Kninsku krajinu kao štokavsku, odnosno novoštokavsku zapadnoijekavsku i(li) ikavsku (*ibid.*: 28 – karta je označena rednim brojem pet). U prošlosti kninski su mjesni govori, izgleda, bili čakavski, što također prikazuje Brozović (*ibid.*: 27 – posrijedi je karta pod rednim brojem jedan; v. kartu pod rednim brojem dva na str. 202.), dakako južnočakavski govor (premda ta klasifikacija opisuje suvremeno stanje u čakavštini koje je povijesno moglo biti drukčije). Promjenom stanovništva nakon osmanlijskoga osvajanja 1522. godine sele se čakavci, a dolaze štokavci, te je izrazit štokavski ikavski jezikom franjevca Petra Kneževića u XVIII. stoljeću, rođena u Kninu, što je istinito za govor Hrvata i do dana današnjega. Vjerojatno uslijed promjena stanovništva, uvelike potpomognutih (no ne i uzrokovanih) vojno-redarstvenom akcijom Oluja, odnosno dolaskom brojnih ikavaca (vidi poglavlje 4.2.) Brozović (1997: 156; v. kartu pod rednim brojem tri na str. 203.) uvršćuje manji dio ozemlja Kninske krajine u novoštokavski ikavski dijalekt. Ta je karta polazišnom za daljnju raščlambu, a na nju naslanja se i Čilaš (2002: 11–12) kada govori o promjenama stanovništva. Drugi autori ne slijede (odnosno to djelomice čine) Brozovićevu građu. Tako Lisac (2003: 160–161; v. kartu pod rednim brojem četiri na str. 204.) ponovno klasificira govore cijele Kninske krajine kao istočnohercegovačke – on doduše priznaje u drugoj bilješci da je razmještaj stanovništva na pojedinim područjima narušen nedavnim ratnim zbivanjima (a i onima koja su uslijedila). Poslije u svojem članku iz 2008. godine (Lisac 2008: 105) primjećuje kako u Kninskoj, kao i u Drniškoj krajini, postoje, odnosno donedavna su postojali i govornici

istočnohercegovačkoga dijalekta – njihovo (su)postojanje ovim istraživanjem potvrđuje se za Kninsku krajinu. Iste godine u svojem pregledu srpskih dijalekata Okuka (2008: 82) proglašava Knin jednim od triju glavnih (ili najvećih, op. a.) naselja gdje se govori (u njegovu vlastitom nazivlju) sjevernodalmatinskim poddijalektom istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta štokavskoga narječja, no navodi da je uslijed promjena stanovništva cio poddijalekt povijesnom kategorijom (*ibid.*: 83). Do takvih zaključaka, koji su dosta oprječni, Okuka je vjerojatno došao potpuno ili uvelike neovisno o Liscu. Kapović (2015: 39) tvrdi kako je Knin jednim od mjesta gdje se govori mjesnim govorom istočnohercegovačkoga dijalekta – što je točno – no ničim se ne naznačuje velik udio ikavaca na tome području.

Izostanku detaljnijega dijalektološkoga opisa kojega kninskoga govora, kakvim je primjerice opis imotsko-bekijskih govora (Šimundić 1971; taj je sigurno najpoznatiji „veliki” opis, te o njegovu doprinosu usp. Čilaš 2002: 20) te bitelskoga govora (Ćurković 2014; koji je manji od Šimundićeva, no također potpun), jamačno su razlogom i mijene stanovništva na kninskome području. Naime u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća grad Knin veoma naglo raste, navlastito od šezdesetih godina. Ovdje se može pretpostaviti kako je stanovito nezanimanje za Kninsku krajinu i kninski govor proizišlo iz toga što je u međuvremenu načinjen opis novoštokavskih mjesnih govora sjeverne Dalmacije (Bjelanović 1977: 47–56), čiji su se govornici dijelom preseljavali u Knin, te je tako govor toga mjesta mogao postati zalihosnim za proučavanje. Bjelanovićeva je djelo izišlo nakon gotovo dva desetljeća snažnijega rasta kninskoga stanovništva, no nakon Brozovićeve i Hrastina, koji su govor uspjeli prikladno dijalektološki svrstati. U novije je vrijeme pojedinosti iz kninskih mjesnih govora istraživao Velić (2019b: 425–442)⁶.

Usljed nazočnosti brojnih govornika istočnohercegovačkoga dijalekta i u kninskim naseljima i njihova utjecaja na govornike novoštokavskoga ikavskog dijalekta do novijega vremena najbliže istraživanje onomu kninskih mjesnih govora zapravo je proveo Okuka (2008: 83), koji na jednome mjestu pobraja značajke koje zemljopisno dosta udaljene bukovačke Hrvate (koji su malobrojniji) po govoru luče od bukovačkih Srba. Tako navodi čuvanje ikavskoga odraza jata, nastavak *-n* (*nîmān*) u 1. l. jd. prezenta, ali i inače na kraju riječi, bilježi nastavak *-u* u 3. l. mn. prezenta glagola IV. glagolske vrste (Silić i Pranjković 2007: 44–45), krnji infinitiv te šćakavizam. Kninski se govori zemljopisno ne mogu smatrati bukovačkima, no brojni Bukovčani doseljavali su se u Kninsku krajinu uslijed industrijskoga zamaha u drugoj polovici dvadesetoga stoljeća te utjecali na domicilne govore Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina. Inače osim ikavskoga odraza jata, nijedna od značajka koje Okuka pobraja nije ondje, kako se

⁶ Ondje je pogrešno navedeno da je Knin prodajom Dalmacije 1409. godine također bio pod Mlećima (*ibid.*: 426), što je ispravljeno ovom prigodom.

ima vidjeti, dominantnom. Vjerojatno je i u Bukovici odnos drukčiji ovisno o naselju dočim bi se u kninskim mjesnim govorima primjerice većinom neokrnjeni infinitiv mogao držati unesenim prema govorima istočnohercegovačkoga dijalekta u Bukovici, no pojava je barem djelomice starom (vidi potpoglavlje 6.2.9.). U najnovije vrijeme opisima novoštokavskih ikavskih govora u sjevernoj Dalmaciji bavi se Ivan Magaš, a oni su i kontrastivni prema istočnohercegovačkim govorima u sjevernoj Dalmaciji (npr. Magaš 2014; 2019). I u tim su radovima uočive manje ili veće sličnosti s kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, ponajprije u škabrnjskome novoštokavskom ikavskom govoru (Magaš 2019: 371–377, 380–382).

2. ŠTOKAVSKO NARJEČJE

2.1. O štokavskom narječju i njegovoj podjeli

Štokavsko je narječje prije zauzimalo manji prostor nego li danas, a to je ishodom ponajprije povijesnih razloga, odnosno velikih seoba uzrokovanih osmanskim nadiranjem u XV. i XVI. stoljeću (v. karte pod rednim brojem dva i tri na str. 202. i 203.). Štokavsko narječje nije jedinstveno, odnosno unutar zapadnojužnoslavenskoga i istočnojužnoslavenskoga prajezika (prvi termin jest prema Lukežić 2012: 12) oblikovalo se ponajprije hrvatsko zapadnoštokavsko narječje odnosno istočnoštokavsko narječje, kojim danas govore ponajprije Srbi. Brojne su veze zapadnoštokavskoga s kajkavskim i čakavskim narječjem još u starohrvatskom razdoblju (periodizacijska je oznaka prema *ibid.*), a do daljnjih je konvergencija s istočnoštokavskim narječjem moglo dolaziti, što se ponajprije očituje u odrazima praslavenskih skupina *skj, *stj, *zgj, *zdj, koje su u istočnoštokavskome dale *št*, *žd* (primjeri: *štap*, *zviždati*), a u zapadnoštokavskome i *šč*, *žž* i *št*, *žd* (*ibid.*: 46–47) – primjeri su *ščap*, *zvižžati* prema *štap*, *zviždati* – ali i u odrazu praslavenskih glasova *t' i *d', koji prema Lukežić (*ibid.*: 46) gotovo svugdje daju *ć* i *ž*. Gledišta na podrijetlo štokavskih odraza *št*, *žd* u odnosu na šćakavske *šč*, *žđ* u zapadnoštokavskome različita su (usp. Brozović i Ivić 1988: 11, Lisac 2003: 60–61, Damjanović 2012: 40, Lukežić 2012: 47), no u dijelu radova (Brozović i Ivić 1988: 11, Damjanović 2012: 40) jasno se nazire stav da je *št* odnosno *žd* novijim ili manjinskim odrazom istočnoštokavskoga podrijetla. To, kao i odraz *d' > ž, može biti i odrazom književne tradicije, preko koje se širio na račun odraza *j*, koji Lukežić (*ibid.*: 46) dovodi sinkronijski u vezu s čakavskim i kajkavskim narječjem. Seobama uzrokovanim osmanskim osvajanjima kasnije su (u starijem podrazdoblju srednjohrvatskoga razdoblja, usp. *ibid.*: 12) donekle zatrte razlike između zapadnoštokavskoga i istočnoštokavskoga narječja (Kapović 2008b: 103), odnosno onih idioma na zapadnoštokavskoj strani koji su došli u doticaj s istočnoštokavskima, a mnogi su i potpuno nestali. Ipak je danas većina hrvatskih štokavskih govora u manjoj ili većoj mjeri podrijetlom zapadnoštokavska (*ibid.*: 103–104).

Danas se štokavsko narječje prostire na najvećem dijelu Republike Hrvatske, ali u dvije gotovo nepovezane areje, nepotpuno odvojene kajkavskim donjolonjskim dijalektom (usp. Vranić i Zubčić 2018: 554). Premda je teritorijalno najšire, njegovi se govori protežu otprilike u polovici naselja u Republici Hrvatskoj, odnosno pedesetak je posto štokavskih govora (usp. Čilaš 2002: 5). Štokavsko se narječje prostire i u cijeloj Bosni i Hercegovini i u Crnoj Gori, gdje njime Hrvati govore pretežito u zapadnom, sjevernom i središnjem dijelu (u Bosni i Hercegovini) odnosno u Boki Kotorskoj i u Baru (u Crnoj Gori). Štokavsko se narječje prostire

i većim dijelom Srbije „izvan njezina jugoistočnog prostiranja” (Lisac 2003: 15), gdje se govori govorima torlačkoga narječja. Hrvatski su govori ondje doseljenički na sjeveru Vojvodine (u Bačkoj), a starinački u Srijemu, premda danas govori srijemskih Hrvata pripadaju vojvođansko-šumadijskomu dijalektu (usp. Brozović i Ivić 1988: 59), novoštokavskomu ekavskomu, podrijetlom istočnoštokavskomu. Hrvatski štokavski govori postoje i u Moliseu u Italiji, u Vlahiji u austrijskom Gradišću, u cijelu nizu naselja u Mađarskoj te u Rekašu u Rumunjskoj (usp. Lisac 2003: 15).

Podjele štokavskoga narječja na dijalekte ponešto se razlikuju od autora do autora, pri čemu metodološke crte čine veću razliku. Brozović i Ivić (1988: 57) cijelo štokavsko narječje dijele prema naglašivanju i odrazu jata na sljedeće jedinice (dijalekte): istočnohercegovački, šumadijsko-vojvođanski, mlađi ikavski, zetsko-južnosandžački, kosovsko-resavski, smederevsko-vršački, prizrensko-timočki (koji se dijeli na: prizrensko-južnomoravski, svrljiško-zaplanjski, timočko-lužnički), istočnobosanski i slavonski (*ibid.*: 58–78). Lisac (2003: 29) uzima tri kriterija podjele – naglašivanje, odraz jata i šćakavizam/štakavizam – i imenuje sljedeće dijalekte: istočnohercegovačko-krajiški ili istočnohercegovački novoštokavski (i)jekavski, istočnobosanski ili nenovoštokavski (i)jekavski šćakavski, zetsko-južnosandžački ili nenovoštokavski (i)jekavski, šumadijsko-vojvođanski ili novoštokavski ekavski, kosovsko-resavski ili nenovoštokavski ekavski, zapadni ili novoštokavski ikavski i slavonski ili nenovoštokavski arhaični šćakavski. On se nadovezuje na Brozovićevo (1970: 28) podjelu na zapadni ili novoštokavski ikavski, slavonski ili arhaični šćakavski, istočnobosanski ili ijekavski šćakavski, istočnohercegovački ili novoštokavski/mlađi ijekavski, zetski ili stariji ijekavski, šumadijsko-vojvođanski ili novoštokavski/mlađi ekavski i kosovsko-resavski ili stariji ekavski dijalekt, donekle mijenjajući ju. Brozović, kao i Brozović i Ivić, mjestimice donose i smjenbeno nazivlje, što Lisac uglavnom otklanja (kao što to zapravo čine i Brozović i Ivić). U ovome se radu isključivo koristi naziv *istočnohercegovački dijalekt* te se dokida dvojstvo *novoštokavski/mlađi* u prilog *novoštokavski*. Pojavljuju se i drukčije podjele (Peco 1989: 303, Lukežić 2012: 269, 281–285, a više vidi u Vranić i Zubčić 2018: 541), pri čemu je vidljiv interes za genezu administrativno omeđenih dijalekata uslijed njihova snažna doticaja s dijalektima drugih dvaju narječja, čakavskoga i kajkavskoga u Lukežić 2012: 281–285 – usp. štokavski južno jekavski dijalekt, *ibid.*: 284–285. Također Lukežić (*ibid.*: 264) povijesno razlikuje nenovoštokavske od staroštokavskih dijalekata prema započetim naglasnim pomicanjima odnosno prema potpunu njihovu izostanku. Nenovoštokavski se govori odnose kao periferija prema novoštokavskim govorima, koji su prvotno govoreni na nekadašnjem humskom području (usp. *ibid.*) i gdje je došlo do regresivna pomaka nepočetnoga kratkosilaznoga naglasaka i neoakuta (koji je prethodno davao dugosilazni naglasak) na prethodni slog, čime su dobiveni

uzlazni naglasci: kratkouzlazni i dugouzlazni, usp. *nogä > nòga, *glāvā > gláva, *junāk (> *junāk) > jùnāk. Uzlazni naglasci zajedno s preostalim silaznima i danas su dijelom inventara novoštokavskih govora, kojih je najviše, premda ima odstupanja u naglasnim povlačenjima, kao što su uostalom naglasna povlačenja prisutna, ali različita ishoda, i u različitim staroštokavskim dijalektima. Novoštokavskih je govora danas najviše i na području Republike Hrvatske, i to su: novoštokavski ikavski (u većini Dalmacije te u užem pojasu u Lici, npr. oko Senja, u oazama i u Gorskom kotaru i u Slavoniji, kao i na nekim otocima), istočnohercegovački (na dubrovačkome području te sjeverno do istočnoga Pelješca i Metkovića, koji je prema Vukša Nahod (i)jekavski; na dubrovačkim otocima, dijelom u sjevernoj Dalmaciji, u većem dijelu Like, u središnjoj Slavoniji između dvaju pojasa slavonskoga dijalekta, uglavnom na Banovini i Kordunu te na nekoliko mjesta u ostatku središnje Hrvatske) te u tragovima šumadijsko-vojvođanski ili novoštokavski ekavski (na krajnjem istoku Hrvatske). Staroštokavski su dijalekti slavonski (u Posavini, istočnoj (štokavskoj) Podravini te u Baranji), istočnobosanski (u Virovitici i Hrvatskoj Kostajnici) te zetsko-južnosandžački (u Peroju u Istri). U Bosni i Hercegovini Hrvati uglavnom govore novoštokavskim ikavskim dijalektom, koji se proteže zapadnom Hercegovinom te daljnjim pojasom zapadne i sjeverozapadne Bosne, a središnjim dijelom do ponad Zenice, kao u oazama i npr. oko Dervente. Hrvati u Bosni i Hercegovini govore istočnohercegovačkim dijalektom na jugu Hercegovine te u oazama drugdje – npr. oko Banje Luke (usp. Peco 2007c: 128). U Bosni staroštokavski je dijalekt istočnobosanski, kojim Hrvati govore u nekoliko mjesta, npr. oko Tuzle. U Srbiji Hrvati govore, kako je istaknuto, doseljeničkim novoštokavskim ikavskim govorima u Bačkoj, a govori Hrvata u Srijemu ubrajaju se u vojvođansko-šumadijske govore.

Štokavske govore odlikuje niz zajedničkih značajka, no tvrdnju da su često u pojedinom govoru nazočne sve (usp. Brozović i Ivić 1988: 57) valja relativizirati jer je rijetko tako. Ovdje se navode prema Liscu (2003: 17–18): 1. *što* ili *šta*⁷ kao zamjenička riječ, 2. razlikovanje dvaju kratkih i dvaju ili triju uzlaznih naglasaka, što je osobito među europskim jezicima, 3. sačuvane nenaglašene duljine, 4. *u* kao odraz stražnjega nosnika (*ø*) i slogotvornoga *l*, 5. *vъ- > *u*-, 6. *šva* daje *a* (uz odstupanja u zetsko-južnosandžačkom dijalektu), 7. premetanje *vъse > *sve*, 8. *čr- > *cr*-, uz odstupanja u slavonskom i zapadnom (Molise) dijalektu te u Gradišću (Vlahija), 9. *-l* > *-o/-a*, uz odstupanja na jugozapadu slavonskoga dijalekta i još gdjegdje, 10. *d' > *ǰ*, uz dosta iznimaka na raznim stranama, 11. *cr*- > *tr*- u *črěšna > *crěšna > *trěšna*, pri čemu primjerice *crešna* iznimno je u nekim predjelima (npr. u Slavoniji, Mađarskoj i Rumunjskoj), 12. *-ć-*, *-ǰ-*

⁷ Lukežić (2012: 263) rekonstruira praoblik *čəta uza *čəto. To može biti točno dočim je oblik noviji (starohrvatski) jer se pojavljuje *šva* umjesto *jera* (u psl. *čьto (usp. stsl. *čьto*) > *čəto (: *čəta)). Moguće je *-a* tumačiti i prema genitivnim oblicima kao *njega*, *čovjeka*, te usp. semantičku vezu u *nemam ništa* = *nemam ničega*, gdje se dočeto *-a* moglo proširiti na *što*, tj. *što* (: *čega*) > *šta*.

< *-jt-*, *-jd-*, usp. *poć(i)*, *požem* 1. l. jd. prez. (uz iznimke u slavonskom, zapadnom i istočnobosanskom dijalektu), pri čemu *poći* rasprostranjenije je od *požem*, 13. tzv. nova jotacija dentalnih i labijalnih konsonanata, uz dosta odstupanja (osobito u Slavoniji i Bosni), 14. $x > 0$, uz brojna odstupanja, 15. \bar{a} u G mn. (osim u imenica *i*-vrste, op. a.), uz dosta odstupanja, 16. *-u* u L jd. imenica muškoga i srednjega roda, 17. *-ov/-ev-* u množini većine jednosložnih imenica muškoga roda, uz dosta odstupanja (npr. između Neretve i Dubrovnika, ali i drugdje), 18. izjednačenje dativa, lokativa i instrumentala množine, uz veća odstupanja, 19. *-og(a)* u G jd. i A jd. muškoga i srednjega roda zamjeničko-pridjevske sklonidbe (*drugoga*), uz odstupanja na dubrovačkom i livanjskom području, 20. poseban oblik na *-a* za N mn. zamjeničko-pridjevske promjene (*ova sela*, a ne *ove sela*), 21. čuvanje aorista, koji ipak uglavnom izostaje oko Dubrovnika, 22. posebne sveze s brojevima od 2 do 4 (*dva*, *tri*, *četiri noža*) i 23. velik broj turcizama.

2.2. O novoštokavskome ikavskom dijalektu

Novoštokavski ikavski dijalekt prostire se u veliku dijelu Hrvatske i Bosne i Hercegovine, ali i Vojvodine u Srbiji (te neposredna susjednoga dijela Mađarske) te još ponegdje. U Hrvatskoj izvan cjelovita prostora većine Dalmacije i zapadne Like njime se govori i na rijetkim područjima na dalmatinskim otocima, u trima naseljima u Gorskome kotaru (Mrkoplju, Sungeru i Liču), kao i u manjem dijelu Slavonije oko Đakova i Osijeka (v. kartu pod rednim brojem tri na str. 203.). U Bosni i Hercegovini njime se govori u cjelovitu dijelu zapadne Hercegovine, kao i sjeverozapadne i središnje Bosne (gdje njime u veliku broju govore i Bošnjaci) i u oazama drugdje (npr. oko Dervente). U Srbiji, odnosno u Vojvodini njime se govori u sjevernoj Bačkoj (npr. u Subotici i u Somboru). Njime se govori i gdje drugdje u dijaspori: u Moliseu u Italiji (i dijaspori Moližana u Perthu u Australiji), u nekim mjestima u Mađarskoj te još gdjegdje.

Uzmu li se u obzir promjene koje su izazvala osmanska osvajanja u XV. i XVI. stoljeću, novoštokavski je ikavski govor u Republici Hrvatskoj starinačkim zapadno od Cetine (Brozović i Ivić 1988: 61), a u Bosni i Hercegovini svugdje osim u Derventi i oko nje (usp. istočnobosanski supstrat na derventskom području prema Lisac 2003: 62). U Republici Hrvatskoj svugdje drugdje on je proširen, pa i na otocima. Budući da je izvan južnoga ozemlja dijela Dalmacije i Hercegovine te Bosne mnogo oaza (otoci, Gorski Kotar, Slavonija, Derventa) ili kraćih pojasa (Lika) – izuzimlje se područje Bačke kao oveće – govori toga dijalekta osim ikavskoga odraza jata imaju dosta supstratnih elemenata, usp. Sunger (gdje supstoje štokavski i čakavski sustav

prema Crnić Novosel 2019: 37), Sumartin (usp. primjere kao *pitūr, cinē* G jd. (Lisac 2003: 55, 59), a i druge (*ibid.*: 63), što ukazuje na vjerojatan južnočakavski utjecaj pokraj moguće izvorne arhaičnosti), govore senjskoga zaleđa s utjecajem senjske čakavštine (usp. Čilaš Šimpraga 2007: 59 (prema Zečević) i dalje, npr. *ibid.*: 63, gdje se može vidjeti utjecaj senjskoga čakavskoga govora na čuvanje *f* i *x*) te bačke govore s fonološkim utjecajem šumadijsko-vojvođanskih govora (usp. Brozović i Ivić 1988: 63, Lisac 2003: 64), ali i druge. Ni zamjena jata ondje nije dosljedna, te Lisac (*ibid.*: 51, 61, 64) izdvaja ličko i zapadnobosansko područje s brojnim neikavizmima. Lisac dalje ne pretpostavlja razlog takvu stanju, no pretpostaviti je kako su supstratni govori srednjočakavskoga dijalekta mogli utjecati na odraz jata u ličkim novoštokavskim ikavskim govorima, za koje se i tvrdi da su neujednačeni glede odraza jata (*ibid.*: 64). Ikavski odraz jata, koji sve govore povezuje, na starinačkome području nastao je donekle različito od južnočakavskoga ikavskoga odraza, tj. većinom vjerojatno odbacivanjem *e* od *ie* < **ě*, dočim je u južnočakavskome došlo do zatvaranja *i* < **ě* (usp. *ibid.*: 60 – ondje se umjesto jata pretpostavlja zatvoreno *e* (ovdje: *e̝*)). Usto novoštokavski ikavski govori jesu šćakavski (u Dalmaciji između Cetine i Neretve i na otocima, u Slavoniji, u Bosni od Tomislavgrada i Livna do gornjega Vrbasa i srednjega toka Bosne (gdje su govori i bošnjački), zatim u Bosanskoj krajini (gdje su posrijedi ponajprije bošnjački govori) i oko Dervente) i šćakavski (u Dalmaciji zapadno od Cetine, Lici i u oazama drugdje: u Liču i u Opuzenu; u zapadnoj Hercegovini, u Bačkoj i u Moliseu), usp. *ibid.*: 52–53. Mnogo govora sadržava i šćakavizme i šćakavizme, što govori u prilog većoj proširenosti šćakavizama u prošlosti. Tako je primjerice u dijelovima Sinjske krajine, gdje je u Otoku ovjereno i *št* i *šć* (*ibid.*: 53) dočim je u Sinju *šć* prema podacima kojima raspolaže Čilaš (2002: 76) rijetko. Prozodija je uglavnom tipična novoštokavska s četirima naglascima (dvama silaznima i dvama uzlaznima), no moguće je i drukčije stanje te se primjerice u pojedinim govorima, kao u Bosanskoj krajini, čuva i neoakut, usp. *ibid.*: 55, na području Rame u bošnjačkim govorima i nepomaknut, usp. *ibid.*

Vokalizam je novoštokavskih ikavskih govora uglavnom peteročlan, a najizrazitije obilježje jest *i* od nekadašnjega jata. Bilježe se i neikavizmi, npr. u govorima u Dalmaciji *cesta, železo, zenica, koren, starešina, brezovina, ozledit, zanovetat, postela, rezidba, obe* NA dv. ž. r., *obedvi* NA dv. ž. r., *ovde, onde* (Lukežić 2012: 159–160). Neki primjeri (*koren, zanovetat, obe, obedvi, ovde, onde*) vjerojatno sadržavaju *e* koje nije postalo od jata, dakle posrijedi su metodološki sekundarni ekavizmi. U konsonantizmu primjetan je sinkronijski mjestimice pravilan raspored odraza *šć* i *št*, s jedne strane, te završnoga *-l, s druge strane, gdje se govori od dijela Makarskoga primorja do južne Bosne dijele u četiri oaze: 1. *šć* i *-a* (Makarsko primorje samo u govorima Tučepi, Podgore, Igrana, Zaostroga i Graca dočim u govorima Brela, Baške Vode i Makarske biva *šć* i *-o*, usp. Kurtović Budja 2009: 96–97), 2. *št*, *-a* (južni govori

nekadašnjega zapadnohumskoga dijalekta, npr. oko Ljubuškoga, odakle su primjerice i govori jugozapadnoga istarskoga dijalekta), 3. *št, -o* (sjeverni govori nekadašnjega zapadnohumskoga dijalekta, npr. oko Mostara, odakle su podrijetlom govori bačkih Bunjevaca) i 4. *šć, -o* (npr. u okolini Dervente, kamo je prenesen iz južnijih šćakavskih govora), usp. Lisac 2003: 60–61. Akcentuacija je novoštokavska u većini govora ili se prema njoj razvija, no moguće je i čuvanje starijega naglasnoga stanja (npr. u govorima Bosanske krajine, u Rami) ili utjecaj čakavskih govora (npr. južnočakavskih Selaca (Biočina 2019: 34–35 i prema Šimunoviću (2004: 106)) u Sumartinu).

2.3. O kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i njihovu smještaju u novoštokavski ikavski dijalekt

O dijalektnom smještaju govorâ Kninske krajine već je bilo riječi. Za razliku od Hraste, ranije dijelom i Brozovića, koji ih u cijelosti svrstavaju među istočnohercegovačke govore (v. kartu 1. na str. 201.), Brozović dio govora klasificira kao novoštokavske ikavske (v. kartu 3. na str. 203.), i čini se kako njegova klasifikacijska oznaka na zemljopisnoj karti odgovara položaju Kijeva, odnosno kijevske govora, gdje se i prije govorilo ikavski. Kijeovski su govori barem po odrazu jata kontinuantom stara čakavskoga stanja jer je područje Kninske krajine dijalektološki bilo čakavsko (v. kartu 2. na str. 202.). Lisac ne slijedi noviju nego stariju Brozovićevu kartu i označuje kninsko područje u cjelini novoštokavskim (i)jekavskim (v. kartu 4. na str. 204.). On, ali i Okuka naknadno odriču postojanje istočnohercegovačkih govora na kninskome području, premda je Okukin stav pomalo ambivalentan jer svrstava govore Knina među (njegove) sjevernodalmatinske unutar (njegova) istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta. Postojanje istočnohercegovačkoga govora (ili govorâ) kasnije izrijeком spominje i Kapović.

Premda je kijeovski mjesni govor, ali i ostatak govora barem u starijim stadijima prvotno čakavski (vidi potpoglavlje 4.1.) nepobitno novoštokavski – i to izrazito – ikavski (Kijevo je prema svim dosadašnjim popisima gotovo nacionalno homogeno), novijim promjenama strukture stanovništva u ostatku Kninske krajine otvorila se mogućnost da se i druge govore unutar nje drži novoštokavskima ikavskima (usp. zapažanja za Knin u Čilaš 2002: 12). Danas je prema brojnim značajkama moguće govore Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina držati novoštokavskima ikavskima. Značajke koje govori Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina dijele s novoštokavskim ikavskim govorima jesu: u fonologiji 1. ikavski odraz jata (uz dosta neikavskih odraza, vidi potpoglavlje 5.1.1.6.3.), 2. *ə > a (npr. *pàs, dân*), 3. *q, *l̥ > u (npr. *mûž, rûka; pût*

'koža, boja kože, pigmentacija', *sûnce*), 4. **e* > *e*, ali *a* u rijetkim primjerima (*žálac*, *nǎjā* gl. pr. r. m. r. /*nǎjāla* gl. pr. r. ž. r.), 5. *-*ra*- > *-re-* u rijetkim primjerima (*résti*, *vrébac* u Vrpolju), 6. poglavito nepotpuna vokalna redukcija (npr. *pít^ati*, *s^e*, *vǐd^lla* gl. pr. r. ž. r., *neg^o*, *tǐs^uću*), 7. peteročlani vokalizam, 8. **d'* > *ž*, a *j* posve rijetko (jedino u *gǔs^opoja*, a u Vrpolju i u Kninskome Polju i u *ij*, *ijte* (i složenim oblicima tvorenih predmetkom, npr. *pòij*, *pòijte*; sve 2. l. jd. odnosno mn. imp.)), 9. **skj*, **stj*, **zgj*, **zdj* > poglavito *št*, *žd* (npr. *štáp*, *ògnǐšte*, *plášt* – izvedenica prema *mǔzak* nije posvjedočena, no usp. *zvižd^ati*), donekle u glagola *šč*, *žž* (npr. *púščati*, *zvižžati*, no rjeđe od *púštati*, *zvižd^ati*), 10. *x* uglavnom zamijenjeno, usp. *kǔvati*, *kǐp(u)*, *smija* G jd., *nǐ* G mn. (no može se čuvati, usp. *xrábar*, *xrána*, *vǔx*), 11. rotacizam u rijetkim primjerima (npr. *mǔre* 3. l. jd. prez., *kárē* 3. l. jd. prez.), 12. jotacija u *dôci/dóci*, *dóžēš* 2. l. jd. prez. (ali rijetko dolazi: *dôjē* 3. l. jd. prez.), 13. postoje i primjeri bez druge (nove) jotacije, a *nětjāk* češće je od *rǔdijāk*, 14. *-*l* > *-o/-a* u glagolskome pridjevu radnome (npr. *nǔsijo*, *mǎknijo*, *pítā*, *rěkǎ/rěkǎ* sve gl. pr. r. m. r.), 15. uglavnom novoštokavska razdioba naglasaka, usp. *rǎna*, *rǎst*, *rǎčǔn*, *rǎdⁱti* (no fakultativno se, izvan finalnoga sloga ako se izuzmu jednosložnice, čuva neoakut, npr. *mǎlū* A jd. ž. r. odr., *jǎ*, *prǔgu* A jd.), 16. često preskakanje (npr. *zǎ nǔs* A jd., *ǔ grǎd* A jd.) i prenošenje naglasaka (npr. *nè v^ldǐm* 1. l. jd. prez., *ù kuću* A jd.), 17. čuvanje nenaglašenih (> zanaglasnih) duljina, npr. *pítā*, *kǔpā* oboje 3. l. jd. prez.; u morfologiji 1. sinkretizam DLI mn., no stari nastavci *-īm* m. r. (npr. (Vr) *kǔkovīm* I mn.) i *-ami* ž. r. (npr. (KP) *mǎčkami* D mn.) i *-īm/-īn* ž. r. (npr. (Vr) *prǎsǎdīm* / (KP) *prǎsǎdīn* oboje D mn.) u Kninu potpuno su ustuknuli pred *-ima*, *-ama*, 2. česta tzv. kratka množina, npr. *spǔži*, *rǎsti*, *nóži*, 3. odnos *Péro* – *Pérē* N jd. – G jd., ali u tvorbi *Páško* – *Páška/Páškē* N jd. – G jd., zatim *Brūno* – *Brūna* N jd. – G jd., 4. čuvanje neodređene i određene promjene, no nedosljedno, usp. *mála* – *mǎlā* ž. r. neodr., odr., ali *lúda/lúdǔg/lúdǔg* *čǔuka* G jd. m. r. neodr., odr., 5. govori se *pětero* itd., 6. u prezentu potvrđen nastavak *-ū* (3. l. mn.), npr. *lètū*, *vèlū*, no obično prevladava etimološki očekivan *-ē*: *lètē*, *vèlē*, 7. čest aorist, npr. *dóžošmo*, *dóžošte*, *dóžošē* mn., 8. kondicional I.: *bi mórā* m. r. jd., 9. futur III. čest u Kninu (npr. *bǔdēš* *ǐči* 2. l. jd. (o *čl^e* vidi potpoglavlje 5.1.2.4.)); u sintaksi 1. česta uporaba genitiva, npr. *nēmā* *ǔn vèzē* 'ne zna', *pítāj* *mǎterē*, 2. čest besprijedložni dativ (uza svezu *kod* + G), npr. *ǐdēm* *dǔktǔru* / *ǐdēm* *kod* *dǔktǔra*, 3. čuvanje dativa u primjerima kao *Štā* *mǐ* *lǎžēš?* 4. miješanje socijativne i instrumentalne porabe u korist socijativne, usp. *ǐdēm* *s* *mǎmǔm*, *ǐgrām* *se* *sa* *mǔbⁱtelom*, 5. čest infinitiv, ali u Kninu i sveze *da* + prezent, npr. *mǔrā* *pǔno* *rǎdⁱti*, *nè* *možeš* *da* *vjěrujěš*, 6. anonimnost subjekta / besubjektnost, npr. *ǔšlo* *svě* *kv^rāgu* „sve se izjalovilo”; u leksiku 1. mnogo turcizama (npr. *čēsma*, *pěkmez*, *biber*), ali je više talijanizama (npr. *pǔšut*, *pǎnceta*, *pomidǔra*), 2. neke riječi uglavnom zabilježene u čakavskim govorima, npr. *nāvada*, (Vr, KP) *vǎjⁱk*, (Vr) *críkva*, 3. razlike uslijed postojanja domaćega i stranoga leksičkoga sloja, npr. (Vr) *záxod*, *nǔžnǐk*, (KP)

záxod, nůžnĭk, àbōrt, (Kn) àbōrt, kòndut. Osim tih značajka još ih je zabilježeno u dijelu naselja (djelomično obezvučivanje na kraju riječi, usp. *grât, pràdit*) ili su fakultativne (-*om* (I jd.), usp. *nóžom/nóžem*), odnosno čuvaju se u tragovima (**l* > *j*, usp. (KP) *Žějko*) ili postaju češćima (krnji infinitiv, vidi potpoglavlje 6.2.9.). Podrobna raščlamba fonoloških i morfoloških značajka slijedi u poglavljima 5. i 6.

3. POVIJEST I DEMOGRAFIJA VRPOLJA, KNINSKOGA POLJA I KNINA

Knin je, odnosno starogradska jezgra s tvrđavom (starinski: *fòrticòm*), prema povijesnim prikazima osnovan dolaskom Hrvatâ u 6. i 7. stoljeću (Paić 1998: 41), a kasnije je širen jugoistočno (*ibid.*: 78). Kasnije je (u XI. stoljeću) šire područje oko Knina bilo i sjedištem kralja Zvonimira (1074.–1088.), a ranije osniva se i institucija hrvatskoga biskupa sa sjedištem u crkvi svete Marije (*ibid.*: 11–12). Kralj Zvonimir, prema komu se u suvremeno doba Knin nazivlje Zvonimirovim gradom, umoren je (prema nekim izvorima i predajama, usp. *ibid.*: 13) „u petih crikvah u Kosovi (tj. na današnjem Kosovu polju, op. a.)”, što će reći u današnjoj Biskupiji (starije i u mjesnome govoru Biskupije, ali i Knina (Vr): *Biškùpiji* (autorov podatak)). Mađarskim osvajanjem, odnosno ujedinjenjem s Ugarskom 1102. godine Knin gubi prijašnji položaj (status) (*ibid.*: 14), no naknadno uvodi se 1185. godine institucija kninskoga biskupa (*ibid.*). Knin je u sastavu hrvatske države i prodajom Dalmacije Mletcima 1409. godine, odnosno unutar njezina je opsega praktično sve do osmanlijskoga osvajanja 1522. godine (dijelom je bosanske države od 1388. do 1394., *ibid.*: 16). Godinama prije toga događaja Osmanlije su uspjeli prorijediti kninsko stanovništvo (*ibid.*: 17, 80), te dolazi do promjena u njegovoj strukturi. Dolaskom Osmanlija preostalo se stanovništvo islamizira unutar nahijskoga uređenja (usp. *ibid.*: 81), a promjenom ustroja Osmanskoga Carstva (*ibid.*) dolazi i do promjena u strukturi stanovništva. Mlečani su kasnije kratko osvojili Knin (27. veljače 1648., *ibid.*: 18) prije konačna osvajanja 1688. godine (11. rujna, *ibid.*). Mletci (današnja Venecija) međutim dovode razmjerno brojno pravoslavno stanovništvo u dvama valovima u dio kninske okolice (*ibid.*: (19–20)⁸), odnosno još od Kandijskoga rata (koji je počeo 1645. godine) na mletačko-tursku granicu u Dalmaciji dolaze Morlaci (Vlasi) pravoslavci (Bogović 1982: 6–7) te supostoje uz domaće Morlake (Vlahe) katolike koji su tu od starine i izvorno su u obama slučajevima potomcima romaniziranoga starosjedilačkoga stanovništva balkanskoga poluotoka (*ibid.*: 14–15): tek poslije prvi prelaze u srpski etnički korpus, a potonji se priklanjaju većinskomu hrvatskomu narodu (*ibid.*: 16–17). Tako je poslije više od sto godina 1758. godine na kninskome području 16113 pripadnika naroda i klera bizantskoga obreda, od čega više je (18037) bilo samo na zadarskome području (*ibid.*: 20), a ukupan broj stanovnika svih obreda u Dalmaciji godine 1761. jest 220287 (*ibid.*). Na jezičnoj razini dočim je osmanlijska vlast širila

⁸ Godine 1692. oko 5000 pravoslavaca iz Bjelaja u Bosanskoj Petrovcu naseljeno je u Plavnu, Mokrom Polju, Otonu i Pađenima, da bi sljedeće godine u okolici Nina i Knina boravilo 15000 pravoslavnih žitelja (Paić 1998: 20).

turski (osmanskoturski⁹) utjecaj, Mlečani su širili mletački jezik – danas kao i povijesno inačicu talijanskoga koja se stoljećima mijenjala i pod utjecajem toskanskoga (vidi primjerice glede dubrovačkoga govora, koji je najranije počeo posuđivati iz toskanskoga, Sočanac 2004: 83, 91–92). Mletci su tako poslije preslojili i turski jezični sloj, te je danas u kninskome mjesnome govoru više talijanizama negoli turcizama (Velić 2019b: 436–437). Nakon propasti Mletaka 1797. godine Knin potpada pod prvu habsburšku (Paić 1998: 21), 1805. pod francusku (*ibid.*: 21–22 – o uzimanju 1805. umjesto 1806. godine usp. Velić 2019b: 426 – bilješka 4) i 1813. pod drugu habsburšku vlast (Paić 1998: 22), koja će trajati sve do raspada Austro-Ugarske Monarhije. Sve od propasti mletačke vlasti u Dalmaciji, pa i u Kninu, potpomognuto je školstvo na talijanskomu, ovoga puta na toskanskome standardnom jeziku, što je nastavilo preslojavati mletački jezični sloj. Knin je, uza Zadar i Split, bio postao središtem narodne misli šezdesetih godina XIX. stoljeća (Paić 1998: 23). Prva polovica šezdesetih godina XIX. stoljeća obilježena je i borbom narodnjaka i autonomaša, uz pobjedu narodnjaka, predvođenih Lovrom Montijem (po kojemu danas jedna kninska srednja škola nosi ime), usp. *ibid.*

Knin je prema nekim izvorima u ranijim razdobljima svoje povijesti imao brojnije stanovništvo, no kasnijim razvitkom ono se drastično smanjilo. Dolaskom Mletaka očuvani su i popisi stanovništva: Paić (*ibid.*: 86) navodi da je početkom XVIII. stoljeća (1713.) u naselju bilježeno nešto hrvatskih (slavenskih) i talijanskih prezimena, da bi koncem toga stoljeća bili dostupni i župni popisi u drugim naseljima (*ibid.*). U XIX. stoljeću u naselju Knin očito je povećavanje stanovništva, te godina 1830. i 1857. ima više stanovnika negoli prema popisu iz 1789. godine: tada je imao 132 katolika (*ibid.*), 1830. bilježi se 518 Hrvata od 644 stanovnika, a 1857. – 785 Hrvata od 1039 stanovnika (*ibid.*: 31). Koncem je XIX. stoljeća (1880.) naselje Knin imalo 1271 stanovnika, od čega 667 Hrvata i 435 Srba (*ibid.*). Knin donekle raste od 1857. godine, i sve do prvih desetljeća XX. stoljeća udio većinske i manjinske nacionalnosti razmjerno je stabilan, premda se već godine 1857. u odnosu na 1830. bilježi porast pravoslavnoga stanovništva (*ibid.*). Može se ovdje tvrditi kako se unatoč ulasku u širu južnoslavensku tvorevinu Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca u naselje Knin sporo doseljavalo, i da je raslo širenjem na račun Kninskoga Polja. U svakom slučaju, Knin gubi hrvatsku većinu na prvome popisu načinjenu nakon Drugoga svjetskoga rata (*ibid.*). Pravoslavno stanovništvo doseljava se u Knin ubrzano (u tisućama) tijekom druge polovice XX. stoljeća te mu raste postotak: s druge strane, u vremenu od 1961. do 1991. katoličko stanovništvo smanjilo se za 11 žitelja (*ibid.* – sa 1671 na 1660), uzrokujući s jezičnoga stajališta

⁹ Taj je jezik svojim temeljem pretkom današnjemu turskomu jeziku (Matasović 2001: 131 – ondje se nazivlje otomanskim). Tako je primjerice stoga što je sadržavao brojne arabizme, koji su uklanjani naglim jezičnim reformama u XX. stoljeću (nakon proglašenja Republike Turske 1923., nekoliko godina poslije čega (1928.) ukida se i arapsko pismo (Čaušević 1996: 2)). Upravo brojne arabizme preuzimali su i Kninjani u svoj govor.

zanimljivu promjenu u kninskome novoštokavskome ikavskome govoru. Budući da je hrvatsko stanovništvo stagniralo, jezične promjene u njegovu govoru obuhvaćale su cijelu populaciju te je primjerice ikavski odraz jata postupno zamjenjivan (i)jekavskim. Novo stanovništvo mahom se doseljava u Knin iz takozvanih pasivnih krajeva sjeverne Dalmacije industrijskim zamahom u pedesetim i šezdesetim godinama (usp. *ibid.*: 30). Omjer stanovništva i relativno i apsolutno najmanje se mijenjao u Vrpolju, gdje se prema 505 Hrvata i 117 Srba 1890. (usp. Gelo, Crkvenčić i Klemenčić 1998: 1472)¹⁰ ustalio odnos od 343 Hrvata i 174 Srbina 1991. (*ibid.*), gdje je očitim iseljavanje Hrvata. Naselje Kninsko Polje danas valja razlikovati od Kninskoga polja u zemljopisnome (i katastarskome) smislu, jer je prvo manje i statističkom je jedinicom koju je 1991. činilo 408 stanovnika, od čega 58 Hrvata (*ibid.*: 1460). Godine 1990. počinje Domovinski rat na području Knina i „balvan-revolucija” (Paić 1998: 33), srpsko se stanovništvo organizira i osnivanjem međunarodno nepriznate Republike Srpske Krajine hrvatsko stanovništvo iseljava se u druge gradove. Godine 1993. provedeno je veće iseljavanje hrvatskoga stanovništva od 31. siječnja do 17. ožujka, da bi manje od 200 Hrvata ostalo živjeti na području grada Knina (*ibid.*: 35). Stanje se naglo mijenja 5. kolovoza 1995. godine, kada uoči vojno-redarstvene akcije hrvatske vojske naziva Oluja srpsko stanovništvo u najvećoj mjeri napušta područje grada Knina, da bi nakon nje došlo do povratka manjega dijela prognanih Hrvata te do useljavanja brojnih Hrvata iz Bosne i Hercegovine, većinom prognanih, kao i iz ostatka Dalmacije te iz drugih krajeva (npr. iz Slavonije). Tako prema popisu stanovništva 2001. bilježi se od 15 190 stanovnika grada Knina 11 613 Hrvata i 3164 Srbina¹¹, da bi gotovo potpunom stagnacijom (no zapravo uz polagan povratak srpskoga stanovništva) 2011. godine bilo 11 612 Hrvata i 3551 Srbin od 15 407 stanovnika¹². Premda je grad Knin službeno najnapučeniji u odnosu na prethodne popise, iseljavanje traje još od početka novoga tisućljeća te prema pojedinim procjenama s početka 2019. godine gradsko središte imalo je 7000 – 8000 stanovnika (sram popisanih (2013.) oko 10 000), a brojka rođene djece godišnje iste je godine po drugi put (nakon 2017.) pala ispod stotinu. Koliko se može posvjedočiti na terenu, i udjelom i apsolutno najviše se domicilnih Hrvata vratilo u Kninsko Polje nakon rata, unatoč tomu što ih je ondje prije njega bilo najmanje; ostale brojke teže je procijeniti, no može se pretpostaviti kako trenutno stalno na području grada Knina živi ne manje od 300 – 400 prijeratnih Hrvata i njihovih potomaka (pretpostavka je autorovom i prema Gradu Kninu), bilo iz čista, bilo iz miješana braka, pri čemu je broj vjerojatno i veći.

¹⁰ Godine 1880. bilo je 549 Hrvata i 4 Srbina (Gelo, Crkvenčić i Klemenčić 1998: 1472). Kasnije je posrijedi veće doseljavanje srpskoga stanovništva.

¹¹ Državni zavod za statistiku:

https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02_zup15.html.

¹² *Ibid.*: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/H01_01_04_zup15.html.

4. POVIJEST KNINSKIH NOVOŠTOKAVSKIH IKAVSKIH GOVORA

U sljedećim potpoglavljima daje se pregled razvitka kninskih novoštokavskih ikavskih govora s osobitim naglaskom na XX. i XXI. stoljeće, dakle u novo i najnovije doba.

4.1. Razvitak kninskih novoštokavskih ikavskih govora s naglaskom na XX. stoljeće

Prije osmanlijskih osvajanja kninski su novoštokavski ikavski govori, kako je naglašeno, bili dijelom čakavskoga narječja. To se tijekom stoljeća mijenjalo te je danas posrijedi štokavski, novoštokavski ikavski govor. Malo je svjedočanstava o idiomu Kninske krajine u prošlosti: od franjevac Bosne je Srebrene Petar Knežević rođen u Kninu (LHP: 356), no ciljanim čitanjem (korišteno je kompilacijsko djelo gdje je on zastupljen, Karamatić 2011: 297–330) autor razabire kako se njegov idiom ne može dovesti u izravnu svezu s današnjim kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, odnosno to se čini s oprezom i na pojedinim mjestima (kao glede položaja glasa *x*). Kneževićev pak izraz sadržava brojne riječi koje su se jamačno govorile u Dalmaciji u većoj mjeri, npr. *jur*, *ter*, *svežer* (no to bi mogao biti i raguzejizam), *razlik*, *duxovni* itd., a po svoj prilici izumrle su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Unatoč tomu što je gotovo nemoguće načiniti leksičku usporedbu, zanimljiv je izbor riječi *stina* u značenju kamena, što je danas karakteristično za zapadnije govore izvan Kninske krajine, ne i za kninske (gdje je ta riječ pojekavljena i znači stijenu). S druge strane, Knežević rabi oblik *nejma*, čemu je prisposodbiti današnji češći prezentski oblik *nēmā* te rjeđe, no još otprije stegnuto *nîmā* sve 3. l. jd. prez. I prodorom glasa *x* na neetimološka mjesta (primjerice u instrumentalu množine, usp. *učenicix*, *mačix*) te djelomičnim izostankom na etimološkim mjestima (tako u genitivu množine *najposlidñix*, *zbiñnix* spram *glasoviti*, *tvoji*, *sveti*) naslućuje se kako je stanje različito nego u ondašnjim kninskim govorima. Već je stoga kratkom usporedbom previše razlika među idiomom Petra Kneževića i kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, te je jezik kninskih franjevaca, koji je uže vezan uz jezik Bosne Srebrene, očito imao različitu povijest od one jezika kninskoga puka. Nedvojbeno je odraz jata u Kneževića bio izrazito ikavskim, dakle posrijedi je ikavski idiom, što je očekivati u većoj mjeri i za povijesne etape kninskih novoštokavskih ikavskih govora. Primjeri Kneževićeva idioma i dalje mjestimice su poslužili za usporedbu. Ikavski su odraz jata imali franjevci dalje u pismu i u XX. stoljeću (Šimić (2004) donosi neke primjere iz ljetopisa crkve

svetoga Ante¹³), no ubrzo je napušten. Ima ga izvan pohranjenih dokumenata i na gradskome groblju, gdje se primjerice bilježi natpis: *Ovdi počiva tilo...* Premda je ipak posrijedi pisana riječ, danas se uglavnom ne bi reklo [ó:vdi] (osim jednom zabilježena na snimci [ódʲ] te u dijela mlađih ispitanika iz Kninskoga Polja uslijed povećane uporabe ikavskoga odraza jata nakon Domovinskoga rata u svim trima naseljima, koji koriste nereducirano *óvdi*) nego [ó:(v)de], a nikako *[tʲ:lo].

Temeljem stanja u suvremenome govoru može se tvrditi kako je govor vrpoljskih, kninskopoljskih i kninskih Hrvata uvijek sadržavao ikavski odraz jata (čime je pripadao ikavskim govorima), a Srba (i)jekavski (danas: jekavski). U Kninu – koji je jedini tijekom XX. stoljeća promijenio nacionalnu strukturu – prvo je dominirala ikavština, da bi negdje u međupopisnom razdoblju (1931. – 1953.) došlo do blage prevage (i)jekavštine. To, a ne samo rast stanovništva koji se poslije nastavio, objasnilo bi i dalje opisivano stanje (vidi potpoglavlje 5.1.1.6.3.) gdje u Kninu Hrvati danas jat izgovaraju dominantno jekavski premda pasivno poznaju nešto više ikavizama negoli ih aktivno rabe, što se uočava usporedbom s govorom Hrvata Vrpolja i Kninskoga Polja te većim brojem ikavizama u pravilu u ispitanika starije generacije u Kninu. To se (tj. pasivno poznavanje) očituje u dosta preciznoj razlici kninskih jekavizama prema ikavizmima u drugim dvama naseljima, koje ispitanici poznaju za usporedbu premda ih ne govore, npr. nikako se ne govori *lipo*, *bilo* NA jd. s. r. neodr., a stariji mogu reći *cîlî*, također nikako nije *vrîme*, a rijetko je u starijih *ùvîk*. Ikavizme koje ne koriste, dakle, ispitanici znaju kontaktno ili iz dublje prošlosti i prema kazivanju nekih ispitanika može se točno utvrditi koji se koriste još u određenoj mjeri (npr. *cîlî*, *ùvîk*), a koji se uopće ne koriste (*lipo*, *bilo* NA jd. s. r. neodr., *vrîme*). Ondje je ipak donekle nazočno i poikavljenje u mlađih ispitanika, što predstavlja kontinuitet prema čuvanju različitih ikavizama (npr. *dîd*, *cîlî*, *gòri*, *razùmîš* 2. l. jd. prez.) u starijih ispitanika i onih srednje životne dobi. Razmjernom ispremiješanošću stanovništva u Kninu je prevladao jekavski element, no Hrvati i dalje koriste više ikavizama od Srba, odnosno, u surječju s Hrvatima Vrpolja i Kninskoga Polja s dobro očuvanom ikavštinom, bolje ju čuvaju od Srba, u kojih je vjerojatno preuzeta. U svakom slučaju

¹³ Usporedi naslovljeno na 19. prosinca 1904. godine: „Župnik je tužio gospodina Eugenija Ševeljevića, brijača, pridošlicu iz Splita, da nije donio na krštenje malu, kojoj je priko pol godine. Poglavarstvo ga je usilovalo, udarilo mu 50 kr. (= kruna, op. a.) globe ako je kroz 5 dana ne bi na krštenje donio. (...)” Dalje: „... kad je župnik o. Perišić krstio malu gori rečenog (ondje greška: recenog, op. a.) Ševeljevića (...)”. Na dan 28. kolovoza 1907. godine čita se sljedeće: „Kad opet 1907. god. prisidnik društva (...) pokosio travu. A župnik videći to čudnovato ponašanje, zapriti mu: odnese li travu, da će ga pridat na sud. (...)”. Primjeri su s prve i druge stranice poglavlja „II. Kultura življenja u prvoj polovici 20. stoljeća” (nisu obrojčene stranice). Neki ikavizmi (*zapriti* 3. l. jd. prez./aor.) sigurno su manje tipični za današnji mjesni govor, a neki (*prisidnik*) uopće više nisu zastupljeni (no bilježi se: *préšdnîk*). Dalje u istom poglavlju usp. „Prošli sičanj (...) čudnovato vrime. Snigova je bilo (...) čovik ne pamti. (...) dvi podlanice (...) Saobraćaji (...) prikinuti (...) sideći (...)”. Dotični ikavizmi uglavnom su u uporabi i danas, osim *sičan* te u velikoj mjeri *snigovi* N mn. (ali jest: *snîg*), što su stariji ljudi u Vrpolju znali upotrijebiti kada su govorili o više razdoblja zimi kada je snijeg pao (a snijeg je prije bio i češćom pojavom).

ispitanici iz Vrpolja i Kninskoga Polja bili bi tipičnim primjerom čuvanja ikavštine. U Kninu Hrvati su svoj materinski govor pojekavili i demografskom stagnacijom, odnosno zanemarivim padom tijekom trideset godina (1961. – 1991.), gdje je došlo do iseljavanja pojedinih starih Kninjana i rađanja podmlatka, koji je bio nositeljem ikavštine sa sve više jekavskih elemenata u Kninu uslijed izloženosti sve brojnijim govornicima kninskoga istočnohercegovačkoga mjesnoga govora.

Zanimljivo je, a također u velikoj mjeri izravno se tiče Kninske krajine, stanje u drugim mjesnim govorima, dijelom prema podacima do kojih je autor došao u samim počecima prikupljanja korpusa ispitanika. U Golubiću, koji je u sastavu Grada Knina, do 1995. izrazito je dominiralo srpsko stanovništvo, a hrvatskim je bio samo zaselak Šimići, gdje su stanovnici istoga prezimena zbog razmjerne izoliranosti među brojnim (i)jekavcima govorili ikavštinom. Šimići su ondje bili jedini Hrvati i prema popisu katolika 1789. godine (*ibid.*: 86), te su i onda mogli slično govoriti ako su također bili izolirani. Mjestimice je slično i u Bukovici – gdje su Hrvati po selima bili razmjerno malobrojni – što navodi i Okuka. Autor primjećuje iz razgovora s ispitanicima kako je sekundarnom, novijom pojavom umrežavanje prema nacionalnome ključu, tako da Hrvati dijele određene značajke s drugim Hrvatima, a Srbi sa Srbima. Premda se njegova raščlamba ne tiče novoštokavskih ikavskih govora, za istočnohercegovačke govore, kojima govore Srbi, Hrvati i Bošnjaci, Okuka (2008: 69) tvrdi prema Peci kako su dijalektne sličnosti novijega postanka, nastale poslije islamizacije (što se odnosi ponajprije na Bošnjake). Primijeni li se objašnjenje na odraz jata općenito, može se pretpostaviti kako su danas česte riječi koje sadržavaju ikavski odraz jata (*lip, bil, (j)isti, vira* itd.) izvan kninskih novoštokavskih ikavskih govora u miješanim naseljima u Hrvata čuvane ili (dijelom) obnavljane, tj. poikavljivane, a u Srba po(i)jekavljivane prema drugim istočnohercegovačkim govorima ako su ih prije i izgovarali ikavski (kako je još rijetko slučajem u nekoliko sredina). Razlike u odrazu jata svakako su odrazom podrijetla dviju nacionalnosti. Za kninsko područje Velić (2019b: 436–437) tvrdi i da Srbi rabe više turcizama nego Hrvati u svakodnevnoj komunikaciji, koje su također mogli preuzeti iz mjesnih govora koji se govore s druge strane granice (kao iz bosanskograhovskoga, što je istaknuto). O razlikama među govorom Hrvata i Srba u pojedinim sredinama već je pisano (usp. npr. Peco 2007b: 348–349, 349 za Gorance unutar Grada Mostara, gdje se uočavaju sitne razlike među Hrvatom i Srbinom¹⁴), no na ovome mjestu usporedbe radi s kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nastojalo se pokazati koliko su česte i, zapravo,

¹⁴ Učenik srpske nacionalnosti primjerice rabi česticu *de*, za koju se na tom mjestu ne može znati je li rabljena od učenika hrvatske nacionalnosti, no nije česta u Pecinim izvadcima iz ostalih mjesnih govora zapadne Hercegovine – dapače uopće se ne pojavljuje, a s druge strane samo se u Gorancima ispitao posebno jedan, a posebno drugi učenik, čime je indikativno da ju učenik srpske nacionalnosti, ako ne jedini, barem češće rabi. Također donekle je očitom i razlika u odrazu jata: u Hrvata on je ikavski, u Srbina prema dostupnim primjerima u kratkim slogovima jekavski.

nedosljedne te variraju ovisno o mjesnome govoru (napose glede distribucije \bar{a} i \bar{o} , o čemu, uz osvrt na bliske govore, još je riječi u potpoglavljima 5.1.1.4. i 6.2.3.1.).

4.2. Sociolingvistički osvrt na položaj kninske ikavštine u XXI. stoljeću

Domicilni Hrvati kao govornici kninskih novoštokavskih ikavskih govora i prije Domovinskoga rata i nakon njega bili su izrazita manjina u kninskome stanovništvu. Budući da je i uslijed drukčijega administrativnoga ustroja poslijeratne popisne podatke nemoguće uspoređivati jer ne kazuju koliko je od ukupna broja Hrvata primjerice 2011. bilo prijeratnih, a koliko „poslijeratnih” žitelja, uspoređuju se podatci s popisa stanovništva 1991. s dostupnim procjenama o broju stanovnika i broju domicilnih Hrvata 2019. odnosno 2020. godine. Godine 1991. od ukupno 42 954 stanovnika tadašnje Općine Knin bilo je 3886 Hrvata (Gelo, Crkvenčić i Klemenčić 1998: 1453), da bi 2019. na području Grada Knina bilo oko 10 000 stanovnika (podatci su prema Gradu Kninu), a već je onda, kao i 2020. godine domicilnih Hrvata moglo biti od 300 do 400 prema autorovoj procjeni¹⁵. Danas je domicilnih Hrvata daleko najviše u Kninu ili u njegovoj blizini. Uzme li se i prema popisu stanovništva 1991. broj stanovnika u mjestima koja su već 2001. godine činila Grad Knin – što ovdje nije nužno s metodološkoga gledišta – te se uspoređi sa stanjem prema posljednjemu popisu, vidi se kako je broj domicilnoga hrvatskoga stanovništva postotno više opao negoli u apsolutnome iznosu. U odnosu na stanje početkom devedesetih godina XX. stoljeća velik je broj Hrvata Vrpolja te u manjoj mjeri Kninskoga Polja nastanjen u Kninu ili u njegovoj blizini, dakle tristotinjak Hrvata smješteno je u naselju od okolo 7000 do 8000 stanovnika. Doticaj Vrpoljana s Kninjanima unatoč većoj blizini ostaje na otprilike istoj razini kao prije Domovinskoga rata ili nešto većoj uslijed urbanizacije, što mi potvrđuje nasumičnim razgovorom i jedna ispitanica podrijetlom iz Knina: doticaja u određenoj mjeri ima više u današnje vrijeme i ako je suditi po poikavljenju u pojedinih Kninjana, koje bi bilo njegovim ishodom. To poikavljenje prema mlađem ispitaniku Vrpoljaninu biva tijekom školovanja u doticaju s Vrpoljanima i Kninskopoljcima. Također, danas su uslijed urbanizacije, koja je izrazito depopulirala Vrpolje te u manjoj mjeri Kninsko Polje, svakodnevnne aktivnosti koje su povezivale Hrvate svih triju naselja češće i lakše izvedive, kao posjećivanje i odlazak u šetnju, na piće, misu itd. To pokazuje da je doticaj i mnogo jači nego je prije bio, što potvrđuje potonji ispitanik Vrpoljanin dok ispitanica Kninjanka potvrđuje otprilike istu razinu doticaja kao prije rata ili donekle pojačan kontakt. Do tih

¹⁵ Grad Knin ne vodi evidenciju o podrijetlu stanovnika.

podataka došlo se ciljanim usmenim upitom, pri čemu su i ispitanik i ispitanica pripadnicima mlađe generacije. Dakle, vidljivim je veći doticaj kao učinak urbanizacije, a s njom i školstva, premda urbanizacija nije u većoj mjeri zahvatila Kninsko Polje zbog njegove veće blizine Kninu. Urbanizacija je nepobitno doprinijela vidljivijemu položaju kninskih novoštokavskih ikavskih govora već stoga što su se u Knin slili brojni domaći ikavci, no ne samo oni, nego i brojni dalmatinski te pojedini bosanskohercegovački Hrvati, koji također govore ikavštinom, odnosno njihovi su govori (npr. travnički, novotravnički...) dijalektološki određivi kao novoštokavski ikavski.

Premda se prosječan govor nakon Domovinskoga rata novopridošla hrvatskoga stanovništva iz Bosne i Hercegovine, koje je u najvećem broju zastupljeno, dosta razlikuje od kninskih novoštokavskih ikavskih govora (pa i od kninskoga istočnohercegovačkoga govora), prema vlastitu uvidu primio je određene njihove značajke, kao što su mjestimice sam ikavski odraz jata te neokrnjeni infinitiv (koji je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima prevladavajućim sredstvom). Naime kako se najveći dio srpskoga stanovništva odselio iz grada Knina – pa i naselja Knina – te se naknadno počeo vraćati, glavnim su nositeljima promjena u govoru svakako mlađe generacije doseljenika. Premda se u starijih govornika (većinom Bosanaca), koji često nisu novoštokavci ikavci, može čuti kako razgovaraju s domaćim ikavcima koristeći ikavizme, posvjedočio sam kako katkada mlađi govornici cijele gradske četvrti, ako dijele zajedničku aktivnost (primjerice tijekom igranja nogometa), mogu razgovarati koristeći ikavštinu, no tu je posrijedi i utjecaj novopridošlih Kijevljana¹⁶, većinom ljudi srednje i mlađe životne dobi. U Knin se doselilo i dosta Dalmatinaca iz drugih mjesta (npr. iz Sinjske i Imotske krajine): tako i podrijetlom bosanskohercegovački Hrvat može mimo ikavizama uporabiti i oblike koji nisu karakteristični za kninske novoštokavske ikavske govore (kao u *Kàštelìn* L mn.), nego za drugi idiom s kojim je bio u doticaju. I domaći Hrvati uslijed ratnih neprilika imali su priliku boraviti u kojemu drugomu gradu te biti pod utjecajem mjesnoga govora te sredine dočim je još prije rata dosta stanovnika gravitiralo Zadru, ali i Zagrebu. Nazočnost domicilnih Hrvata, Kijevljana te inih Dalmatinaca povećava udio ikavaca naročito u naselju Kninu, čiji je mjesni govor prethodno najslabije čuvao ikavštinu. Kako na prostoru Grada Knina boravi i dosta (i)jekavaca, ikavštinu ne rabe svi stanovnici, no kninski novoštokavski ikavski govori dobro se čuvaju te se može reći kako više prevladavaju negoli je prije bilo slučajem. Zbog razmjerno mala broja govornika ti su mjesni govori ipak mnogim

¹⁶ Kijevo je danas zasebnom općinom, a do 1991. pripadalo je kninskoj općini premda danas uvelike gravitira i Vrlici (primjerice, djeca se onamo šalju u vrtić). Uslijed Domovinskoga rata mnogi su se Kijevljani međutim naselili u Knin te mu je i on gravitacijskim središtem. Galić (2019: 75) opisuje kijevski mjesni govor zajedno s mjesnim govorima vrličkih naselja, no dijelom su očite razlike među govorom Kijeva s jedne strane i četiriju vrličkih naselja, i to u N jd. m. r. glagolskoga pridjeva radnoga (*ibid.*: 80–81).

doseljenicima još novi premda se čini da su svima barem donekle poznati iako je prošlo manje od trideset godina od susreta s njima, i pokraj toga što su brojni domicilni Hrvati zaposleni u institucijama i trgovinama, čime su izloženiji većemu broju ljudi. Osim toga, i kninski novoštokavski ikavski govori mijenjaju se, te je sasvim sigurno kako primjerice polako nestaju brojni talijanizmi (što je bilo tendencijom i prije rata), ali i riječi koje se mogu čuvati u naselju iz kojega je govornik eventualno preseljen (npr. Vrpolje). U svakome slučaju danas su kninski novoštokavski ikavski govori uslijed urbanizacije popularnijima i u boljem položaju negoli prije i mogu poslužiti daljnjoj klasifikaciji barem dijela Kninske krajine kao novoštokavsko-ikavskoga područja; oni su se i promijenili i mijenjaju se u odnosu na prethodna razdoblja, što je ostavilo traga pri usporedbi današnjih i prošlih oblika i u fonologiji i u morfologiji. Sociolingvistički su ovdje zapravo važni podaci za školstvo odnosno obrazovanje (Knin ima i osnovno i srednjoškolsko obrazovanje) te kako ono promiče kninske novoštokavske ikavske govore među novim, poslijeratnim generacijama govornika, među kojima u razredima svugdje prevladavaju djeca poslijeratnih doseljenika u Kninskoj krajini. Ondje se prema istraživačevu uvidu primjećuje u praksi puno bliže stanje novijemu pristupu materinskomu (mjesnomu) govoru, u kojemu se očituje uvođenje „nestandardnoga varijeteta kao jednoga od jezika poučavanja[.]” odnosno „dobrobiti” takva pristupa nego starijemu pristupu „bavljenja povezanošću učenikova jezika i školskoga uspjeha”, od kojega se u obrazovanju noviji pristup o skrbi za nestandardni idiom postupno razvijao (Šimičić i Ćubelić 2021: 206). Noviji pristup predvode barem pojedini učitelji i primjećuje se usputno u osnovnome školstvu, dakle pojavljuje se na „mikrorazini” najnižega stupnja (*ibid.*: 205) odnosno u barem nekih učitelja, navlastito ako su oni domicilni Hrvati. Takvo se stanje prenosi dijelom i na ostalo odgojno-obrazovno osoblje budući da su škole zadržale dio starijega sloga zaposlenika, koji su bili u školi zaposleni i prije Domovinskoga rata ili su se zaposlili odmah poslije njegova svršetka. Stoga je dio domicilnih Hrvata mentorirao pojedine, danas i vrlo hvaljene učitelje te se u njih očituje promidžba pojedinih mjesnih leksičkih osobitosti koje se vežu uz Kninsku krajinu, npr. *kìčma* 'kralježnica', *lòsn'ti* 'pasti s čega, pasti ničice', često i u govoru posve obično *-i-* od jata u *přditi* (bez redukcije u: *Přditi je jáko prirodno.*). Takvih je primjera više na satu o zavičajnome govoru (npr. *kanávača* 'kuhinjska krpa', *karéta* 'drvena kolica za prijevoz svega', *kàtrīga* 'četveronožni stolac bez naslona') premda se o kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ne progovara sustavno na nekoliko jezičnih razina jer nisu prepoznati u mjesnome školstvu kao zaseban idiom odnosno idiomi. Primjećuje se i kako se česta osobna imena ispravljaju zapravo prema stanju u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima dočim se misli kako se tako kaže i standardno, npr. *Sâra* umjesto *Sára*, pri čemu drugi oblik nije kninskoikavski i izgovaraju ga djeca poslijeratnih doseljenika. Takva se poraba prihvaća kao općenito naglašivanje (ako se tko

zove *Sára*, ta se osoba nastavlja zvati tako) iz razloga što je učitelj u školi najveći autoritet i vlada opće mnijenje da je u svemu točan. Uzus se nastavlja i u srednjoj školi, gdje je zabilježeno usputno kako je izvan trajanja školskih sati dijete poslijeratnih doseljenika, tada odrastao učenik, pitalo je li standardno *Dîna* ili *Dînē* oboje G jd., a učenica s područja Kninske krajine odgovara kako misli da je točan drugi oblik (*Dînē*), dakako ne i da ga ona rabi u govoru. Dakle, posve prevladava dijalektni dugosilazni naglasak u svekoliku općenju (i profesori govore *Dîno*, nikada ****Dîno**). Ima naznaka da upravo takve crte mjesnoga govora približavaju kninske novoštokavske ikavske govore izravno govornicima podrijetlom iz Bosne i Hercegovine (ali i iz drugih mjesta), kao i razmjerno česta ikavština koja se može čuti u puno većem opsegu nego je prije bilo slučajem. Premda je idiom rabljen u školstvu, gdje se sva djeca kao nositelji daljnjih jezičnih promjena stječu, tijekom većine vremena (dakle tijekom školskih sati) prilično standardolik odnosno blizak standardnomu varijetetu, pomalo je paradoksalno da upravo škola promiče neke najčešće crte kninskih novoštokavskih ikavskih govora u daljnju uporabu (primjeri poput *l̥ōsn̥ti*, *kanàvača*, *Sára*) iako nije sigurno da će se svi općenito primiti u govor svih govornika. Još je jednim pokazateljem vrlo izrazita utjecaja kninskih novoštokavskih ikavskih govora na nove, poslijeratne govornike mlađe generacije, što se primjećuje u najnovije vrijeme slučajnim susretom s govornicima mimoilaženjem u prolazu, širenje brojeva 11–19 s dvoglasom (npr. *dvánājst*). Takve je oblike istraživač čuo prije nekoliko mjeseci od djece osnovnoškolskoga uzrasta (13 – 14 godina) ispred Osnovne škole Domovinske zahvalnosti Knin, čiji naglasak ni u jednoga od njih nije bio domicilni kninskoikavski. Takvi su oblici inače tipični i za badanjski novoštokavski ikavski govor u Drniškoj krajini te za vrličke novoštokavske ikavske dočim se u drugim novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore bilježe oblici sa stezanjem (v. potpoglavlje 6.1.4.) te se pretpostavlja izrazit utjecaj upravo kninskih novoštokavskih ikavskih govora na govore došljaka. Sve opisane promjene pogađaju mlađu generaciju, te se kninski novoštokavski ikavski govori na nju šire i vjerojatno će se širiti i u buduće, što stvara niz generacija (nekoć mlađih, danas već i u zreloj dobi) koji imaju određena utjecaja novoštokavskih ikavskih govora Kninske krajine, većega ili manjega.¹⁷

¹⁷ Do svih sam podataka o školstvu te o najnovijem govoru mlađe generacije s oblicima poput *dvánājst* došao uglavnom sam (osim do podataka o mentoriranju novijega odgojno-obrazovnog kadra od domicilnih Kninjana). Do mjesno obojenih primjera poput *l̥ōsn̥ti* i *Sára* došao sam uglavnom tijekom vlastita školovanja, no i tijekom posve neobvezna pohađenja nastavnih sati svoje bivše učiteljice u novije vrijeme počam od podmakla diplomskoga studija, kada sam uočio neke osobitosti kninskih novoštokavskih ikavskih govora (ali katkada s dometanjem i o kninskim istočnohercegovačkim govorima (prilog *žē*), što upućuje i na njihovo postojanje te na raznolikost mjesnih idioma) koje primaju djeca nižega osnovnoškolskoga uzrasta.

5. FONOLOGIJA

U sljedećim potpoglavljima donosi se pregled fonološkoga ustroja kninskih novoštokavskih ikavskih govora. Prvo se opisuje glasovni sustav, a potom prozodija. Pri transkripciji primjerâ sa snimaka i zasebnu navođenju koristi se font ZRCola.

5.1. Glasovni sustav

Glasovni sustav kninskih novoštokavskih ikavskih govora čini pet vokala uza slogotvorno *r* te dvadeset i pet konsonanata, pri čemu su konsonanti *ž*, *f* i *x* nestabilni jer se ne pojavljuju dosljedno u svih govornika te se u pojedinim primjerima često zamjenjuju drugim glasovima.^{18/19}

5.1.1. Vokalizam

Vokali kninske ikavštine jesu: *a*, *e*, *i*, *o* i *u*.

5.1.1.1. Inventar

Dva su visoka, dva srednja te jedan niski, odnosno dva prednja, jedan srednji te dva stražnja vokala:

VISOKI	i			u
SREDNJI	e			o
NISKI		a		
	PREDNJI	SREDNJI		STRAŽNJI

¹⁸ Dio ispitanika ne razlikuje dva para slivenika, što je inovacija. U drugih su ispitanika oni dijelom sustava.

¹⁹ Rubno se pojavljuje još jedan konsonant: u izrazu *ni z* 'gotovo ništa' te rijetko drugdje (usp. *brònzîn/brònzîn* 'brončana posuda za kuhanje iznad vatre' (v. Velić 2019b: 432 – također vidi bilješku 32), *cârza* 'dodatni sloj na prednjem dijelu sukne koji služi za njezinu zaštitu' – dakle nakon zvonačnika) pojavljuje se i slivenik *z*, vjerojatno talijanskoga podrijetla. Usporedi u moliškohrvatskome od domaćih riječi *sûnze*, gdje također ključnu ulogu igra zvonačnik [n] (usp. Lisac 2003: 53 – također i talijanizam *linzûn* 'pokrivalo, plahta'). Lisac zaključuje kako je u moliškohrvatskome (odnosno u moliškohrvatskim govovima) glas [z] preuzet prema talijanskomu, što se može tvrditi i za kninske novoštokavske ikavske govore.

Tih se pet odsječaka pridružuje i slogotvorno *ɾ*. Ono može biti kratko i dugo, usp. *řzati*, *škřt*, *tvřžava*, *zavřšiti*, *vř*; *řkati* 'hrkati', *tvřd*, *křv*, *čtvřtak*. Slogotvorno *ɾ* može se naći na početku ili na kraju riječi nakon ispadanja *x* (*řzati*, *řkati* < *xřzati*, *xřkati*, *vř* < *vřx*), pri čemu na kraju je uvijek kratko. Bilježene su pojedine dvojnosti gdje može biti i kratko i dugo, usp. pokratu u *břzo* uza *břzo* (i češće *břzo*), *čtvřtī* uza *čtvřtī*, *mřtav* uza *mřtav*, *zavřšiti* uza *zavřšiti*, analoški produljeno uz kračinu i u *křstli* prema *křstli* gl. pr. r. m. r. (ali je posvuda: *křšten*), zatim *mřzē* 3. l. mn. prez. pokraj *mřzīte* 2. l. mn. prez. U tim je primjerima posrijedi adrijatizam u obliku pokrate, kako ga određuju Brozović i Ivić (1988: 84). Zabilježen je primjer vokalne proteze: *prekardášiti* (o odrazu jata u toj riječi i sličnima vidi dalje), što je najčešći oblik riječi, uz koji bilježi se primjerice i: *prekřdášiti* i (Kn) *prekřndášiti*. Po uzoru na fakultativnu slogotvornost u *prekardášiti/prekřdášiti* kaže se i *mřš* uz *măřš*. Slično je stanje u novoštokavskim ikavskim govorima Vrličke krajine, gdje se slogotvorno *ɾ* također može dvojako ostvarivati u nekim primjerima, čuvajući razliku u trajanju (usp. Galić 2019: 83).

5.1.1.2. Distribucija

Svi vokali mogu stajati na početku, u sredini i na kraju riječi. I kratki i dugi vokali podjednako su česti u svim položajima, usp. (*a*) *măčka*, *grăd*, *Ănīta*, *sagrăditi*; (*e*) *věsel*, *rěd*, *Ěđīta*, *posprėmiti*; (*i*) *pīca*, *zīd*, *Ĭvan*, *zažmīriti*; (*o*) *đci*, *bōg*, *vōziti*, *proódati*; (*u*) *kūca*, *sūd*, *ūčiti*, *izrūžiti* 'izgrđiti, izvrijeđati, uvrijeđiti'. Najčešće se, i to nepotpuno, reduciraju u sredini i na kraju riječi, dakle kada su nenaglašeni: *a*: *mīc^ati*, *fál^a*, *e*: *zà n^ega*, *s^e*, *i*: *īkavⁱca*, *znătⁱ*, *o*: *kàk^o*, *u*: *tīs^uću*, *s^u*. Dugi se vokali često javljaju i u posuđenicama, usp. *Ána* (Vr, uz drugdje običnije: *Āna*) prema *saláta/sălāta*, *kazéta* (gdje je -e- kratko npr. u njem. *Kassette*), *želatīna*, *tórba* itd., prema *báka*, *téta*, *krīlo*, (*baba*) *Róga*, *dúga* itd. Također rjeđe se pojavljuju na kraju riječi: pojavljuju se u pojedinim oblicima (npr. u genitivu množine, usp. *dánā*, *kūcā*, *pīsāmā*), u posuđenica (npr. *bīrō*, *lavabō* pokraj *lavāndīn* 'umivaonik') te dijelom u vokativu jednine (usp. *Žėjkō*, *Ănītā* itd. – o tome vidi potpoglavlja 6.1.1.1.1. i 6.1.1.2.). Redukcija zanaglasnoga vokala posvjedočena je za vokal *i*, no može i izostati, usp. *gōdⁱna* prema puno rjeđemu *gōdīna*²⁰.

²⁰ *Gōdⁱna/gōdīna* nikad ne znači 'kiša', nego isključivo 'godina, ljeto, godište'.

5.1.1.3. Realizacija

Svi vokali mogu biti kratki (*a, e, i, o, u*) i dugi (*ā, ē, ī, ō, ū*), nereducirani i reducirani (*a, e, i, o, u*).

Srednji odnosno niski vokal *a* može biti potpuno nezaobljen (otvoren), te pod svim naglascima npr. *Āna, Ānīta; jā, māla* N jd. ž. r. neod. Nenaglašen može biti dug ili kratak. Često je pomalo zaobljeniji, da bi najčešće u čestica i uzvika, neovisno o duljini, postajao zaobljen (*ā*): *ā, pā, [dā], jā, [axā], stvārni* N jd. m. r. odr., *nè znām* 1. l. jd. prez. itd. Kako se vidi, tako je uglavnom pod dugosilaznim naglaskom ili produljenim (tromim, [̃]) naglaskom. Više se primjera javlja u konzervativnijih govornika, usp. *kāko, dāj* 2. l. jd. imp., *jāka* N jd. ž. r. neod., dakle i pod uzlaznim naglascima. Premda nije zaobljen, za dio starije generacije u Kninu bilježen je općenito zaobljeniji izgovor, ne i jedini, što se nije posebno bilježilo, npr. pod svim naglascima zaobljenije u *mājko* ('prijatelju, prijateljice', bez duljenja pred zvonačnikom), *kāko, jā, rád'ti*. Zaobljivanje je češće u dugom *a*, a sve promjene pogađaju (osim u *ā, pā* i *nè znām* 1. l. jd. prez.) isključivo naglašeno *a*. Bilježen je rjeđe i prednjiji izgovor pod kratkosilaznim naglaskom: *štā, dā*, također i prijelaz u *e* u *cé* (jednom u: *ài cé*), jamačno zbog utjecaja nepčanika *ć*. Prednji odnosno srednji vokal *e* obično je zatvoreniji te se posebno ne bilježi njegova artikulacija u tom slučaju, npr. pod svim naglascima *trēći, cèsta; rēd, u rédu*. Može doći i do njegova potpuna zatvaranja [ɛ]: *trēbāš* 2. l. jd. prez., često u nekih *jē-jē, sréd'li* : *sréd'li* oboje gl. pr. m. r. u istoga ispitanika, G jd. -ē, dakle pod zanaglasnom duljinom (G jd. -ē) i dugouzlaznim naglaskom (*sréd'li* gl. pr. m. r.) u dugom slogu te pod kratkosilaznim naglaskom (*jē-jē*) uz analogiju prema ikavskom jat (*trēbāš* < *trībāš 2. l. jd. prez.) u kratkom slogu. To je rijetko, a G jd. bilježi se svega dvaput: *matemà'kē, drūgē* G jd. ž. r. odr. U najmlađih ispitanika nešto je češće, kao i zatvoreniji izgovor (primjeri: *ènglēski, ûezbē* 'USB', *mīsēc* uz češće *mīsēc* u iste ispitanice – dakle u dugim slogovima pod naglaskom i nenaglašenima), te se pojavljuje i primjer *kémiju* A jd. I dalje je takav izgovor rijedak, a osim primjera *kémiju* A jd., *ènglēski, ûezbē* i *mīsēc* drugi su primjeri podudarni ostalim ispitanicima, gdje se ukupno gledano bilježi samo iznimno. Rjeđe je otvoreniji (također nije posebno bilježeno, npr. pod svim naglascima *tēca* 'lonac', *sēstra; mēso, uréd'ti*), a bilježi se i posve otvoren izgovor u čestu *jē l', nēmā* 3. l. jd. prez. Dosta je često i *čētri*, a od rijetkih primjera bilježi se *ēkstra* 'jako', dakle i pod silaznim i pod uzlaznim naglaskom, bilo kratkim (̃), bilo dugim (̄, ne i ˘) (iako ne pod obama parovima naglasaka). Dugo [e:] može iznimno postati [ie:] u uzviku *ié*, inačici uzvika *é*, a bilježi se i promjena kratkoga [e] > [ie] u *niè znām* 1. l. jd. prez., dakle pod uzlaznim naglascima. Za Kninsko Polje bilježi se i djelomična diftongizacija u *n'è može* 3. l. jd. prez. Diftongizacija pogađa samo starije ispitanike. U Kninskoj krajini prijelaz *ē*

> *ie* autor usput bilježi i u pravoslavnom stanovništvu u Strmici, u primjeru *biéb'ca* 'djetesce' i također u starijega stanovništva. Rijetko se u Kninskom Polju u G jd. i općenito od dugoga [e:] pojavljuje diftongizacija, usp. *tètkjē* G jd., *kondùktjēr*, dakle pojava nije česta. Navedene promjene puno češće pogađaju dugo naglašeno *e*, a nenaglašeno je isključivo dugo (G jd., primjeri *ènglēski, mīsēc*). Stražnji odnosno srednji vokal *o* obično je zatvoreniji, a zatvoreniji je izgovor izrazitiji kad je *o* prednaglasno iako su ondje primjeri rjeđi, npr. pod svim naglascima *gōst, kōsa; bōs, vōjska; gospòd'n, govór'ti* (nenaglašeno zatvorenije [o] pisano je uspravnim slovima). U Kninu (ali i u Vrpolju i u Kninskome Polju) primjerice bilježi se i otvorenija inačica, čemu su primjeri: (Vr) *dōbro, ònō* (potonji primjer i u Kninskom Polju prema istraživačevu uvidu), (KP) *òndā* (za mlađu generaciju i u nenaglašenom slogu: *òtòk*), (Kn) *òndā, tōčno* NA jd. s. r. neod. (mogućim je utjecaj lika *tāčno* NA jd. s. r. neod.), *vōimě* (supstratno je vjerojatno **vajme*; oblik dolazi prema autorovu uvidu i u Kninskome Polju)²¹, *dōbro*, dakle pod kratkim naglascima podjednako (no usp. *tō je tō* u enklizi, također primjer *mōj* pod dugosilaznim naglaskom). U dijela starije generacije taj izgovor izostaje. Češća je potpuna zatvorenost nego u *e* premda su primjeri također razmjerno rijetki (uglavnom pred zvonačnikom, usp. *tō, òn, òndā, bōlē, gōvōra* G jd., *govòr'li* gl. pr. r. m. r., *pòkōjnī* N jd. m. r. odr., *dōbro* NA jd. s. r. neod. – u Kninu *òvō* NA jd. s. r.), a bilježi se i na rečeničnoj razini, čemu je primjerom: *I òndā jōš sávjetujū svōjōj djēci...* (KP). Kako se vidi, ne bilježe se primjeri s dugouzlaznim naglaskom u zatvaranja kao ni u otvaranja, pri čemu se tijekom otvaranja ne otvaraju dugi nenaglašeni slogovi kao tijekom zatvaranja. U najstarijih Vrpoljana posvjedočen je i prijelaz u *u* ispred *n*: *ún, ùndā*. Da su primjeri brojniji, svjedoči i potvrda *bumbàrdīrāna* N jd. ž. r. neod., također u najstarijih u Vrpolju. Ovjerena je i diftongizacija dugoga glasa *o* u *uo* (usp. *dog'òd'lo* gl. pr. r. s. r., *b'ōj*) odnosno *uo* (*buōg, guòdīnā* G mn.). Kao ni u zatvaranja, ni u prijelaza u *u*, ni u diftongizacije ne bilježe se primjeri s dugouzlaznim naglaskom. Diftongizacija je češća nego od *e* (primjeri su *buōg* i *guòdīnā* G mn. jako česti iako primjera diftongizirana *e* ima više i ne nužno pod naglaskom, vidi gore), a tako je i glede zatvaranja osim u nekih ispitanika mlađe generacije. Primijećeno je da se prilog *uōpće/ùōpće* katkada mijenja u *uōpće*, očito pod utjecajem riječi koje su pretrpjele diftongizaciju, kao i da *u-* nestaje, dakle riječ počinje na *o-*. Promjene ukupno uzevši većinom pogađaju kratko *o*, kako pod naglaskom, tako i nenaglašeno. Prednji odnosno visoki vokal *i* obično je srednje artikulacije (pod svim naglascima npr. *čīst, mīsta* (: (češće) *mīsta*; oboje Vr i KP); *zīd, zīma* (u nekih Kninskopoljaca i u značenju 'hladno (o tijelu)'), no može biti otvoreniji, rjeđe zatvoreniji. Otvorenost se uvijek smjenjuje s uobičajenom srednjom artikulacijom [i] i pojavljuje se pod kratkosilaznim

²¹ U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima posvjedočeni su sljedeći uzvici slična značenja: *ājme/ājme, òjme, újme* i *vōjme*. Budući da su uzvici, različito se naglašuju i ostvaruju (npr. *āimě, vōimě*).

naglaskom, npr. *vỳdřš* 2. l. jd. prez., *ỳmā* 3. l. jd. prez. Zatvorenijega je izgovora (očito iza [n] i pod dugouzlaznim naglaskom) u primjerima *ńije* 3. l. jd. prez. i *Kńínānā* G mn. uzrokovao palatalizaciju prethodnoga zvanačnika. Dakle, otvaranje pogađa kratko *i*, a zatvaranje dugo *i* u obama slučajevima isključivo pod naglaskom. Stražnji odnosno visoki vokal *u* obično je srednje artikulacije, no može biti prednje oblikovan kad je nenaglašen (što ishoduje nepotpunom redukcijom u *třs^uću*, što je u autorovu korpusu jedini primjer premda ima Vrpoljana koji imaju još primjera). Zatvaranje dugih *e* i *o* bilježi se i za novoštokavske ikavske govore Vrličke krajine (Galić 2019: 77–78), a za novoštokavske ikavske govore između Krke i Neretve (tako i za badanjski) Čilaš (2002: 32) navodi da je zatvorenost česta u brzu govoru. Stanje u novoštokavskim ikavskim govorima Kninske krajine od toga odudara jer se zatvorenost češće bilježi u sporijem govoru.

5.1.1.3.1. Redukcije vokala

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima mogu se reducirati svi vokali, no daleko najčešće reducira se *i*. Pritom svi kratki i nenaglašeni vokali bilježe uglavnom nepotpunu reduciranost (npr. *fāl^a ti* 'hvala', *s^e*, *govórⁱti*, *neg^o*, *s^u*). Često je reduciranost uzrokovana složenom fonološkom okolinom, obično između dvaju zapornika i ovisno o duljini uzlaznoga naglaska, usp. *pít^ati* (ali: *čítati*), *vřđⁱti*, *třs^uću*. Redukcija je različitih vokala (a poglavito vokala *i*) posvjedočena i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore, gdje je također čestom (usp. Lisac 2008: 107, Čilaš 2002: 33, Galić 2019: 81–82, Čurković 2014: 37–42, Šimundić 1971: 37, 38–41), no u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima iznimno je rijetko potpunom. Potpuna se redukcija vokala *i*, *o* i *u* bilježi u poopćenih/leksikaliziranih primjera, kao *čètri*, *nākō*, *òvdā* i sl. I za kninske novoštokavske ikavske govore, a ponajprije za govor Knina, potvrđuje se zapažanje koje iznosi Čilaš (2002: 33) da u sporijemu govoru do redukcije ne mora doći, dakle stanje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima po tome ne odudara od onoga u novoštokavskim ikavskim govorima između Krke i Neretve.

Prvo se navode primjeri redukcije svih vokala:

- a) *a*: *příč^ati*, *dōst^a*, *pó č^ašē* G jd.;
- b) *e*: *s^e*, *pògl^edaću* 1. l. jd. f. I.;
- c) *i*: *gòđⁱna*, *íkavⁱca*, *gòrⁱ*, *alⁱ*, *vřđⁱti*, *čètri*;

- d) *o: neg^o, ak^o, kak^o, ist^o, sàm^o, zàprāv^o* – u *vàkō, nàkō* posrijedi može biti analogija prema *tàkō* (usp. Kapović 2008b: 131 – glede *nàkō*), a slično je i u *(v)âmo* prema *tâmo*, kao i u *vòl'kō, nòl'kō* prema *tòl'kō*;
- e) *u: tîs^uću, s^u, Īs^use* V jd., *nè b^uděš* 2. l. jd. prez., *gđđ^un^u* A jd. *dánā, na svijét^u* L jd., *nè mog^u* 1. l. jd. prez., *nîs^u* 3. l. mn. prez. – u *òvdā, òndā* možebitnom je analogija prema *ó(v)de, ónde; ùitru*.

Za složenost fonološke okoline koja uzrokuje redukciju usp. i *mîc^ati*, svezu (...) *sm^o mî, nî dvōje s^u mórālⁱ*. Redukcija vokala *o* sasvim je rijetko potpunom po uzoru na okoline gdje se inače reducira (usp. *tàk^o se* – usp. i *kàk^o se*): u vrpoljskome *tàk* rijetko se bilježi potpuna redukcija na dočetu. Vokal *u* često se reducira u *s^u*, no rjeđe u ispitanika mlađe generacije. Katkada redukcija izostaje ako se u dvjema svezama ponavlja segment, za što usp. *òdošm^o mî* 1. l. mn. aor. prema *nâžē^mo mî* 1. l. mn. prez. Tu se umjesto vokalne redukcije pojavljuje konsonantska. Vokal se *e* nešto češće reducira nego *u*, a razmjerno često tako biva u povratnoj zamjenici *s^e*, usp. (...) *pô ûrē s^e òna* (...). Vokal se *i*, osim u navedenim primjerima, često reducira i u drugim oblicima, ali gotovo nikada (osim dosljedno u *čètri*²² te u jednoga mlađega Kninskopoljca u: *jel < jè lⁱ, bil < bi lⁱ*, svugdje u Vrpolju i u Kninskome Polju u *čòuk* 'čovjek' – slično se bilježi i u Badnju (Čilaš 2002: 50); u starijih Vrpoljana i u *kòko* 'koliko') u potpunosti. Tako se bilježe i primjeri: *vîdⁱ òvō, znâⁱ odgovaratⁱ na pitāna*. Ovo su primjeri gdje se redukcija *i* može pojavljivati:

- a) u osnovi promjenjivih riječi: *prézⁱme, nè sⁱćām se* 1. l. jd. prez. (u potonjem je primjeru *i* postalo od jata), *nè mⁱčē* 3. l. jd. prez., *nàvⁱkněš* 2. l. jd. prez., *ùzⁱmāš* 2. l. jd. prez.;
- b) u nastavku imenica: *radijónⁱci* L jd., *pílⁱca* 'nožić za rezanje', *bolěštⁱne* N mn., *žílⁱčice* N mn.;
- c) u nastavku glagola: *vîdⁱti* (postalim od jata), (Kn; u drugim dvjema naseljima ikavski) *sjěⁱti, stāvⁱti, govórⁱti, rádⁱti*;
- d) u nastavku zamjenica: *měⁿi* DL, *mⁱ* D, *tě^bi* (DL; u obama klitičkim oblicima od jata), *tⁱ* D, *òⁿi* N mn. m. r.;
- e) u nastavku brojeva: samo u *čètrⁱ*;

²² Ipak se bilježi i *čètri*, što čuva nepotpuno reducirano [i]. Ispitanici su nešto češće navodili i oblik *čètiri*, no u njih obično je *čètri*. Za imotsko-bekijske govore istovjetan oblik prevladavajućemu kninskima novoštokavskima ikavskima Šimundić tumači nastalim prema *trî* (Šimundić 1971: 40). To se objašnjenje može primijeniti i na kninske novoštokavske ikavske govore. Inače je oblik rasprostranjen, a primjere u različitim novoštokavskim ikavskim mjesnim govorima – u Šibeniku, u Brnazama, Gali, Otoku i Sinju u Cetinskoj krajini te u Dobrinču i Lovreću u Imotskoj krajini, zatim u Opuzenu – usp. Menac-Mihalić 2005: 91. Potpuna je redukcija češća u *čètristō*, što je jedini oblik.

f) u dočetu nepromjenjivih riječi: *alⁱ*, *ilⁱ*, *gòrⁱ*, *dòlⁱ* (također oboje od jata).

Kako se iz primjera vidi, najčešće se reducira nastavačno [i], neovisno o postanku. Kad se jat reducira, uvijek se čuva reducirano [i], tj. nije **vⁱdjeti, **g^ore i slično. Redukcija se toga vokala bilježi i drugdje: u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 81–82), u Biteliću u Sinjskoj krajini (Ćurković 2014: 37, 38–39), a zanimljivi su odrazi (*i*, *a*, *o*) u Badnju u Drniškoj krajini (usp. Čilaš 2002: 50 – primjer *m^lince* G jd./ (*ù*) *m^linⁱcu* A jd./ (*iz*) *m^lince* G jd.). Svugdje u navedenim punktovima, zanimljivo je, redukcija je i potpunom, češće (i u Vrličkoj krajini i u Biteliću, a i u Badnju) nego li u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Ondje se redukcija najviše bilježi u Vrpolju, a najmanje u Kninu, pri čemu stanje je u potonjemu naselju nejednoliko: čuva ju izvrsno polovica ispitanika starije generacije dočim ju druga polovica djelomice čuva, u srednjoj generaciji čuvanje je bolje nego u starije generacije, a u mlađih ispitanika dobro je očuvana. To znači da se čestota redukcije povećava prema mlađoj generaciji, što je konzervativna crta. Jamačno pod utjecajem ikavštine Knina gdje i u Kninskom Polju redukcija se nešto rjeđe pojavljuje (usp. *ikavica* uza *ikavⁱca*, *rećimo* uza *rećⁱmo*), gdje je primjetno kako izostanak redukcije nije zabilježen naročito u složenijem glasovnom okružju (tijekom ponavljanja konsonanata, usp. *dijélⁱle* gl. pr. r. ž. r., *nⁱx sⁱ snímijo*), dakle ono općenito izazivlje redukciju (od ostalih primjera usp. *ispⁱte* A mn., *dòmovⁱma* DLI mn., *mènⁱ* DL, *potúžⁱti*, *jè lⁱ*). Ispitanici koji u govoru imaju manje primjera s redukcijom pretrpjeli su različit utjecaj obrazovanja: bilo da su se školovali i na fakultetu ili da su i sami autori svojih knjiga. Izostanak redukcije nova je pojava u govoru (premda je sama redukcija starom inovacijom), a bilježi se i drugdje: u Mirlović Zagori i u Konjevratima redukcija je rjeđom u mlađih govornika prema Kurtović 2005: 534, a posrijedi barem je ondje utjecaj mjesnih govora bližih moru, gdje nije karakterističnom (*ibid.*). U riječima s trima ili više slogova može doći do redukcije na nekoliko mjesta, usp. *na radijónicⁱ* u *Drnišu*, *na radijónⁱci* L jd. (pokraj *radijónⁱcu* A jd., (izostaje) *radijónice* NAV mn.), *rećⁱmo*, *rećim^o* *ùzmi* (uza *rećimo*, sve 1. l. mn. imp.) pokraj običnijega *rećⁱmo* (uza *rećimo* (također sve 1. l. mn. imp.)). Također može doći do redukcije na dvama mjestima odjednom, usp. *Št^a s^u nàpravⁱlⁱ...*, [*Jèđino smo mⁱ ònō*] *sagrádⁱlⁱ*. *Nismo* [*mⁱ...*].

Unatoč tomu što u tim primjerima redukcija nije potpunom, bilježe se glasovne promjene konsonanata ispred reducirana vokala, naime pod utjecajem postvokalnoga konsonanta: tako je redovito u [tⁱš^uću], a i u [ù Žⁱbenīku], tj. <ù Šⁱbenīku> L jd. Nastale konsonantske ostvaraje držim alofonima (što je vidljivo po novonastalu [š], koji nije fonemom u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima) te bilježi polazni oblik bez jednačenja. Katkada se polazno stanje pojednostavljuje duljenjem vokala – to se bilježi u primjeru *tisūću*. Ta je riječ posvjedočena u više likova jer se stala više rabiti u drugoj polovici devedesetih

godina prošloga stoljeća i nije narodnom riječju. Uz nju još je uvijek rašireno *īladu* (u nekih ispitanika: *xīladu*), što je nekoliko ispitanika i dalo kao odgovor u upitniku. Posvjedočene su mjestimice i potpune promjene vokala, tj. nestali su i dali druge glasove u *Bàrušíc* << *Bàrišíc (usp. i *Bàrišíc*, s redukcijom na dočetu) odnosno u *dřčina* 'razigrana djeca' << *dičina. U posljednjem primjeru prvo je promijenjen izgovor vokala [i] u ponešto otvoreniji, da bi se analoški, radi kakve ekspresivnosti, unijelo slogotvorno *ř*.

Redukcije nema ispred *j*-, čemu svjedoče brojni primjeri, a evo nekih: (...) *ōn ti je bījo* (...), *mēni je, Īmā li jōš kōjī iz Knína? Mōžda će mórati jōš* (...) itd. Od toga odudara jedino sveza *jè l'* (npr. *Jè l' jâ*...) zbog leksikalizacije uslijed česte redukcije u upitnoj rečenici naprama poštapalici *jè li / jè l'* (rijetko: *jè l'*). Promjena izostaje i iza *-j*-, usp. *ùjitrú* (: *ùitru*), (*u*) *Krājini* L jd., *prisvòjiti, pòkrajina* te *dřčájina* 'razigrana djeca, vanjska djeca'. Također je redovito: *dvòjici, tròjici, obòjici* sve DL. Usp. i rečenice poput: *Tāmān sam tīla pítati jè l' vam mǎčka žíva! Oš m' dāti jōš čāš'cu vòdē?*

5.1.1.4. Stezanje

U riječima kao *pòsā, kòtā, pākā* (rijetko), *cākā* (što je rijetko i u starijih), u Vrpolju i *vřtā* (bilježi se i: *vřtā* – sve uz češće *bāšča*), *stō, sō; gō* završno *-l izgubilo se (o tome više je riječi u potpoglavlju 6.2.3.1.). Očito je da je došlo do stezanja vokala nastala vokalizacijom i prethodnoga vokala različita podrijetla, tj. *pòsāV > *pòsā*, *sōV > *sō*. U prvoga primjera ishodom je stezanja zanaglasna duljina, no u drugoga dugosilazni naglasak ishodom je starijega kompenzatornoga duljenja (vidi Kapović 2015: 627, gdje se analiziraju i imenice muškoga roda *a*-vrste kao *bōg*). U imenica i u pridjeva na *-ō* dočetno *-l nije u potpunosti izgubljeno jer se često bilježe primjeri gdje se čuva: *stōl, sōl, gōl*, ali uvijek popriloženo je *pō*. Glede čuvanja *-l* vjerojatno je ipak riječ o mlađoj pojavi, a i o razlici novoštokavaca ikavaca i novoštokavaca jekavaca (koji to rabe i prema srpskome jeziku) jer se primjeri gdje je *-l nestalo bilježe primjerice i u Badnju (Čilaš 2002: 67), odnosno u Mirlović Zagori i Konjevratima (usp. *sō, křtō*, oboje prema Kurtović 2005: 536). Prema Jurišićevim (1966: 36–37) primjerima *-l otpalo je i u vrgadinskome južnočakavskome govoru, koji je blizak kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i govorima koji ga okružuju po tome što se ondje primjerice čuvaju zanaglasne duljine. U pridjeva *māl* završno *-l* ostaje valjda zbog toga što je sadržano i u izvedenim likovima kao *mālī* N jd. m. r. odr., *mālen* itd., ali i kosih padeža (usp. *mālōg(a)* GA jd. m. r. odr., *mālōm(e)* DL jd. m. i s. r. odr. itd.), gdje nije imalo kako nestati. U drugih pridjeva može biti dvojako pa se bilježi *dēbel* uza *dēbejo* (Vr – uglavnom u dječjem govoru ili tepanju),

no samo je: *věsel, tǝpal*. Također se bilježi dvojstvo u *okrúgal/okrúgā*, gdje je dalje naglasno drukčije za Knin i Kninsko Polje zabilježeno *òkrúgā* (uz obično *okrúgal* predikativno, a *òkrúglī* N jd. m. r. odr. atributivno). Stariji ljudi, koji ne koriste riječ *lúg*, govore pretežito *pěpel* ili su tako donedavna govorili (autor ima potvrdu na zapisu za Kninsko Polje, a na upit od ispitanice Vrpoljanke doznao je da je to u njezinu djetinjstvu prije četrdesetak godina bilo često i u Vrpolju). Usporede li se primjeri pridjeva s primjerima stezanja u Vrličkoj krajini (v. Galić 2019: 79), zaključuje se da se u Kninskoj krajini *-l* pretežito nije nikad ni izgubilo jer je vokal dosljedno kratak (*děbel, věsel, tǝpal, okrúgal*, im. *pěpel*). Rjeđe je stezanje posvjedočeno tijekom stapanja dviju riječi, usp. *pǎndā* 'zatim, (dosl.) pa onda'. Po uzoru na potonji lik katkada se kaže *ǝndā*, gdje je izgovor glasa [o] približan [a], a bilježi se i *ǎndā* za Kninsko Polje. U Vrpolju bilježi se i analoško stezanje u *odòzɡā, odòzdā*, a u svim mjestima i u također analoškome *kā* (običnije je *kī*, što valja tumačiti prema svezi **kā* i (>> **ka* î > *kī*), a javlja se i *kô/kǝ*). Od Vrpoljana koji još žive u Vrpolju čuje se i analoško *nega* 'nego'. Stezanje u [a:] bilježi se i u sredini riječi u *zāva*.

Pokraj stezanja u *-ā* u imenica i u glagola (npr. *pòsā, rěkā* gl. pr. r. m. r.) u upitniku, ali i u transkribiranoj građi posvjedočeni su i primjeri s nestegnutim *-ao* (*pòsao, rěkao* gl. pr. r. m. r.) pod utjecajem obrazovanja i naročito u Kninu. Ti su oblici birani, a zna se usputnim bilježenjem i prema drugim primjerima gdje se provodi stezanje da ti ispitanici koriste i stegnute oblike. U nekih su ispitanika birani i oblici *stól, sól*, a autorovim upitom saznaje se da inače provode stezanje u *stô, sô*. Primjeri pridjeva *věseo, dèbeo* isključivo su birani i naknadnim upitima doznaje se da se tu čuva *-l*: *věsel, dèbel*.

5.1.1.5. Glasovne promjene u pojedinačnim riječima

5.1.1.5.1. Zamjene vokala

U određenim riječima posvjedočene su promjene vokala, gdje je posrijedi potpuna promjena boje u nenaglašenim slogovima, bilo da prethode ili slijede naglašeni slog. Rjeđe se ta promjena događa u naglašenome slogu. Tako se u Vrpolju, Kninskome Polju i u Kninu bilježi promjena *a > e* u različitim primjerima: *pǐjet* 'tanjur', *pǐjeca* 'tržnica', *baveriníc* 'podbradnik'; u Vrpolju i u Kninskome Polju jest *èdeli* 'eda li', a u Kninu izrazito fakultativno *ǐjeko* 'iako', *ǐzešli* 'izašli' gl. pr. r. m. r. (i Vr) – inače je *ǐjako, ǐzašli* gl. pr. r. m. r.; u svim trima naseljima vrši se promjena *e > a* u *iznanažéne*, u Vrpolju i Kninskome Polju u *žigarⁱca* 'jetrica' te (n)*ǐzarē* '(n)imalo', u Vrpolju *Materíze* N mn. 'Meterize (Šibenik)', a u Kninu *džetal'na*; u Vrpolju ispred

zvonačnika posvjedočena je promjena $o > u$ u *kùnap* 'konop' i *polùver* 'pulover', dok je u svim trima naseljima u različitim primjerima posvjedočena i promjena $o > a$: u *kùnap* te u *kònaba* (Vr, KP – a u *kùnap* može biti dijelom pod utjecajem srpskoga *kànap*) te *pamidōra* 'rajčica' – nema promjene $o > e$ u *gròb*, *gròbļe*, premda je pod brdom Spas smješteno arheološko nalazište imena *Grebļe*, što može upućivati na to da je prije i tu dolazilo do promjene, ali je potom izgubljena; potvrđena je promjena $u > e$ u Vrpolju u primjeru *čevrkuća* 'čuvarkuća', a $u > i$ (ili razvoj skupine $\#uju-$ $>$ $\#uj-$ $>$ $\#ui-$) u *ùitru* i $u > o$ u *polùver*. Promjene $a > e$ i $e > a$ najbrojnije su i češće se događaju u slogu koji slijedi nakon naglašenoga, kako je i u drugih promjena osim u slučaju $u > e$ i $u > i$, gdje je razdioba jednaka. Jedino se promjena $o > u$ događa pod naglaskom, što je slučaj i u rijetkih primjera *ûn*, *ûndā*, bilježenih za najstariju generaciju ispitanika. Pojedini primjeri zapravo su fakultativne naravi te uz njih postoje stariji, nepromijenjeni likovi: *pìjat*, *pìjaca*, *bavarin'ć*, *dìtel'na* (uz *djètelina* u Kninu), *(n)izerē*, *iznenazéne*, *pomidōra*, *kònop*, *kònoba*. Zamjene vokala česte su i drugdje u novoštokavskim ikavskim mjesnim govorima, te su pojedini primjeri zabilježeni i izvan kninskih novoštokavskih ikavskih govora, usp. *pìjet*, *žìgar'ca* u novoštokavskim ikavskim govorima Vrličke krajine (Galić 2019: 83), zatim u Biteliću (Ćurković 2014: 44, 45), a *pìjet*, *pìjeca*, *pàmidor* u Badnju (Čilaš 2002: 29, 30). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima uglavnom izostaje promjena $a > o$, česta primjerice u vrličkim novoštokavskim ikavskim govorima i u badnjskome ispred zvonačnika *v*, *m* (Galić 2019: 82; Čilaš 2002: 40 – u obama opisima pojavljuje se npr. *bàlov*, *lāstov'ca*, *sēdom*, *òsom*), pa tako i lik *livoda*, koji se bilježi već u Badnju (Čilaš 2002: 30). Bilježeni su samo primjeri *èvolā* (: *èvalā*) i *vòjme* $<$ **vajme*, s razvitkom poslije zvonačnika, pri čemu uslijed malena broja primjera pomišlja se i na utjecaj priloga *èvo* na *èvolā*, dakle promjena $a > o$ iza *v* ondje nije morala biti fonetskom i jedini je primjer *vòjme*. Pojedine primjere (*sēdom*, *òsom*) koristi samo pravoslavno stanovništvo (a bilježe se također u novoštokavskome ikavskome Badnju, *ibid.*), te se katoličko stanovništvo od njega razlikuje po tome što ne provodi $a > o$ i kaže *sēdam*, *òsam*, što su polazni oblici. Također je moguće da je katoličko stanovništvo izgubilo te oblike naknadnom diferencijacijom. Prema dostupnim primjerima zaključuje se kako su promjene boje vokala (najčešće a i e) zastupljene u pojedinačnim primjerima. Pritom se uglavnom javljaju u spontanu govoru, a rjeđe i na upitniku i osobito u mlađih pod utjecajem obrazovanja i medija.

5.1.1.5.2. Promjena *ra > re*

Promjena *ra > re*, inače posvjedočena u čakavskim i štokavskim govorima (Lisac 2003: 52), u kninskim je novoštokavskim ikavskim govorima djelomice zabilježena samo u Vrpolju. Ondje se bilježi u *résti, nàrēsti, vrébac* (uza *râsti/rásti, nàrâsti, vrâbac*), a samo je *kráde* 3. l. jd. prez. (i inf. *kràsti*). Dočim se likovi sa *re* polako povlače pred likovima sa *ra*, izostanak promjene *ra > re* u *kràsti* općenit je na dalmatinskome kopnu (Lisac 2008: 107) te stanje u vrpoljskome novoštokavskome ikavskome govoru nije iznimkom.

5.1.1.6. Podrijetlo

5.1.1.6.1. Odras praslavenskih nosnika

Prednji praslavenski nosnik * ϵ dao je gotovo svugdje *e: jètrⁱca, jèt^rva, rēd, svēt, pétak, rûke* NAV mn., *nògē* G jd. Zamjena s *a* rjeđa je nego li u ostalim novoštokavskim ikavskim govorima i pojavljuje se samo u *žálac*, dočim se kaže *jèčam* (a ne: *jáčmēr*, kao u Mratovu (Lisac 2003: 52)). Prema netvorenu praslavenskomu * $\text{j}eti$ u Vrpolju i u Kninskome Polju posvjedočeno je defektivno *nājā* gl. pr. r. m. r., *nājāla* gl. pr. r. ž. r., i to u: *Štā sⁱ nājā?* 'Zašto si uporan?' Stražnji nosnik * q dao je pak svugdje *u: kũca, pùtīc, pût* 'staza, cesta; putovanje', *rũka, nõgu* A jd., *mògū* 3. l. mn. prez.

5.1.1.6.2. Odras praslavenskih poluglasa

Oba praslavenska poluglasa nakon stapanja u takozvano *šva* dala su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima *a* u jakom položaju: *lāži* G jd., *dān, čàstiti, po dānu* L jd. U slabom su se položaju izgubili, usp. *snā* G jd., *nòkta* G jd.; *čèla* (i *pčèla*) < * $\text{b}čela$, *mĭn* < * $\text{m}ĭlinъ$. U primjeru *pàsa* GA jd. vjerojatno je posrijedi analogija prema nominativu jednine (*pàs* < * $\text{p}šsъ$) te razbijanje suglasničke skupine * ps- (usp. i pojednostavljenje u *sòvati* < *psòvati* < * $\text{p}šsovati$) prije nego li vokalizacija u slabom položaju. Potonji je primjer posvjedočen i drugdje u Dalmatinskoj zagori (npr. Lisac 2003: 21 – općenito za štokavske govore, Čilaš 2002: 81, Ćurković 2014: 79, Galić 2019: 91), a bilježe se i slični primjeri u drugim govorima (usp. Lisac 2008: 106 – ondje se bilježi *a* i u *sani, šavi*). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima pojavljuju se isti primjeri sa sekundarnim *a* kao u istočnohercegovačkim govorima u

G jd.: *pàsa, šàva* (usp. Lisac 2003: 99). U predmetku *sa-* također se može govoriti o vokalizaciji u slabu položaju, no posrijedi je alomorfija i rijetko se razlikuje oblik s duljim alomorfom od onoga s kraćim, usp. *sakrívati se* 'kriti se od očiju, skrivati se' – *skrívati se* 'kriti se, biti neprimijećen'. Prvi se glagol koristi u igri skrivača, a drugi u ozbiljnijem razgovoru (usp. *Kõ znâ štà se jòš skrívā.*). *Sakrívati/skrívati se* jedinim je takvim dvojstvom.

Slijed *vъ (*vъ-), kao i *vъz-, dao je gotovo uvijek *u* (*u, ùnūtra/unútra*) odnosno *uz-* (*ùzē(s)ti, Ùskŕs*). Iznimkom je *vājīk* < *vavik ~ ùvīk, što je danas veoma rijetko i čini se da se čuva pretežito u starijih govornika, dakle oblik se povlači iz govora.

5.1.1.6.3. Odras jata

Novoštokavski ikavski govori, kako općenito, tako i u Dalmatinskoj zagori, karakterizirani su ikavskim odrazom jata (Lisac 2003: 51; 2008: 106). Pritom su neikavizmi gdje gdje, kao na ličkom ili zapadnobosanskom području znatniji (usp. Lisac 2003: 51, 61, 64), čemu je uzrokom supstratni (srednjočakavski) ili adstratni (istočnohercegovački) idiom. U novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore bilježeni su rijetki neikavizmi, usp. ekavizme *železo, cesta/testa, breza, zenica, ovde, obe* NA dv. ž. r. (Lisac 2008: 106). Neki od tih ekavizama jesu zapravo pseudoekavizmi: tako je u *ovde* posrijedi odraz izvorno kratka *e, a *obe* NA dv. ž. r., što se dosljedno javlja prema *dvi*, najvjerojatnije je dobilo množinski nastavak *-e* (NAV mn. ž. r.), podrijetlom od prednjega nosnika (kao što je i navedeno *sest* dobilo *e* od prednjega nosnika *ę iz prezenta).

Od novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina praslavenski je jat danas u Vrpolju i u Kninskome Polju dao uglavnom *i*, uz određen broj jekavizama, a u Kninu *je* odnosno *ije*, uz određen broj ikavizama. Tako su od ispitanika iz Vrpolja posvjedočeni primjerice sljedeći ikavizmi: (u korijenskom morfemu) *īsti, mlīti, līp, snīg, brīg, mīhūr, mišāncija, miš'nē* G jd. 'mijeha', *dīte, mīnati, svića, ùvīk*, (u tvorbenom morfemu) *vīd'la* gl. pr. r. ž. r., *razūm'la* gl. pr. r. ž. r., *stàrijī* N jd. m. r. odr., (u gramatičkome morfemu) *dōli, gōri, stârī(x)* G mn., *stârīm* DLI mn.; od Kninskopoljaca posvjedočeni su ovi ikavizmi: (u korijenskom morfemu) *līto, srīća, tīti, bīlī* N jd. m. r. odr., *cīlī* N jd. m. r. odr., *līp, bižati, dīca, smīja* G jd., *mīšati, mlīko, pīvac, pról'će*, (u tvorbenom morfemu) *ràzumīš* 2. l. jd. prez., *vīd'la* gl. pr. r. ž. r., *stàrijī* N jd. m. r. odr., (u gramatičkome morfemu) *dī, stârī(x)* G mn., *stârīm* DLI mn.; od Kninjana posvjedočeni su primjerice česti ikavizmi: (u korijenskome morfemu) *dīd(a)*, (u tvorbenom morfemu) *razūmīš* 2. l. jd. prez., *vīd'ti, stàrijī* N jd. m. r. odr., (u gramatičkom

morfemu) *dī*, *dvī* NA dv. ž. r., *dvīma* DLI dv. ž. r., *stārī(x)* G mn., *stārīm* DLI mn. Primjećuje se kako dugi ikavski odraz jata izostaje u Kninu u korijenskome morfemu.

Postoje mnoge indicije kako je u Kninu, a i u Vrpolju i u Kninskome Polju u prošlosti bilo više ikavizama. Tako H. M. pamti kako je Knin do pedesetih godina XX. stoljeća bio *štókvavskā ikavica* te se za rodno Kninsko Polje prisjeća djedova pisma, čijega se sadržaja sjeća I. M.: *Īlo līpō dīte iz līpē bīlē zdīlē*. Istom tvrdi (I. M.) kako nitko tako ne bi rekao²³, s čime se autor ipak ne bi složio jer se pokazalo kako su svi ti ikavizmi u optjecaju i danas, barem u Vrpolju. I. M. također, uvelike za susjedno Vrpolje, no i za dio Kninskoga Polja kaže kako su njegovi stanovnici navikli rabiti ikavizme koje Kninskopoljci (barem u zaseoku Marići) ne bi koristili: *Brīzovac*, *Plišivica*, *brīstīć* – H. M. tvrdi da se ipak može reći sve osim: *Brīzovac*, no sa smanjenom čestotom. Primjećuje se da su velikim dijelom posrijedi toponimi. Autor je iz razgovora (A. V. (r. Č.)) saznao da se u Vrpolju pokraj *Brīzovac* govori i *Brēzovac* (na što i I. M. upućuje, a na što se nadovezuje *Brēzovac* u Kninskome Polju kao jedini oblik), a lokalna specifičnost u toponimiji ostaje, što je autor tijekom prethodnoga razgovora spomenuo, *Vrīlo* (ipak je izvan preskakanja naglasaka i (*na*) *Vrēlu* L jd. dočim je inače (*nä*) *Vrīlu*). U Vrpolju zbog većega broja ikavaca još su ovjereni i drugi ikavizmi koji su rjeđi ili mogu izostati u Kninskome Polju, npr. *bīs*, *brīg*, *rīč*. Ipak se na istoku Kninskoga Polja kao i u Vrpolju bilježi i primjerice: *pōslī*, *vīncāna* N jd. ž. r. neod. U Kninu pokraj barem dijelom stalnih ikavizama kao *dī*, *dīd(a)*, *gōri*, *razūmīs* 2. l. jd. prez., (u glagola poput) *vīdīti* pasivno (i pri usporedbi s Vrpoljanima i Kninskopoljcima) zastupljeni su i ikavizmi kao *līpo*, *bīlo* NA jd. s. r. neod. (A. Š. S. (r. Š.)), iako prema snimci *mlīko*, *bīlō* NA jd. s. r. odr., koje ispitanica također izgovara, njoj prema vlastitu nahođenju djeluje neprirodno²⁴, što daje ikavske značajke tomu mjesnomu govoru. Samo najstarije kninske obitelji koriste više ikavizama, usp. *cīlī* pokraj *ciēlī* oboje N jd. m. r. odr. (A. P.)²⁵, *nē smīš* pokraj *nē smijēš* 2. l. jd. prez. (V. Ž., koji puno bolje čuva kratko

²³ Sugovornik toga ispitanika kaže da je u njegovoj obitelji (a on je bratom H. M.) postojala (i još postoji) razlika između *tērīn'ca* i *zdjēl'ca*, iz čega proizlazi da ne bi uporabio oblik *zdīla* (u pismu u genitivu jednine). I. M. na autorovu napomenu da Vrpoljani rabe riječ *zdīla* neizravno daje potvrdu i za Kninskopoljce, no ostaje upitnime bi li dijete jelo iz čega što je veliko (*zdīlē*) ili iz čega što je malo (*zdjēl'cē < zdīl'cē*, što se u Vrpolju govori), čime ostaje pitanjem i koliko su, s obzirom na to da je uporabljena riječ za zdjelu, ostali ikavizmi pošaličnoga značenja. Ipak autor zastupa stav da je sve dijelom materinskoga govora autora pisma jer izvedenica (*zdjēl'ca*) nije u istome semantičkome odnosu prema polaznoj riječi (*zdīla*) kao umanjenica prema uvećanici danas, kao i prije, što pokazuje i ikavski odraz jata u *zdīla* te noviji jekavski odraz u *zdjēl'ca* (dočim je u Vrpolju još uvijek: *zdīl'ca*).

²⁴ Pasivno mnogo ikavizama poznaje S. M. (r. Č.), te ih rabi ovisno o prigodi. Njezini su roditelji, podrijetlom iz Vrpolja i Kninskoga Polja, nakon Domovinskoga rata ponovno počeli govoriti ikavštinom unatoč izloženosti jekavštini u Kninu, što su mogli učiniti jer im je domaći ikavski govor Vrpolja odnosno Kninskoga Polja bio materinskim govorom. Pasivno poznavanje (S. M. (r. Č.)) dolazi do izražaja pri općenju s ikavcima (rodbinom), kada koristi više ikavizama (premda tomu autor nije mogao posvjedočiti jer je isključivo nasamo razgovarao s njom, no to mu je rekla tijekom toga razgovora). U obama slučajevima očit je utjecaj supstratne ikavštine Vrpolja i Kninskoga Polja, koja se nikada nije bila izgubila, te je ponovno došla do njezine prevlasti.

²⁵ A. P. navodi kako je također jekavski *lijēpo*, *bijēlo* oboje NA jd. s. r. neod. jer ona te dvije riječi ne izgovara ikavski niti su drugdje bilježene u ikavskom liku. Do podatka zapravo se dolazi neizravno jer je ispitanica tvrdila kako su u obližnjem Kosovu polju govornici srpske nacionalnosti rabili više ikavskih primjera nego li su stanovnici

[i], usp. *dī, dīd, dīdov'na, nād'li* gl. pr. r. m. r., *tīli* gl. pr. r. m. r. itd.). U ispitanika koji su djelomično podrijetlom iz Knina i dijelom iz jednoga od drugih dvaju naselja, kakvim je D. Š., tipični ikavizmi kao *lipo* fakultativni su i rjeđi od jekavizama (*lijēpo*). Međutim, određene se riječi danas u svim trima naseljima nikako ili gotovo nikako ne izgovaraju u ikavskome liku: *cijēv, rijēka, stijēna* 'stijena' (no usp. u Kneževića *stina* u drugom značenju), *tijēlo* (no na staru nadgrobnome spomeniku usp. *tilo*), *rijēč* (no u Vrpolju i: *rīč*), također i uglavnom *dijēla* G jd. itd., dakle ponajprije je eliminiran ikavski odraz jata pod dugim naglaskom. Takvi su jekavizmi svojstveni i Kninu, a može se pretpostaviti kako su se pod utjecajem mjesnoga govora Kninjana i širili sjeveroistočno, Kninskim Poljem i Vrpoljem. Zato se u pojedinim situacijama češće i rabe jekavizmi premda ikavizmi postoje, a katkada i službeniji odnos može presuditi: tako H. M. tijekom većega dijela (snimljenoga) razgovora govori pretežito jekavski (od ikavizama zastupljeni su primjerice: *dī, dīd, dvī* NA dv. ž. r., kao i u Kninu), da bi koncem toga, kada spominje doživljaje u Šibeniku, govorio pretežito ikavski (usp. *pīšma, smīšno* NA jd. s. r. neodr., *zalīp'ti*, pa i *nēgdi* – sve osim potonjega izostaje u Kninu). Njegov brat (koji nije autorovim ispitanikom) dao je autoru snimkom indikativnu potvrdu da je još u djetinjstvu nesvjesno, primjerice uz *Dāj mi mlīka.*, znao reći *Dāj mi mlījēka.*, što može ukazivati na određen utjecaj jekavštine gradskoga središta (Knina). Vrpolje je time manje pogođeno jer je udaljenije od grada, dok mu Kninsko Polje više gravitira budući da se naselje Knin povijesno širilo na njegov račun. A. Š. S. (r. Š.) kazivala je ne rabeći gotovo uopće tipične ikavizme (pojavljuje se samo ikavski odraz u glagolskome nastavku: *požēl'ti, vř'vilo* gl. pr. r. s. r. itd.), no unatoč tomu što je pri istraživanju govorila *gdjē*, priznala je usput kako inače kaže *dī*, kao i druge primjere (*dīda, dvī* NA dv. ž. r.). Kada se sva tri naselja uzmu u obzir, povećan broj jekavizama u svima njima ishodom je ponajprije utjecaja kninskih novoštokavaca jekavaca, kojih je u Vrpolju bilo najmanje te su uvijek bili manjinom i njihov je utjecaj ondje bio najslabiji. Može se govoriti i o utjecaju medija, čime i drugih govora, što je jekavizmima moglo dati na čestoti. Preuzimanje jekavskih oblika iz drugih izvora valja pretpostaviti u većoj mjeri za ikavce iz nemiješanih brakova te za ikavce u Strani kao pretežito hrvatskome dijelu grada, premda je to samo jednim od razloga – drugime je primjerice školovanje.

u staroj kninskoj varoši (odnosno u Strani), spominjući ikavizme *lipo, bilo* oboje NA jd. s. r. neodr. Ispitanica je također spomenula i ikavizme *dīda* i *dīco* V jd., te primjer rečenice: *Dóži dīdu svōme*. Tako su dalje prema ispitanici govorili stariji iz Kosova polja, a mlađi više tako nisu govorili (navodi se samo primjer: *djēco*). Zastupljenost ikavizama kao bilježite značajke novoštokavskih ikavskih govora (*lipo, bilo, dīco*) govori u prilog tomu da su Srbi iz Kosova polja (ili jedan njihov dio) donedavno govorili ikavski. Iz razlikovnih primjera *lipo* i *bilo*, koji su se naveli zasebno od ostatka primjera (no usp. i *dīco* V jd.) zaključuje se kako su izostajali u Kninu. Naknadno je ustanovljeno tijekom transkripcije njezina idiolektu kako vrlo vjerojatno i sama izgovara te riječi isključivo jekavski (ovjeren je na snimci: *lijēpo*) – u nje jest i *vrijēme*, dakle jekavski.

Unatoč tomu ikavizmi su s druge strane u Kninu razmjerno rijetki²⁶. Isto je tako ovdje moguće tvrditi – kako se to često tvrdi pri opisu mijena u mjesnim govorima – da je upravo televizija promijenila govor i proširila jekavski element, davši mu donekle na snazi. Situacija je složenija te su za pojekavljenje zaslužni i migracije (kako sadašnje tako i povijesne) te određeni prestiž u uporabi jekavštine koja je bliža standardnomu jeziku. U Kninu jekavci i ikavci živjeli su uvelike pomiješano za razliku od Kninskopoljaca i Vrpoljana – osim u pojedinim dijelovima kao što je sama Strana (ulica iznad crkve svetoga Ante), što je po svoj prilici najstarijim dijelom naselja Knina. Razlikovanje prema jekavcima ondje stoga nije bilo tako snažno jer su ponajprije od njih i preuzimali jezični materijal. Osim toga, stalnim širenjem Knina širio se i utjecaj kninskoga istočnohercegovačkoga mjesnoga govora, što je najmanje utjecalo na pojedine stare obitelji, primjerice u Strani. Nadalje, usporedbom s govorima Vrličke krajine može se vidjeti kako se još niz riječi izgovara (poglavito) jekavski: *prijét'ti* uza *prít'ti* (Vr), u predmetku *ne-* (*nèkad*, *nèkīdān* (no u najstarijih: (Vr) *nīkīdān*), *něšto/něšto/něšta* prema *prít*, *nīkad*, *nīšta*, usp. Galić 2019: 84, 95). U starosjedilaca primijećen je nešto izrazitiji utjecaj (i)jekavštine uslijed kontinuirana boravka na području Knina i Kninskoga Polja, premda je ikavština podjednako dobro očuvana kao u ostalih ispitanika.

U sljedećim crtama daju se tipični primjeri ikavskoga odraza jata. Ova je građa iscrpena ponajprije sa snimaka:

1. u naglašene slogu:

- a) u predmetku: *prīpadnēm* 1. l. jd. prez. (Vr), *prīvrūc* (Vr) itd.
- b) u korijenu: *bīlī* N jd. m. r. odr. (Vr, KP), *bīs* (Vr), *cīlī* N jd. m. r. odr., *dīca* (Vr, KP), *dīd*, *dīda*, *dīte* (Vr, KP), *dītel'na*, *līpo*, *mīsēc*, *rīč* (Vr), *vrīme* (Vr, KP) itd.
- c) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *dī*, *dvī* NA dv. ž. r., *smīš* 2. l. jd. prez. (Vr, KP) itd.

2. u nenaglašene slogu:

- a) u predmetku: *prībác'iti* (Vr, KP), *prikardás'iti* (Vr, KP) itd.

²⁶ Naoko oprječno stajalište tomu iznosi A. K., koja je autoru ispriopovjedila anegdotu kako je, došavši tijekom progonstva za Domovinskoga rata u Split, isprva govorila *gdjě*, no „zvonilo” joj je kad bi to činila te ga je stala zamjenjivati oblikom *dī*, što se usiljavala činiti, te joj je uspjelo u tome. Riječ *dī* bilježi se međutim u drugih Kninjana te je vjerojatno i u nje bila supstratnim oblikom, kojemu se vratila okruženju u Splitu (tim više što joj je majka iz Drniške krajine i govorila je ikavštinom). Znakovito može biti što je potvrdila uporabu ikavizama *dvī* NA dv. ž. r. (uz odmah potvrđeno *dvīma* DLI dv. ž. r.) uza *dvīje* NA dv. ž. r., *vīd'ti* uza *vīdjeti* te *dvīsta* uza *dvjěsta*. U Splitu uz čakavski govor supstoji i novoštokavski ikavski te je ondje mogla povratiti i riječ *dī* u češću uporabu. U njezinu su idiolektu jekavizmi brojniji nego u ostalih kninskih ikavaca, a moguće je i da je izrazita jekavština i dublje ukorijenjena jer danas u zaseoku u mjestu Kovačiću u sastavu Grada Knina, gdje joj obitava rodbina, govore puno jekavskije od primjerice Vrpoljana, koji to nazivaju „ijekavicom” (navodi se (A. A.-K., čija je majka odatle podrijetlom) i primjer treće jotacije u *žětol'na* „djetelina”, što je izrazit primjer jekavizma). Tako je, razumije se, zbog brojnijih novoštokavaca jekavaca u okruženju, kao i u Kninu.

- b) u korijenu: *nèvista*, *ùvīk*, *vājīk* (Vr, KP) itd.
- c) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *mèni* DL, *nègdi*, *stàrijī* N jd. m. r. odr., *stàrīm* DLI mn., *òvī(x)* G mn., *svàgdi*, *škòli* DL jd., *vìd'ti* itd.

Jekavski se odraz jata s druge strane nahodi u sljedećim riječima²⁷:

1. u naglašene slogu:
 - a) u korijenu: *bijēlī* N jd. m. r. odr. (Kn), *bijēs*, *cijēlī* N jd. m. r. odr. (Kn), *dijéte* (Kn), *djèca* (Kn), *djèda* (Kn, M. S. (r. K.)), *djètel'na* (Kn), *lijêpo* (Kn), *mjēsēc* (Kn), *rijēč*, *tijêlo*, *vrijéme* (Kn) itd.
 - b) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *djè* (Kn), *dvìje* NA dv. ž. r. (Kn), *prìjē* itd.
2. u nenaglašene slogu:
 - a) u korijenu: *ùvijēk* (Kn);
 - b) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *dòle* (Kn), *nèže* (Kn, V. Ž.), *nègdje* (Kn), *razùmijēš* 2. l. jd. prez. (Kn), *svàgdje* (Kn), *vìdjeti* (Kn) itd.

Rjeđi se ekavski odraz jata pojavljuje ovdje:

1. u naglašene slogu:
 - a) u predmetku: *prèpād* (u: *na prèpād*) (Vr, KP) itd. – rjeđe nego li ikavski odraz, koji potpuno izostaje u Kninu;
 - b) u korijenu: *cèsta*

²⁷ Posvjedočeni su i primjeri sekundarnoga ikavizma odnosno pseudoikavizma, usp. (razmjerno rijetko) *nīmām* 1. l. jd. prez. (Vr, KP), dijelom i *razùmīš* ~ *razùmijēš* oboje 2. l. jd. prez. Usporedi drugdje (u Biskupiji (autorov podatak), u Kninskoj krajini npr. u Kninskom Polju *razùmīš* prema *dònosīš* oboje 2. l. jd. prez., za što usp. Vukušić 1984: 132 o slijevanju glagola na *-iti* < **-iti* i *-iti* < **-ėti* u novoštokavskome ikavskome dijalektu u prezentskoj promjeni. Primjer *nīmām*, kao i češće *nīmā* (u: *Nima problema.*) autor bilježi temeljem kazivanja pojedinih ispitanika da se može čuti u ljudi srednje životne dobi, odnosno poruke poslone mobilnim uređajem, gdje je očito da dolazi i u ispitanika mlađe životne dobi.

U Kninu, jamačno uslijed snažna utjecaja jekavaca, posvjedočen je i pseudojekavizam *vjèčan* uza *vīčan* 'sposoban, kadar' (M. D.), odnosno *prijèlaz* mjesto *prilaz* (A. Š. S. (r. Š.)). Ondje posrijedi može biti i drukčiji izbor riječi umjesto analoškoga pojekavljenja jer se usmjerenim upitnikom u starosjedilaca bilježi samo *vīčan* i *prilaz/prīlāz*. Od ostalih oblika posvjedočen je slog odraza dugoga jata u *òsijèčāš* 2. l. jd. prez. (S. M. (r. Č.), glede [č] vidi potpoglavlje 5.1.2.4.), dočim je običniji kraći odraz, kao u *nè s'čām/sjèčām se* 1. l. jd. prez. Dugi se odraz možda javlja kako bi se izbjegla poraba ikavskoga lika, također ovjerena u Kninu kao nenaglašena, odnosno redukcije u njemu uslijed tvorbe (usp. i *òs'čāš* 2. l. jd. prez.). Najvjerojatnije se posize za oblikom iz kojega drugoga mjesnoga govora izvan kninskih novoštokavskih ikavskih, iako je ovjereno i polazišno *sijèčām* 1. l. jd. prez. (V. Ž., A. P., pa i u drugoga najstarijega ispitanika – I. M.), dakle moguće je i kako je taj naglasni lik star. U starosjedilaca ovjeren je i kratak i dug slog. U govoru Vrpolja pojavljuje se dug slog u *nè sijèčām* 1. l. jd. prez. (S. B.), a i ikavski lik bilježi se – *sīčām* 1. l. jd. prez. (M. A.-K.), što se slaže s govorom Knina na prozodijskoj razini. Moguće je da je *sīčāš* 2. l. jd. prez. (D. Š.) domaćim ikavskim likom koji drugdje (A. P., V. Ž.) izostaje, no on se u tom slučaju veže uz govor Kninskoga Polja jer je ispitanik odatle sačuvao ikavštinu u većoj mjeri. Da je dug slog u *sijèčām/sīčām* ipak karakterističan za govor svih triju naselja, potvrđuju svi ispitanici u kojih se taj glagol pojavljuje, između ostalih i S. M. (r. Č.), koja je u Kninu boravila i tijekom Domovinskoga rata. Svakako je često korišteno i *sīčām/sjèčām se*, odnosno *nè s'čām se* sve 1. l. jd. prez.

2. u nenaglašenome slogu:

- a) u nastavku promjenjivih i nepromjenjivih riječi: *dòle, gòre, òbe*.

Jedini su odrazi jata kao *a* u *òras*, (Vr, stariji) *prama* i (Vr, KP, stariji) *pràska*. Potonja dva oblika, a navlastito *prama*, mijenjaju se sa *prema* i *brèskva*, kao i u Lovreću (usp. Bošnjak Botica i Menac-Mihalić 2006: 29 – bilješka 7.).

Jekavizmi su dakle puno ograničenije raspodjele od ikavizama, dapače pojavljuju se samo u korijenu i u nastavku riječi, dočim su ekavizmi dijelom karakteristični za šire područje Dalmatinske zagore (*cèsta, òbe* NA dv. ž. r.), a dijelom uneseni su pod utjecajem novoštokavaca jekavaca u predmetku i u nastavku (npr. *dòle, gòre*). Potonje se može objasniti i time što je ikavski odraz češći, ali nedosljedan u predmetku **prě-*: posvjedočeno je primjerice *privr̀ljivo* NA jd. s. r. neodr., *pr̀vr̀uc, pribac`ti* no prema autorovu uvidu ima još primjera i u naglašenu (*priskac`e* 3. l. jd. prez., *pr̀l̀ip*) i u nenaglašenu slogu (*priskakati, prikíp`ti*) i rašireni su u Vrpolju i u Kninskome Polju, a ne bilježe se u Kninu. Ekavski odraz ondje je jedini samo u imeničnih tvorbi, čemu je primjerom *prèpād*. To se javlja isključivo u svezi *na prèpād* 'iznenada' i svjedoči o produktivnosti spram ikavskomu odrazu u toj kategoriji (no usp. (Vr) *pr̀istrā dób`ti* 'nasmrt se prestrašiti', gdje je **ě > i*). Od ikavizama čest je i primjer: *prikini* 'prestani, šuti' 2. l. jd. imp. Ikavskima su dosljedno u svim trima naseljima nastavci DL osobnih zamjenica 1. i 2. l. jd. i povratne zamjenice (*mèni, tèbi, sèbi*), DL jd. imenica *e*-vrste (npr. *ù škòli, ù kući*), G mn. pridjeva i zamjenica (*òvī(x), stārī(x)*) te I jd. i DLI mn. zamjeničko-pridjevske sklonidbe (usp. *òvīm, (ò)tīm, ònīm*), kao i nastavak komparativa *-ij-* (usp. *stàrijī* G mn.). Pojedini su leksemi mogući u obama odrazima i ikavizam je fakultativan: tako je u Vrpolju *rīč* i *rijèč, bīs* i *bijês*, u Kninu *cīlī* i *cijēlī* oboje N jd. m. r. odr., *dī* i *djè, dīda* i (rij.) *djèda, dvī* i *dvīje* oboje NA dv. ž. r., *līpo* (rijetko i u pasivnom leksiku) i *lijèpo, nègdi* i *nègdje, svàgdi* i *svàgdje, razùmīš* i *razùmijèš* oboje 2. l. jd. prez., *vīd`ti* i *vīdjeti* itd., u Vrpolju i u Kninu bilježeno je *dòli* uza *dòle* (u Kninskom Polju i: *dòlje*), *gòri* uza *gòre*, a u svim trima naseljima jest *tijèlo* te *prījē*. Većina ikavizama u Kninu fakultativna je premda se fakultativnost i drugdje bilježi: kako se iz njih vidi, bolje se čuva kratki ikavski odraz negoli dugi. Uza *dīdōvā* u genitivu množine bilježi se u Vrpolju (A. A.-K.) i složeno *pràdjedōvā* (u svezi: *pràdjedōvā* i *dīdōvā*), gdje se čuvanje ikavizma objašnjava žilavošću polaznoga oblika *dīd* i u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, ali i u nekim istočnohercegovačkim govorima (kao u ličkom poddijalektu istočnohercegovačko-krajiškoga (u Okukinu pojmovlju), usp. Okuka 2008: 89 – ondje se ističe da je ikavizam mogao biti i preuzet, a ne bilježi se i za govore sjevernodalmatinskoga poddijalekta). Pokraj takvih mogući su i drukčiji odrazi, *ie* i *je*, no oni su rijetki i proizvodom su utjecaja novoštokavaca jekavaca. Prvi odraz srećem samo u *cijēlī* N jd. m. r. odr., a drugi u

pješadiju A jd. odnosno *nárvěčje*. Kako se u sreće uza *i* u *cilī* N jd. m. r. odr., može se držati inačicom ikavskoga odraza, kao što je i *je* vrstom jekavskoga odraza. U rjeđih riječi, unesenih vjerojatno prema kakvu mediju pisanu standardnim jezikom, samo se jednom bilježi dvosložni odraz jata: *kljjetkē* G jd.

Budući da je u Vrpolju i Kninskom Polju odraz jata dominantno ikavski, a u Kninu jekavski, te budući da se svugdje, pa i u Kninu u praksi koriste različiti ikavizmi i jekavizmi (i skup ikavizama odnosno jekavizama nije zatvoren)²⁸, zbog čega teže je odrediti pun repertoar riječi koje pojedini govornici koriste²⁹, moguće je područje Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina odrediti kao poluikavsko. Ondje bi onda prema odrazu jata govori Vrpolja i Kninskoga Polja bili ikavski ili dominantno ikavski mjesni govori, a kninski jekavskim ili dominantno jekavskim, k tomu i urbaniziran govor. To je područje podrijetlom ikavskime, na što upućuju sinkronijski pokazatelji (najdosljednija ikavština u Vrpolju, pismo na kninskopoljskoj ikavštini i različiti ikavski leksemi u Kninu). Dijakronijski se i za ranije stadije barem u mjesnome govoru Knina može tvrditi kako je postojao donekle utjecaj jekavštine u određenu opsegu, tj. ondje se jat vjerojatno najprije stao u većoj mjeri pojekavljivati pod utjecajem istočnohercegovačkih govora. Ondje su uglavnom u ispitanika starije generacije u najvećoj mjeri posvjedočeni i različiti srbizmi iz istočnohercegovačkih govora kao: *táčno*, *xistèrsati*, *interesovati* i sl.; sintaktička konstrukcija prezenta i veznika *da* s prezentom, usp. *nè možeš da vjèrujèš* sve 2. l. jd. prez. (M. D.), *išli* gl. pr. r. m. r. (...) *da živè* (V. Ž.), *mórāš da dāš* sve 2. l. jd. prez. (M. S. (r. K.)). Potonje upućuje na utjecaj novoštokavaca jekavaca i (i)jekavaca uslijed doseljavanja iz okolnih sela, a njihov je govor mogao imati takve sveze umrežavanjem s bosanskohercegovačkim govorima, gdje je tzv. *dakanje* češće. Okuka ga ne bilježi ni za govore sjevernodalmatinskoga, ni za govore ličkoga poddijalekta, no ni za govore zapadnobosanskoga poddijalekta, ističući bogatu uporabu infinitiva u sjevernodalmatinskome i ličkome poddijalektu (*ibid.*: 84, 90 – npr. *néce ĩci, ako se mĩslĩ žènit*) odnosno sveze *za* + inf. u zapadnobosanskome poddijalektu (*ibid.*: 82 – npr. *ĩmān jā ľĩvadē za kòsiti*) kao posebnosti.

Moguće je kako se u najnovije vrijeme dogodilo poikavljivanje svih triju naselja u određenoj mjeri, za što također postoje određeni pokazatelji u ispitanika svih dobnih skupina. Vrpoljani su prije jako držali do svoje ikavštine (A. A.-K.), a i danas njome dosta govore, pri

²⁸ A. K. za svoju je obitelj ustvrdila da su – osim majke, koja je podrijetlom iz Siverića u Drniškoj krajini, te ranije i brata – koristili jekavštinu na istraživačevu primjedbu tijekom upitnika (gdje se jat manjim dijelom provjeravao), a prije snimke da V. Ž. govori *gõri* i *razùmĩš* 2. l. jd. prez., što ona ne bi rekla. V. Ž. na drugim mjestima ima i *razùmijèš* 2. l. jd. prez., pri čemu ikavski je oblik uporabio pri prvome razgovoru s autorom, iz čega se zaključuje da mu je materinski, ali ne rabi ga često. A. P. rekla je kako je ona uvijek govorila ikavski, što se može vidjeti po češkoj zastupljenosti primjera dugoga ikavskoga odraza u riječima kao *cilī* N jd. m. r. odr. (te pasivna poznavanja primjera kao *lipo*, *bilo* oboje NA jd. s. r. neod.). Ukupno gledajući broj ikavizama raste od mlađe prema starijoj generaciji ispitanika u Kninu, a tako je i u Vrpolju te u Kninskome Polju.

²⁹ A. Š. izjavila je kako Kninjani koriste jako malo ikavizama, što autor svojim snimkama može potvrditi.

čemu neki govornici, kao roditelji S. M. (r. Ć.) koji nisu dijelom korpusa, danas ju – počam od konca Domovinskoga rata – više rabe nego li prije (premda su uglavnom nastanjeni u Šibeniku, što je zanimljivo i u surječju drugih ispitanika (H. M.)), a i A. V. (r. Ć.) danas ju rabi uz manjak zaziranja uslijed ranijega utjecaja novoštokavaca jekavaca (i (i)jekavaca), premda se njome oduvijek koristila. U Kninskome Polju I. V. nakon duge porabe razmjerno čiste jekavštine može prema autorovu sjećanju u novije vrijeme uporabiti i koju ikavsku riječ (npr. *idem* 'jedem' 1. l. jd. prez., *ũvĩk*) gdje prije bilo nije, bilo jest, ali rjeđe dočim njegova puno mlađa sestra A. M. (r. V.) govori ikavski – usp. *dĩ, dĩda, lĩpo* NA jd. s. r. neodr., *mĩsēc, nēcđi, pōslĩ, srĩdu* A jd., *ũvĩk, vĩd'ćemo* 1. l. mn. f. I. prema *bijělā* N jd. ž. r. odr., *djēcē* G jd. (češće: *bilĩ* N jd. m. r. odr., *dĩca*) uza stalno *někĩ, prĩjē*. Njih dvoje imaju još dva brata (godina priličnijih onima I. V.) koji uglavnom govore jekavski. U Kninu kći S. M. (r. Ć.) govori ikavski ili rabi puno više ikavizama nego li majka (koja je iz ikavštine Knina nepotpuno preuzela još jednu važnu značajku, nerazlikovanje *č* i *ć*), što je izravno od njezine majke autor dobio kao potvrdu davno ispriповijedanoj činjenici od vlastite rođakinje odnosno njezine poznanice kako zaista tako govori. Potvrdu je dobio i od druge ispitanice (M. G.) kako govori *skrōz* ikavski, što je točno u odnosu na njezin govor, opet s više ikavizama nego li u oca (T. G. (1972.)) – npr. pojavljuje se: *mĩsēc* L jd., *cĩlĩ* N jd. m. r. odr., što obično izostaje u Kninjana. A. P. donekle se vratila svojem materinskomu govoru nakon godina suživota s novoštokavcima jekavcima i (i)jekavcima, a tvrdi i da se sve više vraća „bodulski” govor (tj. ikavski, te da tako govore i neki došljaci), kao i da je ona uvijek govorila ikavski (što se potvrđuje u usporedbi s drugim ispitanikom starije generacije (V. Ž.)).

Premda su se primjeri odraza jata uglavnom crpli sa snimaka slobodnoga govora, primjeri iz upitnika, naime *crĩvo* kao primarni prema *crijėvo* (A. Š.) izrazitim je ikavizmom u odnosu na *crĩvo* kao drugotan uza *crijėvo* (D. Š.), te se poikavljivanje i tako može pratiti: oba govornika dala su odgovor *crijėvo*, no prvi, mlađi ispitanik počeo je prvo izgovarati dugo [í:], da bi se ispravio te naknadno odao ikavski lik (*crĩvo* naknadno je spomenuto obama ispitanicima i potvrdili su da ga koriste). Više ikavizama ima i L. Š., no kao i A. Š. mogla ih je primiti i od majke podrijetlom iz Splita, koja je *svā (...)* *na ĩ* (D. Š.) i malo je promijenila svoj nekninski idiom. Također ispitanici mlađe generacije podrijetlom iz Vrpolja, naime H. A.-K., M. A.-K., S. B. i A. A.-M., davali su i ikavske primjere uza *srětan...* ili umjesto toga u upitniku, što je glede nekih ispitanika srednje generacije (A. V. (r. Ć.) (Vr), I. V. (KP)) pokazateljem nepotisnute uporabe ikavštine, tj. ikavština u tih mlađih ispitanika nije pred zazorom (stigmom). U razgovoru M. A.-K. potvrđuje da je u mlađih govornika više primjera ikavskoga odraza jata prema starijima koji su bili pod velikim utjecajem novoštokavaca jekavaca (i (i)jekavaca), što nije jedinim razlogom novijemu stanju. Bilježeni su i drugi ikavizmi: tako bi H. A.-K. rekao i

crivo i *klišta* te *ditel'na*, gdje potonja dva primjera izostaju u Kninjana (A. Š.) ili u ispitanika podrijetlom Vrpoljana pod velikim utjecajem obrazovanja (A. A.-M., S. B.). H. A.-K. i M. A.-K. primjerice imaju i: *viřujēm* 1. l. jd. prez., što u pravilu govore Vrpoljani s izrazitijim vezama s Vrpoljem te je zanimljivo kako se pojavljuje i u njih koji ondje nisu stalno nastanjeni (ali mu u posljednje vrijeme snažno gravitiraju). Prije su se novoštokavci ikavci u Kninskoj krajini često prilagođavali novoštokavcima jekavcima dočim u novoštokavaca jekavaca (i (i)jekavaca) to nije bilo slučajem zbog veće brojnosti na području Kninske krajine (Ž. A.-K. (r. Ć.)), a i zbog višestoljetnih jezičnih kretanja koja su definirala govorna obilježja obiju skupina govornika. Tako je S. M. (r. Ć.) prihvatila jekavštinu kao svojedobno i njezini roditelji podrijetlom iz Vrpolja i Kninskoga Polja, a zanimljivo je kako I. A.-A., nastanjen zapravo u gornjem dijelu Knina uza samu granicu s Kninskim Poljem, za razliku od majke (M. A.-A. (r. A.-M.)), uz karakterističan izričaj koji ga veže uz Vrpolje i Kninsko Polje (zapaža se češća redukcija, izrazito gubljenje [x] u genitivu množine, kao i veća čestota oblika *ošā* gl. pr. r. m. r. te poštapalica *rećimo* 1. l. mn. imp., što doduše ne moraju sve imati i ostali ispitanici) ima takoreći stalan kninski ikavski repertoar (često je: *dī*, *razūmīš* 2. l. jd. prez., *viđ'ti* – povremeno se javlja i *ūvīk*, a izgleda da je stalno *bīži* 2. l. jd. imp., pri čemu naročito potonje predstavlja odmak od ikavštine Knina). U suživotu s majkom on dobro čuva ostatak rječnika dočim su ikavizmi rijetki (a i u majke primjerice je: *rijēč*, a ne *rīč*, što je možda jednim od pokazatelja kako se govor mijenjao dalje u njezina sina), tj. čini se kako danas nije podložan poikavljivanju. Ono se poglavito bilježi u ispitanika i govornika mlađe generacije – s izrazitom razlikom u odnosu na ostatak obitelji usp. A. M. (r. V.), kćer S. M. (r. Ć.) te M. G. – i različito se odvijalo prema izvor može biti sličan. Otac A. M. (r. V.) aktivno govori ikavski, a i kći S. M. (r. Ć.) bila je izložena djedu i baki, oboma novoštokavcima ikavcima; u M. G. može se špekulirati o izvorištu promjene, no autoru je poznato da su joj susjedi brojni domicilni Hrvati ikavci podrijetlom Vrpoljani, te je u suživotu s njima (a i dalje tijekom školovanja) mogla razviti ikavske likove. Ikavski odraz jata možda je najvidljivijim biljegom kninskih novoštokavskih ikavskih govora te dobro predočava te govore mlađemu naraštaju, kao i došljacima koji su s njima u snažnijemu doticaju. Poikavljivanje stoga jednom je od izrazitih promjena – ako ne i najizazitijom – u današnjim kninskim novoštokavskim ikavskim govorima u odnosu na predratne (do devedesetih godina prošloga stoljeća). Unatoč toj mijeni ti su mjesni govori manje ikavski od govorâ Vrličke krajine, što znači da nisu poikavljeni u potpunosti. Za Kninsko Polje postojanje jekavizma uz ikavizam (pri čemu ikavizam je svakodnevnom riječju, a jekavizam svojevrsnim unosom) vidljivo je u primjeru: *Ōn je višē za dodāvati i mišati – mijēšal'cu* (Z. A.-Ć.). Isto tako mnogi ikavizmi ostaju i fakultativni: tako je (M. G.) *mīšēcu* L jd. – *mjēsēc* (premda je to i drugdje u Kninu fakultativno (A. P. prema V. Ž.)), *prīko* – *prēko*, *cīlī* – *cijēlī* oboje N jd. m. r.

odr. te *ùvīk – ùvijēk* (posljednja dva para također pojavljuju se drugdje (A. P.)) – što pokazuje da je poikavljivanje u Kninu mladom pojavom. Da je pojava mladom u M. G., pokazuje i to što prema upitniku ona daje odgovor *smijēxa* G jd. (u: *krèpati od...*) naspram i u istočnohercegovačkim govorima položajno opravdanu ikavizmu *smija*, što znači da je neke ikavizme izostavila (ili ih nije naučila) dok su drugi fakultativni i češći. Inače su u Kninu ikavizmi u većoj mjeri zastupljeni, kako se vidjelo, u najstarijih obitelji (predstavnicima su među ispitanicima V. Ž. i A. P.), kao dijelom i u drugih Kninjana, barem podrijetlom izrazitih ikavaca (čega je predstavnikom D. Š.), što je pružilo temelj takvoj promjeni u mlađega naraštaja (čega su među ispitanicima predstavnicima M. G., A. Š. i L. Š.). U drugim dvama naseljima ikavština se još uvijek dobro čuva. Uzevši najnovije pojave u razmatranje, vrpolski bi i kninskopoljski novoštokavski ikavski govori bili tipični novoštokavski ikavski, a kninski bio bi poluikavski odnosno ikavsko-jekavski s pomalo narušenom ikavskom osnovicom.

5.1.2. Konsonantizam

Konsonanti u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima jesu: *b, c, č, ć, d, (z), ž, ź, f, g, x, j, k, l, ĺ, m, n, ŋ, p, r, s, š, t, v, z, ž*. Položaj je glasa *z* posve rubnime. Primjerima su razlikovanja bezvučnih i zvučnih slivenika: *čùti – (Vr) ćùti* 3. l. jd. prez. 'osjeća', *žèmpèr – žävā*, također *čítati, čòuk, ćakùlati, sùćùt, žèp, žìgarⁱca, zàržā* 'zahrđao; koji je prestao pratiti većinu zbivanja u struci ili zanimanju', *ròžen* itd. Ipak se *ž* može zamjenjivati s *ź*, no ne svugdje, te usp. (Vr) *žèmpèr, žèp* (češće: *žèp*) – *žìgarⁱca*. Glas *f* mijenja se katkada s *v*, osobito u nekoliko primjera: *vrìtule, vrìgati, vràtar*, a zamjena je s *p* iznimnom (samo u: *Pìlip*, uza puno češće *Fìlip*, ali i *pićúkati* uza *fićúkati* 'zviždati'). Glas *x* može se čuvati (usp. *xrábar, xrána, vřx*), no obično biva promijenjen, čemu svjedoče razni primjeri: *ùvo, špàker, smija* G jd., *ŋî* G mn. itd. Od zvonačnika *ĺ* je stabilan glas.³⁰

5.1.2.1. Inventar

Šest je zapornika³¹, šest tjesnačnika, pet (ili šest) slivenika te osam zvonačnika. Zapornici, većina tjesnačnika te slivenika razlikuje se po zvučnosti.

³⁰ U jedne je govornice iz Kninskoga Polja uočena sustavna promjena *ĺ > j* u *Žèlko > Žéjko*. Govornica nije ispitanicom u ovom istraživanju, no cio život imao sam prilike čuti kako u imenu *Željko*, što joj je ime muža, provodi promjenu *ĺ > j*. Inače se ne provodi zamjena u primjerima *ĺudi, bòlè* NA jd. s. r. odr., *prìjatelj*.

³¹ Ovaj termin, kao i daljnje nazivlje u tekstu, preuzeti su prema Težak i Babić 2000: 52, 53.

	ZAPORNICI	TJESNAČNICI	SLIVENICI	ZVONAČNICI
ZVUČAN	<i>b d g</i>	<i>z ž</i>	<i>[ʒ] ž ž</i>	<i>j l ʎ r v m n ŋ</i>
			Kn i: <i>ž</i>	
BEZVUČAN	<i>p t k</i>	<i>f s š x</i>	<i>c ċ ć</i>	
			Kn i: <i>ć</i>	

Rijedak slivenik [ʒ] alofon je glasa *z* u riječima romanskoga podrijetla, usp. *brònzīn* : *brònzīn, càrʒa*.

5.1.2.2. Realizacija

Od zvučnih zapornika *g* ima alofon [ɣ], što je fonemom u nekim sjeverozapadnijim govorima, primjerice u susačkome (Hraste, Hamm i Guberina 1956: 78): ostvaruje se u određenim distribucijskim okolnostima, odnosno među vokalima (*bôɣi*) i ispred *r* (u okrnjenu nastavku *-ôg* (G jd. m. r. odr.): *svjètskôɣ ràta, Dòmovīnskôɣ ràta*). Ukupno uzevši rijedak je. Glas *f* nije bezvučni parnjak glasu *v* jer je potonji glas približnikom.

5.1.2.3. Distribucija

Svi konsonanti mogu stajati na početku, u sredini i na kraju riječi (premda *ž* u praksi nije posvjedočen na kraju, no nema ograničenja). Zvučni zapornici katkada se i osobito u Vrpolju obezvučuju na kraju riječi (primjeri su: *pràdit, grât* 'grad', *zît* 'zid' – dakle samo *d > t*), a bezvučni katkada postaju zvučnima u njezinoj sredini (*màderⁱnu* A jd. ž. r. neodr., *Migēl*). Tijekom obezvučivanja u *pràdit* i u sličnim primjerima nije ključno prethodi li riječ drugoj riječi koja počinje bezvučnim zapornikom, dakle riječ je o pojavi obezvučivanja na kraju riječi, posvjedočena i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, ali i u govorima drugih štokavskih dijalekata, premda ne odveć često (usp. Lisac 2003: 21, 54). Obezvučivanje je češće u Badnju (Čilaš 2002: 78) te u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 88), a značajkom govorâ je Sinjske krajine (Lisac 2008: 108). Glas *m* osim fakultativno alofonijom (npr. *pântīm* 1. l. jd. prez., *kad san jâ* pokraj češćega *pâmtīm* 1. l. jd. prez., *kad sam jâ*) ne prelazi u *n*, a iznimkom jedino je nastavak DLI mn. zbirnih imenica *i*-vrste u najstarijih govornika, *-īm* (*pràsādīm*). On se pojavljuje uza *-īm* (*pràsādīm*), no češći je nastavak u ispitanika mlađe i srednje generacije *-ima* (*pràsādima*). U imenica muškoga roda *a*-vrste s tzv. „dugom” množinom u najstarijih ispitanika

pojavljuje se samo *-īm*, ne i *-īn* (npr. *kùkovīm*), dakle povlačenje minimalne promjene *-m > -n* sinkronijski je vidljivim u imenica *i*-vrste zbirne tvorbe.

5.1.2.4. Č i ć, ž i ž

Slivenici *č* i *ć* bolje se razlikuju od *ž* i *ž*. U prvih dvaju fonema ponajprije u govorima Vrpolja i Kninskoga Polja zabilježeno je svega nekoliko primjera gdje se pojavljuje *ć*, gdje je drugdje *č*: *čũćn'ti* (ali *čũćati*, usp. i *čũć'ti*), *čãčkal'ca* (i *čãčkal'ca*), *čĩk*, *palaćinka*, *sẽndvić* (*sẽndvić*, *sẽngvić*), *ćokolád'ca* (uz češće *ćokolád'ca*) – u rjeđih riječi: *spãćka* – *žũć*, odnosno samo jedan gdje je *č* umjesto *ć* (*čẽvãp*). Pod utjecajem obrazovanja u upitniku su nuđeni samo primjeri *čãčkal'ca* i *palaćinka*, dakle sa *č*. Glas se *ć* pojavljuje i u talijanizama: *ćikara* 'keramička šalica', *kućãrĩn* 'žličica', *ćakũlati* 'čavrljati', *oćãle* 'naočale', [kapući:no] itd. Inače se u svim trima naseljima razlika dobro čuva. Razlika među *č* i *ć* čuva se i u Badnju (Čilaš 2002: 69; i prema Cestarić 1966: 5, 13, 43, 96 – *čũjo* gl. pr. r. m. r., *ĩćil'ić*, *ĩspećẽ* 3. l. jd. prez., *õpćena* 'općina') te u Perkoviću (prema Šimundiću npr. *ĩć*, *smẽće*, *čõvik*, *põćejo* gl. pr. r. m. r.) i u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 85). Ipak se u nekih Kninjana primjećuje miješanje dvaju slivenika: tako se pojavljuju primjeri kao *põćẽti*, ali *opterećẽne*. Razdioba je donekle sustavna jer se nasumično u umanjenica pojavljuje *vřtĩća*, *zidĩća*, *pasĩća* sve G jd., gdje se očituje i srednji izgovor. Nije neobično da se *č* i *ć* slabije razlikuju jer se u brojnim mjesnim govorima na obali (npr. u šibenskome, usp. Menac-Mihalić 2005: 36 prema Galić 2019: 86) uopće ne razlikuju, a od mjesnih govora Dalmatinske zagore u sinjskome i imotskome postojalo je odnosno postoji slično stanje (usp. *ibid.*). U kninskome novoštokavskome ikavskome govoru pojavljuje se izgovor priličniji [č] na mjestu obaju slivenika bez razlike među njima u ispitanika podrijetlom iz najstarijega dijela grada (Strane), usp. *će* 3. l. jd. prez., *kũća*, *plãća*, *nõć*. U Sinju bilježeno je „srednje” [č] (ranije prema Šimunoviću, Ćurković 2014: 70), a u Imotskome [ć] (Šimundić 1971: 70), dočim je u Kninu izgovor sličniji [č] te je stanje sličnije sinjskomu. Pojedini Kninjani koji razlikuju [č] od [ć] autoru su ispriopovjedili kako je stari kninski govor imao „tvrđi” izgovor, dakle [č], tj. [č]. Čini se da se dva fonema razlikuju u nekih mlađih Kninjana iz Strane, no izgovor približno je isti ([č] prema [ć]), pri čemu nekad je i isti ([č]), no posvjedočeno je i [ć] kao alofon [č]. To je zanimljivo jer se preklapa starije stanje bez razlike i novije s razlikom, a većina Kninjana iz drugih dijelova Knina dobro razlikuje dva bezvučna slivenika: to se najbolje vidi na snimci gdje jedna ispitanica izgovara različite foneme ([č] i [ć]) samostalno, dočim ih na drugome izgovara (gotovo) istovjetno ([č] ~ [ć]), pri čemu izgovor je malo umekšan (dakle nije posrijedi posve „tvrdo” [č] ni u jednome slučaju). Prema ispitanicima koji ne posjeduju oba

slivenika, ali i prema onima koji ih posjeduju, ne može se zaključivati kako je pojava sveprisutnom ili da izostaje, no ovjerena je u određena kruga ljudi.³² Nerazlikovanje sinkronijski stoga nije potpuno prošireno, ali zajedničko je Kninjanima koji nemaju razliku da žive u najstarijem dijelu grada (u Strani) ili da su ondje nekoć živjeli.

Od zvučnih slivenika u starijih govornika u Vrpolju može se pretežito pojavljivati *ž*, usp. *žèp* (uz rijetko *žèp*), *žèmpèr*, *žèzma* (starije: *kòguma*) 'džezva, posuda za kavu', dakle stanje je isto kao u starije posuđenice *žāvā*. Bilježi se isključivo: *žāba* te *žìgar⁴ca* 'jetrica'. U Kninskom Polju taj fonem dolazi rjeđe, usp. samo *žèmpèr*. U upitniku pod utjecajem obrazovanja svugdje se javlja isključivo *ž*: *žèp*, *žèmpèr*. Fonem *ž* svakako se pojavljuje umjesto *ž* i gdje drugdje, te se za Knin bilježi primjer *žìgerica*, no posrijedi je vjerojatno noviji oblik i nije podrijetlom iz govora Kninske krajine (v. dalje). Inače u Kninu nema zamjene *ž*, dakle ono se ondje bolje čuva nego u Vrpolju i u Kninskome Polju. U svim primjerima sa *ž* u Vrpolju i u Kninskome Polju (osim u davno uobičajena *žāvā*) može se pojavljivati *ž*: *žèp* itd., dakle *ž* je i u tim dvama naseljima razmjerno stabilno i u nekim primjerima nekada biva zamijenjeno na početku riječi, a u drugima uvijek biva očuvano. S druge se strane *ž* pojavljuje u pravilu u talijanizama (npr. *žìr*, *vižàžati* 'šetati'), no to nije beziznimno (usp. *žáda* 'bijeg'). Budući da je *ž* noviji fonem nego *ž* jer se isprva javljao samo u turcizama i kao alofon fonemu *č* u domaćih riječi, u nekih ispitanika u Kninu donekle je prodro u položaje gdje se obično izgovara *ž*. U jednoga ispitanika, koji je zanimljiv jer samo u jednome dijelu spontanoga govora nema pravilnu razdiobu zvučnih slivenika dočim inače bilježi razliku u obaju parova, bilježi se prvi put posuđenicu *žáda* 'bijeg' (premda neki ne znaju što bi to bilo iako je riječ uistinu proširena i znaju je i drugi Kninjani, a i drugi izbor riječi dijalektološki je ponekad subjektivan te ne odgovara stanju u kninskome novoštokavskom ikavskom govoru uslijed izloženosti ispitanika novoštokavcima (i)jekavcima podrijetlom iz okolnih sela u prošlosti³³), da bi se drugi put zabilježilo *žádu* A jd. (u *ùvatī žádu* 'pobježe'), zatim *žínža* 'loš nakit' uz primjer *Víd' (...) žínžē nà nōj*, a između tih primjera dosljedno *žàrdīn* 'vrt', *žìgerica* te *žúkac* 'neotesan, primitivan čovjek', dakle u talijanizma,

³² Tako jedna ispitanica tvrdi da četiri od sedam članova njezine uže obitelji ima samo jedan, srednji fonem, a drugi ispitanik ustvrdio je kako njegov brat ima slično stanje u glasovnome sustavu (priličnije onomu kojemu svjedoči ispitanica s nepotpunom razlikom i u koje se pojavljuju primjeri umanjena u genitivu jednine), pri čemu nije toga bio svjestan prije razgovora s istraživačem. Usp. (...) *i mōj Tōnī isto, ōn, ōn je, ōn je, uglāvnōm pretēndīrā na ě. (...) Ōn, ōn vèl'kū večīnu izgōvārā rijéčī sa ě*. Dakle očito je kako razlika nije potpunom.

³³ Taj ispitanik naime piše rječnik davno korištenih kninskih riječi, s primjerima izraza, usp. [*žáda*] – *Ūvatī žádu...*, u značenju 'Pobjegao je.' Ondje se međutim nesumnjivo nalaze i primjeri koji su razmjerno nedavno ušli u kninski leksik, od kojih ovdje najsigurnije od autoru poznatih izdvojiti je *èvelā* 'bravo', s promjenom *a > e, netipičnom za kninske novoštokavske ikavske govore u toj riječi, gdje se bilježe primjeri *èvalā* i *èvolā*. Ni značenjski lik *èvelā* ne sliči *èvalā* i *èvolā*, pri čemu potonji znače u pravilu 'bog, zdravo'. Posrijedi je prema autorovu uvidu riječ podrijetlom iz kojega drugoga mjesnoga govora. Sam rječnik opisuje vokabular iz sedamdesetih godina prošloga stoljeća, kada je stanovništvo naselja Knina već bilo većinski srpsko i dosta je novoštokavaca (i)jekavaca došlo iz okolnih, često i udaljenijih sela te se riječ možda proširila i prema kojemu od njihovih govora. Inače ispitanik ne odudara po govoru od ostalih Kninjana.

turcizma i posuđenice iz romskoga jezika. U *žínžē* G jd. osim mogućega razjednačivanja *ž...ž > ž...ž posrijedi je opet karakterističan, „tvrđi” izgovor (tj. [ž] ~ [č]), tipičan za kninsku Stranu. Za potonje također usp. *žiže-miže* (prema *žínže-bínže* 'stvarčice' u jedne ispitanice iz Vrpolja) u ispitanice Kninjanke koja inače razlikuje bezvučne slivenike, a usp. i u drugih Kninjana isključivo *žáda*, bez smjene kao u analiziranoga ispitanika. Kako se oba glasa na početku riječi pojavljuju isključivo u posuđenicama obično novijega nadnevka, gdje je ž novijom pojavom, o primjerima gdje se izgovor „miješa” (*žáda* – *žádu*, *žínža* – *žínžē*) može se govoriti kao o usvojenicama nastalima različitom prilagodbom, pri čemu prevladava fonem ž, ali i o utjecaju nerazlikovanja bezvučnih slivenika u Strani. U ispitanika koji nemaju razliku pojavljuje se analogno [č] jedan glas ([ž]), no za razliku od bezvučnih slivenika pojavljuje se alofonija te je u sljedećem primjeru općenito izgovor otprilike samo ovakav: *dovižéna*, dakle sličniji [ž]. Ukupno gledajući djelomično izostaje razlika, kao i u bezvučnih slivenika.

Dosljedno razlikovanje bezvučnih slivenika te „miješanje” zvučnih slivenika (kao u gornjim dvama primjerima oblika imenica *žáda* i *žínža*) u Kninu s jedne strane te potpuno nerazlikovanje obaju parova slivenika u kninskoj Strani s druge strane samo je donekle dovedivo u svezu s „miješanjem” odnosno neetimološkom razdiobom č i ć u nekih ispitanika također u Kninu jer se ondje č u odnosu na ć pojavljuje sustavno u tvorbi nekih domaćih riječi (*opterečéne*, no usp. *vrtiča*, *zidiča*, *pasíca* sve G jd.) dočim su oba glasa domaćega podrijetla u odnosu na ž i ž, gdje se bilježi razlika: *žèmpër*, *žèp*, *iznenažéne*. Mogućom je i slučajnost i da bi svugdje prevladalo ž ili ž tijekom ponovna ispitivanja jer ispitanici unatoč etimološkoj inovativnosti uza srednje vrijednosti [č] i [ž] posjeduju oba para slivenika te ih mogu razlikovati po uzoru na ispitanike koji to čine.³⁴ Tako je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima poraba ž i ž zanimljivom u posuđenicama jer donekle prodire fonem ž, no pojava potpuna odnosno nepotpuna „miješanja” dvaju parova slivenika u Kninu starijega je postanka i bilježena je u nekolicine ispitanika, veoma rijetko nuzgredno i drugdje, usp. (KP) *rijéćī* G mn., *plěščēm* 1. l. jd. prez.; bilježi se i (Vr) *prīžēš* 2. l. jd. prez. (dakle ž), što je kategorijski istovjetno prethodnomu primjeru. To je tako velikim dijelom pod utjecajem kninskoga idioma (čime i utjecaja idiolekta Strane), ali i drugih idioma koji nemaju razliku (kao neki bosanskohercegovački govori). Osim potpuna ili djelomična nerazlikovanja u Kninu ipak ima i mlađih ispitanika u Vrpolju i u Kninskome Polju u kojih se fonem ć često različito izgovara u odnosu na karakterističan „meki” izgovor (ovjeren ponajprije u Vrpolju i u Kninskome Polju,

³⁴ Važno je i podrijetlo ispitanika te jedna ispitanica prema kojoj se daju primjeri po roditeljima nije „pravom” Kninjankom (podrijetlom je iz Vrpolja i Kninskoga Polja), te je razlikovanje č i ć ondje zapravo nepotpuno i predstavlja prijelaz između nerazlikovanja u Strani i razlikovanja u drugim dijelovima Kninske krajine. Njezino je stanje, međutim, podudarno stanju u druge ispitanice koja je jednim dijelom iz Strane i također ima nepotpunu razliku.

a u Kninu izvan Strane): u toga dijela ispitanika izgovor je također bliži [č], no nešto „mekši” od kninskoga, te je određena nestabilnost svakako bilježena u dvaju bezvučnih slivenika u Kninskoj krajini. Budući da su ispitanici s bližim izgovorom *ć* prema *č* mlađe generacije, posrijedi je mlađa pojava ograničena opsega jer se ne pojavljuje katkad ni u najužih krvnih srodnika. Ondje je posrijedi potvrda ili izostanak utjecaja drugih idioma (npr. bosanskohercegovačkih, koji često nemaju razlike) i javnih medija, a katkada posrijedi je i utjecaj uže obitelji (pri čemu uzor u jednoga ispitanika nije u krvnom srodstvu s njim i podrijetlom je sa šibenskoga područja, dočim njegov brat, također ispitanik, savršeno razlikuje slivenike). Za slabiju razliku [č] i [ć], no ipak s razlikom među njima premda su jako izgovorno bliskima i katkada nisu etimološki očekivani, usp. *ćàći* DL jd., *tèčāj* : *tèčāj*, *Anžèlīć* : *Anžèlīć*. Posrijedi je također novija pojava jer se u Vrpolju i u Kninskome Polju ti glasovi dobro razlikuju. Katkada se ponavljanjem iste riječi dobiva drukčiji glas, usp. *pòčinēm* >> *pòcínēm* oboje 1. l. jd. prez. U nekih je ispitanika, čiji je jedan roditelj iz drugoga mjesta (Splita) i osjeti se utjecaj drugoga govora, izgovor glasa sličan [ć] na svim mjestima (pa i na etimološkima), a samo iznimno ostvaruje se *sámo* [č] – na snimci u poštapalici: *znâčī* 3. l. jd. prez. Dakle, unatoč jaku vanjskomu utjecaju, i ondje je u tragovima očuvana razlika u slivenika. Dva se bezvučna slivenika dakle još uvijek ne razlikuju ili se donekle razlikuju u nekih ispitanika u Kninu, no i u Vrpolju i u Kninskome Polju, pri čemu u Kninu tako je uglavnom u starije generacije u Strani ili podrijetlom iz toga dijela grada – a prema neizravnu svjedočenju ima je i u barem nekih najmlađih govornika – dočim je u Vrpolju i u Kninskome Polju to pojavom isključivo u mlađe generacije ispitanika. U ispitanika koji ta dva glasa ne razlikuju primjetnom je razlika u izgovoru jednoga glasa koji posjeduju, odnosno on je bliži [č] ili (rjeđe i pod utjecajem drugoga idioma) [ć]. U ispitanika koji nepotpuno razlikuju te glasove može se uočiti trojakost izgovora: „tvrđi” [č], „srednji” [ć] i „meki” [ć], gdje se vidi prijelaz iz sustava razlike dvaju slivenika ([č] i [ć]) u onaj gdje postoji samo jedan fonem ([č], izgovorom sličan [č]). Razlikovanje *ž* i *ž* nešto se bolje provodi u Kninu, a u Vrpolju i u Kninskome Polju potonji fonem u pravilu pojavljuje se umjesto novijega *ž* u nekoliko novijih posuđenica.

5.1.2.5. Fonem *x*

Fonem *x* postoji rubno u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, uglavnom u inicijalnom položaju ispred *r*, koje može biti slogotvorno (u Kninu *xřpa* uz češće *vřpa*, a svugdje *Xřvāt*), ali češće to nije (često *xrána*, *xrābar*, *xrāst* u Vrpolju i u Kninskome Polju, a u Kninu samo tako), dočim u finalnom položaju dolazi iza slogotvornoga *ř* u *vřx* 'najviša točka planine' isključivo u Kninu, a u Vrpolju i u Kninskome Polju u starijih još dolazi i *vřv*. U drugim primjerima čuvanje je rjeđe i podložno zamjenama ili nestanku. Uglavnom se zamjenjuje fonemom *v*, *k* ili *j*, a nestaje najčešće na kraju riječi, npr. u genitivu množine, no i ondje donekle fakultativno. Tako je za prvu promjenu (*x* > *v*) posvjedočeno najviše primjera, no rijetko u inicijalnom položaju: *vřpa*, *přvati* odnosno *křvā* 3. l. jd. prez. te *krřv*. U posuđenica bilježi se: *dřvān*. Usp. još: *māvati*, *sřv* te *glřv*. Zamjena je glasom *k* ograničena na tri primjera – *nākēro* 'koso' (> *nakēřti* se 'nakriviti se (i da bi se vidjelo)'), *skřkati* 'potrošiti' (samo je drugo *k* < *x*) – od kojih je potonji i svojevrsnim žargonizmom (donekle je poznat) – te posuđenicu *řpāker* 'peć na drva'. Ondje je zamjena isključivo u medijalnom položaju, no posvjedočen je i hapaks (Vr) *Křvāckōm* L jd. m. r. Glas *j* zamjenjuje *x* u *prōmaja*, u izrazu *krēpati od smija* 'glasno se smijati' te u *vřjōr ga òdnijo* 'dovraga sve', kao i u primjerima *snāja*, *ňljov* (no običnije svugdje osim u starijih jest: *ňlxov*, u Kninu jedino tako i u starijih) te *vālāj* 'bogme'. Ta se promjena očito zbila i u *mřňūr*, gdje je naknadno nastao i nosnik *n* (slično je i u Vrličkoj krajini, usp. Galić 2019: 92 – ondje se to tumači distantnim jednačenjem), no danas ta je riječ rijetkom. Nestanak se bilježi u primjera *rāst*, *rāna* (> *rāniti*), *lād*, *òcu* 1. l. jd. prez. itd. (i u pravilu oblici izvedeni od *třti*), *řladu*, *òdati*, *svāřti*, *řvatřti*, *mānřti* 'mahnuti', *vř*, *grā*, *strā*, *òdmā* (*òmā*), zatim u *ňl*, *tř* itd. sve G mn. Nestanak se ne bilježi u riječi *Xřvāt*. U primjeru *řvatřti* posrijedi je složenija promjena *xv* > *f* > *v*, Knežević ondje ima *f* (*ufatim* 1. l. jd. prez., *ufati* 3. l. jd. prez. ili 2., 3. l. jd. aor., *ufatiše* 3. l. mn. aor...). U ispitanika svih triju generacija jedan primjer danas ima i polazišni glas: *vřx* (ali uglavnom ostaje *vř* u svezi *nā vr / na vř glāvē*), očito poslije slogotvornoga *ř*. Zanimljivo je kako u te riječi stariji govornici u Vrpolju i u Kninskome Polju po sjećanju nekih ispitanika imaju i *v*: *vřv* (no tako je izvan spomenute sveze, npr. *na vřvu* L jd.). Proboj glasa *x* u riječi *vřx* nesumnjivo se dogodio pod utjecajem kninskoga govora, no ponajprije iz dvaju razloga unutar domaćih idioma Vrpolja i Kninskoga Polja: *vřv* razlikuje se u značenju od *vř* u izrazu (*pòpēř se*) *nā vř glāvē* 'jako naljutiti', a završno *-x* najčešće se pojavljuje (uz nestanak) i u oblicima genitiva množine riječi pridjevsko-zamjenične sklonidbe u svim trima govorima (to je autor često bilježio u upitniku, gdje se više pazilo na govor – bilo da se biranije, bilo da se govorilo autohtono), dakle fakultativno je na kraju. Primjeri su: *kākviř/kākvi* te posvuda bez toga glasa u *kòjř*, te *řřx* sve G mn. Fakultativnost se očituje i u primjera gdje se u pojedinih, u pravilu

mlađih ispitanika pojavljuje *x* ispred *r* i na početku riječi: *xrána*, *xrâst* – ondje i ispitanici srednje generacije posvjedočuju čuvanju u *xránu* A jd., ali nestanku u *râsti* N mn. Tim je primjerima srodno *vřx* prema čuvanju iza *r*. Tu je posrijedi utjecaj riječi koje ga isključivo bilježe, usp. *xrâbar*. Inače ni u starijih ljudi gubitak glasa *x* ispred *r* nije općenitim: bilježi se primjerice *xrâsti*, dočim autor za Vrpolje i Kninsko Polje bilježi i *râsti* oboje N mn. I glede promjene *x > v* bilježi se različito stanje, tj. i čuva se i izostaje, a na snimci (gdje je govor spontaniji) uočeno je čuvanje [x] u ispitanika različite dobi u *glúxo* NA jd. s. r. neodr., *skûxat*, *ûxo*, *kûxāre* A mn. te *sûxū* A jd. ž. r. odr., *krûx* (prema upitniku najčešće je i: *xřpa*), no otvorena je mogućnost inače česte promjene *x > v* zbog nedosljedna čuvanja toga fonema³⁵. Jedini potpunoj su promjeni *x > v* posvjedočili stariji ispitanici u svim naseljima te pojedini Vrpoljani mlađe generacije (no i ondje jest: *vřx*, dakle nakon slogotvornoga *r*). Moguće je kako se u primjerima gdje je odsutno novije *v* fonem *x* mjestimice restaurira da bi se razlikovali govornici ikavci i govornici jekavci, dakle katoličko i pravoslavno stanovništvo (tako je možda u nekih ispitanika obično i: *xřladu*, v. gore). U genitivu množine naročito u Kninu *x* može se čuvati – u starih obitelji također se više gubi (npr. *kôjř*, *ôvř* oboje G mn.), a to je i prije bio slučaj, usp. (prema Šimiću) *daj ji vragu*, kao vjerojatno i dublje u prošlosti (Knežević dosljedno bilježi *ji* 'ih', no primjerice uz *ni* ima češće *nřx*). I pod utjecajem mjesnoga govora toga naselja vjerojatno je *x* izgovarano u određenim položajima u drugim dvama naseljima. Završno *-x* razmjerno se dosljedno bilježi u mlađih ispitanika i pod utjecajem obrazovanja (dočim u najmlađih i uz takav utjecaj dijelom izostaje u Vrpolju), čime se ustanovljuje kako je upravo u mlađih čestom pojavom. Slično je u srednjoj generaciji ispitanika, usp. (...) *ôn je jêdan od rřtkřx stârijř lřdř* (...) (Vr) – gdje također dijelom izostaje. Manjim dijelom izostaje i u primjerima *kâkvřx/kâkvř*, te *ôvřx/ôvř* sve G mn., pri čemu ima i izričitih potvrda od ispitanika o *ôvřx* G mn. (kako je i: *třx*, *ônřx* oboje G mn.) kao o češćem obliku. Potonji primjeri genitiva množine iz kninskoga su govora. Primjeri su i drugdje (tj. u ispitanika mlađe i srednje generacije) s različitim stanjem, usp. (Vr, Kn) *ûvatřti – ûxvatřla* gl. pr. r. ž. r. te *xvâtā* 3. l. jd. prez. Upada u oči kako se *x* pojavljuje kao protetsko u primjerâ *xâ* 'a', *xřme* 'ajme' (te u *xřžěš* 2. l. jd. prez., *xôn*, ali i *xě* pokraj češćega *ě*), i to u ispitanikâ s manjom ili većom čestotom nestanka toga glasa prema upitniku, što je, budući da je riječ o uzvicima, potaknuto različitim čimbenicima. Ondje čuvanje *x* ekspresivne (izražajne) naravi služi dokidanju zijeva, no može upućivati na čuvanje u drugim primjerima.

³⁵ U ispitanice koja je upotrijebila oblik *skûxat* ovjeren je i oblik *kûvā* 3. l. jd. prez. Dakle odnos je *skûxat* : *kûvā* 3. l. jd. prez., moguće iz tvorbenih razloga (*skûxat* složenijim je likom te se gubi etimološka veza uslijed novostvorena konsonantskoga skupa *sk-*). Mlađa ispitanica s druge strane ima uza *kûxāre* A mn. i *kûxā* 3. l. jd. prez., gdje je tvorba prozirnijom u *kûxāre* A mn., no za razliku od prethodne ispitanice ondje se *x* čuva u potonjemu primjeru. Glas *x* stoga povećava frekventnost u mlađe ispitanice.

Inače je promjena $x > v$, moguće je, shvaćena i kao obična kninsko-ikavska – neki su ispitanici svjesni nje u primjerima u kojima je provode odnosno ako je ne provode – te se u moru primjera gdje se često i pod utjecajem obrazovanja čuva x u upitniku nedosljedno bilježe primjeri *púvati*, *ùvo*, *krùv* (ali rjeđe na početku riječi, iako često: *vípa*). Ni ondje, napose u Kninu, nije svugdje isto: tako se bilježi *kùvā* 3. l. jd. prez., ali *púxati*, *krùx*; *kùvā* 3. l. jd. prez., *púvati*, ali *krùx*, dočim drugdje svugdje nakon vokala dolazi do zamjene (*kùvā* 3. l. jd. prez., *púvati*, *krùv*). Neki ispitanici Kninjani potvrdili su da bi neke primjere izgovorili na jedan način, a neke na drugi, dakle stanje je pomalo miješano. Pod utjecajem kninskoga govora u Kninskom Polju pojavljuje se primjer *múva*, ali u genitivu množine (*pùno*) *múxā*, dakle promjena ni ondje nije potpunom i ovisi o sklonidbi odnosno o čestoti oblika. Gledano поближе, ovisno o ispitaniku svugdje se prema upitniku može bilježiti čuvanje ili ponovno pojavljivanje fonema x , te usporedi primjere *kùxā* 3. l. jd. prez., *púxati*, *krùx*; *kùxā* 3. l. jd. prez., *púvati*, *krùx/krùv* te *kùvā* 3. l. jd. prez., *púvati*, *krùv*, pri čemu donekle se pazilo na odabir, što je dovelo do potpune restauracije. O postojanju primjera *krùx* u novoštokavskom ikavskom govoru Vrpolja – koji je bilo snimkom, bilo upitnikom posvjedočen i u Kninskom Polju te u Kninu – istraživač je čuo anegdotu o jednoj govornici koja je poučavala druge govornice da se kaže baš tako, i prema njihovu sudu govorila je biranije. Ovdje se razabire da je uistinu tako govorila, stoga su neki primjeri restauracije x svugdje realijom. Može se ustanoviti kako je promjena $x > v$ najčešće zabilježena u primjeru: *púvati*, a podjednako često u *kùvā* 3. l. jd. prez. i *múva*, dakle u sredini riječi, gdje je x najnestabilnije. U starosjedilaca posvjedočeno je veoma često *púvati*, dosta često *kùvā* 3. l. jd. prez. i veoma rijetko *krùv*. Posrijedi su dakle pomalo miješani odnosno urbanizirani govori. Inače se u istočnohercegovačkim govorima, što je i govorom kninskih jekavaca, x obično gubi (npr. u istočnoj Hercegovini prema Lukežić 2012: 116, odakle su, kao i iz zapadne Crne Gore, i bukovački jekavci u Kninu podrijetlom (Okuka 2008: 82)), što se ovdje potvrđuje i za kninske istočnohercegovačke govore. U Badnju (npr. Cestarić 1966: 5, 21, 78, 92 – *ùvo*, *màćija* 'maćeha', *grā*, *dřkćā* gl. pr. r. m. r. 'drhtao') i u Perkoviću (prema Šimundiću, npr. *ùvo*, *itā* 3. l. jd. prez. 'baca', *màćija* 'maćeha') zamjene su dosljedne. Prema Vidovićevim (2007: 200–201) ipak je u Vidonju u okolici Metkovića u Neretvanskoj krajini x donekle stabilno, osobito na početku riječi, a u istočnohercegovačkim govorima Neuma i Stolca taj je fonem posve običan. I u nekim novoštokavskim ikavskim govorima x nuzgredno se pojavljuje, kao u bitelskome (Ćurković 2014: 68); za potpuniji pregled stanja u novoštokavskim ikavskim govorima v. Crnić Novosel (2019: 86). S druge strane, primjeri genitiva množine u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima imaju i povijesne potvrde čuvanja u Kneževića. Kako su netom navedeni primjeri *krùx*, *glúxo* NA jd. s. r. neodr., *skùxat*, *ùxo*, *kùxāre* A mn. i *sùxū* A jd. ž. r. odr. posvjedočeni u ispitanika srednje i mlađe generacije, pojava je čuvanja ili restauracije

fonema *x* ondje češćom nego u starije generacije. Za usporedbu novoštokavski ikavski govori Vrličke krajine u potpunosti dokidaju taj glas, za što razne primjere usp. Galić (2019: 87). Također promjena biva sustavna i prema novijem istraživanju u Badnju (Čilaš 2002: 59–60) te uglavnom i u Biteliću (Ćurković 2014: 92 – ondje i u Badnju iznimnom je promjena $x > k$), što opravdava pretpostavku o urbanizaciji kninskih novoštokavskih ikavskih govora. Pažljivijom usporedbom pokazuje se kako su u bitelskome govoru neki primjeri podudarni primjerima u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Tako se u toponimiji pojavljuje *Xřvace*, *Xřvackā* (~ *Xřvāt*, *xřvackī* u Kninskoj krajini), također rijetko *krùx* (uz još primjera, usp. *dùx*, *nùx*, kao i u Kninskoj krajini premda se u Vrpolju i Kninskome Polju u najstarijih govornika bilježila množina *Dùovi*³⁶ spram *Dùxovi* u Kninu), a u govornika mlađe generacije pojavljuju se i primjeri poput *nùxov*, *nùx* G mn. (*ibid.*: 68). U Kninskoj krajini taj primjer koriste i ispitanici srednje generacije, a promjenu $x > j$ još često bilježe stariji ispitanici Vrpolja i Kninskoga Polja (u Kninu izostaje kao i u *Dùxovi*), uz tendenciju pojavljivanja i u rijetkih mlađih ispitanika u Vrpolju prema upitniku. Uz primjere poput *Xřvāt* (usp. i u ličkim novoštokavskim ikavskim govorima isti primjer (Milković 2009: 7), kao i u istočnohercegovačkom govoru Vidonja (Vidović 2007: 200), prema čemu u nekim srednjočakavskim govorima središnje Like poput brinjskoga usp. *Řvāt* (Finka i Pavešić 1968: 35)) ostali primjeri, posvjedočeni u Biteliću, jednako (*dùx*, *nùx*) ili češće (*krùx*) čuvaju *x* u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, osobito u kninskome.

Zaključuje se kako je *x* u pojedinim primjerima u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima očuvano kao i u drugim govorima poput bitelskoga, pri čemu najčešće biva zamijenjeno ili izgubljeno u sredini riječi, a dosljednije čuvano na početku i na kraju premda je i ondje u pravilu posvjedočena zamjena. Pri tome odraz je katkada različit u pojedinim primjera: u starijega svijeta u Vrpolju i Kninskome Polju *x* prelazi u *v* (*vřv*, *vřpa*) te u najstarijih nestaje (*Dùovi*), a u Kninu ondje se pretežito čuva (*vřx*, *vřpa/xřpa*, *Dùxovi*). Dočim je bilo do zamjene, bilo do čuvanja dolazilo u primjerima gdje je *ř* slogotvorno, i u primjerima gdje je posrijedi neslogotvorno *r* danas se češće čuva *x*: *xrábar*, *xrána* prema *rána* (Vr, KP), *xrásti* N mn. (Vr, KP) / *xrástovi* (Kn) prema *rásti* (Vr, KP) oboje N mn. Ondje je restauracija u *xrána* i *xrásti/xrástovi* N mn. uglavnom novija. U nekim položajima (G mn.) postoje i povijesne potvrde te je čuvanje i staro. Gledano generacijski, *x* se najčešće gubi u ispitanika starije generacije, a nešto se češće čuva u ispitanika srednje i mlađe generacije. Ukupno gledano, *x* je izrazito nestabilno u konsonantskome inventaru Kninske krajine i u svega se nekoliko primjera u Kninu čuva u sredini riječi i na kraju bez ikakve zamjene: *nùxov/nùxov*, *Dùxovi* i *vřx* 'vrh (npr.

³⁶ Usp. i $x > v$ u [*U ìme Òca i Sîna i*] *Dùva* [*Svétōga*] G jd.

planine)'. Također, u Kninu se isključivo javlja i primjer *xrástovi* prema *(x)rásti* u drugim dvama naseljima, s očuvanim/restauriranim *x*, ali i s novijim proširkom osnove (vidi potpogl. 6.1.1.1.1.). Glede položaja uz *r*, češći je i primjer *xránu* A jd. od *rásti* N mn. u Vrpolju i u Kninskome Polju, a oblik *vřv* u tim dvama naseljima živi samo u najstarijih govornika. Premda se uglavnom kaže *krřv* u svim trima naseljima, za anegdoto *krřx* u Vrpolju (posvjedočeno i u drugim dvama naseljima) podatak je iz vremena prije pedesetak godina i već je onda predstavljao rjeđi izgovor, koji ni danas ne prevladava, što u usporedbi s istraživačevim podacima za druga dva naselja i sinkronijski upućuje na restauraciju *x*. Premda su Kneževići primjeri čuvanja u G mn., moguće je, i knjižnima, fakultativno i rjeđe pojavljivanje *x* bilježi se u toj kategoriji: *rřtkřx stãrijř lřdř, òvřx/třx/ònrřx* sve G mn. Pritom prema vlastitu uvidu primjeri gdje je *x* u G mn. nestalo izrazito prevladavaju, dakle i ondje je kao u drugim novoštokavskim ikavskim govorima.

Može se zaključiti da je položaj glasa *x* u kninskim govorima nestabilan. U starijih ispitanika ili je zamijenjen glasovima *v, j* i *k* ili je otpao (npr. *řvo, smřja* G jd., *nãkãro, stãrijř* G mn.), a u srednjih i mlađih ispitanika ponovno je dijelom suglasničkoga inventara.

5.1.2.6. Fonem *f*

Fonem *f* nestabilan je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i u svega nekoliko ga primjera zamjenjuje *v*, ali ne u svih ispitanika. Zamjena *f > v* posvjedočena je u primjerima *vrřgati* (uza *frřgati*, što je ovjereno u starijih u Kninu, iako rijetko, a ovjereno je i u drugim dvama naseljima, gdje u starijih prevladava), *vrřtule* (uza *frřtule* (rijetko: *frřtule* N mn. (uglavnom *plurale tantum*)) 'uštipci', također češće u starijih u Kninu i bez prevlasti, a drugdje prevladava u starijih) te *vrřatar*³⁷ (uza *frřatar*, što isključivo dolazi u Kninu dočim se u drugim dvama naseljima čuva i *f > v*). Vidi se da do zamjene dolazi na početku riječi ispred *r*, iako nije bilježena u pridjeva (naglasno sintaktičkoga priloga) *frřško* NA jd. s. r. neod. Zamjena *f > p* posvjedočena je u manje primjera: *Přlip* (u korpusu prema sjećanju ispitanika, običnije je bez zamjene: *Fřlip*), *prřćkati* uza *frřćkati* 'zviždati', dakle na početku riječi ispred *i*. *F* može biti mijenjano i u drugim primjerima premda je to rjeđom pojavom, od čega posvjedočeno je *trřvř* 3. l. jd. prez. (< njem. *treffen*) 'nađe, sretne' te talijanizam *řřvit*, dočim nuzgrednim je bilježenjem i *Vrãne* : *Frãne*, također ispred *r*. Promjena *f > v* bilježi se i u česte riječi *ãsvãlt*, gdje je potpuno prevladala, te u domaće riječi *vřćati* 'razlijevati se, prskati; rasipati se'. Donekle

³⁷ Izvan građe prikupljene upitnikom navodi se i izvedenica *vrřtrřja* 'sjemenište', što je bilježeno samo u starijih Vrpoljana. To može ukazivati na to da je i *vrřatar* rjeđim likom.

je slično stanje u Badnju (usp. Čilaš 2002: 61, 62 – gdje uopće nema zamjene glasom *p*, *ibid.*: 63) te u govorima Vrličke krajine, gdje je zamjena *f > v* češćom napose u starijih (usp. primjere u Galić 2019: 86–87), valjda stoga što su posrijedi manje urbanizirani govori od kninskih. U Biteliću u Sinjskoj krajini zamjena je glasa *f* glasom *v* rijetkom u mlađih govornika, a češćom u starijih (Ćurković 2014: 67), pri čemu primjer *Pilip*, gdje je *f > p*, ondje živi samo u sjećanju starijih (*ibid.*). Takvo stanje najbolje odgovara onomu u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, s tim da se promjena *f > v*, još uvijek ovjerena u nekih primjera, ondje povlači u govoru Knina. Slično je i drugdje prema Čilaš (2002: 61 – bilješka 57.), koja ističe da se *f* u mlađih govornika u nizu govora između Krke i Neretve čuva osim u riječi *vrâtar/frâtar*. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima pomalo je drukčije stanje te se primjer *vrâtar* u mlađih ispitanika (a u Kninu u cijelosti) uopće ne čuva (od *vrâtar/vrîtule* N mn. */vrîgati* najčešće je: *vrîgati*), no ovjerenost zamjene uklapa se u obilježja novoštokavskih ikavskih govora Dalmatinske zagore, gdje je zamjena česta (Lisac 2008: 108). Primjeri *frâtar*, *frîtule*, *frîgati* isključivo su davani kao odgovor u upitniku pod utjecajem obrazovanja te se o postojanju zamjene s *v* doznaje naknadnim upitom ili usputnim bilježenjem. Rjeđe zamjene nego u novoštokavskim ikavskim govorima između Krke i Neretve koje analizira Čilaš mogu se pripisati urbanizaciji jer je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima više primjera zamjene *f > v*, a manje *f > p* nego u istočnohercegovačkim govorima okolice Metkovića (Slivna Ravnoga i okolice, usp. Vukša Nahod 2017b: 71), dakle nije posrijedi utjecaj južnih istočnohercegovačkih govora (osim toga, u Slivnu Ravnome i okolici *f > p* može biti i arhaizam). U preseljeničkim istočnohercegovačkim govorima u sjevernoj Dalmaciji (Okukin sjevernodalmatinski poddijalekt) bilježena je zamjena od *v* i *p*, i premda su primjeri koje daje Okuka (2008: 84 – *vâbrika*, *Pilip*) oskudni, pomišlja se na utjecaj tih govora na kninski, no ne u potpunosti (glede *f > p* također, kao u novoštokavskoj (i)jekavskoj Bukovici usp. *Pilip*, ali i zastarjelo *pićúkati*, što Okuka ne bilježi). Za Vrpolje i Kninsko Polje od ispitanika srednje generacije daje se primjer kako su govorili stariji, dakle govori se po sjećanju: *Àjmo kûći, èno vrâtra!*; bilježi se i prežitak *vundâmenat* 'temelj', zatim *vratàrskî* (prema *fratàrskî* (: *frâtar*) za Knin). Prežitak *vundâmenat* bilježi se za Kninsko Polje u starosjedilaca, gdje je očuvano nešto riječi koje su se drugdje izgubile, usp. i talijanizam *škâšela* 'džep na carzi'. Također se promjena *f > v* u svim trima naseljima bilježi i u rijetkih riječi u ustaljenim izrazima, usp. *nêmā vâjdē òd togā* 'od toga nema koristi', *svâkē vélē* 'svake vrste, svakakav, bilo kakav'. Ti primjeri provode zamjenu i u upitniku. Prije je zamjena glasa *f* uglavnom u *v* bila češćom u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, čemu svjedoče neki ispitanici izjavivši kako se *f* prije *nije*

*ni kòristilo*³⁸. I onda u Kninu pojava je bila rjeđom nego u drugim dvama naseljima. Glas *f* u svim trima naseljima postaje od skupine *xv* u *fála* (usporedi i u Kneževića isti odraz), što u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima treba razlikovati od *vála*, jer se uvijek pojavljuje u svezi *e vála ti, Bòže*³⁹, i zapravo je posrijedi arabizam (*evála*, usp. Velić 2019b: 436). *Fála* nije jedinim oblikom, odnosno pojavljuje se uza starije *xvála* u većine govornika – tako se u nekih pojavljuje jedino u *fála Bògu*, dočim je inače *xvála*. Glas se *f* u Kninskoj krajini javlja u onomatopejskoga glagola *fijúkati*, kojim se označava zvuk jačega vjetra. Glede novoštokavskih ikavskih govora u Dalmaciji Čilaš (2002: 61 – bilješka 57.) napominje i da, dočim mlađi govornici obično čuvaju *f*, glas *x* u njih se i dalje gubi. To je posvjedočeno i u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima.

5.1.2.7. Odras slogotvornoga *ʃ*

Starohrvatsko (pojam se odnosi isključivo na književni jezik, tj. jezik starih tekstova) slogotvorno *ʃ* dalo je *u*: *sùza, pùt* 'koža, pigmentacija', *mùči* 2. l. jd. imp. 'šuti', *múčati* 'šutjeti'. Nije zabilježen odraz *o* u *tomačiti (kako je još u pisanoj riječi Petra Kneževića, premda to ondje može biti i raguzejizam), odnosno kaže se samo *tùmač'ti/tumáč'ti*. Slično je stanje u Badnju, gdje je odrazom također samo *u* (Čilaš 2002: 40 – za *o* ne navodi da je podrijetlom od slogotvornoga *ʃ*) – usp. *vùk, žùt* – kako je i u drugim govorima koje analizira, a i općenito u novoštokavskim ikavskim govorima (Lisac 2008: 106). Čurković (2014: 61) donosi primjere sa *u*: *sùnce, sùza* itd. U vrličkim novoštokavskim ikavskim govorima ovjerena je samo promjena *ʃ > u*, kao i drugdje, usp. *spûž, sùnce* (Galić 2019: 84). Za razliku od slogotvornoga **ʃ*, slogotvorno je *ʃ* očuvano, usp. *řzati, mřkva, vř, řkati* 'hrkati', *vřpa* 'hrpa'.

5.1.2.8. Delabijalizacija *-m > -n*

Od zvanačnika *m* na kraju riječi u pravilu (osim alofonijom) ne postaje *n*, usp. *znâm, krádem* oboje 1. l. jd. prez. Tako je i u Badnju (Čilaš 2002: 73–74) te uglavnom u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 88–89), zatim u novoštokavskim ikavskim govorima, govorenima dublje

³⁸ Bilježi se anegdota kada je starija govornica nekoga novoštokavskoga ikavskoga govora u Kninskoj krajini rekla: *Vráne, donès' mi fànĭliju!* 'Frane, donesi mi vaniliju!' Ondje se javlja i *f* na mjestu *v* (*fànĭliju* A jd.), kao u ramskome govoru, usp. *prĭfātĭnik, prĭfātĭno* NA jd. s. r. neod. u nekim govorima ramske općine, usporedno *kùvĕrta* : *kùfĕrta* u cijeloj Rami (Okuka 1983: 56).

³⁹ Bilježi se i (KP) *o vála ti, Bòže*, s analoškim prodorom uzvika *o*.

na kopnu, u Bosni i Hercegovini, odnosno u Bosni u Bošnjaka (usp. Lisac 2003: 55). Prijelaz $-m > -n$ adrijatizam je koji se ponajprije pojavljuje u hrvatskim govorima, usp. Brozović i Ivić 1988: 62, a prevladava i u zapadnoj Hercegovini (Lisac 2003: 54–55, obično u govorima udaljenijima od Neretve, uključujući i neke govore iz susjednih područja zapadnoj Hercegovini (Peco 2007b: 186, 193, 194)). Inače u istočnohercegovačko-krajiškim govorima sjevernodalmatinskoga poddijalekta (prema Okuki) također se ne provodi zamjena (Okuka 2008: 83 – navodi se samo u bukovačkih Hrvata u 1. l. jd. prez., što izostaje u Kninskoj krajini). Iznimkom je tomu pravilu u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nastavak $-in$ za zbirne imenice i -vrste, koji autor u Kninskome Polju bilježi u obliku *pràsādīm* DLI mn. (dočim je inače (a -vrsta muškoga roda s tzv. dugom množinom) *kùkovīm* DLI mn.), uza što javlja se i oblik *pràsādīm* u Vrpolju i u Kninskome Polju, što znači da se promjena potpuno povlači. Moguće je kako je dočetno $-m$ uglavnom očuvano pod utjecajem istočnohercegovačkih govora jer izostanak delabijalizacije Menac-Mihalić i Celinić (2016: 325–326) bilježe u istočnohercegovačkome govoru Biskupije. Utjecaj je istočnohercegovačkih govora bio slabiji u badanjskome govoru, gdje se također čuva. Također je moguće da zamjena $-m > -n$ nikad nije u potpunosti prevladala te se naknadno opet proširilo $-m$. I nepromijenjeno m i n može djelomičnim nestankom nazalizirati prethodni vokal, usp. *znâ^m*, *sa^m* : *s^{am}* sve 1. l. jd. prez., *nê^mā* 3. l. jd. prez., rjeđe i *prî^mjer*; *ôⁿ*, *izvâⁿa*.

5.1.2.9. Rotacizam

Rotacizam ili promjena $ž > r$ posvjedočena je u prezentu dvaju glagola: *kázati* i *mòci/mòci*. Usp. *mòre*, *kârē* oboje 3. l. jd. prez.⁴⁰ Uz njih razmjerno su česti i oblici bez promijenjena $ž$, usp. *mòžeš* 2. l. jd. prez., *kâžē* 3. l. jd. prez. Oblici s rotacizmom rjeđi su u pravilu u ispitanika mlađe i srednje generacije, no nisu jako česti ni u starijih ispitanika, usp. *mòže* uza *mòre* oboje 3. l. jd. prez. u potvrđivanju te u smjeni *kâžē* : *kârē* oboje 3. l. jd. prez.. Oblici bez rotacizma mogu biti i jedinima u čijem idiolektu. Kada su oblici glagola *mòci/mòci* u 2. l. jd. (*mòžeš*) i 3. l. jd. (*mòže*) upućeni manjoj djeci ili mlađima od starijih, najčešće su u upitniku potvrđeni upravo oblici bez promjene te se rotacizam u takvoj uporabi rijetko bilježi (npr. *nè možeš* 2. l. jd. u neodbravanju redovito je dobivano kao odgovor u upitniku). Razmjernoj rijetkosti rotacizma doprinijela je i fonetska nestabilnost prezentskih oblika glagola *kázati* (vidi potpoglavlje 6.2.1.2.), što povećava čestotu oblika bez rotacizma. Stanje je u osnovi

⁴⁰ U jednoga starosjedioca ovjeren je i posve nuzgredno složeno *ùkārē* 3. l. jd. prez.

podudarno ostalim mjesnim govorima Dalmatinske zagore, gdje se u glagola *mòci/mòci* nahode različiti oblici, usp. (Imotska krajina i Bekija) *ne mogu, ne mežen, ne moren* sve 1. l. jd. (Lisac 2008: 108), kao i u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. *nè možeš; nè meš* (samo u starijih) < *nè mereš; nè moš* < *nè moreš, nè možeš* sve 2. l. jd. Rotacizam se u oblicima *mòre* i *kârē* 3. l. jd. prez. ovjerava i u istočnohercegovačkim govorima Neretvanske krajine (Vidović 2007: 201), što je podudarno stanju u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima te su drugi zapadniji istočnohercegovački govori mogli na nj utjecati. Drugi su primjeri rotacizma veoma rijetki u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, no pojavljuju se u različitim okolinama: pred zvučnim konsonantom bilježi se *bâr* < **băž* < *băš* u svezi *bâr gràdskī* (tj. govor), a među vokalima *râdnī* < *zâdnī* oboje N jd. m. r. odr. u [*Čèkāj, jès' tī*] *bila râdnī* [*pût na jôgi, nîsi?*], kao i *ùkârē* 3. l. jd. prez. u starosjedioca za Kninsko Polje prema *kârē* 3. l. jd. prez. Unutar imperativa u Vrpolju bilježi se i *pùrt'dē* 2. l. jd. imp. 'ostavi' < **pùšti dē* (o *de* vidi poglavlje 6.2.6.). Ukupno gledano oblici s rotacizmom u glagola *kázati* i *mòci/mòci* nisu pretjerano česti, a u drugim oblicima nuzgredni su u susjedstvu drugih glasova osim vokala (*bâr, râdnī* N jd. m. r. odr.) ili su ograničeni na vrpoljski novoštokavski ikavski govor (*pùrt'dē* 2. l. jd. imp.).

5.1.2.10. Alternacije konsonanata i konsonantskih skupina

5.1.2.10.1. Pojednostavljenje konsonantskih skupina

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima – više u vrpoljskome i u kninskopoljskome nego u kninskome – kao i drugdje (usp. npr. Galić 2019: 91), posvjedočeno je pojednostavljivanje rijetkih konsonantskih skupina. Promjena se *-dn-* > *-n-* po svoj prilici bilježi uvijek u glagola *přn'ti* 'prdnuti' i uglavnom u prezentu glagola *pàsti*: *pànēš* 2. l. jd. prez. (no usporedi složeno *přpadnēm* 1. l. jd. prez.; i u Vrličkoj krajini, *ibid.*). Više je promjena u skupinama *-pC-*: *pč-* > *č-* bilježi se često u *čēla*, *-pn-* > *-n-* ima u *ušćin'ti*, *ps-* > *s-* u *sòvati*, a *pt-* > *t-* u prezimenu *Tiéc*, ne i u *ptīca*. *Tk-* > *k-* (kao i u Vrličkoj krajini, *ibid.*) bilježeno je u *kò* i izvedenicama (*něko...*), a *-ts-* > *-s-* u *děvestō* te *pēstō*. U prethodnim primjera stezanje je na čakavski način (usp. Lisac 2008: 109 o primjeru *kanaski* < **kanadski*), što se još bilježi u *bogástvo*, a drukčije je u: *xřvāckī*. Pojednostavljivanje početne konsonantske skupine *ké-* > *é-* bilježeno je u *ćêr*. Skupina *-sc-* samo u nekih govornika prelazi u *-jc-* u primjeru *prájcima* DLI mn. U brojeva posvjedočeno je i stezanje nakon redukcije *e* uz zadržavanje zapornika [d] – *dvādcēt* – i nestanak toga glasa redukcijom dočetka – *dvājs kúnā*. Potonji je primjer fonetski zapravo ostvaren kao [dvāis] (usp. i *ài* 'hajde'), kao što su i primjeri *četřdēs* i *pedēs*, koji kao i

dvàjs(t) u načelu stoje uz imenicu, zapravo [četr̀dès^{et}], [pedès^{et}], što se čuje na snimci. Zbog toga što je fonem *v* približnikom, bilježi se nuzgredno pojednostavlјivanje *-vd-* > *-d-* u *óde* 'ovdje' (i: *òdā* 'ovuda, ovdje' u Kninu). Redukcija *-vr-* > *-r-* bilježi se, samo u Vrpolju i u Kninskome Polju, no samo u nekih govornika, odnosno prema sjećanju dvaju ispitanika: u primjeru *tr̀žava*, koji je za prošlo vrijeme potvrdio D. Š., te polazišno *třd* (isto), a drugdje prema sjećanju bilježen je primjer *Řpoje*, donekle analoški i *řpa* (što je rijetko davano i kao odgovor u upitniku), što može biti i od **xřpa* i od *vřpa* < **xřpa*. Dakle primjeri su rijetki, premda su još živi (analogijom: *řpa*). Gubljenje glasa *r* u početnoj skupini *kr-* bilježi se u *kùmpřr* (premda je ispred *o* samo: *kròmpřr*), kao što je u Vrpolju i u Kninskome Polju posvjedočena promjena *-dl-* > *-l-* u *Rāļevac/Ráļevac* (hidronim).⁴¹

U upitniku su nuđeni primjeri bez promjene i od najstarijih govornika: *pčēla* (s kanovačkim duljenjem, inače rijetkim), *tkò*, *tvřžava*, *tvřd*. To je tako pod utjecajem obrazovanja, no promjena *-vr-* > *-r-*, kako je rečeno, inače se povlači te je navođenje *-vr-* i odrazom stvarna stanja. Povlače se i neki drugi primjeri, kao *ušćin'ti* (i štakavsko *uštín'ti*) na račun *uštřpn'ti*, a po nekim pokazateljima nešto je češći infinitiv *sòvati* nego prezent *sùjěš* 2. l. jd. prez. (češće *psùjěš* 2. l. jd. prez.). Primjer *prřpadnēm* zabilježen je na snimci u najmlađe ispitanice, dakle odrazom je stvarna stanja. Stoga se zaključuje kako su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima pokraj pojednostavlјjenja konsonantskih skupina u nekim primjerima supostojе i primjeri s nepojednostavlјjenom skupinom, a skupina *-vr-* restaurira se u novije vrijeme. Pojednostavlјivanja suglasničkih skupina nisu česta kao u obližnjim govorima.

5.1.2.10.2. Gubljenje konsonanata

Konsonanti se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima najrjeđe gube na početku riječi, češće u sredini i najčešće na kraju. Gubljenje u završnome položaju očito je u *věčē* (uza *věčēr*), *jùčē* (uza *jùčēr*), *mätē* (uza *mätēr*) te u arhaičnu (Vr) *nàdvō* 'van' (prema *na dvóru* 'vani'). U brojeva katkad otpada završno *-t* (*děve misécī*, *pè-šěz gòdīnā*, *děse gòdīnā* te *pé godīnā*). Zanimljivo je kako prilog *òndāk* često dobiva nastavak *-k*, te etimološko *-k* često izostaje u *ùvī* (V. Ž.: *ùvijē*) (i u *vājī*, što je rjeđe), no tako je u obama primjerima samo u načelu u starijih ispitanika (*ùvī* dolazi i u ispitanika srednje generacije). U nekih ispitanika skupina se *-sl-* pojednostavlјuje u *mřsřm* 1. l. jd. prez. 'mislim, mnim', što se obično pojavlјuje kao poštapalica, no u nekih se ispitanika mlađe i srednje generacije ne razlikuje od glagola *mřslřm*

⁴¹ Posvjedočeni su i drugi primjeri, no objašnjivi su analogijom: tako je u glagola *vřkn'ti* 'baciti' posvjedočeno obezvučivanje **g > k*, što je možda objašnjivo analogijom prema glagolu *čřkn'ti*, koji je slična ustrojja.

1. l. jd. prez. u objektnoj rečenici, dakle *-l-* ispada u svim službama⁴². Unatoč tomu što je prijelaz *gd-* > *d-* ondje svugdje proveden, pokraj primjera *dī* i (rjeđe) *djē* pojavljuje se i *gdjē*, što je preuzeto vjerojatno prema primjerima kao *nēgdi/nēgdje*, a možda i po uzoru na konsonantske skupine u likovima *óvd(j)e*, *ónd(j)e*. Posrijedi je dakle djelomičan povratak stare konsonantske skupine. Takav je slučaj i glede skupine *tk-* u rijetka *tkò* pokraj obična *kò*, no o tom zamjениčkom obliku više je riječi u potpoglavlju 6.1.3.2.

Fakultativno je gubljenje konsonanata, uglavnom zapornika, bilježeno u različitim riječi, usp. *jèampūt* (što je jako često), *vīš/vīš* (> (kraćenjem *allegro*) *vīš*) sve 2. l. jd. prez., *glèati*, *trēā* 3. l. jd. prez., *tjēan*, *īlāā* G mn., *slēēcā* N jd. ž. r. odr., *nēakav* itd. To je u mjesnim govorima u Dalmaciji, i to glede *d* (što dijele ovdje svi primjeri osim *trēā* < *trēbā* oboje 3. l. jd. prez. i *nēakav*), već primijetio Kapović (2006: 63), a ovdje se potvrđuje i za kninske novoštokavske ikavske govore. Takvo je gubljenje proširenije u govornika mlađe generacije nego li u starijih govornika. Unatoč tomu što je u starijih rjeđe, i u njih često se javlja. Nestanak, koji obično pogađa zvučni zapornik *d*, bilježi se i u bitelskome govoru (Ćurković 2014: 78), koji nije urbaniziran, pri čemu Ćurković na istom mjestu ističe kako je ta pojava osobito česta u gradskim govorima. Stoga se ovdje zaključuje kako se iz njih lakše može širiti, tako i na kninske novoštokavske ikavske govore. Glas *d* katkad nestaje u veznika *kā* (uz češće *kā^d*, *kād*) te u priloga *nēka* (uz češće *nēkad*) i *sā* (uz češće *sād*).

5.1.2.10.3. Sibilarizacija

U kninskim novoštokavskim je ikavskim govorima sibilarizacija u sklonidbi imenica živom pojavom, te usp. primjere poput *rúci*, *nòzi*, *prúzi*, *knízi* sve DL jd.; *pūtnīci*, *rādnīci* oboje N mn., *ūčēnīcīma*, *xōdnīcīma* oboje DLI mn. Ipak je u imenica koje imaju u osnovi dočetno *x* bilježeno i nesibilizirano stanje: *júxi* DL jd. (samo u starijih: *júvi*), ali: *svřsi* DL jd. U imenica *a*-vrste takvi su primjeri dijelom eliminirani tzv. dugom množinom pa se sreće samo: *dūxovi* N mn., ali je zato – *grijési* N mn. U nekih imenica *e*-vrste na *k* ili *g* također je bilježeno stanje gdje sibilarizacija izostaje: *báki*, *māčki*, pa i *nògi*, *prúgi*, *dúgi*, *knīgi* sve DL jd. (te prema autorovu uvidu: *rúki* DL jd.), što se bilježi u različitoj mjeri u svim trima naseljima. U upitniku su pod utjecajem obrazovanja gotovo isključivo zabilježeni sibilarizirani oblici glasovnoga ustroja -

⁴² Bilježi se i *-zl-* > *-z-* u *rázikē* G jd. 'razlike' prema *rázl'ka*, gdje je došlo do redukcije, kako je i u *rázičito* NA jd. s. r. neod., dakle u pridjevskoj tvorbi. Ponegdje je došlo do razvitka *sl-* > *s-* i u *nē sušā* 3. l. jd. prez., kao i u enklizi u *išⁱ su* 3. l. mn. perf. 'išli su'. Pojednostavljuje se dakle skupina tjesnačnika i tekučnika, što ilustrira i primjer *ráz^ed* A jd. u: *Kóji ráz^ed idē?* – također i u svezi *přvī ráz^ed* – gdje je *-zr-* > *-z-*. Promjena je u tim primjerima, za razliku od *mīšim* 1. l. jd. prez., nesustavnom.

VC- pred nastavkom u DL jd., npr. *prúzi*. Nesibilarizirani oblici imenica *e*-vrste posvjedočeni su i drugdje: tako je u većoj mjeri u okolici Metkovića (usp. Vukša Nahod 2015: 168), a u manjoj mjeri u Biteliću (usp. Ćurković 2014: 159). Sibilarizacija se s druge strane bilježi i u pojedinih toponima, te je tako: *o Křci* (uz češće *u Křki* oboje L jd.) te *u Líci* (uz rjeđe *u Líki* oboje L jd.). Dakle u imenica *a*-vrste susreću se samo sibilarizirani likovi (usp. i *xřcci*, *smřcci* oboje N mn.), a u imenica *e*-vrste i nesibilarizirani likovi. Sibilarizacija u imenica *a*-vrste djelomice izostaje u govorima okolice Metkovića, usp. *žáki/žáki* N mn. – *žácima(n)/žácima(n)* DLI mn., *òpānki/òpānci* N mn. – (Podgradina) *u òpānkin* L mn., *vojníci/vojníki* N mn. – *vojnícima(n)* DLI mn. (Vukša Nahod 2017a: 128). U sjevernijim novoštokavskim ikavskim govorima Makarskoga primorja uopće nema nesibilariziranih likova ni unutar *a*-vrste ni unutar *e*-vrste (Kurtović Budja 2009: 71–72), što je bliže stanju u Kninskoj krajini. U okolici Metkovića, donekle i u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima različit udio nesibilariziranih likova ovisno o imeničnoj vrsti jamačno je takav stoga što su sibilarizirani padežni oblici u imenica *e*-vrste, ne samo u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nego i drugdje, u manjini, a u imenica *a*-vrste muškoga roda, u množini, u većini su (vidi potpoglavlje 6.1.1.1.1.). Zapravo je sibilarizacija djelomično živom pojavom u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima u imenica *e*-vrste, a potpuno je očuvana u imenica *a*-vrste.

Analogijom je dobiven jedninski lik *òras*, što je posvjedočeno još u Badnju (Čilaš 2002: 34). U Biteliću također je tako (Ćurković 2014: 138), no u Sinju jest: *òraj* (Čilaš 2002: 34), sa zamjenom **x > j*.

5.1.2.10.4. Proteza

Protetsko se *j*- u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima pojavljuje u dvjema riječima: u prilogu *jðpē(t)* te u nadimku *Jándre*. Dočim je imenski lik općenito rabljen, prilog *jðpē(t)* ne rabe svi govornici, a čini se da je u Kninu najrjeđi i javlja se samo u starijih. Proteza drugih fonema rjeđe se bilježi: autor bilježi jedino *núgā* 'kut, ugao', gdje je predmetnuto *n*-.

5.1.2.11. Razvitak pojedinih konsonantskih skupina

Od starih konsonantskih skupina do preinake došlo je u *čr- > cr- (usp. *črvenā* / (rjeđe, Vr, KP) *črļenā* oboje N jd. ž. r. odr., *čřv*, (Vr, KP) *crivo*/(Kn) *crijevo*) odnosno tr- (u: (Vr, KP) *trīšna*/(Kn) *trēšna*), po čemu stanje ne odudara od većine novoštokavskih ikavskih govora.

Ubacivanje je glasa *d* u konsonantsku skupinu *zr-* u Vrpolju posvjedočeno u primjerima *zdrilo* NA jd. s. r. neod. i *ždrâk* (sa *ž*, kao i *š* u *šmrîka*), no ne u svih ispitanika i u povlačenju su. Slično je i u Vrličkoj krajini, gdje je primjerice *zdrâk* i *zdrilo* NA jd. s. r. neod. (usp. *ibid.*). U objema skupinama govora (i u kninskima i u vrličkima) stanje je isto kao u stare skupine *žr- > ždr-, usp. (Vr) *ždrîlo*, *ždrîbe* (oba se primjera u ikavskome liku govore prema sjećanju). Približničkom vrijednosti glasa *v* objašnjava se i primjer *Sivsvētī*, koji se i u starijih ispitanika u Vrpolju i u Kninskome Polju pojavljuje uza *Sivsvētī*, što je u ispitanika mlađe i srednje generacije redovito, a u Kninu isključivo je tako. Pod utjecajem obrazovanja ili veće čestote oblika *Sivsvētī* u upitniku je uvijek zabilježen oblik bez #sv- > #s-. Inače je *vs- > sv- poopćeno u *sāv*, *svā*, *svē/svð*, tj. ne pojavljuje se prežitak *vas, kao u drugim novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore (Lisac 2008: 109).

5.1.2.12. O odrazu praslavenskoga *t', *d', šćakavizmu i drugoj jotaciji

Praslavensko je *t' dalo uvijek *ć*, usp. *ćāca*, *kūća*, *nōć*. S druge strane, praslavensko *d' obično je dalo *ž*, no posvjedočen je primjer *gōspoja*. Taj oblik pojedini mlađi govornici nikad nisu čuli, no ovjeren je primjerice u svezi *izglédati kâ gōspoja* (uza *gōspoža*). To znači da je rijedak, odnosno stanje je blisko vrličkomu, gdje oblik živi u sjećanju starijih govornika (Galić 2019: 92). Riječ je inače posvjedočena i u drugim novoštokavskim ikavskim mjesnim govorima Dalmatinske zagore (Lisac 2008: 107), gdje se pojavljuje uz druge primjere (npr. *mejaš*, *prejica*, *ibid.*). Pokraj toga primjera u Vrpolju i u Kninskome Polju posvjedočeno je i *ij* 2. l. jd. imp. 'jedi', *ijte* 2. l. mn. imp. 'jedite', kao i složeno *pōij/pōijte*, *nāij/nāijte*, što je prema praslavenskomu *jěđь 2. l. jd. imp. itd. S druge strane, starohrvatski slijed *-dij- ostao je očuvan u riječi *rōdijāk*, kao i *-tij- u *nětjāk* < *nětijāk*, što je slučajem i u Vrličkoj krajini (Galić 2019: 93), no tako je u manjine ispitanika, dakle pojavljuje se uz češće *rōžāk*, *něcāk* (pri čemu *nětjāk* češće je od *rōdijāk*). Glede odraza *d', pokraj toga što je u govorima Vrličke krajine primjer *gōspoja* još rjeđi negoli u govorima Kninske krajine, ovjerenost imperativnih *ij/ijte* 2. l. jd. imp., 2. l. mn. imp. i složenih oblika s jedne strane te izostanak drugih primjera karakterističnih

za novoštokavske ikavske govore u Dalmatinskoj zagori, poput *prejica* i *mejaš*, s druge strane u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima mogli bi biti ishodom istočnohercegovačkih govora (gdje je razvitak *d' > ź općenitim, usp. Lisac 2003: 100), koji su eliminirali kategorijski neuvjetovane oblike *prejica* i *mejaš* te je ostalo samo *gđspoja*, uza što čuva se i kategorijski uvjetovano npr. *ij/ijte*.

Kninski su novoštokavski ikavski govori većinom štakavski: tipični su primjeri *štâp*, *ògnĩšte* (rjeđe: *ògnĩšte*), *plâšt*. Manjinski odraz praslavenske skupine *skj/*stj, *šč*, javlja se u sljedećim kategorijama:

- a) u imenica: (Vr, KP) *kòščica*;
- b) u glagola: *namišćati*, (Vr, KP) *primišćati*, (Vr, Kn) *púšćati*, (Vr, KP) *spúšćati*, (KP) *ušćín'ti* – sekundarno u (Vr) *přšćati*, *plěšćati* prema u svim trima naseljima *přščēm* (uza *přškām* oboje 1. l. jd. prez.) te *plěščēm*⁴³ 1. l. jd. prez.;
- c) u pridjeva: *spļôščena* N jd. ž. r. neodr.

Kako se vidi, šćakavizam se najbolje čuva u nesvršenoj glagolskoj tvorbi (usp. od psl. *zgj/*zdj: *zvižžati*, no to je rijetko), no ne u svih govornika, odnosno najbolje u Vrpolju, a najslabije u Kninu. Pritom rijetko dolazi u mlađih (bilježi se oblik *pûščāj* 2. l. jd. imp. i *plěščēm* 1. l. jd. prez.). Primjere sa šćakavskim odrazom obično rabe stariji govornici u Vrpolju i u Kninskome Polju, no nedosljedno: tako je prije istraživanja autor u Vrpolju zabilježio oblik *ušćín'ti*, a u Kninskome Polju *ušćín'ti*, što je najrjeđe i prema tomu ovjereno je izvedeno (KP) *ućín'ti* 'lagano, jedva uštípnuti'⁴⁴, s pojednostavljenjem *šč > ć. Najčešće se, naročito u Vrpoljana, rabi imperativ *pûščāj* 2. l. jd. prez. 'pusti', što se može čuti i u barem nekih starijih govornika u Kninu (no prema živu sjećanju), a u Marićima u Kninskom Polju izostaje. Sekundarni su primjeri nastali prema prezentu i ne rabe se uvijek (usp. dvojstvo *přškām* : *přščēm* oboje 1. l. jd. prez.), a moguće je kako su pod njihovim utjecajem i glagoli koji ondje nemaju šćakavske odraze također prenijeli prezentski ustroj u infinitiv: tako se svugdje bilježi *ràzgrćati* 'razgrtati, postavljati na žicu (o rublju)', *mèćati*, uz inačice sa -t-. U Kninu osim spomenuta *pûščāj* 2. l. jd. imp. te *namišćati* (oboje prema živu sjećanju) nisu bilježeni šćakavski primjeri. Ti su primjeri prikupljeni usputnim bilježenjem. U Kninu šćakavizam živi, dakle, u

⁴³ Posvjedočeno je i *iskoriščavati*, no to je možda srbizmom postalom analoškom, jotiranom tvorbotom (hrv. knj. *iskorištávati*). Usp. Matasović 2008: 149 za analoško *šč* u *čišćen* prema *plâćen*, umjesto očekivana *čišten u hrvatskome standardnome jeziku; ovdje se domeće pravilni odraz jotacije u *kòrišten*. Matasović (*ibid.*) spominje i kako zapadni štokavski (zapadnoštokavski, op. a.) govori imaju šćakavske odraze, kakvim je u kninskome govoru *spļôščena* prema običnijemu štakavskome *spļôštena* oboje N jd. ž. r. neodr. Takvi odrazi nemaju veze s jotiranim tvorbama *čišćen* i srbizmom *iskoriščavati*. Usp. za glagolski pridjev trpni i hrv. knj. *obàvijēšten* prema srp. knj. *obàvèščćen*.

⁴⁴ Često je i: *ušćín'ti*.

sjećanju starijih ispitanika. Štakavski je odraz inače ovjeren u svim položajima, usp. *štâp* (usp. u Vrpolju i leksem *prût* u nekih govornika starije generacije, prema čemu *štâp* biva uneseno, a i u Kninjana stariji su prije govorili *bagùlîn* – riječ se ne nalazi na popisu talijanizama (Velić 2019b: 432–433) jer nije pronađena ranijim terenskim istraživanjem), *ògñîšte*, *plâšt*.

Barem je u glagola šćakavizam prije mogao biti češćom pojavom, čemu postoji nešto traga i u Kninu: tako se može kazati kako je prema polazišnomu *spûščāj* 2. 1. jd. imp. prvo posvjedočen oblik *spûštāj* 2. 1. jd. imp. (koji se svugdje bilježi), a onda *spûstāj* 2. 1. jd. imp. (što se također svugdje bilježi) bez ikakva traga elementu *šč*, no uz zamjenu šumnika [š]. Slično je i u *pûščāj* >> *pûšti* oboje 2. 1. jd. imp. (i infinitiv: *pûšt'iti*), što je često neovisno o tome je li mjesni govor šćakavskime ili šćakavskime (tj. uopće kojemu dijalektu šćakavskoga narječja pripada), a ovdje ovjeren je u svim trima naseljima. Prema *spûstāj* 2. 1. jd. imp. oblik *spûščāj* 2. 1. jd. imp. doimlje se jako arhaičnim prema nekim ispitanicima, naročito Kninjanima u kojih je rijetko te samo prema živu sjećanju i *pûščāj* 2. 1. jd. imp. Prema šćakavskim primjerima u Vrpolju nedvojbeno je nastao i primjer *ščápal'ca* prema *štìpal'ca* 'štìpaljka' – premda je očita sličnost glagolu *ščàp'iti* 'uhvatiti' (prema talijanizmu *čàp'iti* 'uhvatiti, uzeti'). Dakle uzmu li se svi primjeri u obzir, šćakavizam se čuva u glagola te manje u imenica, i budući da je prije vjerojatno bio češći, kninski se novošćakavski ikavski govori mogu opisati kao šćakavsko-šćakavski. Šćakavska je susjedna Vrlička krajina (Galić 2019: 92), a u Badnju uopće nisu posvjedočeni šćakavski primjeri (usp. Čilaš 2002: 76); Bitelić je bio šćakavski, a danas je šćakavski prema primjerima u Ćurković 2014: 90, gdje se ističe da su se prije više rabili šćakavski primjeri na račun danas češćih šćakavskih. Usporedimo li kninske novošćakavske ikavske govore s bitelskim, možemo reći da su kninski govori posve šćakavski. Slično je sinkronijski i za Jabuku te u manjoj mjeri za Sinj prema građi u Čilaš 2002: 76, dakle i oni su (pretežito) šćakavski. Šćakavske su pojavnice tipičnima novošćakavskim ikavskim govorima u Dalmaciji zapadno od Cetine (Lisac 2008: 107), kakvima su i kninski novošćakavski ikavski govori, dakle stanje je prema očekivanju.

Sljedovi **stj* i **zdj* (< **stāj*, **zdāj*) drugom su (novom) jotacijom dali *šč* odnosno *žž*, usp. *lišće* < **listje*, *grôžžel/grôžže* < **grozdje*. Ondje je stanje blisko šćakavskim odrazima u *pûščati*, *zvižžati*.

5.2. Prozodija

Naglasni je sustav kninskih novoštokavskih ikavskih govora tonski. Naglasaka je četiri odnosno rubno pet (vidi potpoglavlje 5.2.7.), a razlikovna jest i zanaglasna duljina. Svih je pet (ili šest) prozodijskih odsječaka razmjerno stabilno, no u svim trima naseljima moguće je rijetko kraćenje zanaglasne duljine u određenim položajima, npr. *ùvečě, pîšě* 3. l. jd. prez., *zàtõ što, mjěšěcu* L jd. Svugdje je: *bõže sàčŭvāj*. Još je rjeđa pojava istodobne redukcije u prezentu, npr. *Màtěr nè rādì nìgdi....* To se bilježi u različitim ispitanika. Zanaglasna duljina ondje se krati vjerojatno analogijom, no to se ne događa uvijek i u svih govornika, odnosno jako je rijetkom pojavom. To je dovedivo u svezu s pojavom nuzgredna kraćenja u nekim drugim mjesnim govorima, primjerice u zanijekana glagola *ìmati* u govoru Badnja⁴⁵. Dakle naglasni sustav novi je ili noviji, odnosno približno tipičan novoštokavski.

5.2.1. Inventar

Od četiriju naglasaka dva su silazna, a dva uzlazna te jednako tako dva kratka, a dva duga:

	KRATAK	DUG
SILAZNI	˘	ˆ
UZLAZNI	˙	ˊ

Zanaglasna duljina (˘) uglavnom je sekundarnoga postanka (naspram primarnim zanaglasnim duljinama – pojmovlje je preuzeto prema Kapović 2015: 750–751) i jako se dobro čuva, bez tendencije dokidanja.

5.2.2. Realizacija

Kratkosilazni je naglasak (˘) kratak i silazan, dugosilazni (ˆ) dug i silazan, kratkouzlazni (˙) kratak i uzlazan, a dugouzlazni (ˊ) dug i uzlazan. Kratkosilazni naglasak u načelu „kanonskoga” je izgovora (usp. *ibid.*: 47), osim katkada ekspresivnosti radi, navlastito u

⁴⁵ Tako Čilaš (2002: 50) u Badnju bilježi *němaš* 2. l. jd. prez. Ondje se bilježi i kraćenje u primjera *iz mlīnāce* G jd. (*ibid.*).

nekoliko primjera gdje je izgovor „tromi“: [nǐšta], [kǒ] (u Kǒ?), [štǎ], [dǎ], [nǐ], [mǎ] (oznaka je preuzeta prema *ibid.*). Kratkouzlazni je naglasak izrazito odsječan, no može biti malo produljen, što ovisi o govorniku i nije ograničeno na pojedine primjere. Za kratkouzlazni naglasak u Kninu rijetko je bilježena i akustička silaznost, tipična za južnije novoštokavske govore, npr. u primjeru *òstālī* N mn. m. r. odr., ali i u drugim primjerima, npr. *rèkla* gl. pr. r. ž. r. Primjeri nisu posebno označivani u tekstu. Slog nakon dugouzlaznoga naglasaka izrazito je visok, no katkada artikulacijom sliči neoakutu. Neoakut može biti uzlazno-silazne artikulacije, no katkada je druga dionica također uzlazna s jedva primjetnim padom, a iznimno u starijih ispitanika ili u pojedinim riječima, i to posve rijetko, ravno oblikovan – tako je bilježeno primjerice u *òde* 'ovdje', dočim je inače ta riječ uzlazno-silazno oblikovana tona. Zaključci o realizaciji naglasaka činjeni su temeljem slušnoga dojma na snimkama, dakle posrijedi je slušna procjena naglasaka pri usporedbi pojedinih primjera.

5.2.3. Distribucija

Svi naglasci mogu stajati na prvome slogu u višesložnoj riječi, usp. (*a*) *blàto*, *pràse*, *pàsa* G jd., *gláva*; (*e*) *jèka*, *Vèsna*, *cèsta*, *téta*; (*i*) *ìkad*, *pìvo*, *Ìvan*, *píla*; (*o*) *òsam*, *môre*, *òtok*, *bóla* (Vr) 'ozljeda'; (*u*) *ùvo*, *krûg*, *kùruz*, *ústa plurale tantum*. U sredini riječi u pravilu stoje uzlazni naglasci, za što usp. *kukùruz* (uza *kùruz*), *kolíca plurale tantum*, *Marína*, a od posuđenica *automexàni'čār*, *matemàt'ka* (i *matèmat'ka* u Vrpolju), *polícija* (uza *pòlícija*).

5.2.3.1. Distribucija silaznih naglasaka u riječima stranoga podrijetla

Silazni naglasci u riječima stranoga podrijetla mogu se (i ne moraju) naći na središnjem slogu riječi, eventualno na posljednjem slogu. Primjeri su u središnjem slogu: *komunìzam*, *statìst'ka* (rjeđe: *statìst'ka*, što je novije i isključivo rabljeno pod utjecajem obrazovanja), *austràlskìx* G mn. odr., *cedevìtē* G jd., *gastrìt's*, *karamèle* N mn., *autòbusnā* : *autóbusnā* : *àutobusnā* sve N jd. ž. r. odr.⁴⁶ itd.⁴⁷ Uglavnom u starijih ljudi i nešto češće u Kninu nego u ostalim naseljima često je i *Jugoslāvija* (obično je: *Jugòslāvija*). Imenice na *-ātor* imaju

⁴⁶ Usputnim je bilježenjem bilo *autòbus*, bilo *àutobus*, ne i ***autóbus*. Obično je od polazne riječi: *būs* (n. p. A).

⁴⁷ Kratkosilaznoga su naglasaka imenice na *-ika*, različita podrijetla i prema klasičnim jezicima. Primjeri su: *tèxn'ka*, *pùbl'ka*, *fìz'ka*, odnosno u sredini riječi: *repùbl'ka* (ali: *polìt'ka*), *elektrotèxn'ka*.

pomaknut naglasak ako označuju živo (npr. *diktātor*, *gñāvātor*), a nepomaknut ako označuju neživo (npr. *radijātor*, *karburātor*). Rjeđi primjeri koji označuju živo također imaju nepomaknut naglasak, usp. *konzervātor*, *administrātor*. Nepomaknut naglasak imaju i imenice na *-ōrij*, usp. *labaratōrij*, *konzervatōrij*. Od domaćih riječi usp. *poļoprīvredu* A jd. te u genitivu množine *podātākā* (i puno rjeđe *pòdātākā* oboje G mn.) te *živõtīnā* G mn. (usp. na prvom slogu: *jèzīkā*, *līvādā*, *pīsāmā* sve G mn.). Imenice na *-ija* (prema lat. *-io*) obično nemaju dugosilazni naglasak: obično se govori *pozīcija* i *pòzīcija*, a rijetko *pozĭcija*, pri čemu je u drugih imenica katkad češći ili jedini naglasni ustroj drugoga lika (usp. *agrēsija* : *agrēsija*, *dèprēsija* : *deprēsija*, *pròcēsija* : *procēsija* – drugi po redu oblici uglavnom izostaju u mlađih; *trādīcija*), no uslijed većega slogovnog ustroja samo je: *televīzija*, *opozīcija*, a od riječi s manjim brojem slogova jedino *emīsija* nema inačicu (dočim je s druge strane samo: *rèlīgija*). Uglavnom grecizmi odnosno noviji internacionalizmi na *-ija*, sa slijedom *-or-/-er-* prije dometka, ovako se naglašuju: *batèrija*, *eufōrija/eufòrija*, *gālèrija/galèrija*, *tèōrija*. Na posljednjem slogu naglasak obično ne stoji, no u posuđenica moguće je pronaći kratkosilazni, rjeđe i dugosilazni naglasak, usp. *argumènt* (uza *argùment*, *argùmènt* i (uz konsonantsko premetanje) *agrùmenat*), *ministrànt* (i *demonstrànt*, *apsolvènt*, ali *stùdènt* uslijed manjega broja slogova i neovisno o značenju živosti, usp. i *pàtènt* 'kopča'), *kaladònt*, *dinamīt* (uza *dinàmīt*), *katapùlt*, *dekupâž*, *dizâjn*, *dijalèkt* (i *arhitèkt*)⁴⁸ itd.^{49/50} Dvostrukoga naglasaka ima u superlativu (no donekle nedosljedno), u pravilu u pridjeva tvorenih predmetkom *pre-* te *polu-* (a od imenica u *prābāka*, dakle tvorenih predmetkom *pra-*), u složenica od dviju osnova (*strđjobrāvāra* G jd., *prōtuòtrov*, *rĭmokàtolĭk*), kao i u uzvika (u iznenađenju: *āimē*) te u različitim posuđenica, usp. *āntivīrus*, *nōnstòp*, *Ěurosòng* itd., i gdje drugdje (kao u anglizmu *òkēj*). Katkada je uočiva razlika u novijih tvorenica prema stranim osnovama, te je tako [na hùknètu] prema [na hùknetu] (posrijedi je ime kninskoga mrežnoga portala – Huknet). Slično se vlada i latinsko-hrvatska tvorenica *ultrazvuk*: tako je *ùltrazvùk*, *ùltrazvùk*, *ùltrazvùk/ùltrazvùk* odnosno *ùltrazvùk*. Dvostruki je naglasak ondje

⁴⁸ Drugdje su takvi naglasni likovi na *-ekt*, neovisno o tome je li im podrijetlo grčko ili latinsko, češći. Tako je u zadarskome govoru često *subjèkt*, što se povezuje s čakavskim supstratom (Vrsaljko 2015: 140), a također je i *dijalèkt* (hvala Lovri Petriću na podatku).

⁴⁹ Gdje su posvjedočena dva lika, usp. *idijota* A jd. pokraj češćega *idijòt*.

⁵⁰ Unutar netvorenih riječi u Vrpolju i u Kninskome Polju potpuno je rubnom pojavom dvostruki naglasak, tipičan za prijelazne govore. Jednom ga bilježim u obliku *šālū* A jd., dvaput u *pètnājst*, jednom u *organizīrāmo* 1. l. mn. prez. te jednom u *milijūn*. U Kninu dvostrukoga naglasaka nema. Premda je posvjedočen u svega nekoliko primjera, bilježen je većinom u ispitanika mlađe (*pètnājst*, *milijūn*), a manjim dijelom u onih srednje generacije (*šālū*, *organizīrāmo*) dočim u ispitanika starije generacije potpuno izostaje. Stoga se s oprezom zaključuje kako broj primjera nije konačan i dvostrukoga naglasaka može biti još. Riječ je, međutim, o posve rijetkoj te fakultativnoj pojavi, rubno fonetski relevantnoj, a izostaje u najmlađih ispitanika te je i ugrožen. Ipak primjer *pètnājst* ima i značenje 'mnoštvo, veća ili određena količina' te je prema mojemu uvidu češći od ostalih oblika, no i u tom značenju posve je obično i *pètnājst*, s potpuno prenesenim naglaskom.

Da je to tako, mogu posvjedočiti i iz svojih mlađih dana u jednoga govornika, podrijetlom Potkonjca (u Potkonju u odnosu na Vrpolje bilo je udjelom i više Hrvata, no posrijedi je izolirano selo) te mojega vršnjaka, koji je upotrijebio oblik *stanovnikā* G mn. Posrijedi je svakako rijetka pojava.

redovito kninskom pojavom, rjeđe i npr. kninskopoljskom. Novija posuđenica *kompjuter* prilagođena je na četiri načina (od najčešćega prema najrjeđemu): *kòmpjuter*, *kompjùter*, *kòm pjüter* i *kom pjüter*. Pojava uzlaznih naglasaka na posljednjem slogu uslijed redukcije (kao u Vrličkoj krajini, usp. Galić 2019: 94, 95) nije ovjerena u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima budući da je ondje nepotpunom, odnosno potpunom samo uslijed leksikalizacije.

5.2.4. Prenošenje i preskakanje naglasaka

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima kratkosilazni naglasak i neoakut pomaknuli su se s nepočasnih slogova i tom su metataksom dobiveni uzlazni naglasci – kratkouzlazni ako je slog na koji je naglasak povučen bio kratak, dugouzlazni ako je bio dug, tj. ondje je imala stajati prednaglasna duljina, usp. *nòga*, *rúka* < *nogà, *rùkà. Povlačenjem sa sloga s neoakutom nastala je i (sekundarna) zanaglasna duljina, usp. *òrmār* < *ormār. Slično se zbililo i na granici prijedloga, čestice ili veznika i punoznačne riječi. Potonji pomak zove se prenošenjem naglasaka. U usporedbi s južnijim govorima, kao što su slivanjski i novoštokavski ikavski u Makarskome primorju te vrlički i bitelski, rjeđom je pojavom, te za govore Slivna i okolice usporedi primjere u Vukša Nahod 2015: 170; 2017a: 145 – u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima pomicanje izostaje u *u bàru*, *u čàšu*, *u dlàku*, *u kàšu*, *na šlìvu* sve A jd., *do cùrē*, *od màjkē* (rijetko – obično je: *od màterē* sve G jd.); *u blàto*, *u bràšno* oboje A jd. Od prijedloga na koje u govorima Makarskoga primorja prelazi naglasak (Kurtović Budja 2009: 136–137) to u kninskima novoštokavskima ikavskima nije slučaj za *iznad* i *mìmo/mîmo*. Čini se da je već u novoštokavskim ikavskim govorima Vrličke krajine prenošenje češće, usp. (Vrlička krajina) *pò kravu* A jd., *prìd općenōm* I jd., *ù rat* A jd., *ù pojetu* A jd. (Galić 2019: 96, 98) prema (Kninska krajina) *po kràvu* A jd., *prìd òpćinōm* I jd., *u ràt* A jd., *u pòjatu* A jd. < *pòjatu (s metatonijom radi izbjegavanja prenošenja). U Biteliću prenošenje je naglasaka također nešto češće jer se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ne bilježe primjeri *prikò kućē*, *zà kravu*, a od prenošenja na pridjev pojavljuju se samo primjeri *dobrò jìtro/jutro* i *dobrà večē(r)* (za ostale primjere u Biteliću usp. Ćurković 2014: 102). Prenošenje, ali i preskakanje naglasaka (za potonje vidi dalje) najčešće je u govorima Imotske krajine i Bekije, gdje se pojavljuje u 90% slučajeva (Lisac 2003: 55). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ograničeno je uglavnom na česte imenice *a*-vrste te (češće) *e*-vrste naglasne paradigme A, prezent glagola naglasne paradigme A ili B i osobne zamjenice (te povratnu), i to ponajprije na jednosložnome prijedlogu (a od dvosložnih glede *oko*). U imenica *i*-vrste posvjedočeno je: *nàsmyt* uza *na smjēt*. U prezentu glagola, promjena je beziznimnom, a u osobnih zamjenica

gotovo je uvijek tako. Glede zamjenica i imenica prenošenje naglasaka pojavljuje se i u dvosložnih prijedloga, što je češće za zamjenice. Primjeri su: *nà pod* A jd., *nà dnu* L jd., *ù kuću* A jd. (prema: *na pàru* A jd.), *nè v'dīm* 1. l. jd. prez., *pò nū* A jd. (Vr i: *pó nū*, analogijom prema *pó me*); *ispòd nās* G, *okò kućē* G jd. Ističe se kako se kaže: *iz Bòsnē* G jd., *u Bòsni* L jd. U prilogâ česta je sveza: *ì sad(ā)*, *dò doli/dole*, *dò gori/gore*, a gotovo beziznimno je u zamjenica: *ì jā*, *ì tī* itd. Osobito u Vrpolju ta je pojava posvjedočena i u imenica odnosno oblika s većim brojem slogova, usp. *ù nov'nama* L mn., *ù Stym'cu* A jd., *iz Vřpoļa* G jd., također i u pozicijskim trosložnicama *òd ujāka* G jd., no rjeđe tako je u mlađih ispitanika (usp. *ù Zadar* A jd., ali *u šūmama* L mn.), premda stanje može varirati. Za Knin autor bilježi svezu *pò cřkvama* L mn., a svugdje je: *pò kućama* L mn. U načelu u isticanju može doći do ostvaraja naglasaka na zamjenici (te često na imenici, a na glagolu nikako), što snimke rijetko potvrđuju, usp. *kod nīx*, *od nīx*, *za nīx* sve G mn. (tu se očituje i čuvanje *x*), *u nēmu* L jd. m. i s. r., *zbog nē* G jd. ž. r., od pokaznih zamjenica primjerice je češće iako i dalje razmjerno rijetko: *u tīm* L mn., *u tōm* L jd. m. i s. r. Primjerom je prenošenja naglasaka s osobne zamjenice te neprenošenja s posvojne: *Ājme*, *pò novo mòju dīcu odávdē*, *òd nās*, *od nāšē kùćē!* Ipak je: *zà mōg(a)/tvōg(a) sīna*, *nà svōj nācin*, dakle kad je posrijedi dugosilazni naglasak. Od neodređenih zamjenica usp. *nīs' sīgūran u ništa*, ali *bī' zà ništa* 'biti nesposoban'. Nekad je prenošenje odnosno njegov izostanak sintaktički uvjetovan: kaže se obično *ì tō* (: *i tō* u isticanju) prema *i tō svē* (uz rjeđe *ì tō svē*) odnosno *ù kući su* prema *živē u kùci*, no ne mora tako biti u svih ispitanika. Od imenica po pravilu jest i: *ù škōlu* A jd. (i *iz škōlē* G jd., *kòd škōlē* G jd...), *ù cřkvu* A jd. (ali: *na fāks* uza *nà faks* oboje A jd.), a od ostalih posuđenica *ù sobu*, *ù spīzu* oboje A jd., *nà rīvi* (= *nās'pu*) L jd. Kaže se samo: *na kīp(u)* 'prema gore (o prozoru)'. Također se u određenim svezama naglasak prenosi, usp. *jèan ì drugī*, *jèdna krāj drugē*. Ovisno o ispitaniku i situaciji kaže se i *bèz vezē* i *bez vèzē* 'glupost'. Uglavnom se kaže: *ù Knīn* A jd. (no ipak usporedi rjeđe *u Knīn* A jd. u Kninu), dakle i uz ime mjesta prenošenje je gotovo beziznimno. Pojava prenošenja naglasaka najčešća je u imenica u Vrpolju, a najrjeđa u Kninu, premda se pojavljuje u starijega stanovništva u Kninu i u većoj mjeri, usp. od toponima *nà Křku* A jd., ali *o Křci* L jd. Ostali su primjeri: (Vr) *kòd nē* G jd. ž. r., *ù žep* A jd. (KP) *kòd tebē* G, *ù bāšču* A jd., (Kn) *zà nēga* G jd. m. r., *nà pički*, *pò Křki* (: *po Křki* oboje L jd.). Poseban oblik prenošenja naglasaka, pri čemu se ostvaruje dugouzlazni naglasak, bilježen je katkada u svezama broja i imenice, usp. *dvá misēca*, *trī god'ne*; u svezi dvaju brojeva (*dvà-trī*) ostvaren je kratkouzlazni naglasak (premda autorovim uvidom može se ostvariti i dugouzlazni: *dvá-trī*), a slično je i u *pò ūrē* prema manje običnu *pô ūrē*. Vidi se kako je potonja pojava semantički ograničena na sveze koje označuju mjeru, usp. još *dvá metra*, *trī kila*, *pó god'nē*, *pe-šéz godīnā* (i *pé-šéz gòdīnā*), metonimijom i *pó č^ašē*. Dugouzlazni naglasak

pojavljuje se i prije nenaglašenih oblika akuzativa jednine zamjenica prvoga i drugoga lica jednine te ispred povratne zamjenice, usp. (A) *zá me, zá te, zá se*.

Često u svezama prijedloga i (najčešće) imenice naglasne paradigme C dolazi do ostvaraja kratkosilaznoga naglasaka na predmetku i zanaglasne kračine ili duljine na imenici ako je bila kratkosilazno ili dugosilazno naglašena. To se zove preskakanjem naglasaka. Ono se također javlja uglavnom u čestih imenicama, odnosno u čestih svezama čijim su one dijelom, usp. glede imenice *grâd* – *iz grâda* G jd., *ù grâd* A jd., ali *za grâd* A jd., *prid grâdom* I jd. Ondje je u ispitanika moguće razlikovanje, te se bilježi: *iz grâda* G jd., *prèd grâdom* I jd. – tim primjerima također se pridružuje *òd grâda* G jd. Katkada je u različitu značenju različito bilježeno, te usp. *zà rûku* A jd. 'držeci se za nekoga, npr. momak i cura', ali *za rûku* A jd. 'hodati držeći se za drugoga, npr. dijete o majku'. Drugi podatci, kao često *nà zrâk, nà rêd, nà sât* te malo rjeđe *nà plês, zà râd sve* A jd., pokazuju da je pojava još uvijek raširena u imenicama dugosilaznoga naglasaka te da je to bila i prije (usp. i često *ù lōv* A jd., no najčešće u svezi *îcî ù lōv*). Tako je unutar svih imeničnih vrsta, no unutar imenica *a*-vrste muškoga roda tako je samo u jednosložnicama (u dvosložnicama je npr. *za mîsêc dâna*). Preskakanje se bilježi i u svezama čijim su dionikom česti dvosložni prijedlozi, usp. *òko pâsa, prîko rêda* oboje G jd., *mèžu lûde* A mn. Dobro se čuva u izrazima: *nà vrât – nà nôs* 'učiniti u žurbi', *ùcîtî nà glâs* 'razgovjetno učiti', *skòcîtî zà vrât* 'skočiti na leđa i primiti se komu oko vrata', *džžatî se zà glâvu* 'paničariti', *dòcî/dócî nà vlâst* 'zavladati', *nè idê ù glâvu* 'ne razumije se', *îcî/îcî nà mōre* 'kupati se, ljetovati' i sličnima, premda nešto manje u Kninu nego u drugim dvama naseljima, za što usp. *po pòla* (i *pò pola*) odnosno *pò pola, u krûg* A jd. spram *ù krûg* A jd., u značenju 'kružno'. Vidljivo je da su sveze mahom u akuzativu jednine. Samo je *ìpō* 'i pol', *nâpamêt, nâžalōst, nâjesên* i *nâvečê(r)/ùvečê(r)* uslijed leksikalizacije. Pritom su potonja četiri jedini primjeri preskakanja u *i*-vrste izvan jednosložnica. Primjerom je neimenične sveze: *ì sâm* (uza: *i sâm*), *ì dalê, tò gorê*. Drugi su primjeri: (Vr) *nà zîd* A jd., *mèžu lûde* A mn., *ù bŕdo* A jd. (: *u bŕdu/ù bŕdu* L jd.), *nà Vrⁱlu* L jd., *nà glâvu* A jd., *ù vōjsku* A jd. (KP) *zà dâna* G jd. 'danju', *nà zîd* A jd., *ù bŕdo* A jd. (: *u bŕdu/ù bŕdu* L jd.), *nà dŕvo* A jd. (: *u dŕvetu* L jd., s izostankom uslijed višesložna ustroja), *nà mōre* A jd., *nà glâvu, nà nogu* oboje A jd., (Kn) *nà zîd, ù krûg* oboje A jd., *nà mōre* A jd., *nà glâvu* A jd., *nà noge* A mn. Pojedini primjeri (*ù krûg, nà mōre, ù vōjsku sve* A jd.) mogu se svugdje pojavljivati. Rjeđe se i u zamjenicama sreće kratkosilazni naglasak, usp. *zà sebê* G, *sâ sobôm* I. Dakle preskakanje podjednako je često kao prenošenje naglasaka, odnosno malo je rjeđe u svakodnevnome govoru (a češće u imeničnome sustavu), ali se čuva u svim raščlanjivanim primjerima. Rijetko je zabilježeno smjenjivanje prenošenja i preskakanja naglasaka na jednome mjestu, čemu je primjerom *ù Knîn – ù Knîn* oboje A jd., *zà stō(l) – zà stō(l)* oboje A jd., gdje su *Knîn* i *stō(l)* naglasne paradigme B, ali se ponašaju naglasno kao da

pripadaju naglasnoj paradigmi C. Premda pripada naglasnoj paradigmi B, samo je: *nà nōž* A jd. Ta se pojava pojavljuje i u imenice *vrīme* (Kn: *vrijēme*), tj. *nà vrīme* A jd. Prenošnje naglasaka inače je karakteristično za novoštokavske govore, a preskakanje naglasaka općenito dijele štokavski, čakavski i (u tragovima) kajkavski idiomi (Kapović 2015: 32, 33 – usp. bilješku 77), gdje su kninski novoštokavski ikavski govori inovativnima poput nekih novoštokavskih mjesnih govora (ali manje od imotsko-bekijskih) odnosno razmjerno konzervativnom, među ostalima također poput njih. Dosta je razlika u primjerima prenošenja naglasaka odnosno njegova izostanka u odnosu na novoštokavske ikavske govore Vrličke krajine te u manjoj mjeri u odnosu na bitelski govor, čime se kninski novoštokavski ikavski govori pokazuju kao manje inovativni.

5.2.5. Kanovačko duljenje

Ovdje se preuzima podjela na kanovačko duljenje i kanovački naglasak prema Kapović 2015: 734–743, tj. kanovačko duljenje podrazumijeva postupak fonetskoga duljenja, a kanovački naglasak analoški („neetimološki“) dugouzlazni naglasak. Sukladno tomu kanovačko duljenje opisuje se prije kanovačkoga naglasaka.

Kanovačko duljenje ovjereno je rubno u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i ograničeno je na nekoliko češćih primjera. Tako autor u svim trima mjesnim govorima bilježi često isticažno *dóbro* (prema *dòbro*), zatim rjeđi primjer *rébra* NAV mn. (prema običnu *rèbro*) za Kninsko Polje te često *móje*, *tvóje* oboje NAV jd. s. r. za Knin. Od toga je primjer *dóbro* najčešći, premda supostoji uz likove *dòbro* i (analoško i u blagom neslaganju ili neodobravanju) *dōbro*, *dōbro*. Budući da su ti primjeri pomalo izolirani, moglo se dogoditi da su nastali neovisno pod utjecajem novoštokavaca (i)jekavaca tijekom njihova doseljivanja na područje naselja gdje su primjeri potvrđeni: kanovačko duljenje zabilježeno je u dijelu zadarskoga priobalja, a novoštokavci (i)jekavci doseljivani su iz dubljega zadarskoga zaleđa, gdje je te pojave također moglo biti. S druge strane ipak je *dóbro* razmjerno često u mjesnim govorima izvan Kninske krajine (podatak je moj za šibenski govor) te je moglo postati i unutarjezičnim razvitkom, a zanimljivo je kako primjer *rébra* NAV mn. slični tomu primjeru konsonantskim ustrojem, zbog čega je također moguće da je posrijedi kanovačko duljenje lokalnoga tipa. U primjerima *móje*, *tvóje* oboje NAV jd. s. r. može posrijedi biti i analogija prema *môj*, *tvôj*, a primjeri se pojavljuju, prema mojim podacima do kojih sam došao bilježenjem spontana govora vlastite bake koja je odatle podrijetlom i ondje je živjela u mladosti, i u novoštokavskim (i)jekavskim Ivoševcima, dakle mogao se širiti iz ostatka sjeverne Dalmacije. Svi primjeri imaju

povučen, dug naglasak koji se stoga mogao razvijati bilo kao lokalna osobitost kninskih novoštokavskih ikavskih govora (u *dóbro, rébra* NAV mn.), bilo pod utjecajem istočnohercegovačkih govora (u *móje, tvóje* NAV jd. s. r.). Posrijedi je dakle kanovačko duljenje nakon pomicanja naglaska. Primjer *ósa* 'osa', pokraj česta *ôs* u istome značenju, najuputnije je tumačiti analoški prema imenici *a*-vrste (*ôs*) uz prenošenje preinačene duljine sloga, dakle ondje kanovačko bi duljenje bilo izostalo. Primjer (Vr) *pčéla*, dobiven prvotno u upitniku umjesto „MUVA” (što je navedeno kao očekivan odgovor) i čiji naglasak valja držati kanovačkim (sličan je primjer, i to s neoakutom, jednom bilježen u Kninskome Polju: *pčéle* A mn.), još je jedan primjer kanovačkoga duljenja i dolazi u starijih ispitanika. U svjetlu toga navodim i kako se u Vrpolju govorilo *nóga*, pokraj drugdje obična značenja „noga stolca”, i u značenju dijela tijela, no moguće da je posrijedi i naglasni lik nastao odmilja jer se u akuzativu jednine govori *nógu* kao i *glávu* u takvu značenju (s promjenom naglasne paradigme C > B, npr. *Dâj mi da ľúbĭm glávu*). U posuđenica također je bilježen dugouzlazni naglasak, usp. *pláza, jóga, káva* (uz češće *káva*), *bánka*, no on je ondje analoški prema drugim imenicama koje ga imaju (za *bánka* drugdje može se čuti (npr. u Poljicima (vlastiti podatak)) *bânka*, dakle s istim trajanjem naglašena sloga, uz pretpostavljivo duljenje pred zvanačnikom).

Kanovački se naglasak pojavljuje u sljedećih primjera (preuzetih ili građenim prema sličnima, usp. *ibid.*: 741–743): *bóra, jéla, róda, smóla, sóva, táma, zóva* (uz očekivano *bázga*), *bója, táva, stáblo; pónos, prózor, pópis* (uza *pòpis*), *própis* (uza *pròpis*) i *ósip* (uza *òsip*) – u potonjih triju primjera, a i u primjeru *Pótkōňe/Pòtkōňe* vidi se kolebanje u naglasku. Kolebanje je vidljivo i drugdje, te usp. *pókop/pòkop* (obično: *spróvod*). Samo je: *pòrod*. Neetimološka duljina nešto je češćom nego li u novoštokavskim ikavskim govorima Vrličke krajine (za što primjere usp. u Galić 2019: 98–99), kao što je i kanovačko duljenje češće u odnosu na vrličke govore, gdje se uopće ne bilježi (*ibid.*: 98). Isključivo se govori i *nóšna, próšna, prátna*, analogijom prema *potrážna, rádna, sádna* itd. Dakle kanovački naglasak posvjedočen je u većini primjera i u usporedbi s primjerima u Vrličkoj krajini (*ibid.*) češćom je pojavom kao i kanovačko duljenje, koje ondje izostaje. Kanovački je naglasak i u primjeru *próblēm* (*probléma* G jd.), gdje je nastao slijed dugouzlaznoga naglaska i zanaglasne duljine u nominativu jednine, koji ni u kojoj drugoj dvosložnici nije posvjedočen. Ipak se i ondje bilježi i drukčije stanje, usp. *próblem, pròblēm*. U nekih drugih posuđenica također dolaze dvojakosti, usp. *prògram* prema običnijemu *prógram*. Dakle kanovački naglasak djelomice je proširen.

5.2.6. Duljenje pred zvonačnikom (sonantom)

Duljenje pred zvonačnikom, odnosno pojava duljenja vokala ispred zvonačnika i kojega drugoga konsonanta (često također zvonačnika), izvorno nakon nestanka poluglasâ (usp. Kapović 2015: 554), dobro je posvjedočena u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Gotovo svugdje gdje su zvonačnik i drugi konsonant došli u doticaj ispadanjem kojega poluglasa događa se takvo duljenje, te od imenica *a*-vrste muškoga roda usp. *lónca*, *lónca* oboje G jd. < **lónčâ*, **lónčâ* oboje G jd., a od novijih primjera bilježi se npr. *pòprāvka*, *sástānka* oboje G jd. U dvosložnica gdje je dugouzlazni naglasak prodro i u nominativu jednine, usp. *lónvac*, *lónvac* prema *nòvac* (obično u množini: *nòvci* N mn.) uz rjeđe *nóvac*, dočim je oboje: *živac* i *živac*, a u načelu jest: *mòmak* (rijetko: *mómak*, a od posuđenica *štramac*/*štramac* 'madrac'). U imenice *živac*/*živac* i u kosim padežima naglasak je češće dugouzlazni (npr. *Pùkã je na živce*. 'Umno je obolio.'). a kratkouzlazni se bilježi rjeđe (npr. *živci* N mn.). Naročito u starijih kraćina u nominativu čuva se i u dvosložnice na *-lac*, *znàlac* (: *znàlac*). U pridjeva analogija je beziznimnom i pojavljuje se i u trosložnica, usp. *bòlan* – *bòlna* – *bòlno* kao i *bèzbòlan* – *bèzbòlna* – *bèzbòlno*. Staro stanje čuva se u Vrpolju u prežitku (reliktu) *bòlan* 'no, već'. Duljenje pred zvonačnikom posvjedočeno je i u izrazu: *jãdãn t' si* 'kako se to ponašaš; što ti se zbilo', gdje se [a] dulji pred [n_t]; izostaje uslijed ekspresivnosti (izražajnosti) vrlo rijetko, usp. *mãjko* V jd. 'prijateljice, prijatelju', *mãjci* (u: *némã mãjci* 'ne dolazi u obzir') D jd., kao i u *nãjvišē* (uz obično *nãjvišē*). U potonjem slučaju posrijedi je i obična promjena naglaska u superlativu (vidi potpoglavlje 6.1.2.1.).

U primjerima gdje nije bilo poluglasa čiji je nestanak izazivao duljenje ili je tvorba nastala poslije njegova nestanka, duljenje pred zvonačnikom također je dobro posvjedočeno, usp. *pròtìvnik*, *lónčić*, *mómčić*, kao i novije *lánčić* (na *-čić* i: *dućánčić*, *izvòrčić*) prema turcizmu *lánac* (uz domaće *vèr'ga*), od drugih čestih tvorbi npr. *vručínč'na* 'vručina; sparina, sparan ljetni dan'. Potonji je primjer prema *vruč'ina*, a kratkouzlazni je naglasak i u drugih primjera, npr. *vis'ina*, *plan'ina*, *spar'ina* 'užegao zrak, vručina'. Dugouzlazni se naglasak uz kratkouzlazni bilježi samo u *gražev'inu* A jd. 'studij građevinarstva', a u značenju gradilišta isključivo kratkouzlazni, npr. *Rãd' na gražev'ini*. Primjer dugouzlaznoga naglaska u *gražev'inu* A jd. jedini se uspio ishoditi, a rjeđi je i potpuno fakultativan uza *gražev'inu* A jd. u istome značenju. Dugouzlazni je naglasak ondje naslijeđen. Duljenje pred zvonačnikom u analiziranim primjerima očekivano je budući da je sama pojava dobro zastupljena u zapadnijim i sjevernijim štokavskim govorima, bilo novoštokavskim (npr. u Imotskoj krajini i Bekiji i Gornjim Poljicima prema *ibid.*: 571–572) bilo staroštokavskim (u cijelu slavonskome dijalektu prema Lisac 2003: 35), odnosno u pravilu svugdje izvan mjesnih govora istočnobosanskoga dijalekta, gdje izostaje (usp. *ibid.*:

83). Inače duljenje pred zvonačnikom „nepravilno presijeca štok., čak. i kajk., opovrgavajući tako umjetnu podjelu na tri narječja i ukazujući tako na dijalekatski kontinuum među njima (...)” (Kapović 2015: 554). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima posvjedočeno je duljenje u dočetu u dometku *-in*, usp. *čàćīn*, *màterīn*, *Ántīn* itd. (ali: *čàćīnōg*, *màterīnōg*, *Ántīnōg* sve G jd., gdje nema uvjeta za to) odnosno ispred *-j*: npr. *krâj*, *strôj*. Primjeri *stâv* (: *stâv*) analoški je prema *krâj* i nije posrijedi promjena naglasne paradigme A > C, usp. i nuzgredno *kât* pokraj *kât*. Duljenje u dometcima bolje je posvjedočeno u Vrličkoj krajini (usp. Galić 2019: 96 – primjeri su: *hèžīn*, *Mátīn*, *hègōv*, *Márkōv* i dr.), a naročito u Imotskoj krajini i Bekiji (usp. Kapović 2015: 571–572 – primjeri su (prema Šimundiću): *sèstrīn*, *strīčēv*, *gòtōv*, *jâlōv*, *lākōm/lākōm*, *vùnēn/vùnēn*, *blázēn*). Primjer *sūncāno* NA jd. s. r. neod. u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima analoškom je glagolskopridjevskom tvorbom, što se vidi prema tomu što iza *-n-* slijedi vokal te duljenje nije moguće (a primjer gotovo se uvijek rabi samo u tom liku).

U primjerima poput *Ánkica* (uza *Ánkica*) prema *Ánka* te analoškomu *Ána* dugouzlazni naglasak onomastički uvjetovan. Inače je dugouzlazni naglasak analoški unesen u imenicama kao *brád'ca*, *rúk'ca*, *igr'ca*, *zvíjézd'ca*. Ondje se u *brád'ca*, *zvíjézd'ca* i (Vr) *rúk'ca* očekuje kraćenje (usp. *ibid.*: 466), tj. *brád'ca i ovjereno *rúk'ca* (kao uostalom i često *gláv'ca*, (odmilja) *dúš'ca* uz rjeđe (Vr, KP) *gláv'ca*, (također odmilja) *dúš'ca* (analoški i *nóg'ca*)), usp. *òvčice* i *zvíjézd'ce* oboje NA mn., dočim je obično *òvč'ce*, *zvíjézd'ce* oboje NA mn. (inače se polazna riječ obično u množini javlja i kao ikavizam u Vrpolju i u Kninskome Polju: *zvízde* NA mn.). Usp. i *rjèč'cē* G jd., a prema *bâšca*: *bâšć'ca*, *bâšć'ca* i *bâšć'ca*. Od polaznih riječi posvjedočeno je duljenje u *igra* (> *igr'ca*), no naglasak kratkouzlazni je u *igla* (i prema tome *igl'ca*). Duljenje je i u drugim imenicama, usp. *pól'ca*, analoški i u posuđenica *pég'l'ca*, *tég'l'ca*.

Duljenje pred zvonačnikom odgovorno je za pojavu vezana kratkouzlaznoga naglaska i zanaglasne duljine u sljedećim primjerima: *kòncērtu* DL jd. prema *kòncērt*, *trèñīngā* G mn. prema *trèñīng* (tako i: *šòpīng*), *stùdēnta* G mn. prema *stùdēnt*, kao i leksički rijetko *àbōrt* 'zahod'⁵¹ (uz inačicu *àborat*, što autor nuzgredno bilježi za Krvavice u Kovačiću, također u sastavu Grada Knina): tako se izgovara i čest anglizam *vīkēnd*. U toponimiji posvjedočeno je *Tribūh* (prema primjerice *Tribūha* G jd.). Drugi su primjeri uglavnom dosljedno npr. *àsvālt*, *dokùmēnt* (uz češće *dokumēnt*), *infārkt*, *jògūrt*, *rèkōrd*. S druge strane, ono je samo djelomično odgovorno za nastanak naglaska primjera poput *pénzija* jer su primjeri kao *ákcija* brojniji (usp. *korékcija*, *inékcija*) i uvijek se naglašuju dugouzlaznim naglaskom, koji je analoški prema *kanal'zácija* (usp. u latinskome dugo *-ātio*) i tvorenici po uzoru na takve – *zanimácija* 'dokolica,

⁵¹ Bilježe se nuzgredno i riječi *kòndut*, *nūžnīk* te novije *vê-cê*, pri čemu pojedini ispitanici nisu čuli za *àbōrt* ili *kòndut*.

hobi'. Duljenje se pojavljuje i u riječi prema latinizmima na *-ancija*, usp. *zezáncija*, *zafřkáncija* (: *inteligéncija*, *konferénciji* DL jd., slična dočetka i *preparándija*), a u nekih govornika pojavljuje se i u pridjeva na *-antan*, usp. *interesântno* NA jd. s. r. neod., *konstâtnā* NA jd. ž. r. odr. Takvi su primjeri česti i u govorima Imotske krajine i Bekije, usp. *kalodònt/kalodònt*, *privarànt/privarânt*, *zavřkànt/zavřkânt* i dr. (Šamija 2004: 18). Kako u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nema duljenja ispred završnoga zvonačnika, internacionalizmi poput *àlloxōl* te domaće riječi kao *něbodēr* naglasak su primili kao i u riječima kao *nògomēt*, *rùkomēt*, *pròizvōd*. U takvih primjera zanaglasna duljina ostaje i u kosim padežima, usp. *àlloxōla* G jd. te *pròtokōli* N mn. Duljenje na početku riječi ondje je rjeđe, usp. *îternētu* DL jd. prema *îternētu*.

Predsonantsko duljenje nije ni u *pròfesōr*, *dřrektōr* 'ravnatelj; direktor', gdje se dugu [o:] pretpostavlja dugo [u:] talijanskoga podrijetla u riječima drukčijega slogovnoga ustroja, za što usporedi zastarjelo *dòktūr*. To je [u:] položajno ostavilo traga na [o:], dakle posrijedi je nepotpuna leksička zamjena. Usp. i čestu imenicu *tràktōr – tràktōra* G jd., također s mlađim [o:].

Od primjera s različitim naglaskom duljenje pred zvonačnikom javlja se u *ugòst'těļskāx* G mn. prema *prijatěļskī*, *neprijatěļskōj* DL jd. ž. r. odr., također u novijemu *ùč'těļskā [škōla]* prema starijemu *uč'těļskā* N jd. ž. r. odr. Na sličan način javljaju se i primjeri *Župànjiskōg* G jd. m. i s. r. odr., *informácijeskē* NA mn. m. i ž. r. odr. Pod utjecajem drugih idioma u nekih mlađih ispitanika dolazi i primjer bez duljenja: *informácijskē* NA mn. m. i ž. r. odr.

5.2.7. Neoakut u govorima Kninske krajine

Neoakut se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima te nejednoliko u govorima svih triju naselja rubno pojavljuje. U Vrpolju, a navlastito u starih kninskih obitelji i u Kninu, kao i u zaseoku Bilići u Kninskome Polju, najviše se pojavljuje, i to u nizu kategorija, što će se ovdje najviše i raščlanjivati. Taj se naglasak povezuje s jezičnom starinom, no zbog prenošenja naglasaka nije nigdje očuvan na završetku riječi osim u jednosložnica, dakle na jedinom slogu. I u ostalih ispitanika, neovisno o tome jesu li nastanjeni u matičnim naseljima ili nisu, neoakut je ovjeren, katkada u nekim kategorijama i veoma čest. Otkriven je istraživanjem metodom slobodnoga razgovora (koji je sniman), i to najprije u primjerima gdje je i povijesno imao stajati, da bi naknadno bio zamjećivan i u pojedinih ispitanika u upitniku i u neobveznu razgovoru s njima.

Neoakut se pojavljuje u sljedećim kategorijama:

- a) u jednosložnica: *bār* (prilog, turcizam), *bōg* (pozdrav), *cřv*, *dān*, *drōb*, *žīr*, *grād*, *kļūč*, *Knīn*, *kūt*, *mōst*, *mūž*, *nōs*, *pūt*, *pūž*, *rōd*, *sōl*, *splāv* (m. r.), *spūž*, *strīc*, *štāp* i *tvřd*;
- b) u enklizi odnosno u primjerima srodnima enklizi u jednosložnica: *jā vēlīm*, *ōn je*, *tū se* itd.;
- c) u genitivu jednine jednosložnica: *grāda* itd.;
- d) u dvosložnica: *bājka*, *prōmet*, *prūca* G jd., *prūgu* A jd., *prīca* itd.;
- e) u genitivu množine dvosložnica: *kūcā*, *skālā*;
- f) u infinitivu: *prōc*;
- g) u prezentu glagola: *dōžū* 3. l. mn. prez., *nēce* 3. l. mn. prez., *nēmā* 3. l. jd. prez., *rādīš* 2. l. jd. prez. itd.;
- h) kanovačkim duljenjem u glagola: *kōristē* 3. l. mn. prez.;
- i) u glagolskih pridjeva: *bīlo* gl. pr. s. r., *plāceno* NA jd. s. r. neod., *rāženi* N mn. m. r. neod., *spāļena* N jd. ž. r. neod.;
- j) u pridjeva: *mālū* A jd. ž. r. odr., *stārī* N jd. m. r. odr. itd.;
- k) u zamjenica: *nās* GA, *nīm* I jd. m. r., *nōj* D jd. ž. r., *svōj*, *tī*, *tō* itd.;
- l) u brojeva: *pē*, *ōsmē* G jd. ž. r. odr., *sēdmōm* L jd. m. i s. r. odr., *šēstī* itd.;
- m) u čestica i uzvika: *ī*, *ē*, *ō*.

Dijelom u kategoriji a), u potpunosti u b), f), g), dijelom i) (primjeri: *plāceno*, *rāženi*, *spāļena*), zatim u j), k) i dijelom l) (svi primjeri osim *pē*) posrijedi je čuvanje neoakuta, dok je drugdje (osim dijelom u d) i i)) on analoški prodro u naglasni ustroj. Neki su primjeri (kao oni u enklizi) dosta česti, a neki su (kao u osobnih zamjenica) puno rjeđi. Gdjegdje je primjere s neoakutom ispitanik izgovarao prije primjera s dugosilaznim odnosno dugouzlaznim naglaskom, dakle ispravljao se: *tū se – tū se*, *prōmet – prómet*, no rijetko i ponovnim izgovorom nije došlo do promjene naglasaka: *ōn da je* (dvaput) – *ōn je*. Bilježeno je i ispravljanje neoakutom: *tō je – tō je*, tj. na etimološkome mjestu. To pokazuje kako su ispitanik odnosno ispitanica svjesni drukčijega izgovora riječi. Svugdje je neoakut osobita izgovora u odnosu na ostale naglaske, katkada s usponom i padom pri samu kraju druge more te češće (pogotovo u enklizi) s uzlaznom prvom i silaznom drugom morom. Dakle može se opisati kao silazan, pri čemu u Kninu bliži je dugouzlaznomu naglasku. Mlađi govornici dijelom imaju neoakut, no da je ipak ovjeren (i češći nego li je bilježeno), svjedoči najmlađa ispitanica, koja ga je izgovorila dvaput tijekom snimanja (i triput za upitnika) na etimološkom (*škōļku* A jd.) i na neetimološkom mjestu (*māzīla* gl. pr. r. ž. r.); na upitniku: *zūbi* N mn., *tā* N jd. ž. r., *slūgā* G mn., dakle i na mjestu dugosilaznoga naglasaka (*zūbi* N mn.). Raširenost izvan etimoloških

mjesta ondje govori u prilog proširenosti⁵². U drugih je mlađih ispitanika on češći nego u najmlađe ispitanike⁵³. Pojavljuje se i u mjesnome govoru Knina unatoč urbanizaciji, pri čemu u nekih ispitanika i češći je nego u Vrpolju. Ondje nešto primjera dugouzlaznoga naglasaka ima neoakutsku intonaciju (npr. *pójma* G jd.), dakle posrijedi je nepotpun prijelaz $\sim > \acute{54}$: slično je i u primjeru *rādī* 3. l. jd. prez., koji sadržava neoakut na etimološkome mjestu (: *rādī* 3. l. jd. prez.) i često se izgovara sličnije dugouzlaznomu naglasku u usporedbi s vrpolskim *rādīš* 2. l. jd. prez., a tako je i u *znāš* 2. l. jd. prez. (gdje je analoški). Oba primjera bilježim u izrazima – *rādīš* 2. l. jd. prez. u *Štā rādīš?*, *znāš* 2. l. jd. prez. u *Znāš?*, premda su oblici glagola *rādī* šire posvjedočeni i u drugim okružjima. U starosjedilaca neoakuta je nešto manje nego u ostalih ispitanika, što se tumači snažnijim utjecajem istočnohercegovačkih govora na njihov idiom. I ondje manjina ispitanika odudara od zaključka i ima neoakut u enklizi gdje ga drugi ispitanici nestarosjedioci nemaju, no dobro ga čuvaju drugdje. Dakle posrijedi su i oscilacije ovisno o ispitaniku. Općenito je neoakut donekle anarhično raspoređen i ponekad ga mlađi imaju češće nego stariji ispitanici.

Neoakut je novost odnosno otkriće na dalmatinskomu kopnu, u Kninskoj krajini: na dalmatinskoj obali niz je govora i u razmjernoj blizini kninskih novoštokavskih ikavskih govora, i štokavskih i čakavskih, koji čuvaju taj naglasak – glede pojedinih na šibensko-

⁵² Zapravo su relativno gledano etimološka mjesta (*škōlku* A jd., *tā* N jd. ž. r.) u većini nad neetimološkima (*zūbi* N mn.) jer primjeri *māzla* gl. pr. r. ž. r. i *slūgā* G mn. strogo uzevši nisu neetimološka mjesta, nego mjesta gdje je neoakut retrakcijske naravi. Takvih je mjesta u korpusu posvjedočeno osamdesetak i posrijedi su arhaizmi iz vremena kada je neoakut bio češći u sustavu, a kako je posrijedi novoštokavski govor, danas je u tim položajima češći i običan dugouzlazni naglasak.

⁵³ Dočim je u korpusu neoakut ugrožen u najmlađih ispitanika jer se rijetko pojavljuje u najmlađe ispitanice, može se čuti i u male djece. Tako se usputno bilježi često *jā sam*, ali i neki drugi primjeri (kojih se istraživač ne može sjetiti) u trogodišnjaka, istraživačeva bratića.

⁵⁴ U nekih je primjera prema neoakutu ili pod njegovim utjecajem bilježeno dvojestvo: tako je *nēmā* uza *nēmā* prema *nēmā* sve 3. l. jd. prez., *nēce* uza *nēce* oboje 3. l. mn. prez., *mōrāš* 2. l. jd. prez., *mōrā* 3. l. jd. prez. prema rjeđemu *mōrāš* 2. l. jd. prez., *mōrā* 3. l. jd. prez., što je prema još rjeđemu *mōrāš* 2. l. jd. prez., *vāmo* i rjeđe (u Kninu) *vāmo* (A. K.), prema neposvjedočenu **vāmo* (no posvjedočeno je: *āmo*). Potonji je primjer dugouzlaznoga naglasaka posve neobičan jer nije riječ o unosu prema kakvu mjesnomu govoru koji posjeduje takav naglasni lik, a ispitanica ima i neobično, ali jednako tumačivo *vānka* (: *vānka*). Odnos je sličan onomu *stvárno* (obično) – *stvárno* (rjeđe), za što usp. *stvárno*. Jednom je posvjedočen i primjer: *vāren* (uz primjerice: *spālena* gl. pr. r. ž. r.). Neki ispitanici (mahom Kninjani) tu pojavu imaju u osobnih imena, usp. *Mārta* V jd. – *Mārtu* A jd. odnosno *Mārko* (*passim*) – *Mārko* (jednom u enklizi: *Mārko je*), kao i neoakutirano *Kārlo* prema *Kārlo*. Premda je među primjerima posvjedočen i neoakut, dugouzlazni naglasak ondje može biti djelomice oblikovan i različitom analogijom – tako je u Vrpolju zabilježeno ime *Āna* uza *Āna*. U primjeru *nēmā* 3. l. jd. prez. vjerojatno se očituje i utjecaj temeljnoga glagola *imati*, koji u različitim ispitanika ima prezent *imā* odnosno (rjeđe) *imā* oboje 3. l. jd. prez. Takav se utjecaj snažnije očituje pri ispadanju glasa *m* u *nēā* 3. l. jd. prez. (: *imā* 3. l. jd. prez.), što je obično u izrazu *Nēām pójma*. Pojava dugouzlaznoga naglasaka osim u *nēmā* 3. l. jd. prez. vjerojatno je razmjerno novom, a dijelom bilježi se i u ispitanika mlađe generacije, usp. *šānsē* prema *šānsē* oboje G jd., oboje u: *nēmā šānsē/šānsē*, a usp. i *vāren* prema običnu *vāren*. Ni ti primjeri nisu povezani s utjecajem bosanskohercegovačkih govora jer se pojavljuju u ispitanika svih generacija. Inače se prijelaz neoakuta u dugouzlazni naglasak sinkronijski bilježi u bibinjskome (Šimunić 2013: 39) i sukošanskome (Lisac 2010: 149) području, dakle u južnočakavskim govorima zadarskoga područja, a ovdje su svi primjeri osim *nēmā* 3. l. jd. prez., *nēce* 3. l. mn. prez. (analoški prema također analoškomu *ōcē* 3. l. mn. prez.) i *mōrāš* 2. l. jd. prez. itd. (što je možda i analogijom prema *nēmā* (: *imā* oboje 3. l. jd. prez.)) isključivo kninski, dakle na području Kninske krajine $\sim > \acute{54}$ bilježi se u rijetkim primjerima za kninski novoštokavski ikavski govor.

trogirskome potezu usp. Kapović 2015: 577 – bilješka 2142. (usp. i o štokavskom zaleđu Rogoznice i Marine Jurić 2009: 58), za nekoliko puta opisivan trogirski govor usp. *ibid.*: 60, a za stariji splitski mjesni govor usp. Vidović 1992: 31–46, kao i za novi donekle komplementarnosti radi, Menac-Mihalić i Menac 2011: 315–325, 329–339, Menac-Mihalić i Celinić 2012: 198–199. U Badnju – kao i u ostalim istraživanim mjesnim govorima između Krke i Neretve u Čilaš 2002: 11–97 – neoakuta nema, a nema ga ni u Vrličkoj krajini prema Galiću. Ni Kurtović Budja ne bilježi neoakut u Mirlović Zagori i Konjevratima, gdje su zastupljena četiri (odnosno šest uz uračunane zanaglasne odsječke) naglasaka (usp. Kurtović 2005: 537). Ipak prema mojem uvidu (čuo sam ga uslijed rodbinskih sveza od bake i njezine sestre) još neki sjeverniji govori, kao što je ivoševački istočnohercegovački govor, imaju neoakut kao fonetski relevantan, dočim inače prevladava dugouzlazni naglasak u raščlanjivanim primjerima (*Štme, nje* 3. l. jd. prez. – oboje, a navlastito potonje dolazi i u Kninskoj krajini). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima neoakut je u načelu uvijek zamjenjiv – to se uglavnom čini dugosilaznim naglaskom, čak i u enklizi, gdje se najčešće čuva. U kategoriji c) primjer se pojavljuje prema nominativu *grād*, koji obično ima genitiv *grāda* (*grāda* G jd. bilježi se nekoliko puta, a *grād* ipak se bilježi rjeđe, možda analoški prema *Knin*⁵⁵ – neki stariji ispitanici mogu rabiti oba lika s neoakutom) – takva pojava neoakuta posvjedočena je kao jedini primjer unutar oglednoga primjera za Hardomilje u Bosni i Hercegovini, u *snīga* G jd. prema *snig* (Peco 2007b: 345), naravno ako je genitiv jednine obično **snīga*, no i ne mora biti. Inače je neoakut posvjedočen i sjevernije, dublje na kopnu, u (bosanskohercegovačkim) ikavskošćakavskim govorima zapadne Bosne (Peco 2007d: 34), te istočnije u Rami (Lisac 2003: 55), tako otkriće u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ne iznenađuje jer je posrijedi mjesni govor koji je manje udaljen od mora⁵⁶, gdje se obično čuva više starine. Stanje je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima bliže ikavskošćakavskom u zapadnoj Bosni jer se ni ondje neoakut ne čuva u finalnom položaju, osim u jednosložnica. U kategoriji i) primjer *bilo* gl. pr. r. s. r. izvrsnim je primjerom tipične (uzlazno-silazne) neoakutske artikulacije u Kninu na snimci (bilježen je i u Vrpolju) i čuva se prema dugouzlaznomu naglasku u *bilo* (bilježi se i starije: *bilo* oboje gl. pr. r. s. r., prema čemu *bilo* biva prijelaznim oblikom). Zanimljivošću se ističe da je na drugo pitanje u upitniku nekoliko puta u Kninu naveden oblik *dān* (što je autor potvrdio i u spontanu razgovoru za Vrpolje), dakle bilježi se

⁵⁵ I u govoru Burnjega i Južnoga Primoštena primjerice bilježen je primjer *Knin* (*Knina* G jd.), dakle naglasne paradigme B (usp. Perkov 2020: 134). Kada stariji Kninjani govore o administrativnoj jedinici Gradu Kninu, naglasak je *grād* (onda i *grāda* G jd.), s prozirnou analogijom prema *Knin*. Kada se govori o dijelu grada, naglasak je etimološki u *stārī/stārī grād*. Neoakut se u te imenice javlja i u igračkom žargonu u Bilićima u Kninskome Polju, moguće uslijed opisane situacije u naselju Kninu.

⁵⁶ Kninski su novoštokavski ikavski govori zemljopisno bliski i srednoćakavskim govorima u Gackoj iako oni slabije čuvaju neoakut od južnoćakavskih govora (Lisac 2010: 148).

veoma različito pojavljivanje toga naglasaka i ondje gdje povijesno nije očekivan. To pokazuje kako je prije vjerojatno bio rasprostranjeniji premda su kao odgovori u upitniku od mlađega ispitanika za Kninsko Polje nuđene i riječi *pūt, kūt* te *rēd*. Ti primjeri nisu ovjerivani drugdje, gdje prevladava dugosilazni naglasak, a nisu ni rabljeni izvan upitnika. Dakle tako je donekle i danas, odnosno stanje je u Kninskome Polju ipak konzervativno, u odnosu na što od mlađega ispitanika u Kninu ponuđeno je i *pūt*, ali *kūt* uza *rēd*, što je inovativnije, a najinovativnije je što je uglavnom nuđeno: *pūt, kūt, rēd*⁵⁷. Infinitiv *prōc* ipak je zanimljiv s morfološkoga stajališta, za što vidi potpoglavlje 6.2.9. Zanimljivi su i primjeri u kategoriji m). Ondje se neoakut češće pojavljuje u *ě* prema *ê* odnosno *é* nego li je slučajem glede *ĩ* prema *í* odnosno *î*, pri čemu se *ĩ* bilježi veoma rijetko. Posrijedi su riječi promjenjiva naglasaka ovisno o značenju (neoakutiranost u *ě* znači običnu potvrdu ili slaganje), no na češće pojavljivanje neoakuta u *ě* utječe izgovor, tj. kakvoća vokala, kao i povijesni razlozi. To pokazuje da i u kategoriji m), kao u b) (te zapravo a)), neoakut biva donekle stabilnim i može se očekivati njegovo čuvanje u budućnosti. Temeljem brojnosti primjera vidljivo je kako je donekle obično da se neoakutom naglašuje zamjenica *jā* u enklizi i izvan nje (ovjerena je u svim trima naseljima), prezent glagola *rād'ti* (ovjeren u svim naseljima od desetak ispitanika), prilog *ōde* (u petnaestak primjera u korpusu), ali i neetimološki nominativno-genitivni odnos *grād – grāda*, dok se drugdje on čuva nedosljedno i mogući su drukčiji primjeri na budućim snimkama. Naknadno je ustanovljeno da, usporede li se primjeri neoakuta iz govora svih triju naselja, uslijed zemljopisne nepovezanosti te izostanka doticaja posve su različitima. U Kninu V. Ž., koji je pripadnik jedne od najstarijih kninskih obitelji, ima manje primjera u enklizi (stariji je naglasak posvjedočen u: *tō če, tō ti je, ōn ti je*, no ne uvijek), no on ih ima češće u jednosložnica (*Knñn, grād*), u zamjeničkih oblika (*nās GA, nñm I jd. m. r.; mōj*) te nastalih duljenjem pred zvanačnikom u dvosložnica (*bājka*)⁵⁸.

⁵⁷ Neoakutom su na snimci ili upitnikom u različitim okolinama u pravilu jednokratno naglašivane ove jednosložnice: *bār, bōg* (pozdrav), *cřv, dān, drōb, žřr, grād, ključ, Knñn, kūt, mōst, mūž, nōs, pūt, pūž, rōd, sōl, splāv* (m. r.), *spūž, stric, štāp* i *tvřd*. *Bār* je prilog (*bār*) s rjeđim naglaskom, a ne imenica. Kako se vidi, površinski je nešto manje imenica naglasne paradigme B (*ključ, Knñn, kūt, pūt, pūž* (i C), *spūž, stric, štāp* i pridjev *tvřd*) nego C (*cřv, dān, drōb, žřr, grād, mōst, mūž, nōs, rōd, sōl, splāv*), dakle neoakut je nešto češće na neetimološkim mjestima. Zapravo je otprilike polovica neetimoloških mjesta posvjedočena kao odgovor u stanci na upitnik i prema tome čisto fonetsko odnosno stilističko sredstvo (*cřv, nōs, rōd, sōl, pa* i *dān*), dva primjera su u drugdje uvijek etimološkoj enklizi (*mōst, mūž*), jedan je iz isticanja te također fonetski odnosno stilistički (*splāv*) i jedan uslijed semantičkoga sužavanja na administrativnu jedinicu *Knñn (grād)*. Dakle, ipak su etimološki primjeri brojniji, a jedino oni i mogu doći više puta (posebno *Knñn*), a ima i govornika koji imaju gotovo dosljedan neoakut ondje prema dugosilaznome u n. p. C, i to u upitniku. Ipak brojnost primjera na neetimološkim mjestima govori u prilog plodnosti neoakuta, no manjina primjera (*drōb, žřr* – oboje isto u manjoj stanci) govori i o promijenjenoj fonološkoj vrijednosti. Neoakut se nikad ne pojavljuje u imenica naglasne paradigme A, kao ni u imenica *i*-vrste naglasne paradigme C izim u stanci ovjerena *sōl*. U jednosložnica dolazi samo etimološki neoakut i izvan sustava imenica, npr. *jā, nñm I jd. m. r., nōj D jd. ž. r., tū* pril. Ubroje li se i ti primjeri u analizu, etimološki neoakut izrazito prevladava nad neetimološkim u jednosložnica.

⁵⁸ Kako su Živkovići jednom od najstarijih kninskih obitelji, što se odražava na čuvanje neoakuta. Ovdje se spominje nešto veći udio neoakutiranih primjera izvan enklize: npr. *stārī N jd. m. r. odr.* (jednom u *stārī grād*), *Šīmē G jd., ōde* (često) te *sānkali gl. pr. r. m. r.* Moguće je kako je njemački jezik pomogao u očuvanju neoakuta izbivanjem iz okružja materinskim jezikom u kojemu se polako gubio (no ne u potpunosti).

Inače od zamjeničkih oblika često se bilježi *tī*, rjeđe i *mī*, *vī*, te je stanje u toga ispitanika arhaično u kosim padežima, no *nōj* bilježi se od mlađih Kninskopoljaca u Bilićima (te još primjera ima drugdje, usp. *pūt*, *kūt* prema *rēd* u ispitanika u Bilićima). Od ostalih ispitanika *tō* biva primjerice u svezi *Zāšto tō?*, kao što su različiti oblici kosih padeža pokazne zamjenice *(ò)tāj*, *(ò)tā*, *(ò)tō* s neoakutom dobivani kao odgovori u upitniku, između ostalih i od najmlađe ispitanice. Primjeru *bājka* sličan je neoakut u *prīča*, koji se javlja u Vrpolju i u Kninu. Za Knin autor bilježi i *stvāri*⁵⁹ N mn., što je izrazitim arhaizmom unutar sustava imenica *i*-vrste (usp. Kapović 2015: 769 – bilješka 2879.). Svugdje je ondje neoakut ograničen na jednokratni spomen u rečenici ili u omanjemu skupu rečenica. Da je pak ovaj naglasak barem donekle stabilan, govori i njegova zastupljenost prema dugouzlaznomu u jednomu od nekoliko primjera, za što usp. (redosljedom pojavljivanja) *prūgi* L jd. (dvaput), *prūgōm* I jd., *prūgu* A jd. – *prūgu* A jd.; *gostijōni* L jd. – *gostijōnama* DLI mn.; *sekūndu* A jd., *sekūndī* G mn. – *sekūndu* A jd.; *Xṛvāti* – *Xṛvāti* – *Xṛvāti* sve N mn. Budući da autorova najmlađa ispitanica ima neoakut i u takvim primjerima (*māzila* gl. pr. r. ž. r. prema *mázila* gl. pr. r. ž. r., što je oboje posvjedočeno), razdioba je na etimološkim i neetimološkim mjestima ispunjena. Barem se neki oblici mogu držati emfatičkima, bilo etimološkoga ili neetimološkoga postanka, usp. *znām* 1. l. jd. prez. (u: *Xā*, *znām*...), pa i *rādīš* 2. l. jd. prez. gdje se izvan sveze *Štā rādīš?*, *stārī* N mn. m. r. odr. (u: *Stārī možda*, *ali*...) te *jā* u *Jā mīz* (< *mīs(l)īm, uslijed kraćenja *allegro*) / *mīsīm da*... uza *jā mīz da*, dakle izvan enklize. Bilježi se neoakut u dvama primjerima tijekom ushita: *kēlē* G jd. (u: *od kēlē* 'od smijeha') i *bīlo* gl. pr. r. s. r., što je istovjetno ranijemu primjeru. Takva raspodjela govori u prilog sinkronijskoj proširenosti neoakuta na etimološkim, rjeđe i neetimološkim mjestima, kao i tomu da je još dijelom sustava premda je ukupno gledano veoma rijedak⁶⁰. Kako primjeri dolaze od izvornih govornika s minimalnim (npr. I. A.-A., na čisto fonetskoj razini uočivo je kraćenje nekih zanaglasnih duljina, vjerojatno pod utjecajem zagrebačkoga govora kojemu je izbivanjem tijekom rata donekle bio izložen) ili nikakvim (npr. M. M., izuzme li se izloženost govornicima drugih (doseljeničkih) idioma tijekom školovanja, što se može svugdje pretpostaviti i ne mora) utjecajem drugoga mjesnoga govora, time je rijetko

⁵⁹ Bilježeno je u svezi *tē...nēkē stvāri* te u surječju predikata ... *će se odgázati*. Kako je u drugoga ispitanika česta poraba neodređene zamjenice uz drukčiju imenicu (*rijēč*), i to u G mn. (*nēkē rijēči*) i A mn. (*nēkī rijēči*), može se pretpostaviti kakva analogija prema obliku genitiva množine (koji je *stvārī*). Međutim kako takve analogije u toga ispitanika nema, oblik *stvāri* čini se starim. S druge strane, taj je ispitanik nekoliko puta upotrijebio i oblik *stvāri*, no s novijim dugosilaznim naglaskom. Naknadno je oblik s neoakutom u svezi *ōnē stvāri*, koja se može odrediti kao akuzativnomnožinska, posvjedočen i u drugih Kninjana, dakle čuva se u Kninu. Oblik se mogao čuti i pri odgovoru na pitanje u upitniku, gdje je zabilježena sveza *tākvē stvāri*. Taj bi oblik također mogao biti prežitkom u ikavštini Knina.

⁶⁰ Može biti čest unutar jedne rečenice upravo zbog miješanja etimoloških i neetimoloških primjera, te autor bilježi dva neoakuta u manjoj objektnoj rečenici, npr. *I znām da nije. A na bīlōm je ōn sām išā?* Rečenice nisu prema istome ispitaniku niti u istome razgovoru. Dakle posvjedočena je i posvemašnja prevlast toga naglaska premda je, kao i sam naglasak, posve rijetka.

pojavljivanje toga naglaska, gotovo kao prežitka ili u određenoj mjeri stilogena, zasigurno vrijednim dijalektološkim prinosom.

Položaj neoakuta u govorima Kninske krajine predmet je budućih istraživanja. Ovdje je samo upućeno na činjenicu da su akutirani primjeri zabilježeni u istraživanju. Može se reći da je neoakut češće zabilježen u govornika srednje i mlađe generacije što otvara još jednu (sociolingvističku) perspektivu istraživanja.

6. MORFOLOGIJA

Kninski su novoštokavski govori kao gotovo svi hrvatski govori očuvali sklonidbu i spreizidbu promjenjivih riječi⁶¹. To se odnosi na potpuno očuvanje padežnoga sustava i sustava glagolskih lica, premda nisu svi oblici jednako stari (npr. I mn. imenskih riječi u ženskome rodu, koji ima nastavak *-ōm*, npr. (*e*-vrsta) *žēnōm*, s novijim dočelnim *-m* kao u štokavskim govorima općenito), a u množini bilježen je sinkretizam DLI, koji u imenica najčešće imaju nastavke *-ima* (*a*- i *i*-vrsta, usp. *dánima*, *nòcima*) odnosno *-ama* (*e*-vrsta: *žēnama*). Pridjevi su dijelom očuvali razliku prema određenosti, no ona se morfološki, a često i naglasno najbolje očituje u nominativu jednine u većine pridjeva (npr. *dōbar* – *dōbra* – *dōbro* N jd. m., ž., s. r. neodr. prema *dōbrī* – *dōbrā* – *dōbrō* N jd. m., ž., s. r. odr.). Puno je rjeđe razlika morfološki očuvana i u kojem drugom padežu, usp. *a lúda/lúdōg čòuka* G jd. prema *a lúdōg čòuka* G jd. Od brojeva uvijek se sklanja broj *jèdan*, *jèdna*, *jèdno* N jd. m., ž., s. r. (usp. *jèdnōg dāna* G jd., *jèdnu stvâr* A jd.), a katkada i *dvâ* NA dv. m. i s. r., *dvî* NA dv. ž. r. te *trî* (npr. *vâma dvòma*, *svîma tròma* sve DLI dv./mn.(mal.)). Također se sklanjaju i česte brojevne imenice, npr. *nîma četveròma* DLI mn. prema *nî(x) četvero* (rj. *čètvoro*), no to obično izostaje u Kninu, pri čemu ni u Vrpolju ni u Kninskome Polju nije često i pojavljuje se obično u ispitanika starije generacije. Od glagolskih vremena čuvaju se prezent, aorist, perfekt, pluskvamperfekt, futur I., futur II. te u nekih govornika i najčešće u Strani u Kninu futur III. U govornika koji čuvaju futur III. čuva se donekle i futur II. Od glagolskih je načina očuvan imperativ i kondicional I. Primjeri su: *rādīm* 1. l. jd. prez., *nāpravī* 1., 2. i 3. l. jd. aor., *rādijo sam* 1. l. jd. perf. m. r., *bījo sam rādijo* 1. l. jd. plpf. m. r., *rādīću* 1. l. jd. f. I., *būdēm rādijo/būdēm rādīti* 1. l. jd. f. II. ili III.; *rādi* 2. l. jd. imp., *rādijo bi* 1., 2. i 3. l. jd. kond. I. Od neodređenih glagolskih oblika dobro se čuva infinitiv (npr. *rādīti*, *rèci/rèći*, *dòci/dóci*), a dobro je oblikom očuvan i glagolski prilog sadašnji (npr. *rādēci* – s potpunim ujednačivanjem prema prezentu unutar naglasne paradigme B (*rādē* 3. l. mn. prez.), kako većinom nije i u Biteliću (usp. *fālēc*, *mòlēc*, *vézūc*, ali *skāčūc* (Ćurković 2014: 220))), premda se jako rijetko rabi.

⁶¹ Iznimke gdje je ovjeren gubitak padežnoga sustava u imenica u potpunosti potpuno su rijetke, a primjerom je govor Dubašnice na Krku, gdje se promjena zbila pod utjecajem veljotskoga jezika (Spicijarić 2009: 11; takvo se stanje nazire i prema primjeru u Milčetić 1895: 124).

6.1. Imenski sustav

Imenski sustav kninskih novoštokavskih ikavskih govora obaseže imenice, pridjeve, zamjenice i brojeve.

6.1.1. Imenice

Imenice se dijele na one *a*-vrste, *e*-vrste i *i*-vrste. Imenice *a*-vrste muškoga su ili srednjega roda (npr. (Vr, KP) *čòuk* / (Kn) *čòvjek*; *sèlo*, *prâse*), one *e*-vrste ženskoga i, puno rjeđe, muškoga roda (npr. *žèna*, *Anīta*; *ćàća*, *Lûka*, ali i *Fráne*), dok su imenice *i*-vrste isključivo ženskoga roda, kao i drugdje (usp. Marković 2012: 281; npr. *smř̃t*, *mlädōst*). Rijetke su nesklonjive imenice i takvima su uvijek osobna imena ženskoga roda s vokalom netipičnim za dočetak (npr. *Nênsī*, *Înes*), kao i većina prezimena čijim su nositeljicama osobe ženskoga spola (npr. *Màrijē Ćàćíc* G jd.), osim ako je morfološki sklonjivo kao imenica ženskoga roda (npr. *Jèlenē Ròzge* G jd.).

6.1.1.1. Imenice *a*-vrste

Imenice *a*-vrste očuvale su posebnu sklonidbu prema muškome i srednjem rodu, a razlika je očuvana u NAV jednine i množine, gdje imenice srednjega roda imaju jednak oblik⁶² i završavaju na *-o* ili *-e* u NAV jd., npr. *gř̃lo*, *pðļe*. Tako se vladaju i imenice krnje osnove u NAV jd. poput *ime* (*imèna* NAV mn.), dočim imenice poput *prâse* (usp. *prâseta* G jd.) imaju umjesto gramatičke množine zbirnu tvorbu prema imenicama *i*-vrste, usp. *prâsād*, također *màgarād* (stariji (Vr) i: *màg^arād*), *pâščād*, (stariji, Vr i KP) *kězmād*. Usp. još sljedeće tvorbe: *čělād*, *ùnučād* (: *ùnuče* u jd.), *žùbrād* (: *žùbre* u jd.), *gāmād*. Razlika je očuvana i u imenica muškoga roda tzv. „duge” množine, gdje u Vrpolju i u Kninskome Polju stariji ispitanici još u DLI mn. imaju nastavak *-īm* ili pamte da su još stariji ljudi tako govorili, npr. *kùkovīm* prema *př̃stima/př̃stima*, *sèlima* sve DLI mn.

⁶² To je specifikumom indoeuropskih jezika i očuvano je još od praindоеuropskoga razdoblja. Tako je i u jezicima koji su gotovo posve izgubili padežne nastavke, npr. eng. *he* N 'on' – *him* D/A, izvorno D 'njemu, njega', ali *it* NA 'ono, ga; to' (izvorno D također *him*, kao i #*h-* u NA: *hit*).

6.1.1.1.1. Imenice muškoga roda

Imenice muškoga roda obično završavaju na ništični nastavak u nominativu jednine, npr. *pût* 'staza', *jèzik*, *gospòdin*. Neka osobna imena završavaju i na *-o*, usp. *Brûno*, *Dîno*, *Vînko/Vînko*, *Brânko*. Imena na *-ko* uvijek su sklanjana prema *a*-vrsti, usp. *Vînka/Vînka*, *Bránka* (tako i *Zvónko*) sve GA jd., no usp. i sinkronijski istovjetno *Páško* (nije na *-ko*, usp. (Dubrovnik, starija književnost) *Paskoje*) – *Páška* G jd. (mlađi i dijelom srednje dobi) / *Páške* G jd. (stariji i dijelom srednje dobi). Potonji se primjer, dakle, sklanja i prema *e*-vrsti, a ime *Žélko* i nadimak *Mîcko* bilježe *Žélke*, *Mîcke* oboje G jd. posve rijetko i usputno pokraj obična *Žélka*, *Mîcka* oboje G jd. Ti primjeri pokazuju da promjena po *e*-vrsti zapravo ne ovisi o naglasku, odnosno o njegovoj uzlaznosti ili silaznosti premda uglavnom dolazi nakon dugouzlaznoga naglaska u rijetkih primjera (*Páško*, *Žélko*). Osobna imena strana podrijetla *Brûno* i *Dîno*, koja su naglašena dugosilaznim naglaskom, sklanjaju se prema *a*-vrsti (*Brûna*, *Dîna* oboje GA jd.), no *Jóso* i *Bóžo*, koja su među rjeđim domaćim ili udomaćenim osobnim imenima (što je onomastički neprecizna klasifikacija) na *-o* (puno su češća imena poput *Fráne*, *Ánte*) i naglašuju se dugouzlaznim naglaskom, idu prema *e*-vrsti (*Jósē*, *Bóžē* oboje G jd.). Obrazac promjene kao u *Brûno*, *Dîno* posvjedočen je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori, ali ne nužno pod istim naglaskom (usp. Ćurković 2014: 135, Šimundić 1971: 85). Posebnost je i naglasak posuđenica poput *vîrus* (: *vîrus*, što je rjeđe), *bônus*, *tênis*, zatim i dvosložnih orijentalnih imena poput *Dênis*, gdje je naglasak dugosilazni.

U genitivu jednine nastavak je sinkronijski uvijek *-a*, usp. *pûta*, *gospòdina*, *Dîna*, *Vînka/Vînka*.⁶³

U dativu i lokativu jednine nastavak je isti (*-u*), usp. *pûtu*, *gospòdinu*, *Dînu*, *Vînku/Vînku*. U imenica naglasne paradigme C ta se dva padeža razlikuju naglasno ovisno o duljini osnove, usp. *grâdu/grâdu* D jd. – *grâdu* L jd., *mòstu/mòstu* D jd. – *mòstu/mòstu* L jd. Primjera za ta dva padeža više nema iz praktičnih razloga (dativ i davanje ne pojavljuje se u puno primjera osim ako su posrijedi imenice za živo, gdje je D jd. = L jd.), no vidi se kako se dativna posebnost bolje čuva u imenica kratke osnove, odnosno ondje se čuva podjednako dobro kao lokativna. U imenica duge osnove dolazi do širenja lokativnoga naglaska u velike većine ispitanika, te usp. *grâdu* DL jd. Tako nije i u imenica za živo jer L jd. u tom podsustavu nikad nije razvio naglasak različit od dativnoga (usp. Kapović 2010: 79–80), usp. *knêzu*, *vrâgu*⁶⁴ DL jd. Zabilježen je djelomičan prijelaz iz naglasne paradigme A u naglasnu paradigmu B u

⁶³ Jedino je prema nekim svjedočanstvima imenica *dân* donedavno imala G jd. i **dnè* (upravo pod tim naglaskom), no to autor nije zabilježio u svojem korpusu te je ondje G jd. isključivo *dâna*.

⁶⁴ Nije posvjedočeno sekundarno *po vrâgu* „krivo”, što bilježi Kapović (2010: 80) u svojem korpusu za štokavske govore.

nekoliko imenica, te je *rāk, rīs, præg* sve N jd., *ràka/ràka, rìsa/rìsa* (s češćim kratkosilaznim, i dalje), *pràga/pràga* G jd., *ràku, rìsu/rìsu, pràgu* DL jd. Izgleda da je uzlaznost u L jd., inače karakteristična za neke primjere naglasne paradigme A (*ibid.*: 55), uzrokovala nepotpunu promjenu naglasne paradigme A > B preko D jd., barem u primjerima *ràku, pràgu*, koji uvijek imaju kratkouzlazni naglasak u DL jd.⁶⁵

U akuzativu jednine nastavak je imenica u značenju živa *-a*, a neživa ništični nastavak, npr. *mûža, Brûna; pût, jèzik*. Tijekom značenjske preobrazbe metonimijom i imenice koje znače stvar, a polazno im je značenje živa bića, imaju i nastavak *-a*, npr. *kràļa* 'kralja (šahovsku figuru)', *tòpa* 'top (šahovsku figuru)', *mīš* : *mīša* 'miš (računalno pomagalo)'. To nije osobitošću isključivo kninskih novoštokavskih ikavskih govora i javlja se i drugdje, npr. u Biteliću *Xajdúka/Ajdúka* (Ćurković 2014: 138) – u Kninskoj je krajini *Xàjdūk/Xàjdūk* A jd.

U vokativu jednine nastavci su *-e, -u* i = N, a najčešći je nastavak *-e*. Taj nastavak imaju česta osobna imena (npr. *Ìvane, Mārīne*) i opće imenice koje ne završavaju na nepčanik (npr. *gospòdine, bràte*). Nastavak *-u* imaju opće imenice na nepčanik, npr. *kònu, pûžu, mlàdiću*. Bilježen je i u nekih primjera bez dočelnoga nepčanika, usp. *kreténu*, rijetko i *biku/bìku*. S druge strane, nastavak se *-e* u Kninu proširio manjim dijelom u primjeru *pûže* u značenju osobe koja sporo hoda. Nastavak jednak nominativnomu imaju imenice na *-o*, usp. *Brûno, Dìno*. Veoma je čest sekundarni udar na nastavku, usp. *Ìvanê, Brûnô*. Takav se dugosilazni naglasak fonetske naravi ostvaruje pri glasnijemu dozivanju i smjenjuje se s rjeđim primjerima bez njega (*Ìvane, Brûno*). Sekundarni udar javlja se i ako je na prvom slogu jedan od uzlaznih naglasaka te je V jd. = N jd., npr. *Ràtkô, Žélkô* (s preuzimanjem nominativnoga naglasaka). U Biteliću stanje je slično (usp. Ćurković 2014: 138–139), a drukčije je stanje u novoštokavskim ikavskim govorima zapadne Bosne, gdje se više proširio nastavak *-u* prema Pecinim (2007c: 47–48) primjerima. U govorima Imotske krajine i Bekije oba se nastavka smjenjuju u brojnih primjera, pri čemu nešto je češći nastavak *-u* (usp. Šimundić 1971: 86–87). Dakle, u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i u govoru Bitelića puno je bolje očuvana distribucija, a sjevernije u zapadnobosanskim novoštokavskim ikavskim govorima i južnije u govorima Imotske krajine i Bekije bilježi se veća ili manja prevlast nastavka *-u*.

U instrumentalu jednine dobro je očuvana razdioba nastavaka nepalatalnih (*-om*) i palatalnih (*-em*) osnova, npr. *mòstom, grâdom*, ali i *pútem/pútom* prema *nóžem, nóvcem*. U *pútem* proširio se noviji nastavak *-em* u ograničenu doseg (to je prema Matasoviću (2008: 198) prežitkom prijelazne sklonidbe imenice *pût*, ograničene na taj padež), no napose stariji ispitanici

⁶⁵ U dvosložnih imenica s nepostojanim *a* zabilježena je uzlaznost u L jd. samo u frazeologizirana *u smíslu da uza u smíslu da*, što je primljeno u leksik (bilježi se usput *smísao*, bez stezanja u *-ā* kao primjerice u *pòsā*). U domaćih (narodnih) riječi uzlaznost se bilježi u Biteliću u *nòktu* L jd. (Ćurković 2014: 148).

u svim trima naseljima ondje još imaju starije *-om* (*pútom*). U Vrpolju i u Kninskome Polju na mjestu zapalatalnoga *-em* obično u starijih ispitanika može se pojavljivati i *-om*, a u autorovu korpusu zabilježeni su primjeri: *mīšom*, *nóžom*, *púžom*, *jéžom*, *putíćom*. Ta je osobitost posvjedočena i u starosjedilaca za Kninsko Polje. Samo u starijih Kninjana također se bilježi i *-om*: *osmērcom* (s neoakutom), *kònom*. Primjeri su za Vrpolje i Kninsko Polje češći nego li je bilježeno jer su ispitanici za koje je autor uvjeren da ih koriste u upitniku nudili biranije *nóžem*, *púžem* kao odgovor, poštujući nepalatalno-palatalnu razdiobu u potpunosti. U Kninu se *-em* veoma rijetko pojavljuje iza nenepčane skupine *-st* i iza *-s*: *mòstem*, *nòsem* (u drugih je ispitanika: *mòstom*, *nòsom*). Ukupno gledajući, prevladava nastavak *-om* premda se razlika među *-om* i *-em* dobro čuva. Stanje je u Vrpolju i u Kninskome Polju sličnije nego kninsko drugim novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori, gdje se proširio nastavak *-om*, usp. Galić 2019: 78, Ćurković 2014: 139, Šimundić 1971: 37, za različite govore Menac-Mihalić 2005: 49 (no samo *-en* u Dobrinču u Imotskoj krajini). Imenice na *-o* uvijek imaju nastavak *-om*: *Dīnom*, *Vīnkom/Vínkom*, *Mârijom*.

Nominativ množine ima nastavak *-i* (usp. *přsti*, *pùtovi/pútovi* (i *-ev-* u tim primjerima), *xòdnīci*), a jedino imenica *brāt* ima zbirnu tvorbu *brāća*, dakle nastavak je *-ja*. Novija imenica *děčko* (do prije kojih nekoliko desetljeća isključivo: *mòmak*) 'dečko; ljubav' ima *děčkī* N mn. pod utjecajem određenih oblika pridjeva poput *krātkī*. U jednosložnica te u većoj mjeri u dvosložnica koje nemaju nepostojano *a* pojavljuje se i tzv. „duga” množina, usp. *přsti*, *gòsti*, *mīševi*, *rásti/rástovi*, *dāni*, *grādovi*; *òblāci*, *gāvvrāni/gāvvrānovi*, *jāblāni/jāblānovi*, *gòlubovi*, *gàlebovi*, *kòlutovi*. Gledano preciznije, „kratka” se množina u jednosložnica dobro čuva u starijih unutar naglasne paradigme B duge osnove, za što su primjeri *pāni/pānevi*, *nóži/nóževi*, *spūži* (isključivo *spūža* G jd.), prema novijemu *púževi* (i *púža* i (n. p. C) *pūža* oboje G jd.), *rásti/rástovi*, *klūči/klūčevi*, ali samo *jéževi* (u jednini često i naglasne paradigme C, npr. *jéža* G jd.). Svugdje su ondje oblici bez proširka osnove *-ov-/-ev-*, koji se pojavljuje ovisno o palatalnosti osnove (iako je u Kninu često *-ev-* i iza *-t* (*kūtevi/kútevi*, *pūtevi/pútevi*⁶⁶ – i u drugim dvama naseljima fakultativno) te rijetko *-st* i *-kt*, dakle *-Ct*: *mòstevi*, *lāktevi*, u Kninskome Polju i *xrástevi*; u Vrpolju i u Kninskome Polju *-ov-* je u starijih i iza nepčanika: *nóžovi*, *púžovi*, *jéžovi*, ali i *jéževi*), fakultativni te su rjeđi u mlađih, a u Kninu izostaju i ne čuva se tzv. „kratka” množina u tih primjera. U jednosložnica naglasne paradigme A oblik bez proširka osnove čuva se jedino u *přsti* i *gòsti*, a unutar naglasne paradigme C u novijemu *dāni* (nije posvjedočeno *dnī) te u Vrpolju i u Kninskome Polju i u *plurale tantum sūdi* 'posude, suđe, sudi' (u Kninu je zbirno: *sūže*, što se obično javlja i u Vrpolju i u Kninskome Polju), svugdje i u *zūbi*, *cřvi* (koji

⁶⁶ U Kninu *-ev-* na upit dolazi u tim primjerima i od ispitanika koji upotrebljava dijelom i *-ov-* (u *pùtovi* N mn.), dakle barem je fakultativno.

čuvaju i osobitosti prema *i*-vrsti – vidi o G mn.) te u turcizma *sâti* 'sati; predavanja'. U imenica naglasne paradigme B kratke osnove s umetnutim *a* u kosim padežima novijega postanka bilježeno je dvojako: *pàsi*, ali *šàvovi* (: *pûnti*) te *snôvi* (s dugim [o:]) prema očuvanu *sàn* – *snà*. Prevladava, dakle, tzv. „duga” množina te stanje pomalo odudara od onoga u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Lisac 2003: 56, Lisac 2008: 110). U Biteliću oblici bez proširka bolje se čuvaju (usp. Ćurković 2014: 140), a Galić (2019: 78 – bilješka 5.) usput spominje kako su dobro potvrđeni oblici tzv. „kratke” množine, no tri primjera koje navodi listom su naglasne paradigme B duge osnove, po čemu je stanje veoma srodno onomu u Kninskoj krajini. U Imotskoj krajini i Bekiji oblici bez proširka osnove čuvaju se u još većoj mjeri, pri čemu bekijski govori bilježe nešto veći prodor proširka osnove (usp. Šimundić 1971: 87–88). I u govoru Niskoga obični su kraći oblici (usp. Galić 2017: 38). Oblici bez proširka osnove nešto su rjeđi od proširenih u zapadnohercegovačkim govorima (Peco 2007b: 265–271). Gledano naglasno, unutar duge množine osim unutar naglasne paradigme B kratke osnove i u nekih primjera unutar naglasne paradigme A te napose naglasne paradigme C, također kratke osnove, čuje se (n. p. A) ili prevladava (n. p. C) kratkouzlazni naglasak, usp. *rîsovi/rîsovi*, *ràkovi/ràkovi*, *ràtovi/ràtovi*, *pràgovi/pràgovi*, *bògovi*, *bròdovi*, *mòstovi/mòstovi*. U imenica naglasne paradigme A i C na *-j*, gdje se prema Kapoviću (2010: 56 – bilješka 14., 85 – bilješka 171.) može čuvati kratkosilazni naglasak, stanje je također raznoliko te je *stròjevi/stròjevi*, *sòjevi/sòjevi*, *bròjevi*, a u nekih ispitanika postoji razdvojba: *kràjevi* 'zemljopisna područja' (n. p. B i u jednini) – *kràjevi* 'rubovi' (n. p. A i jd.). I ondje kratkouzlazni naglasak prevladava, no manje nego u imenica naglasne paradigme C, a više od onih naglasne paradigme A drukčijega dočetka. Imenice naglasne paradigme B kratke osnove izvrsno čuvaju kratkouzlazni naglasak (npr. *stòlovi*, *bičevi*, *bikovi*), a dobro imenice naglasne paradigme C duge osnove kratkosilazni (npr. *gràdovi*, *vàlovi*, *ràdovi*). Valjda zbog jednake duljine osnove u jednini (n. p. B [sû:d] : n. p. C, npr. [rû:b]), kao i analogije prema obliku *sûdi* 'posude, suđe, sudi' – dakle analogijom prema imenicama s dugosilaznim naglaskom – naglasak se u množini širi iz naglasne paradigme C u naglasnu paradigmu B glede primjera *sùdovi* 'súdovi' (inače je *sûd* – *súda* (n. p. B)), a tako je i u *pùtovi/pùtevi*, *kùtovi/kùtevi* uz rjeđe *pútovi/pútevi*, *kútovi/kútevi*. Rijetko je posvjedočen kratkouzlazni naglasak u primjerima *xràstovi*, *pùtevi*. Oblike na *-ov-* rabe u načelu govornici starije i srednje dobi, dok mlađi i gotovo svi Kninjani osim nekih starijih ispitanika koriste proširak osnove *-ev-*. Pritom je svugdje bilježeno naglasno i jedno i drugo: *pùtevi/kùtovi* odnosno *pútevi/kútevi* (za *pùtevi/pútevi* vidi gore o *pútem* I jd.). S druge strane, u primjera *bòdovi/bódovi* prodro je prvo naglasak imenica kratke, zatim duge osnove n. p. B, a rubno prodire isključivo kratkouzlazni u *rùbovi* (sasvim prevladava: *rùbovi*) i u posuđenice *žìrevi* (: *žìrevi*) 'šetnje, obilasci'. Dugouzlazni se naglasak rijetko bilježi za oblike *vàlovi* i *ràdovi*, no

uvijek je *vũkovi*, *mũževi*, *kũmovi*, *stũnovi*, *zĩdovi*, *dũgovi*. U dvosložnica u velikoj je mjeri u Vrpolju i u Kninskome Polju bilježen prodor zanaglasno duga sloga u množini u nekim primjerima: uza *gãvrãnovi* i *jãblãnovi* usp. rijetko *gãlẽbovi*, ali samo *gõlubovi*, no često *kõlũtovi*. Imenice s nepostojanim *a* imaju uglavnom samo oblike tzv. „kratke” množine, usp. *stãrci*, *nõvci*, *lãnci* (prema *nõvac*, *lãnac*), ali je *nõkti* prema *lãktovi*, također *bũbũnevi*/*bũbũnevi*, *stũpũnevi*/*stũpũnevi* (posvjedočeno je i *tẽtkovi*), gdje su ovjereni samo oblici s proširkom osnove. U oblicima *lãktovi*, *bũbũnevi*, *stũpũnevi* naglasak je ujednačen prema jednini (*lãkat*, *bũbań*, *stũpań*), no u starijih Kninjana ovjeren je i kratkosilazni naglasak u *lãktevi* (sa *-ev-*), a svugdje u svim trima naseljima usporedno postoji i *bũbũnevi*, *stũpũnevi*. Redom se navode primjeri koji temeljitije oslikavaju stanje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima u jednosložnica: *přsti*, *mĩševi*, *rãkovi*/*rãkovi*, *stõlovi*, *nõži*/*nõževi*, *bõgovi* (i *mõstovi*/*mõstovi*), *strõjevi*/*strõjevi* (i *brõjevi*, *krãjevi* : *krãjevi*), *dãni*, *grãdovi*, *vãlovi*/*vãlovi* (i *bõdovi*/*bõdovi*). U posuđenica je npr. *pãrkovi*, *bũsevi* (sa *-ev-*, usp. i *nõsevi* : *nõsovi*, (Vr i KP, stariji i srednje dobi) *õsovi* 'ose'), *tẽnkovi*, *filmovi*, *spõrtovi*, *lãvovi*, *tẽstovi*, *tĩgrov* (sve n. p. A: *pãrk*, *bũs*, *tẽnk*, *film*, *spõrt*, *lãv*, *tẽst*, *tĩgar*) prema *trikovi*, *plikovi* 'natekline; gomile, skupovi', *kãtovi* (n. p. B: *trĩk*, *plĩk*, *kãt*). Za naglasnu paradigmu C usp. *plãn*, *kvĩz* – *plãnovi*, *kvĩzovi*, *klũb* – *klũbovi*, no bilježi se oblik *stripovi*. U mlađih ispitanika rijetko prodiere i kratkouzlazni naglasak pod utjecajem drugih idioma, usp. *filmovi* (: *filmovi*), *bũsevi*. Naglasno je stanje u odnosu na druge govore uz dosta razlika. Tako je u Biteliću prevladao kratkosilazni naglasak prema naglasnoj paradigmi C u primjera s proširkom osnove (usp. Ćurković 2014: 140), a u Imotskoj krajini i Bekiji (usp. Šimundić 1971: 38, 87–88) premalo je primjera dano da bi se nagađalo o sličnosti i razlikama. U Makarskome primorju proširka osnove nema u jednosložnica i dvosložnica osim u rijetkim primjerima (Kurtović Budja 2009: 76, 77–78), dakle stanje je posve arhaično. I u govorima Liča, Sungera i Mrkoplja dobro su očuvani oblici bez proširka osnove, no prodiru i oblici s proširkom u svim naseljima i u nešto većoj mjeri u govoru Liča nego u drugim dvama govorima (usp. Crnić Novosel 2019: 130). Za područje se Kninske krajine stoga pretpostavlja izrazitija evolutivnost jer se primjeri kratke množine sve više povlače u imenica naglasne paradigme B, dok se čuvaju u navedenih primjera naglasne paradigme A i C.

U genitivu množine nastavak je uglavnom *-ã*, npr. *dãnã*, *jẽzĩkã*. Oblici s ništičnim nastavkom nisu posvjedočeni. Teoretski oblik *pũt* u *trĩ pũt šẽst* može biti prežitkom toga oblika imenice *pũt*, premda je sintaktički posrijedi analogija (iza broja 3 očekuje se malina). Uz to je posvjedočeno u značenju množenja najčešće *pũtã* (što prevladava; također G mn.), *pũta* G jd., *pũta* (= *pũta*) i *pũt* (= *pũt*). Rjeđi nastavak *-ĩ* u svim trima naseljima imaju oblici *sãtĩ* (uz tradicionalno *ũrĩ* (*e*-vrsta)), *misẽcĩ*, *rẽdĩ* (: (često) *rẽdõvã*), *cřvĩ* (: (Kn rijetko i) *cřvã*), *mrãvĩ*, *zũbĩ* te u starijih *lĩstĩ*, *gõstĩ*, *přstĩ*, a u Vrpolju i u Kninskome Polju i *sũdĩ* (što izostaje u Kninu

na račun *sûža* G jd.). Takav nastavak imaju i oblici korišteni u kartaškim igrama briškule i trešete: *dinârî*, *baštónî*, unutar *e*-vrste i *špádî*. Nastavak *-ijû* pojavljuje se u *cÿvijû*, *gòstijû*, *dèčkijû* (pokraj *cÿvî*, *gòstâ* i *gòstî* (oboje rjeđe), *dèčkî*), *pÿstijû*, *nòktijû* (uza *pÿstâ* i *pÿstî*, *nòkâtâ*). Kako primjeri pokazuju, nastavak *-ijû* svugdje je fakultativan. Stanje je slično drugim novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori, no ondje je nastavak *-î* rjeđi u Biteliću (usp. Ćurković 2014: 136, 140–141), a češći u Imotskoj krajini i Bekiji, gdje se čuvaju i neki primjeri s ništičnim nastavkom (usp. Šimundić 1971: 88). U neprefiguriranih dvosložnica naglasne paradigme A povučena naglasaka i bez nepostojana *a* veoma je živo i prema autorovu korpusu beziznimno smjenjivanje naglasaka u ovoj kategoriji. Tako je i u imenica s nepostojanim *a* i u N jd. Pri tome javlja se kratkosilazni te analoški i dugosilazni naglasak, usp. *jèzikâ*, *nòvâcâ* (prema *nòvci* N mn.), *prâsâcâ*, *lòvacâ*; od posuđenica npr. *bùbrêgâ*, *krèvêtâ*, *bâjâmâ* 'badema', *ròbôtâ*, *bùnkêrâ*. Smjena je dobro posvjedočena i u višesložnica, usp. *komârâcâ*, *školârâcâ*, *policâjâcâ*, od posuđenica *transfòrmêrâ*. Naglasak je fakultativno ujednačen u tvorba dometkom *-iê* i *-çiê*, usp. *kolùtîcâ/kolùtîcâ*, *traktòrîcâ*, *kamènçîcâ/kamènçîcâ*, *kòktèlîcâ*. U prefiguriranih dvosložnica s kratkouzlaznim naglaskom također je posvjedočena smjena: *îspîtâ*, *òtòkâ*. Smjene nema u *nârod*, što se bilježi u nekim crnogorskim govorima (usp. Kapović 2010: 55), pa tako ni *pròzor*, gdje je naglasak analoški kanovački. Nepostojano *a* dobro se čuva, npr. *cènâtâ* 'centimetara', *nòvâcâ*, *lòvâcâ*, *policâjâcâ*, *òbjekâtâ*, *stùdenâtâ*. Oblik *docènâtâ* (: *dòcènt*), koji se javlja u mlađe ispitanice, ima analoški naglasak prema *elemènâtâ* i *apsolvènâtâ*, usp. i *migrânâtâ* : *migrànâtâ*, što je ovjereno ovisno o ispitaniku, no kako je polazna imenica nova, naglasak oscilira i drugdje, usp. obično *migrânti* : *migràniti* N mn.

U dativu, lokativu i instrumentalu množine nastavak je u svih ispitanika *-ima*, usp. *dánima*, *stòlovima*. Imenica *dèčko* pokraj *-ima* pod utjecajem pridjeva ima i nastavak *-îma* (*dèčkima/dèčkîma*), što je običnije u mlađih ispitanika. Samo se u nekih starijih ispitanika (te prema sjećanju u još starijih govornika, koji su preminuli) ponajprije u Vrpolju, ali i u Kninskome Polju u imenica s tzv. „dugom” množinom u nekim primjerima sreće i nastavak *-îm*, usp. *kùkovîm*, npr. u izrazu *gùz'cami i kùkovîm* (KP) 'stražnjicom i kukovima'. Izraz dolazi od starosjedioaca, koji pamti da se tako govorilo, a sam oblik *a*-vrste posvjedočen je i u drugih govornika. Inače u Marićima u Kninskome Polju taj nastavak potpuno izostaje. Taj je nastavak, koji posve izostaje i u Kninu, puno češći u drugim govorima (često > *-în*, gdje gdje uz novije *-iman*), te različite primjere usp. u Menac-Mihalić 2005: 50, Galić 2019: 88, Ćurković 2014: 142, 145, 148, Šimundić 1971: 88–89, Kurtović Budja 2009: 76–77, Crnić Novosel 2019: 134. U kninskim je novoštokavskim ikavskim govorima u povlačenju i u ispitanika mlađe i srednje generacije uopće se ne pronalazi.

U akuzativu množine potpuno je prevladao nastavak *-e* prema osnovama na nepčanik, kao i u drugim novoštokavskim ikavskim te štokavskim govorima općenito, npr. *dâne*, *pùteve/púteve* i *dèčke*.

U vokativu množine nastavak je jednak nominativnomu (*-i*), npr. *màjmunì* 'luđaci', *lužáci* (i: *lùde*), *dèčkī*. Naglasak je primjera kao *lužáci* uvijek ujednačen prema nominativnomu (za općenito u štokavskim govorima usp. Kapović 2010: 68), te su nominativ i vokativ množine jednaki i naglasno. U vokativu jednine naglasak je dugouzlazni pred nastavkom u rjeđe korištenih primjera, poput *krojáču*, *kreténu*. Nije posrijedi isti postupak kao što je jednačenje NV mn., nego se V jd. ujednačuje prema ostalim kosim padežima.⁶⁷ Vokativ zbirne tvorbe *brāća* ima nastavak *-o*: *brāčo*.

Tablica 1. Sklonidba imenica *mīš*, *jèzik*, *lùžāk* i (jedini primjer s neujednačenim V jd. na *-u*) *mlādīc*

jd.		mn.	
N	<i>mīš</i> , <i>jèzik</i> , <i>lùžāk</i> , <i>mlādīc</i>	N	<i>mīševi</i> , <i>jèzici</i> , <i>lužáci</i> , <i>mladići</i>
G	<i>mīša</i> , <i>jèzika</i> , <i>lužáka</i> , <i>mladića</i>	G	<i>mīšēvā</i> , <i>jèzikā</i> , <i>lužákā</i> , <i>mladićā</i>
D	<i>mīšu</i> , <i>jèziku</i> , <i>lužáku</i> , <i>mladiću</i>	D	<i>mīševima</i> , <i>jèzicima</i> , <i>lužácima</i> , <i>mladićima</i>
A	<i>mīša</i> (rač. i: <i>mīš</i>), <i>jèzik</i> , <i>lužáka</i> , <i>mladića</i>	A	<i>mīševe</i> , <i>jèzike</i> , <i>lužáke</i> , <i>mladiće</i>
V	<i>mīšu</i> , (neposvj.), <i>lùžāče</i> , <i>mlādīću</i>	V	<i>mīševi</i> , (neposvj.), <i>lužáci</i> , <i>mladići</i>
L (o)	<i>mīšu</i> , <i>jèziku</i> , <i>lužáku</i> , <i>mladiću</i>	L (o)	<i>mīševima</i> , <i>jèzicima</i> , <i>lužácima</i> , <i>mladićima</i>
I	<i>mīšem/mīšom</i> , <i>jèzikom</i> <i>lužákom</i> , <i>mladićem</i>	I	<i>mīševima</i> (Vr i KP i primjer: <i>kùkovīm</i>), <i>jèzicima</i> , <i>lužácima</i> , <i>mladićima</i>

6.1.1.1.2. Imenice srednjega roda

Velika većina imenica srednjega roda ima nastavak *-o* ili *-e*, npr. *mēso*, *zvòno*, *pòlje*, *íce* 'jelo', *grāne*, *bŕdášce*. Imenice krnje osnove uvijek završavaju na *-e*, a najobičnije su: *ìme*, *ràme*, *sjème* (: (Vr, KP) *sìme*), *plème*, *tjème*, (Vr, KP) *vrìme*/(Kn) *vrijème* (*-n-*, usp. *ìmena* G jd. itd.);

⁶⁷ Za neke primjere (*kreténu*) može se pomišljati na semantičku analogiju jer je posrijedi uvreda (no usp. i *lùžāče* V jd., gdje je naglasak neujednačen). Kaže se i *idijòte* prema čestu *idijòt* (rijetko: *idijot*) (n. p. A), kao i *budàlo* prema *budàla* (sinkr. n. p. A, *e*-vrste), dakle naglasak je sinkronijski pred nastavkom kao i u *kreténu*.

jàne, pùce (: talijanizam *bòtùn*⁶⁸), *làne, klùse, prâse, tèle, pàšće* 'pas lotalica, opasan pas', *màgare* (rij. (Vr, KP) *tòvar*), (stariji, Vr, KP) *kèzme* (i mn.: *kèzmići*), (Vr, KP) *díte/(Kn) dijéte, čeláde* (-t-, usp. *jàheta* G jd. itd.). Proširenu osnovu u kosim padežima analogijom prema tim imenicama katkada ima i imenica *ùvo*, npr. *ìspod ùveta* G jd. Imenice *dřvo* i *jáje* imaju oblike s razlikom u uporabi ovisno o dobi ispitanika (npr. (st. i dijelom srednje dobi) *na dřvu/* (dijelom srednje dobi i mlađi) *na dřvetu* L jd.) odnosno i neproširene i proširene osnove bez razlike u značenju (npr. *jája/jájeta* G jd.). Imenica *věčē* i srednjega je roda u NAV jd. (usp. *jèdnu věčē, tū věčē : tō věčē*), a *věčēr* ženskoga i pripada u potpunosti *i*-vrsti. U Vrpolju imenice *měso, àuto, kìlo/kìlu* A jd. 'kilogram' imaju i oblike muškoga roda *mēs, àut* i *kìl* (usp. Velić 2019b: 439), a slično se događa i u primjera *špigeta* i *trèšet(a)* unutar *e*-vrste (vidi potpoglavlje 6.1.1.2.). Takvu razvitku u vrpoljskome novoštokavskome ikavskome govoru pogodovalo je nekoliko uzroka: *àuto* može biti i muškoga i srednjega roda (stoga je morfološki *àuto* m. i s. r. > *àut* m. r. pojednostavljenje u sustavu gramatičkoga roda), a jednosložni talijanizmi mogu i ne moraju imati dočetni vokal *o/a*, usp. *bìž/bížo/bíža* 'zrno graška', *nòka/nòk* (*ibid.*), a samo je *mòt* u *imati táj mòt* 'naslijediti gen, ponašati se kao tko drugi, imati dara za što' i inače (usp. i druge analogone u *ibid.*). Potonji primjeri mogli su biti suodgovorni za sve prijelaze (*měso* > *mēs, àuto* > *àut, kìlo/kìlu* A jd. > *kìl*). Oblik *kìl* pokraj *kìlo* govori se i u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971: 102). Od primjera imenica na *-e* primjeri poput *brđášce* (usp. i često *jajášce*) nemaju krnju osnovu, usp. npr. *brđášca, jajášca* oboje G jd.

U nominativu, akuzativu i vokativu jednine javlja se pretežito nastavak *-o* u netvorenih imenica na nenepčanik (npr. *blàto, křdo*), odnosno rjeđe *-e* u netvorenih imenica na nepčanik (npr. *pòle, jáje* – potonji primjer u jednini ima i neproširenu i proširenu osnovu, usp. *jája/jájeta* G jd.) te isključivo u tvorenih imenica te vrsti (npr. *píce, življěne*), analogijom i u imenica krnje osnove (npr. *ìme, jáne*). Jedino imenica *dôba* (rijetko: *dòba*) ima nastavak *-a* iz povijesnih razloga (nastala je slično kao okamenjeni G jd. *pòla* prema *pô* < **pôl*). Ta imenica rabi se najčešće samo u NA jd. i mn. (*ù tō dôba* jd., *ù tā dôba* mn.), no bilježi se i L jd. (*òvisī o dôbu dâna*), te je pomalo defektivna.

U genitivu jednine nastavak je isključivo *-a* i nema traga drukčijemu stanju, npr. *blàta, pòla*. Tako je prema dostupnim podacima i drugdje u novoštokavskim ikavskim govorima, pa i u štokavskome narječju općenito, ali i u drugim hrvatskim narječjima.

U dativu i lokativu nastavak je *-u*, npr. *blàtu, pòlu*. Nije ovjerena naglasna razlika među njima u naglasnoj paradigmi C osim u *na móru* L jd., npr. *u dřvetu, na zvònu* (potonje je n. p. C samo u Vrpolju) L jd. = D jd. Dativu je istovjetan naglasak onda i u cijeloj jedninskoj

⁶⁸ Do te imenice nisam došao prijašnjim terenskim istraživanjem (Velić 2019b: 425–442) te se ne nalazi na popisu talijanizama (*ibid.*: 432–433).

promjeni, a ako je imenica prešla u naglasnu paradigmu B (npr. *slòvo, jáje*), prevladao je dugouzlazni naglasak.

U instrumentalu jednine bolje je nego u muškome rodu očuvana razdioba zanepalatalnoga nastavka *-om* (npr. *blätom, břdom*) i zapalatanoga *-em* (npr. *pòlem, sũncem*). Nastavak *-om* iza (staroga) nepčanika *c* i *ž* autor bilježi za Vrpolje u primjerima *sũncom, gròžžom* (no zato je u netvorenih riječi isključivo: *pòlem*), međutim samo u starijih govornika. Stoga se nastavak *-om* ondje minimalno proširio na račun *-em* i povlači se puno brže nego u imenica muškoga roda.

U nominativu, akuzativu i vokativu množine očuvan je izvorni nastavak *-a* (npr. *stàda, pòla*), a imenice *òko, ùvo* imaju nastavak *-i* prema staroj dvojini, a takav se oblik čuva i u prežitku (stariji) *přsi* 'poprsje, prsa, dojke'. Čuva se i izvorni množinski oblik imenice *ùvo* (*ušesa*), ali u tragovima u starijih i bilježi se u Vrpolju i u Kninskome Polju. Inače su se stare osnove na *-s-* fragmentarno očuvale te se još čuva *nebésā* G mn. (u zakletvi: *Nebésā ti!*) i *nebèsima* D mn. (u: *Fála nebèsima!*). Stari dio osnove, *-es-*, očuvan je i u tvorbama: *čudèstvo* 'razigrano i milo dijete', (*e*-vrste) *judèskara* 'debeo čovjek pun masti' i *materès'na* 'mati (pogr. i u šali)'. Slično je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima: nešto je manje starine u Biteliću (samo *nebèsa*, usp. Ćurković 2014: 151), a više u Imotskoj krajini i Bekiji (*čudèsa, nebèsa, tilèsa*, usp. Šimundić 1971: 98). S obzirom na naglasak, od naglasne je paradigme C ostalo svega nekoliko primjera: u množini npr. *dřva, pùca* (ako se ne kaže: *botúni*), analoško *břda*, a u Vrpolju čuva se i oblik *zvòna*, ali prilično nedosljedno. Javlja se oblik *mòra*, no u L jd. naglasak je prema naglasnoj paradigmi C u *na móru* prema *u móru* : *u môru*, također čuva se preskakanje u *nà mōre, sà mōra*. Pokraj (Vr, KP) *mìsta*/(Kn) *mjàsta* pojavljuje se i (Vr, KP) *mìsta*, a prema (Vr, KP) *místā* G mn. pojavljuje se i *mìsta*. Ondje, međutim, nije razvijeno preskakanje. Naglasne su paradigme C i imenice *òko* i *ùvo*. Imenice te naglasne paradigme dobrim su dijelom prešle u naglasnu paradigmu B (usp. *slòvo, jáje* oboje N jd. – *slòva, jája*), a rjeđe u naglasnu paradigmu A (usp. *pòle*, (KP, Kn) *zvòno* oboje N jd. – *pòla*, (KP, Kn) *zvòna*, no čuva se preskakanje u prvoga primjera, npr. u *ù poļe* A jd.).

U genitivu množine u gotovo svih primjera dolazi nastavak *-ā*: *stādā, sélā* (rijetko (Kn) i samo u: *sélā*), *dřvā* itd. Imenice *òko, ùvo* i *plurale* (sic!) *tantum přsi* imaju nastavak *-ijū*: *òčijū, ùšijū, přsijū*. U trosložnih i višesložnih oblika pojava silaznih naglasaka beziznimnim je pravilom, usp. *kòlīnā, písāmā*. Ništični nastavak nije posvjedočen.

U dativu, lokativu i instrumentalu množine dolazi isključivo nastavak *-ima*, npr. *stādima, sèlima, òčima*. Posve je iznimno u svim trima naseljima unutar naglasne paradigme B posvjedočen i kratkosilazni naglasak u obliku *sèlima* i samo u tom primjeru. Taj je naglasni lik dalo pet ispitanika, od kojih četiri su starije generacije i jedan srednje dobi. Takvi se oblici

pojavljaju i drugdje (usp. Kapović 2011b: 120–121), te su stari i rekonstruiraju se za praslavenski (usp. *ibid.*: 119). Osim oblika *sèlima*, koji je u upitniku dalo nekoliko ispitanika, ostali su oblici naglasno ujednačeni (usp. i *sèlima*).

Tablica 2. Sklonidba imenica *blàto*, *sèlo*, *jáje*, *dřvo*, *pràse* i *ìme*

jd.		mn.	
N	<i>blàto, sèlo, jáje, dřvo, pràse, ìme</i>	N	<i>blàta, sèla, jája, dřva</i> , v. 6.1.1.3., <i>imèna</i>
G	<i>blàta, sèla, jája/jàjeta, dřva/dřveta, pràseta, ìmena</i>	G	<i>blâtā, sélā/(Kn i) sélā, jájā, dřvā</i> , v. 6.1.1.3., <i>iménā</i>
D	<i>blàtu, sèlu, jáju/jàjetu, dřvu/dřvetu, pràsetu, ìmenu</i>	D	<i>blàtima, sèlima/sèlima, jájima, dřvima</i> , v. 6.1.1.3., <i>imènima</i>
A	<i>blàto, sèlo, jáje, dřvo, pràse, ìme</i>	A	<i>blàta, sèla, jája, dřva</i> , v. 6.1.1.3., <i>imèna</i>
V	od svih oblika posvjedočeno: <i>pràse</i>	V	nijedan oblik nije posvjedočen
L	<i>blàtu, sèlu, jáju/jàjetu, dřvu/dřvetu, (o) pràsetu, ìmenu</i>	L	<i>blàtima, sèlima/sèlima, jájima, dřvima</i> , v. 6.1.1.3., <i>imènima</i>
I	<i>blàtom, sèlom, jájem/jàjetom, dřvom/dřvetom, pràsetom, ìmenom</i>	I	<i>blàtima, sèlima/sèlima, jájima, dřvima</i> , v. 6.1.1.3., <i>imènima</i>

6.1.1.2. Imenice *e*-vrste

Imenice *e*-vrste ponajprije završavaju na *-a* (npr. *cřkva, Mára; ćàca, Īv'ca*), rjeđe na *-e* (npr. *Áne, Máre; Ánte, Fráne*) i najrjeđe na *-o* (često: *Jóso, Bóžo*). Osim za primjere poput *Áne, Máre* zajedničkom je svim imenicama promjena u kosim padežima, usp. npr. *cřkvē, Márē* (prema *Mára* N jd.), *Ántē, Jósē* sve G jd. Imenice su na *-a* gotovo sve ženskoga roda (dijelom i primjeri na *-ica* poput *kùkavica, izdajica*, koji su i muškoga roda, ovisno o primjeru), imenice na *-e* puno češće muškoga nego ženskoga, a imenice na *-o* muškoga roda. Imenice ženskoga roda na *-e* jako su rijetke u Kninskoj krajini i pojavljuju se u tradicionalnih (*Áne, Máre*), danas pomalo i zastarjelih (*Máre*) osobnih imena. Nisu potpuno nesklonjive, nego imaju N jd. (*Áne, Máre*) i V jd. (*Áne, Máre*). Zato su osobna imena i nadimci muškoga roda na *-e* puno češći i brojniji. Pri tome ovdje se primjeri ne promatraju na onomastički način nego su osobna imena (npr. *Níne, Žéle*) najčešće običnija od nadimaka i krsnih imena i većinom se koriste, a nadimke imaju pojedinci, u kojih su onda i jako česti. Navode se primjeri hrvatskih osobnih imena i

nadimaka koje sam prikupio: (osobna imena) *Ánte, Cáne, Dóne, Dúje* 'Duje (rijetko); prema Dušan (rijetko za Hrvata)', *Fráne, Gábre, Íve, Jándre, Júre, Máte, Míle, Níne, Stípe, Šíme, Žéle*, (nadimci) *Báne, Bráne, Címpre, Cváre, Dáne, Žíje, Fíle, Múte, Rúde, Sláve, Špíce, Zíle, Zvóne*. Ima i nadimaka na *-o* (npr. *Gúgo* (prema istoimenu prezimenu), *Žélo, Bráco, Bájó, Pájó* – potomje u *Pájó pátak*), a pokraj češćih osobnih imena (*Jóso, Bóžo*) ovjerena su i rjeđa (*Míco, Péro, Kréšo, Drágo, Dújo* (= (drugdje) *Duje*), *Žúro*, dijelom *Páško*). *Lújo* jest obično nadimak za osobno ime *Lúka*, no funkcionira i kao osobno ime (usp. fra *Lujo* Marun (1857.–1939.)). Zabilježene su i opće imenice na *-e*: *bále* 'balavac, šmrkljivac', *kréle* 'budala', *pjáne* 'alkoholičar'. Od ženskih je imena i nadimaka na *-a* često npr. *Àna* (danas rjeđe: *Ána*), *Ánka, Mára, Góga, Ánža*. Glede tvorbe, kao što je na produktivan način prema *Bránko* stvoren nadimak *Bráne*, tako je prema *Ánka* korišteno i *Ána* (kao što je i od *Zdénka – Zdéna*). Pod utjecajem talijanizama muškoga roda poput *brùdet* imenice *špìgeta* 'vezica' i *trèšet(a)* prelaze u muški rod i *a*-vrstu u Vrpolju: *špìget, trèšet* (za primjere usp. Velić 2019b: 439). Pritom *trèšet*, što se javlja i u Kninskome Polju i u Kninu, u načelu biva u muškome rodu (no u Kninu dolazi i: *trèšeta*), a govornici su samo svjesni da se drugdje govori i *trèšeta*. Prema grčkomu *-istés* preko latinskoga i talijanskoga *-ista* ženskoga su roda obično i fakultativno u starijih govornika i imenice *šàxista, komùnista*, a u ispitanika srednje generacije i mlađih dometkom je uglavnom *-ist a*-vrste, m. r. prema njemačkome *-ist*: *šàxist, komùnist*. Tako je obično u jednini dok je u množini promjena isključivo prema *a*-vrsti, npr. *komùnisti*.

U nominativu gotovo svih općih imenica nastavak je *-a* (npr. *bròkva, búža* 'rupa', *strína, dúda, kùžína* 'kuhinja' – iznimke su često i pogrdno *bále, kréle, pjáne*), a u vlastitih imenica i *-e*, rjeđe i *-o* (npr. *Ánka, Fráne, Jóso*). Pritom je za imenice na *-o*, što su listom osobna imena, ključno da su naglašene dugouzlaznim naglaskom (dok je dugosilazno naglašeno npr. *Brúno* – *a*-vrste). Jedino imenica *mätē(r)* ima ništični nastavak (*mäterē* G jd.). Osobna imena poput *Jásnā* i *Vēsñā* imaju dug slog prema pridjevskim oblicima poput *jásnā* N jd. ž. r. odr. Talijanizmi na *-ína*, a i neki drugi, obično imaju povučen naglasak (usp. *kùžína, pùntína* '(glavata) iglica za vješanje', *šùštína* 'sklopivo puca na odori', *pòšāda* 'limeni nožić za mazanje', *karijōla* (i *karivōla*) 'kolica za prijenos drvlja', *kacāvīda* (uz germanizam *šarāfcīger/šarafcīger*) 'odvijač'), no bilježen je i drukčiji naglasni ustroj (usp. *šīñorína* 'gospođica', *škalíne* (: *škalíni*; rjeđe i *škàlīne/skālīne*) 'stube', *sālāta/salāta*). Dvosložnice obično imaju dugosilazni naglasak, iznimno dugouzlazni: *búža* 'rupa', *fínta* 'ključ (prenes.), rješenje', (stariji) *kárta* 'papir', ali *kínta* 'lipa (prenes.), najmanji dio novčanoga imutka', u: *Nēmām kintē jèdnē*. 'Nemam ništa novca'. Većina je primjera talijanizama prema Velić 2019b: 432–433. Povučeni su i naglasak u osobnih imena različita podrijetla *Ànīta, Èdīta*, ali – *Judīta*. Osobna imena na *-ína* nemaju nikada povučen naglasak, nego je on češće dugouzlazni, a rjeđe dugosilazni na dometku, pri čemu

često se ne izgovaraju svi primjeri jednako u istoga ispitanika, usp. *Valentína/Valentîna*, *Katarína/Katarîna*, *Nicolína/Nicolîna*. Ti su podatci noviji i sustavniji od ranije izloženih u *ibid.*: 438, gdje je obrazac s dugouzlaznim naglaskom prikazan kao većinski. To on i jest, no ipak je svugdje fakultativan. Riječi netalijanskoga podrijetla ili preuzete jezičnim posredovanjem imaju metatoniran dugouzlazni naglasak, usp. *roláda* (ali talijanizam: *paštícāda*), *fotèla* (: *fotèla*), *garáza*, *kolóna* itd. Takav je naglasak i u imenica na *-eta* netalijanskoga podrijetla, usp. *cigaréta*, *rakéta*, *paléte* mn. 'podloge za prijevoz', *pincéta*, *epruvéta*, *etikéta*, *kazéta*, *salvéta* itd. Tako je dijelom i u talijanizama, te usp. *karéta* 'drvena kola za prijevoz stočne hrane' prema *pànceta* 'slanina', *kàšeta* 'kutija, škatula'. Obično se kaže *kàpela*, a rijetko *kapéla*. Kaže se *rùža* (: *Rúža*), *pùra* 'palenta, žganci', s kratkosilaznim naglaskom.

U genitivu jednine prevladao je nastavak osnova na nepčanic kao i u ostatku novoštokavskih ikavskih govora te štokavskoga narječja općenito, *-e*, usp. *bròkvē*, *Fránē*, *màterē*.

U dativu i lokativu jednine nastavak je najčešće *-i*, usp. *bròkvi*, *Fráni*, *màteri*. Kako je u novoštokavskim ikavskim govorima odraz negdanjega jata ikavski i u gramatičkim nastavcima, ne može se sa sigurnošću znati je li DL jd. *-i* podrijetlom od zanepalatalnoga **-ě* ili od zapalatalnoga **-i*, no Lisac (2003: 26) tvrdi za štokavske govore da su uglavnom u promjeni prevladali nastavci negdanjih palatalnih („mekih”) osnova. Takvo se objašnjenje primjenjuje i ovdje te nastavak DL jd. može biti i od staroga zanepalatalnoga **-ě*. Sa sigurnošću je jedino *-i* u *màteri* podrijetlom od **-i* iz nekadašnje promjene **r*-osnova. Imena poput *Jâsnā* i *Věsnā* u Vrpolju i u Kninskome Polju imaju i podrijetlom pridjevsko-zamjenični nastavak *-ōj*: *Jâsnōj*, *Věsnōj*.⁶⁹ Naglasak je ujednačen u naglasnoj paradigmi C, npr. *nòzi*, *rúci*.

U akuzativu jednine nastavak je *-u*, usp. *bròkvu*, *Frānu*. Jedino je u obliku *màtē(r)* ništični nastavak, što je tragom negdanje **r*-sklonidbe kao i dijakronijski *-i* u DL jd.

U vokativu jednine nastavak je *-o* ili = N. Nastavak se *-o* očuvao u imenica za rodbinske odnose i zaklinjanje naglasne paradigme B i pogrđnica naglasne paradigme A ili (podrijetlom) naglasne paradigme B, usp. *bâko* (ali (n. p. A): *bāba*, također *māma*⁷⁰, *čāca*, *dīda*), *sēko* (i *sēstro*), *žēno* (u: *žēno bōžjā*), *mājko* uza *mājko* ('prijatelju, prijateljice', dijelom bez duljenja pred zvonačnikom!), *budàlo* sink. n. p. A : *kòzo* n. p. B, *selàč'no* n. p. A itd. U primjera *bâko* i *sēko* (: *sēstro*), ali i u osobnih imena poput *Mīro*, *Sūzo* jedino se u praksi čuva dugosilazni naglasak, što je obilježjem naglasne paradigme B. Od ostalih primjera usp. *māčko*, *klāpo* (u

⁶⁹ Taj nastavak u spontanu razgovoru jednom je zabilježen i u obliku *Spòmēnkōj* D jd. (prema *Spòmēnka*) za Vrpolje, što se upitnikom nije moglo ovjeriti i svi su ispitanici rekli da taj oblik nikada nisu čuli.

⁷⁰ Vokativ jednine *màtēr* postoji, ali je osoran i uvredljiv.

pjesmi imena *Klāpo mōja* klapa Knin). Ostale imenice imaju vokativ jednine morfološki jednak nominativu, a uglavnom naglasno različit od njega, npr. *Ānīta, Āne, Jōso*. Kao i u imenica *a*-vrste, moguć je i veoma čest i fonetski relevantan sekundarni udar na posljednjem slogu, usp. *seļāč^anō, Ānē, Ānītā*, što može izostati, npr. (Kn) *Ānka, Žēļo*. U oblicima imenica *māma, cāca* i *bāba* naglasak je često tromi (*māma, cāca, bāba*), dakle na kratku [a].

U instrumentalu jednine kao i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima nastavak je *-ōm*, npr. *brōkvōm, Frānōm, mäterōm*.

U nominativu, akuzativu i vokativu množine bilježen je kao i drugdje u novoštokavskim ikavskim te općenito štokavskim govorima samo nastavak negdanje palatalne sklonidbe, *-e*, usp. *sēke* (i *sēstre*) NA mn. : *sēke* (i *sēstre*) V mn. Naglasna se posebnost vokativa čuva u nekoliko čestih primjera, usp. *žēne, sēke* (: *sēstre*), *bāke*.

U genitivu množine nastavak je uglavnom *-ā*, usp. *ptīcā, ženā, glāvā*. U imenica s osnovom koja završava konsonantskom skupinom posebno je u Vrpolju živo nepostojano *a*, navlastito unutar naglasne paradigme A u ovoj kategoriji. Pritom većina primjera dolazi i u drugim naseljima, gdje dolazi i oblik na *-ī*, npr. *māčākā, mūrāvā, kōcākā, brōkāvā, brēsākā, igālā, dasākā/* (Vr i) *dāsākā*. Primjer *bāšča* 'vrt' u korpusu ima nastavak *-ī: bāščī*. U nekim primjerima obično u ispitanika srednje i (češće) mlađe generacije i češće u Kninu javlja se i nastavak *-ī*: dosljedno je *mūrīvī* (i *mūrīvā*), često *kōckī* i *iglī*. Taj se nastavak javlja i u imenice *ūra* 'sat, ura', čija osnova završava jednim konsonantom, usp. *Kōl'ko je ūrī?* Pojava kratkosilaznoga naglasaka u trosložnim i višesložnim oblicima s naglaskom na trećem slogu od kraja beziznimnom je te su primjeri brojni, usp. *līvādā, kārātā* (prema dvosložnu *kārta* i *kārta* oboje N jd., pri čemu potonje može značiti i papir i koriste ga stariji), *pāprikā, zīdīnā, kūpīnā, žīvōtīnā, kobāsīcā*, od u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima čestih augmentativnih tvorbi npr. *daščūrīnā* (ali i *nožūrīnā*), *ženētīnā* (ali fakultativno: *ženētīnā*). U imenica na *-ist(a)* dvojako je: *šāxīstā, komūnīstā* : *šāxīstā, komūnīstā*, također *tūrīstā*. Usp. i od prezimena *Kŗvāvīcā* (prema *Kŗvāvīca*). Ujednačeni oblici i u uvećanica i u imenica na *-ist(a)* rabe se u starijih (najčešće Vrpoljana), a neujednačeni u mlađih ispitanika i onih srednje dobi. Pojavljuje se primjer *Sáveza* G jd. *komunīstā*, prema čemu oblik *komūnīstā* nastaje analogijom. U Kninu je posvjedočeno i *komunīsti* N mn. (: *komunīstā* G mn.). Tako je zbog konsonantske skupine (*-st-*), što ostali primjeri nemaju. Nuzgredan gubitak zanaglasne duljine na osnovi zabilježen je u oblika *gōdīnā* i *tīs^ucā* (obično: *gōdīnā, tīsūcā*), vjerojatno uslijed veće čestote. Nastavak se *-ū*, podrijetlom dvojinski, pojavljuje jedino u *nōgū/nōgū, rūkū/rūkū* (češće je *nōgū* nego *rūkū*). Stari je ništični nastavak očuvan samo u imenice *lītra* uz brojeve, a autor je uspio samo ishoditi primjer *stó l'tār* pokraj puno češćega *stó l'tārā* za Vrpolje. Kako takvih oblika u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nema unutar *a*-vrste, za usporedbu je zanimljivo kako se

u nekim novoštokavskim ikavskim govorima bolje čuvaju u imenica *e*-vrste (usp. Peco 2007b: 298) ili su rjeđi od oblika *a*-vrste, ali sustavnije rabljeni (npr. u brojeva od 5 nadalje prema Šimundić 1971: 106).

U dativu, lokativu i instrumentalu množine najobičniji je nastavak *-ama*, npr. *žènama*, *živòt'ńama*. U Vrpolju i u Kninskome Polju veoma se rijetko u starijih ispitanika sreće i nastavak *-ami*, usp. *măčkami*, *gùz'cami* 'stražnjicom' (u izrazu: (KP) *gùz'cami* i *kùkovīm*, posvjedočenu kao prežitak u starosjedioca). Taj se nastavak povlači kao i *-īm* u imenica *a*-vrste, a izoliran je među novoštokavskim ikavskim govorima. Ondje prevladava nastavak *-am* > *-an* i inačice i u sjevernoj Dalmaciji, ili novije *-aman* i inačice, usp. Menac-Mihalić 2005: 55–56, Galić 2019: 82 (*-om* (bez *-m* > *-n*) samo u konzervativnih ispitanika, dalje nejasno), Ćurković 2014: 159, Šimundić 1971: 106, Kurtović Budja 2009: 83–84, Crnić Novosel 2019: 144, Magaš 2014: 135–139, Magaš 2019: 380, Peco 2007b: 300–301. S druge strane, za sjeverozapadne istočnohercegovačke govore uz nastavak *-ama* bilježi se i *-ami* (Lisac 2003: 102), što navodi na zaključak kako je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima primjetan njihov utjecaj. Međutim, nastavak *-ami(n)* bilježi i za rijetke južnočakavske govore na zadrarskome području, dotično za govor Preka (Hraste 1964: 450), a s čakavskim narječjem taj nastavak u sjevernodalmatinskim istočnohercegovačkim govorima povezuje Stevanović (1970: 16–17), dok Bjelanović (1977: 50, 52) za ostatke starine u DLI mn., pa i za nastavak *-ami* ustvrđuje da nisu pitanjem supstrata, nego su doneseni s istoka gdje se govori istočnohercegovački⁷¹ (gdje je danas nastavkom obično *-ama*, usp. Lisac 2003: 102). Za kninske je novoštokavske ikavske govore važno i to što se taj nastavak još uvijek pojavljuje i sjevernije u srednjočakavskim govorima za I mn. (Brinje, Finka i Pavešić 1968: 13; okolica Otočca, Ivić 1964: 130), te je osobitošću sjevernijih govora, kako južnočakavskih i srednjočakavskih, tako i novoštokavskih ikavskih kninskih. U novijem opisu otočackoga i brinjskoga govora (Kranjčević 2019: 340) tvrdi se kako se u svim tim padežima u Otočcu odnosno u LI mn. u Brinju može upotrijebiti i *-ami*, dakle taj je nastavak onamo prodro tek u novije vrijeme iz I mn., što je važno za naše zaključke. Budući da se u Brinju i u okolici Otočca još čuvaju nesinkretizirani oblici te da je u Otočcu u novije vrijeme potpuno, a u Brinju osim u D mn. zastupljeno i *-ami*, kao donekle i u sjevernodalmatinskim istočnohercegovačkim govorima (v. Bjelanović 1977: 48–49), moguće je kako je *-ami* u istočnohercegovačkim govorima sjeverne Dalmacije slučajno očuvano prema

⁷¹ Bjelanović (1977: 50) svoju tvrdnju o naslijeđenosti nastavaka nenovoštokavskoga tipa temelji na istraživanjima doticaja doseljenih novoštokavaca (i)jekavaca i čakavaca, tvrdeći da čakavaca nije bilo te nije došlo ni do utjecaja čakavštine. Iz toga prema sudu autora ovih redaka proizlazi da su nastavci DLI mn. mogli jedino biti preuzeti iz okolnih čakavskih govora, koji i danas postoje (premda su prema Hrastinim (1964: 450) bilješkama nastavci sinkretizirani na razne načine, listom u obalnim govorima zadrarskoga područja). Na tragu drugih je istraživača osim Bjelanovića Okuka (2008: 83), koji tvrdi da se njegov sjevernodalmatinski poddijalekt istočnohercegovačko-krajiškoga dijalekta razvijao na izoliranu području i očituje supstratni utjecaj. Tumačenje je supstrata uzeto u obzir u ovome radu.

takvim sustavima, kao i u vrpoljskom i kninskopoljskom novoštokavskom ikavskom govoru, premda je sinkretizam u Kninskoj krajini potpun. Tomu kao dokaz služi i stanje u okolici Zadra, gdje je u većini govora prevladao drukčiji nastavak, te je *-ami(n)* i ondje rijetko i javlja se samo u Preku (usp. Hraste 1964: 450). U svim je tim govorima *-ami* instrumentalnomnožinsko (Brinje, okolica Otočca prema starijim opisima) ili je naslijeđeno iz I mn. (Brinje i okolica Otočca prema novijim opisima, Preko, Kninska krajina, istherec. u sjevernoj Dalmaciji). Stoga je nastavak *-ami* u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima vjerojatnije naslijeđen, a ne posuđen iz istočnohercegovačkih govora. To je tim vjerojatnije što u Kninu, koji je danas najvećim naseljem u Kninskoj krajini, taj nastavak izostaje i uslijed doticaja novoštokavaca ikavaca s novoštokavcima (i)jekavcima, od kojih su mnogi podrijetlom s područja Bukovice. U Vrpolju i u Kninskome Polju taj je nastavak očuvan i, prema tome, star, no pred nestankom je. Potiranju u Vrpolju i u Kninskome Polju te potpunu nestanku u Kninu (pri čemu moguće je da u Kninu taj nastavak nikad nije ni postojao, što je ovdje nedokazivo) tipološki je prisposodljivo stanje na zadarskome području, gdje se *-ami(n)* javlja svega u jednome govoru (i to u otočnome Preku), a drugdje biva nadomješteno nastavkom D mn. (*-an*) ili poglavito preinačenim dvojinjskim *-ama* (DI) (usp. *ibid.*). I u Kninskoj krajini i na zadarskome području nastavak je *-ami* veoma ograničena prostiranja, ali je star.

Tablica 3. Sklonidba imenica *măčka*, *Frâne* i *Jóso*

jd.		mn.	
N	<i>măčka, Frâne, Jóso</i>	N	<i>măčke</i>
G	<i>măčkē, Frânē, Jósē</i>	G	<i>măčkā</i>
D	<i>măčki, Fráni, Jósi</i>	D	<i>măčkama/(Vr i KP i) măčkami</i>
A	<i>măčku, Fránu, Jósu</i>	A	<i>măčke</i>
V	<i>măčko, Frâne, Jóso</i>	V	<i>măčke</i>
L (o)	<i>măčki, Fráni, Jósi</i>	L (o)	<i>măčkama/(Vr i KP i) măčkami</i>
I	<i>măčkōm, Fránōm, Jósōm</i>	I	<i>măčkama/(Vr i KP i) măčkami</i>

6.1.1.3. Imenice *i*-vrste

Imenice *i*-vrste završavaju na ništični nastavak, npr. *nôć*, (*k*)*ćêr*, *mlădōst*, *prăsād*. U Kninskoj krajini od njih nema preinaka u vlastite imenice, te su isključivo općima.

U nominativu i akuzativu jednine nastavak je ništični, usp. *nôć, ljubav, křv*. Tako je u novoštokavskim ikavskim, ali i štokavskim govorima općenito te kajkavskima, iznimno ne i čakavskima u potpunosti (o imenicama kao „krv” u čakavštini kao o posebnosti u nekim govorima usp. Matasović 2008: 203).

U genitivu, dativu, vokativu i lokativu jednine nastavak je obično *-i*, npr. *nòći, křvi/křvi* oboje GDV jd. – *nòći, křvi* oboje L jd., *ljubavi* GDVL jd. Imenice na *-ād* imaju nastavak jednak nominativnomu, usp. *Pràsād jèdna!* Posebnost lokativnoga naglasaka dobro se čuva, no nešto slabije u imenica duge osnove, usp. za dugouzlazni naglasak L jd. *másti, vlásti/vlásti*, ali samo *bòli, svijèsti*. U imenica na *-ōst* takav se naglasak u najstarijih ispitanika donekle čuva u Vrpolju i u Kninskome Polju, no rijetko. U Vrpolju jedinim je primjerom u najstarije ispitanice (dakle za govor najstarijih) *u staròsti*, a u Kninskome Polju od najstarijega ispitanika (dakle kao i u Vrpolju) prema sjećanju se navodi kako su još prije stariji uza *u žàlosti* govorili i *u žalòsti*. Primjeri se razlikuju, a supruga toga ispitanika ustvrdila je kako se sjeća da su stariji znali imati takav naglasak, spominjući i primjer *u mladòsti*, što je ispitanik zanijekao ustvrdivši da su on i njegovi vršnjaci govorili *u mlādosti*. To se slaže s njegovom konstatacijom da su stariji u njegovo doba imali naglasak na dometku. Sinkronijski, takvi se oblici čuvaju jedino u Vrpolju, a ima pokazatelja da ih je i ondje možda više jer je ispitanica davala na druga pitanja opisne odgovore (*u mlādā dōba, ožàlošćen*), dakle osim primjera *u staròsti* do drugih se primjera nije došlo. Neke imenice u kosim padežima imaju ujednačen naglasak prema nominativu, usp. *čàsti* GDV jd. prema *másti* GDV jd. – L jd. samo *másti*, ali *čàsti/čàsti*, samo *bòli* GDVL jd. (također ujednačeno). I imenica *pūt* 'pigmentacija, boja kože' ima dugu osnovu (*tāmnē pūti*), a imenica *křv* i dugu i kratku, npr. *od křvi/křvi i mēsa* G jd. Vidi se iz primjera kako je tijekom ujednačivanja dugosilaznoga naglasaka dijelom narušena posebnost lokativa jednine, koju bolje čuvaju oblici s kratkouzlaznim naglaskom, usp. *nòći, křvi, pèći* (rijetko: *pèći*) i iskonski dugi oblici *másti, vlásti*. Kao i u drugih imenica kratke osnove jest i u prežitku *na čàsti* 'na posjetu' (*Fála na čàsti!*), što autor bilježi za Kninsko Polje u starijih govornika. Naglasak je potpuno jednak i u primjerima *pòmoći, nèmòći* oboje GDVL jd., kao i u imenica na *-ād* u rjeđim jedninskim oblicima (npr. *pràsādi, gāmādi* oboje GDVL), te u *nēmān, kòkōš* (*nēmāni, kòkōši* oboje GDVL jd.). U Vrpolju i u Kninskome Polju ovjerena je i analoška duljina dometka *-ost-*: *dijo pròšlōsti* G jd., *sa kovřžavōsti* I jd., *prepoznātļivōsti* A mn., *od neispāvānōsti* G jd. Ta pojava pogađa neke česte primjere, ali novije u leksičkome sustavu (*pròšlōsti*) i one složenijega ustroja (*kovřžavōsti, prepoznātļivōsti, neispāvānōsti*), iz čega se zaključuje kako nije česta.⁷²

⁷² Osim u tih primjera naglasne paradigme A, rjeđe je zabilježena i nakon dugouzlaznoga naglasaka, čemu je jedinim primjerom *provīdnōsti* I jd. (za instrumental jednine vidi dalje).

Kako su primjeri posvjedočeni isključivo u ispitanika mlađe i srednje generacije, posrijedi je i razmjerno nova pojava koja se širi u tih govornika.

U instrumentalu jednine nastavak je također uvijek *-i* (što je specifičnošću podrijetlom zapadnoštokavskih govora (Lisac 2003: 26), ali nije inovacija nego arhaizam (Matasović 2008: 199)), a samo u prežiticima *-ju*, npr. *pěci/pěci, nīti/nīti, bōli, prāsādi* rijetko jd., *smṛti, stàrosti, s lúbavi*. Koristi se i sveza *s lúbāvľu*, no ne u svim naseljima, a oblici *smṛću* i *stàrošću*, ovjereni u nekih ispitanika u Kninu, povezuju se s izrazitijim utjecajem obrazovanja, no ipak je *smṛću* češće od *stàrošću* te je i ondje nastavkom *-ju*. Primjeri uglavnom dolaze s prijedlogom, npr. *s tōm nīti/nīti, s prāsādi, sa smṛti, s lúbavi*, no usp. *Jā tō zòvem provídnōsti*. (s dugim [o:] u dometku). Slično je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, samo što u nekima od njih može doći i nastavak *-jom*, koji u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima izostaje. Usp. Ćurković 2014: 167, gdje je češće *-i* od *-ju*, te Šimundić 1971: 114, gdje se *-ju* javlja u nekoliko primjera. U Makarskom primorju posvjedočeno je samo *-i* (Kurtović Budja 2009: 87), a u govorima Sungera, Liča i Mrkoplja posvjedočeno je *-i, -jon* i *-ju* (Crnić Novosel 2019: 147). Uzlaznost unutar naglasne paradigme C u ovoj kategoriji u primjera gdje se pojavljuje fakultativna je u jednosložnica, odnosno i u onih neujednačena i u onih ujednačena naglasaka, kao i u imenice *nīt*, koja je doživjela preinaku n. p. A > n. p. C: *pěci/pěci, nīti/nīti, māsti/māsti* (ali samo: *bōli*), jako rijetko i u *nòću* (obično: *nòću*), gdje je nastavkom *-ju*. Uzlaznost se bilježi više u sjevernijim novoštokavskim ikavskim govorima nego u južnijima, a za primjere usp. Kapović 2015: 769 – bilješka 2882., no usp. i rijetke primjere u Šimundić 1971: 114.

Nominativ, akuzativ i vokativ množine imaju nastavak *-i*, npr. *nòci, pěci*. Takvim je sinkronijski i nastavak oblika *òci, ùši* i (stariji) *pṛsi*. U govorima Mrkoplja i Sungera, ne i Liča imenica *kòkoš* sklanja se dijelom i po *e*-vrsti (usp. Crnić Novosel 2019: 149–150), a u Makarskom primorju postoje dvije usporedne promjene u kosim padežima (usp. Kurtović Budja 2009: 83). To nije potvrđeno u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, a ni u Biteliću ni u Imotskoj krajini i Bekiji.

U genitivu množine nastavak je uglavnom *-ī*, npr. *nòcī* (rijetko i *nòcī*), *mòcī/mòcī, pěcī, vlāstī, stvárī*. Rjeđi nastavak *-ijū* pojavljuje se u *òcijū, ùšiju* (< dv.), obično i u *kòkòšijū* (jako je rijetko (Kn) i: *kòkòšī*), no za Vrpolje i Kninsko Polje bilježeni su i oblici *mòcijū* i *vlāstijū*, a za Knin *māstijū*. Dakle, nastavak *-ijū* donekle je fakultativan uza *-ī*. U imenica duge osnove poput *vlāst, māst, stvár* prevladao je dugouzlazni naglasak umjesto očekivana kratkouzlaznoga (usp. Kapović 2007: 74) i uvijek se očituje (*vlāstī/vlāstijū, māstī, stvárī*). U imenica kratke osnove poput *nòc, mòc, pěc* kratkouzlazni je naglasak fakultativan, premda prevladava: *nòcī/nòcī, mòcī/mòcijū/mòcī, pěcī*. Imenice *prāsād* i *māgarād*, premda su u nominativu jedninskima, iz semantičkih razloga u ispitanika srednje i starije generacije i navlastito u Vrpolju i u Kninskome

Polju, ali i u Kninu imaju genitiv na *-ī*, usp. *pràsādī, mągarādī*. To katkada izostaje u mlađih te se javlja etimološko *-i* G jd., usp. *pràsādi, mągarādi*, a dolazi i do zamjene oblicima *pràsācā* i *mągarācā* oboje G mn. u nekih ispitanika. Do toga dolazi i u N tih imenica, gdje se rabe množinski oblici *prāsci, mągārci*. Ostale imenice na *-ād* očuvale su jedninske oblike, npr. *gāmādi, žūbrādi*. Pritom je zamjena oblika *pràsād* rjeđa od zamjene oblika *mągarād*. Pri usporedbi s drugim novoštokavskim ikavskim govorima nastavak *-ijū* uza *-ī* pojavljuje se i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, katkada u puno većoj mjeri nego u Kninskoj krajini (usp. npr. Ćurković 2014: 167, Šimundić 1971: 114).

U dativu, lokativu i instrumentalu množine nastavak je *-ima*, usp. *nòcima, pècima/pècima, mástima, vlástima, kokòšima*. Tako je i u podrijetlom dvojinjskim oblicima *òcima, ùšima*. Ti se oblici u gorskokotarskim novoštokavskim ikavskim govorima Sungera, Liča i Mrkoplja razlikuju od oblika ostatka imenica *i*-vrste (gdje je nastavak ponajprije *-īn*) i nastavkom je u Liču i Mrkoplju *-iman*, a u Sungeru *-imin* (Crnić Novosel 2019: 149) dočim u Makarskome primorju biva vjernije očuvano podrijetlom dvojinjsko *-ima(n)* (Kurtović Budja 2009: 89). I u drugim novoštokavskim ikavskim govorima donekle su osobite u odnosu na „prave” imenice *i*-vrste, usp. Šimundić 1971: 98, Menac-Mihalić 2005: 58–59. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima u tih je primjera vjernije očuvana nekadašnja dvojinjska promjena, a također su osobite jer je G mn. uvijek na *-ijū*. Kako se iz primjera vidi, jednosložnice s dugouzlaznim naglaskom u ovoj kategoriji najbolje čuvaju uzlaznost, usp. i *òcima, ùšima*. Nju čuva još oblik *kokòšima*, a od imenica na *-ōst* samo u *bolèstima* (gdje je *-ēst* : *-ōst*) te u obliku *večèrima*. Od imenica *bòlēst* i *vèčē(r)* i G mn. čuva uzlaznost, premda donekle fakultativno: *bolèstī* : *bòlestī, večèrī*. Nastavak *-ima* u svim trima naseljima, a napose u Vrpolju i u Kninskome Polju imaju i imenice *pràsād* i *mągarād*, npr. *pràsādima, mągarādima* oboje DLI mn. U njih se u Vrpolju i u Kninskome Polju u starijih ispitanika pojavljuje i nastavak *-īm*, a u Kninskome Polju i *-īn* (s rijetkom promjenom *-m* > *-n*, također u Badnju unutar *a*-vrste fakultativno prema primjerima u Čilaš 2002: 47), npr. (Vr) *pràsādīm, mągarādīm*, (KP) *māčkami i pràsādīn*. U Kninskom Polju bilježe se oba nastavka u zasebnu primjeru *pràsādīm/pràsādīn* (obično: *pràsādima*). U povlačenju je kao i *-īm* i *-ami* unutar *a*-vrste odnosno *e*-vrste, premda se bolje čuva nego u tim sustavima. U mlađih često izostaju svi množinski nastavci (i *-ima*, ali i potpuno izgubljeno *-īm/-īn*) na račun jedninskih (*-i*, npr. *pràsādi*), a u svim trima naseljima u ispitanika svih dobnih skupina bilježena je i zamjena oblicima muškoga roda, češće *mągarādima* DLI mn. >> *mągārcima* DLI mn. nego *pràsādima* DLI mn. >> *prāscima* DLI mn. U drugim imenica na *-ād* očuvana je jednina, npr. *gāmādi, žūbrādi*. Množinski nastavci u zbirnih tvorbi poput *pràsād* bilježeni su i u drugim

novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori, usp. Ćurković 2014: 169, Šimundić 1971: 100.

Tablica 4. Sklonidba imenica *smř̃t, nòc, kòkòš* i *mlädòst*

jd.		mn.	
N	<i>smř̃t, nòc, kòkòš, mlädòst</i>	N	<i>nòci, kòkoši</i>
G	<i>smř̃ti, nòci, kòkoši, mlädosti</i>	G	<i>nòci/nòci, kokòšijū/kokòši</i>
D	<i>smř̃ti, nòci, kòkoši, mlädosti</i>	D	<i>nòcima, kokòšima</i>
A	<i>smř̃t, nòc, kòkòš, mlädòst</i>	A	<i>nòci, kòkoši</i>
V	nije posvjedočen nijedan oblik	V	nije posvjedočen nijedan oblik
L (o)	<i>smř̃ti, nòci, kòkoši, mlädosti</i> (Vr primjer: <i>staròsti</i> , KP primjeru: <i>žalòsti</i>)	L (o)	<i>nòcima, kokòšima</i>
I	<i>smř̃ti, nòcu/nòcu, kòkoši, mlädosti</i>	I	<i>nòcima, kokòšima</i>

Tablica 5. Sklonidba imenice *präsād*

N	<i>präsād</i>
G	<i>präsādī/präsādi</i>
D	<i>präsādima/präsādi</i> (Vr i) <i>präsādīm</i> , (KP i) <i>präsādīn, präsādīm</i>
A	<i>präsād</i>
V	<i>präsād</i>
L (o)	<i>präsādima/präsādi</i> (Vr i) <i>präsādīm</i> , (KP i) <i>präsādīn, präsādīm</i>
I	<i>präsādima/präsādi</i> (Vr i) <i>präsādīm</i> , (KP i) <i>präsādīn, präsādīm</i>

6.1.2. Pridjevi

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nema nesklonjivih pridjeva i svi mogu biti u kojem od triju rodova, usp. *stār – stàra – stàro, tîx – tîxa – tîxo, srîtan* (Kn: *srètan* itd.) / *srîtan – srîtna/srîtna – srîtno/srîtno, tòpal/tòpal – tòpla/tòpla – tòplo/tòplo, zèlen – zelèna – zelèno* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. Kako je iz primjera vidljivo, naglasne su smjene ovjerene i u jednosložnih i dvosložnih pridjeva. One se često poopćuju te dolazi do prevlasti pojedine naglasne paradigme u različitim slučajevima. Tako potpuno prevladava naglasna paradigma B u jednosložnica i u pravilu u dvosložnica s nepostojanim *a*, npr. *dùg – dùga – dùgo, nòv – nòva – nòvo, slàb – slàba – slàbo, zdräv – zdràva – zdràvo, mlâd – mlâda – mlâdo, glâdan – glâdna*

– *gládno, míran – mírna – mírno, górak – górka – górko* sve N jd. m., ž., s. r. neodr., ali (n. p. A/B) *bôlan/bólan – bôlna/bólna – bôlno/bólno* N jd. m., ž., s. r. neodr. Od potonjih oblika samo u nekih govornika oblik se *bólna* N jd. ž. r. neodr. češće koristi od *bólan* N jd. m. r. neodr. i *bôlno* N jd. s. r. neodr., dakle još se jedva čuva i naglasna paradigma C i ujednačivanje nije potpuno te je jedino ondje preživio odnos: *bôlan – bólna – bôlno* N jd. m., ž., s. r. neodr. Samo je naglasne paradigme A smjena *grôzan – grôzna – grôzno*, s ujednačenim dugosilaznim naglaskom iz n. p. C, neovjerenim za izvornu naglasku paradigmu A s kratkosilaznim naglaskom u svim trima oblicima. Čuvanje je naglasne paradigme C puno češće u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, te usp. Ćurković 2014: 183–184, Šimundić 1971: 126–128, 130–131, a napose Kurtović Budja 2009: 130–131 (gdje su primjeri jako brojni). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nešto se od naglasne paradigme C očuvalo u oblicima srednjega roda koji se sintaktički mogu držati prilozima. Primjeri su razni: *Dùgo je tô. Tô je bãš lípo! Těško mi je. ... ali mi je smišno (: smišno)*. prema (Vr, KP) *Tô je lípo za ísti!, Jè Ì tí těško? Smišan si mi!* (slično je za Knin, samo su primjeri jekavski). Osim što se u Kninskoj krajini gotovo u potpunosti gubi naglasna paradigma C u primjera s nepostojanim *a*, i naglasna paradigma A i C potpuno su izgubljene u jednosložnica⁷³. Pokraj primjera *bôlan – bólna – bôlno* N jd. m., ž., s. r. neodr. (gdje je posrijedi uglavnom n. p. A kao i u *grôzan – grôzna – grôzno* N jd. m., ž., s. r. neodr., gdje je isključivom) trag se naglasne paradigme C u dvosložnica čuva u obliku *tânko* A jd. s. r. neodr. u *na tânko / nà tânko nà^rzati* (a analoški je: (Vr, KP) *na rítko* prema (Vr, KP) *ridak* (Kn: *rijédak* itd.) – *rítka – rítko* N jd. m., ž., s. r. neodr.). S druge strane, naglasna paradigma A fakultativna je i češća uz naglasnu paradigmu B u nekih primjera na *-an* kratke osnove i još nekih, te uza spomenuto *srítan/srítan, tòpal/tòpal* itd. usp. *mòćan/mòćan – mòćna/mòćna – mòćno/mòćno, čùdan/čùdan – čùdnal/čùdna – čùdno/čùdno* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. Samo je: *sítan – sítno – sítno*, no s druge strane jest *jàdan – jàdna – jàdno* oboje N jd. m., ž., s. r. neodr. (usp. i duljenjem pred zvonačnikom: *Jàdān tⁱ si*. 'Svašta ti se sručilo.'), obično i *gàdan – gädna – gädno* N jd. m., ž., s. r. neodr. (no usp. *Gàdno, gädno!* 'Jao tebi.' (KP)). U primjeru *jásan/jàsan – jásna/jàsna – jásno/jàsno* N jd. m., ž., s. r. neodr. nefonetski supostoje naglasna paradigma B i A, pri čemu je potonje mlađim stanjem. Naglasna paradigma B potpuno prevladava u pridjeva na *-ak*, usp. *glàdak – glàtka – glàtko, kràtak – kràtka – kràtko, slàdak – slàtka – slàtko, górak – górkā – górko* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. itd. Uglavnom je i *tànak – tánka – tánko (: tánko)* N jd. m., ž., s. r. neodr., ali kratkosilazni naglasak

⁷³ U rijetke jednosložnice *pròst* uglavnom se čuva naglasna paradigma A u značenju manjka pristojnosti, a naglasna paradigma B u značenju jednostavnosti. Također je naglasna paradigma A ovjerena i posve prevladava u *lòš* itd., no pojavljuju se i oblici *lòša* N jd. ž. r. neodr. i *lòše* N jd. s. r. neodr., npr. *lòša nāvika, lòše društvo* (svugdje je pretežito ovjeren kratkosilazni naglasak). Dakle naglasna paradigma A fakultativna je i nikad se u potpunosti ne čuva u jednosložnica.

u N jd. m. r. supojavljuje se u česta *nìzak/nìzak – nìska – nìsko*, a bilježi se i u *slàdak/slàdak – slàtka – slàtko* oboje N jd. m., ž., s. r. neodr., također često *ùzak : ùzak*. Od pridjeva na *-ok* rijetko se bilježi *vìsok (: vísok) – visòka – visòko* N jd. m., ž., s. r. neodr. Ondje je promjena istovjetna onoj pridjeva na *-ar* kratke osnove, npr. *dòbar – dòbra – dòbro* N jd. m., ž., s. r. neodr. U pridjeva na *-ak* to je tako uslijed širenja naglasne paradigme B na račun naglasne paradigme A (usp. Kapović 2011a: 419–420), što je potpuno i u analiziranim primjerima *nìzak* i *slàdak*, a drugdje naglasak biva ujednačen prema oblicima ženskoga i srednjega roda i kosim padežima. U pridjeva na *-en* i na *-ok* izvrsno se čuva naglasna paradigma B, te uza *zèlen* itd. usp. i *cṛven* (Vr, KP, stariji i: *cṛlen* itd.) – *cṛvèna – cṛvèno*, *màlen – malèna – malèno* oboje N jd. m., ž., s. r. neodr., također *vìsok – visòka – visòko*, *dùbok – dubòka – dubòko* oboje N jd. m., ž., s. r. neodr. Primjer *màlen* itd. najčešće dolazi samo u nekim oblicima, npr. *Ôn (...) je jâko màlen*. prema *Òna (...) je jâko mála* odnosno *Tô dite (...) je (...) malèšno*. Ondje je vidljiv potpun supletizam i raznolikost tvorba u značenju nevelikosti. Navodi se još primjera naglasnih smjena: *pùn – pùna – pùno*, *sīt – sìta – sìto*, *škṛt – škṛta – škṛto*, *skûp – skúpa – skúpo*, *sûv – súva – súvo*, *tvṛd – tvṛda – tvṛdo*, *vèdar – vèdra – vèdro*, *xrábar – xrábra – xrábro*, *smíšan/(Kn) smijéšan* itd. – *smíšna – smíšno*, *túžan – túžna – túžno*, *vridan/(Kn) vrijédan* itd. – *vridna – vridno*, *plítak – plítka – plítko*, *dèbel – debèla – debèlo* (prema *kìsel – kìsela – kìselo*) sve N jd. m., ž., s. r. neodr.

Razlika između neodređenih i određenih pridjeva, registrirana općenito u štokavskom narječju (Lisac 2003: 26), očuvana je najbolje u nominativu jednine svih pridjeva osim odnosnih, kako je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (*ibid.*). Ondje postoji sustavna razlika u morfologiji te dijelom u prozodiji, a prozodijska se razlika čuva i dalje kroza sklonidbu. I za morfologiju i za prozodiju usp. npr. *stâr – stàra – stàro*, *mlâd – mlâda – mlâdo*, *dòbar – dòbra – dòbro*, *xrábar – xrábra – xrábro*, *gládan – gládna – gládno*, *górak – górka – górko*, *zèlen – zelèna – zelèno*, *vìsok – visòka – visòko*, *dèbel – debèla – debèlo* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. prema *stârī – stârā – stârō*, *mlâdī – mlâdā – mlâdō*, *dòbrī – dòbrā – dòbrō*, *xrâbrī – xrâbrā – xrâbrō*, *glâdnī – glâdnā – glâdnō*, *gôrkī – gôrkā – gôrkō*, *zèlenī – zèlenā – zèlenō*, *vìsokī – vísokā – vísokō*, *dèbelī – debelā – debelō* sve N jd. m., ž., s. r. odr. Za morfološku razliku usp. npr. *jâdan – jâdna – jâdno*, *sítan – sìtna – sìtno*, *kràtak – kràtka – kràtko* sve N jd. m., ž., s. r. neodr. prema *jâdnī – jâdnā – jâdnō*, *sìtnī – sìtnā – sìtnō*, *krâtkī – krâtkā – krâtkō* sve N jd. m., ž., s. r. odr. U Kninu pridjev *kràtak* itd. ima i oblike duge osnove: *krâtak* itd. prema *krâtkī* itd. Primjera gdje je razlika i morfološke i prozodijske naravi (-0, *-ar* te *-an* i *-ak* duge osnove, *-en*, *-ok*, *-el*) više je nego onih gdje je ovjerena samo morfološka razlika (*-an* i *-ak* kratke osnove). U potonjih primjera posrijedi je sinkronijski utjecaj neodređenih oblika s kratkouzlaznim naglaskom, a dijakronijski naglasne paradigme C. Drukčiji je utjecaj zabilježen

u rjeđih jednosložnih određenih pridjeva, kamo prodire i dugouzlazni naglasak (ali fakultativno): *dùgī/dùgī, -ā, -ō* (u nekih govornika i *čīstī/čīstī, -ā, -ō*), *dōhī/dōhī, -ā, -ē, gōrñī/gōrñī, -ā, -ē, mālī/mālī, -ā, -ō* i *mācī/mācī, -ā, -ō* 'malen, -a, -o' sve N jd. m., ž., s. r. odr. Slično je i u pridjeva *īstī/īstī, -ā, -ō* N jd. m., ž., s. r. odr., gdje naglasak ovisi o govorniku. Bilježi se i utjecaj određenih pridjeva na neodređene, uglavnom morfološke naravi. Tako se često kaže (Vr, KP) *Sāv je bīlī*. prema (Kn) *Sāv je bijēl.*, a bilježi se i odmilja (Vr, KP) *Bāš si mi līpī*. Uglavnom se pojavljuje i *mācī/mācī -ā, -ō* N jd. m., ž., s. r. odr. (no usp. i (KP) *māc, -a, -o* N jd. m., ž., s. r. neod.; ne govori se **mīcī* niti oblici povezani s tim u domicilnih Hrvata, nego se navod u Velić 2019b: 438 odnosi zapravo na doseljeničko stanovništvo, koje je prema nekim pokazateljima listom srpske nacionalnosti), često i *mālī/mālī, -ā, -ō* N jd. m., ž., s. r. odr. Npr. za Kninsko Polje *Jōš je mālī. Mālī je*. Oblici ženskoga i srednjega roda s dugouzlaznim naglaskom imaju obilježje tepanja, usp. (Vr) *mālā cūrⁱca*. Samo je: *cīlī, -ā, -ō* N jd. m., ž., s. r. odr. Pojavljuje se i *smēž(ī)/smēž(ī)* N jd. m. r. odr., no oscilacija je uzrokovana jer je ta riječ novija, a stariji još često govore turcizam *kāfenī, -ā, -ō* N jd. m., ž., s. r. odr. Uglavnom se kaže: *pićuknī* N jd. m. r. odr. (: *pićúkan*) itd., *màcūkñī/màcúkñī* N jd. m. r. odr. (: *maćúkan*) itd., oboje značenja 'malen itd.'. Na prozodijskoj razini određeni oblici *tīxī – tīxā – tīxō* N jd. m., ž., s. r. odgovorni su za trajanje naglaska neodređenih oblika *tīx – tīxa – tīxo* N jd. m., ž., s. r., što nije pošlo za rukom oblicima *stārī – stārā – stārō* N jd. m., ž., s. r. odr., te ostaje nepreinačeno *stār – stāra – stāro* N jd. m., ž., s. r. neod., također *gō(l) – gōla – gōlo* N jd. m., ž., s. r. neod. Prema neodređenu *okrúgal/okrúgā* u Vrpolju i Kninskome Polju u Kninu i u Kninskome Polju pojavljuje se i *òkrūgā*, čiji naglasak odgovara onomu u trosložnih određenih pridjeva, usp. *malēšan – mālēšnī* N jd. m. r. neod., odr., *dugāčak – dùgačkī* N jd. m. r. neod., odr.

Razlike između neodređenih i određenih oblika uglavnom nema u kosim padežima na račun određenih oblika, no čuva se prozodijska razlika (vidi gore). Ondje gdje se čuva morfološka razlika, to se čini samo u imenica za živo u GA jd. Bilježim primjere *lúda/lúdōg čòuka, zlà/zlòg národa*, rijetko i *poštèna/pòštèna čòuka*. Neki ispitanici uz neodređeni oblik rabe i imenicu u ikavskome obliku, a u jekavskome uz određeni, usp. *A lúda čòuka* (< (rjeđe) *čòvika*)! ~ *A lúdōg čòvjeka*! oboje G jd. m. r. neod., odr. U takvih primjera može se reći kako je značenje neodređenoga i određenoga oblika isto. Od posebnosti je promjene određenih pridjeva u muškome i srednjem rodu izdvojiti često otpadanje dočetnoga *-a* u G jd. i u muškome rodu A jd. (npr. *dòbrōg, lúdōg*), kao i gubitak *-u* iz D jd. i nuzgredno pojavljivanje *-e* u DL jd. obaju rodova (npr. *dòbrōm(e), mālōm(e)* DL jd. m. i s. r. odr.). Genitivno-akuzativno *-a* može se i čuvati: najčešće u poimeničenoj službi, ali i u pridjevskoj, usp. npr. *mālōga* 'sina; dječaka, momka', *lúdōga* (*A lúdōga národa!*), *stārōga Drágē vīnogrād, kâ nēkōga cĕnōga xùmora*. Slično je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 177–178,

Šimundić 1971: 137, no u Makarskom primorju čuva se neokrnjeno *-oga* (usp. Kurtović Budja 2009: 107).

Premda se razlika zanepalatalnih i zapalatalnih nastavaka dobro čuva, u starijih ispitanika u Vrpolju i u Kninske Polju na osnovi koja završava nepčanikom u oblicima muškoga (GA jd.) i srednjega (NGAV jd.) roda može se pojaviti i zanepalatalni nastavak. Primjeri su: *mâcō* NA jd. s. r. odr., *dônōg(a)*, *gôrnōg(a)*, *mâcōga* sve G (i A za živo) jd. m. r. odr., G jd. s. r. odr. Za potonje usp. i psovku odmilja: *Běmu mīša mâcōga!* U ispitanika srednje i mlađe generacije takvi oblici ne dolaze, ali su čuli da postoje. Jedino je oblik *mâcō* NA jd. s. r. odr. i *mâcōga* G (i A za živo) jd. m. r. odr., G jd. s. r. odr. preživio u svim trima naseljima, možda analogijom prema *mâlō* NA jd. s. r. odr. i *mâlōga* G (i A za živo) jd. m. r. odr., G jd. s. r. odr.

Tablice 6 i 7. Sklonidba pridjeva *lūd – lúda – lúdo*

jd.				mn.			
N	<i>lūd</i>	<i>lúda</i>	<i>lúdo</i>	N	<i>lúdi</i>	<i>lúde</i>	<i>lúda</i>
G	<i>lúda/lúdōg(a)</i>	<i>lúdē</i>	<i>lúda/lúdōg(a)</i>	G	<i>lúdī(x)</i>	<i>lúdī(x)</i>	<i>lúdī(x)</i>
D	<i>lúdōm(e)</i>	<i>lúdōj</i>	<i>lúdōm(e)</i>	D	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>
A	<i>lūd</i> (než.), <i>lúda/lúdōg(a)</i> (ž.)	<i>lúdu</i>	<i>lúdo</i>	A	<i>lúde</i>	<i>lúde</i>	<i>lúda</i>
L (o)	<i>lúdōm(e)</i>	<i>lúdōj</i>	<i>lúdōm(e)</i>	L (o)	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>
I	<i>lúdīm</i>	<i>lúdōm</i>	<i>lúdīm</i>	I	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>

jd.				mn.			
N	<i>lúdī</i>	<i>lúdā</i>	<i>lúdō</i>	N	<i>lúdī</i>	<i>lúdē</i>	<i>lúdā</i>
G	<i>lúdōg(a)</i>	<i>lúdē</i>	<i>lúdōg(a)</i>	G	<i>lúdī(x)</i>	<i>lúdī(x)</i>	<i>lúdī(x)</i>
D	<i>lúdōm(e)</i>	<i>lúdōj</i>	<i>lúdōm(e)</i>	D	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>
A	<i>lúdī</i> (než.), <i>lúdōg(a)</i> (ž.)	<i>lúdū</i>	<i>lúdō</i>	A	<i>lúdē</i>	<i>lúdē</i>	<i>lúdā</i>
V	<i>lúdī</i>	<i>lúdā</i>	<i>lúdō</i>	V	<i>lúdī</i>	<i>lúdē</i>	<i>lúdā</i>
L (o)	<i>lúdōm(e)</i>	<i>lúdōj</i>	<i>lúdōm(e)</i>	L (o)	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>
I	<i>lúdīm</i>	<i>lúdōm</i>	<i>lúdīm</i>	I	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>	<i>lúdīm</i>

6.1.2.1. Stupnjevanje pridjeva

Uza sklonidbu, pridjevi su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, kao općenito u novoštokavskim ikavskim govorima i štokavskome narječju očuvali stupnjevanje (komparaciju). Komparativ se tvori od pozitiva dometcima *-ij-*, *-j-* i *-š-*, a superlativ predmetkom *nâj-* i komparativom. Od komparativnih tvorbi najraznovrsnijom je ona predmetkom *-ij-*, a najčešća ona dometkom *-j-*. Najrjeđa i posve iznimna tvorba je dometkom *-š-*.

Primjeri su tvorbe dometkom *-ij-*: *stàrijī, pùnijī, sītijī, svītlijī* (Kn: *svjètljī, tòplijī, vèdrijī, xràbrijī, smišnijī* (Kn: *smjèšnjī*), (ob.) *kàsniijī, gòrčijī* (Vr i KP, dio starijih), *blesàvijī, mutàvijī* 'gluplji', *lagànijī, mekànijī, zelènijī, cṛvenijī* (Vr i KP i: *cṛlènijī*) sve N jd. m. r. odr.; na *-j-*: *bòlī, gòrī, vècī, mànī, škṛcī, gṛžī, tvṛžī, bìlī* (Kn: *bjèlī*), *cṛnī, dàlī, dùblī, skùplī, dèblī, vīšī/vīšlī, dùlī/dùžī, sùvlī, mlàžī, nīžī, tànī, kràcī, slàžī, glàžī, kàšnī* (stariji), *gòrčī* (dio starijih, srednje dobi i mlađi), *tīšnī*/(Kn) *tjèšnī* (uglavnom stariji u svim trima naseljima), (Vr, stariji) *lāghī, lāglī* / (KP i Kn, stariji) *lāgnī* sve N jd. m. r. odr.; na *-š-*: *līpšī* (Kn: *lèpšī*), *mèkšī* (: *mekànijī*) i *lākšī* (: *lagànijī*, (stariji) *lāgnī/lāglī*) sve N jd. m. r. odr. Dakle, dometak *-ij-* dodaje se pridjevima s ništičnim nastavkom (*stār, pùn, sīt*), *-al* uz nepostojano *a* (*tòpal/tòpal*; pozitiv prema *svītlijī*/(Kn) *svjètljī* nije u uporabi), *-ar* (*vèdar, xrábar*), *-an* uz nepostojano *a* (*smišan/smijèšan, tisan*/(Kn) *tijèsan*; pozitiv prema *kàsniijī* jest *kàsniī* N jd. m. r. odr.), *-an* (*lāgan, mèkan*), *-av* (*blèsav, mùtav*) i *-en* (*zèlen, cṛven*/(Vr, KP i) *cṛlen*), a samo iznimno prema *-ak* (*górak*). Dometak *-j-* jako je čest u jednosložnica, gdje posvema prevladava (usp. primjere *mâl* (> *màlen, malèšan*), *škṛt, tvṛd, bìlī* N jd. m. r. odr. / (Kn) *bijèl, cṛn, skùp, dùg, sùv, mlād*, pa i *gṛdnā* N jd. ž. r. odr. (samo u: *gṛdnā ràna* 'velika, duboka rana') << **gṛdā*, zatim *lāg-an*). Potpuno prevladava i u pridjeva na *-ak* (usp. *nīzak, tànak, kràtak, slàdak, glàdak*), *-ok* (*dùbok, vīsok*) i slične dometke (*vèl-ik, dàl-ek*), a povlači se iz tvorbe na *-an* s nepostojanim *a* (*tisan*/(Kn) *tijèsan*; *kàsniī* N jd. m. r. odr.). S druge strane, prevladava oblik *gòrčī* nad *gòrčijī*, a pokraj sintaktičkoga priloga *stròžē* posvjedočen je i oblik *stròžijē* za Vrpolje. Slično kao i *-j-*, *-š-* se izvorno dodaje isključivo jednosložnicama (*līp*/(Kn) *lijèp, mèko* NA jd. s. r. neodr., *lāk* (običnije je: *lāgan*)). Rijetki oblici na *-j-* čuvaju se u starijih, rjeđe i u ispitanika srednje i mlađe generacije (*tīšnī/tjèšnī, kàšnī, lāgnī/lāglī*), a u mlađih prevladavaju oblici na *-ij-* (*kàsniijī*, donekle i jekavski u mlađih i izvan Knina: *tjèsnijī*) i *-š-* (*lākšī* – rjeđe i *lagànijī*). Zaključuje se kako pridjevi s manjim brojem slogova imaju *-j-*, a oni s većim (kao i položajne trosložnice *blèsava, mèkana* oboje N jd. ž. r. neodr.) *-ij-*. Isto tako dometak *-ij-* imaju uglavnom pravilno pridjevi gdje se uslijed nepostojanoga *a* stvara konsonantska skupina, npr. *tòplijī, vèdrijī, smišnijī*/(Kn) *smjèšnjī, gòrčijī* (samo stariji, Vr i KP). U komparativa na *-j-* konsonantska je

skupina uzrokovana jotacijom, usp. *dùblī, dèblī, skùplī, vīšī/vīšlī, sùvlī; kàšnī, tīšnī/tjěšnī, lāgnī/lāglī*. Primjer *vīšlī*, koji se obično javlja u ispitanika starije i srednje generacije, najvjerojatnije nefonetski nastaje prema *dùblī, dèblī, skùplī*, kao i *sùvlī* nakon promjene $x > v$. Primjer *lāgnī/lāglī*, gdje je promjena $l > n$ sinkronijski vidljivom, nastaje bilo fonetski (usp. i slično **mijūr > mīnūr* u Kninskoj krajini), bilo nefonetski prema *kàšnī, tīšnī*, pri čemu sva su tri oblika danas razmjerno rijetkima ili se pojavljuju i u jekavskom obliku. Na fonološkoj razini pravilna razdioba ikavskih oblika u Vrpolju i u Kninskome Polju (*svītlijī, smīšnijī, bīlī, tīšnī* (poglavito stariji), *līpšī*) prema jekavskima u Kninu (*svjētljī, smjěšnijī, bjēlī, tjěšnī* (poglavito stariji), *lěpšī*) očekivana je jer je komparativ rjeđom kategorijom od pozitiva te prevladava većinski ikavski odnosno jekavski odraz jata, a tako je i u pozitivu. Stanje je u najvećoj mjeri podudarno onomu u zapadnohercegovačkim govorima prema Peci (2007b: 316–317), kao i u zapadnobosanskima (Peco 2007d: 209). Od ostalih govora na području Republike Hrvatske stanje je slično bitelskomu novoštokavskomu ikavskomu govoru (usp. Ćurković 2014: 174–175 – premda su primjeri pomalo oskudni), a veoma je različito od onoga u govorima Imotske krajine i Bekije (usp. Šimundić 1971: 140–141). U pojedinostima ima sličnosti i s govorima Makarskoga primorja (usp. Kurtović Budja 2009: 109), gdje je očuvano nešto više starine nego u Kninskoj krajini.

U superlativu osnova je u dijela ispitanika naglašena u trosložnicama (npr. *nājbdōlī, nājvēčī* oboje N jd. m. r. odr.), a uvijek u višesložnicama (npr. *nājtopljī*, (Vr, KP) *nājsrētnijī*/(Kn) *nājsrētnijī* oboje N jd. m. r. odr.). Nerijetko se dugosilazni naglasak smjenjuje s kratkosilaznim u predmetku, usp. *nājdražī, nājvečī, nājtežī* sve N jd. m. r. odr. Kako pokazuju primjeri, tako je u trosložnica. Katkada se pojavljuje i neoakut, usp. *nājboļī* N jd. m. r. odr., *nājlužā* N jd. ž. r. odr. Tako je u Vrpolju i u Kninskome Polju, a naglasak se u tom slučaju nikada ne pojavljuje i na osnovi. Dugosilazni je naglasak posve prevladavajućim, za što usp. još primjera: *nājbdōlā, nājvēcā, nājtočnijā, nājpopulārnijā* sve N jd. ž. r. odr. Od drugih novoštokavskih ikavskih govora pojava je kratkosilaznoga naglaska u predmetku zabilježena u bihaćkom govoru, za što usp. Mujanić 2019: 72. Posrijedi je dakle pojava sjevernijega prostiranja u novoštokavskim ikavskim govorima.

6.1.3. Zamjenice

Zamjenice se prema vrsti promjene dijele na imenske (osobne, povratna, dio upitno-odnosnih i neodređenih) i pridjevske (dio upitno-odnosnih, posvojne, povratno-posvojna, pokazne i dio neodređenih) (usp. Barić *et al.* 1995: 203). Tim se redoslijedom ovdje i obrađuju

za kninske novoštokavske ikavske govore, s iznimkom neodređenih, koje su postavljene na začelje jer se od ostalih zamjenica uglavnom odvajaju prefiksacijom (usp. *ně-ko, svä-šta*).

6.1.3.1. Osobne⁷⁴ zamjenice i povratna *sěbē/se*

Osobne su zamjenice *jâ, tî, ôn, òna, òno, mî, vî, òni, òne, òna*, a povratna *sěbē/se* A jd.

Od naglašanih oblika u genitivu i akuzativu jednine *měně, těbē* i *sěbē*, koji se daleko najčešće rabe, zanaglasna je duljina analoškom prema imenicama *e*-vrste, usp. *vòdē* G jd., no i prema obliku *né* G jd. ž. r. jd. Rijetko se pojavljuju i oblici *měne, těbe* oboje GA, i to u izrazima, npr. *Vidi měne*. 'Što sam zaboravan/-na! Što mi je?!'. U drugim novoštokavskim ikavskim govorima oblici su bez duljine pravilom (Ćurković 2014: 186, 193, Šimundić 1971: 120, Kurtović Budja 2009: 98, 100, Crnić Novosel 2019: 170). Korijensko *-e-* iz osnova GDAL jd. *men-, teb-*, ne i iz *seb-* prodrlo je u Vrpolju i u Kninskome Polju i u I jd., koji često glasi *měñōm, těbōm* pokraj *mnōm* (uvijek u svezi: *sà mnōm*), *tòbōm*.⁷⁵ Pojava je još veoma živom, a pri čemu u Kninu dolazi samo *měñōm* uza *mnōm*. Naglasak je u *sa* + I jd. *sà/sà tobōm, sobōm*, ali isključivo (Vr, KP) *sà tebōm*. Nenaglašeni oblici *me, te* oboje GA i *se* A mogu se uporabiti s prijedlogom (sintaktički akuzativi, npr. *ná me, zá te, ú se*), gdje je naglasak dugouzlazni na prijedlogu. U Vrpolju dugouzlazni je naglasak navlastito u starijih i uz naglašene oblike, usp. *zá néga* A jd. m. (u praksi neposvjedočeno i s.) r., *pó hú* A jd. ž. r. U obliku *něga* GA jd. m. i s. r. nije se razvila zanaglasna duljina, a nastavak *-u* iz D jd. proširio se na L jd. (*němu* – u praksi bez naglasaka, npr. *ò nēmu*). Oblik *òno* NA jd. s. r. rijetko se koristi: nešto češće u starijih, a rjeđe u ispitanika srednje generacije i mlađih, usp. *Òno* (tj. dijete) *nije nòrmālno*. Umjesto toga rabi se često svojevrtni balkanizam *tô* (usp. u makedonskom jeziku osnovu *t-* u *toj, taa, toa* 'on, ona, ono'): *Tô nije nòrmālno*. Potonja rečenica znači i: 'To je izvan svake pameti.' U I jd. u Vrpolju i u Kninskome Polju isključivo s prijedlogom *s(a)* često dolaze i oblici *nime* I jd. m. i s. r., *nóme* I jd. ž. r. (u Kninu samo: *nîm* I jd. m. i s. r., *nôm* I jd. ž. r.). U DLI mn. pokraj posve običnih oblika *nâma, vâma* rabe se obično u najstarijih u Vrpolju i u Kninskome Polju (ne i u Kninu) i oblici *nâmi, vâmi*. Ti su oblici jako rijetki u starijih ispitanika, a pošalične su naravi u ispitanika srednje dobi, kao i oblici poput *măčkami, žènam* unutar imenične *e*-vrste. U drugim novoštokavskim ikavskim govorima ti se oblici također bilježe, ali kao prevladavajući (Ćurković 2014: 187, Šimundić 1971: 120). Isključivo se rabi oblik *nîma* I mn., kao i u drugim

⁷⁴ Rabim naziv *osobna zamjenica*, ali *gramatičko lice*.

⁷⁵ U govor nekih najmlađih govornika izvan korpusa oblik *těbōm* I jd. najvjerojatnije ulazi iz drugoga govora izvan Kninske krajine jer roditelji, a ni bake i djedovi tako ne moraju govoriti budući da oblici nisu općerabljivi. Usp. u Biteliću isključivo u I jd. *měñōn, těbōn, sěbōn* (Ćurković 2014: 186, 193).

govorima (Ćurković 2014: 187, Šimundić 1971: 120). U GA mn. obično u najstarijih u Vrpolju i u Kninskome Polju rabe se i proširci ili pokazni nastavci *-ke* (*nâske, vâske* A) i *-zi* (*ňôjzi/ňôzi* D jd. ž. r., *ňizī* A mn.), što je u skladu s čestom porabom deiktičkih pokazatelja koju za novoštokavske ikavske govore Dalmatinske zagore bilježi Lisac (2008: 110). Od tih oblika jedino *ňizī* ima i pošalično značenje u govorima svih triju naselja, a javlja se i u dijela starijih Kninjana kao običan oblik.

Tablica 8. Sklonidba osobnih zamjenica *jâ, tî, mî* i *vî*

jd.			mn.		
N	<i>jâ</i>	<i>tî</i>	N	<i>mî</i>	<i>vî</i>
G	<i>měně/měne,</i> <i>me</i>	<i>těbě/těbe,</i> <i>te</i>	G	<i>nâs, nas</i>	<i>vâs, vas</i>
D	<i>měni, mi</i>	<i>těbi, ti</i>	D	<i>nâma/(Vr i</i> KP i) <i>nâmi,</i> <i>nam</i>	<i>vâma/(Vr i</i> KP i) <i>vâmi,</i> <i>vam</i>
A	<i>měně/měne,</i> <i>me</i>	<i>těbě/těbe,</i> <i>te</i>	A	<i>nâs, nas</i>	<i>vâs, vas</i>
L (o)	<i>měni</i>	<i>těbi</i>	L (o)	<i>nâma/(Vr i</i> KP i) <i>nâmi</i>	<i>vâma/(Vr i</i> KP i) <i>vâmi</i>
I	<i>mnōm</i> (+ prijed.), <i>měnōm</i>	<i>tōbōm, těbōm</i>	I	<i>nâma/(Vr i</i> KP i) <i>nâmi</i>	<i>vâma/(Vr i</i> KP i) <i>vâmi</i>

Tablica 9. Sklonidba osobnih zamjenica *òn* – *òna* – *òno* i *òni* – *òne* – *òna*

jd.				mn.			
N	<i>òn</i>	<i>òna</i>	<i>òno</i>	N	<i>òni</i>	<i>òne</i>	<i>òna</i>
G	<i>hèga,</i> <i>ga</i>	<i>hé, jē</i>	<i>hèga,</i> <i>ga</i>	G	<i>hî(x),</i> <i>î(x)</i>	<i>hî(x),</i> <i>î(x)</i>	<i>hî(x),</i> <i>î(x)</i>
D	<i>hèmu,</i> <i>mu</i>	<i>hòj, jōj</i>	<i>hèmu,</i> <i>mu</i>	D	<i>hîma,</i> <i>îm</i>	<i>hîma,</i> <i>îm</i>	<i>hîma,</i> <i>îm</i>
A	<i>hèga,</i> <i>ga, ñ</i>	<i>hû, jû,</i> <i>jē</i>	<i>hèga,</i> <i>ga, ñ</i>	A	<i>hî(x),</i> <i>î(x)</i>	<i>hî(x),</i> <i>î(x)</i>	<i>hî(x),</i> <i>î(x)</i>
L (o)	<i>hèmu</i>	<i>hòj</i>	<i>hèmu</i>	L (o)	<i>hîma</i>	<i>hîma</i>	<i>hîma</i>
I	<i>hîm/(Vr</i> <i>i KP i)</i> <i>hîme</i>	<i>hôm/(Vr</i> <i>i KP i)</i> <i>hôme</i>	<i>hîm/(Vr</i> <i>i KP i)</i> <i>hîme</i>	I	<i>hîma</i>	<i>hîma</i>	<i>hîma</i>

6.1.3.2. Upitne i odnosne zamjenice

Upitne i odnosne zamjenice jesu: *kò*, *štà* (up. i odn.) / *štò* (odn.), *kòjî*, *-ā*, *-ē/-ō* N jd. m., ž., s. r., *čijî*, *-ā*, *-ē/-ō* N jd. m., ž., s. r., *kàkav/kàk(v)î*, *kàkvā/kàkva*, *kàkvō/kàkvo* N jd. m., ž., s. r., *kòl'kî*, *-ā*, *-ō* N jd. m., ž., s. r. Uz običan N jd. *kò* rijetko se rabi i *tkò*, što pripada biranijem govoru. Inače *kò* potpuno prevladava u ispitanika svih generacija, kako je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, a zapravo i u štokavskome narječju osim u istočnobosanskom dijalektu (Lisac 2003: 82; Galić 2019: 91, Ćurković 2014: 199, Šimundić 1971: 122, Kurtović Budja 2009: 102, Crnić Novosel 2019: 179 – uza *kî* u Mrkoplju i Sungeru). Oblik *tkò* kao odgovor u upitniku najčešće je davan, te se pomišlja i na naknadnu diferencijaciju prema novoštokavcima jekavcima i (i)jekavcima, pogotovo u ispitanika u miješanom braku. I ondje afereza *tk-* > *k-* posve prevladava, što je vidljivo sa snimaka. Oblik *štà* češći je od *štò* i govor je štakavski, kao i bitelski (usp. Ćurković 2014: 199), dijelom i govori Makarskoga primorja (Kurtović Budja 2009: 102), ali imotsko-bekijski govori prema Šimundiću (1971: 122) ponajprije jesu štokavski jer se *štò* navodi prije *štà*. DL najčešće je *kòme*, a sasvim rijetko u starijih ispitanika bilježi se i *kòmu*. Oblik *štà* ima upitno, a *štò* odnosno značenje. Primjeri: (upitno) *Štà ti je?! Štà jâ znâm..., Štà nije pòdoban? Znâš štà sàmo (...), (...)* *òndâ štà ònò jòš...,* (odnosno) (...) *da ònò nàpravî što òće. Zàtò štò* (i inače *što* ondje, op. a.) *su, kad su*

ùsāžene (...), Òvō je dòbro što bi bile skùpa. Í jâ sam razgovárā sa òvōm nāšōm ròd'cōm što óvde ònō stājala jōj je mātēr. U zavisnim pitanjima posvjedočeno je štà, npr. *Ê, vîd'ćeš štà je za òdvad'ti, štà je za...* Analogijom se nekada javlja i u drugim zavisnim rečenicama, npr. *I jōš pâr ònīx u ònōj zgrādici tàmo, šta ìmā dvōrište. Zòvi me ako štà trēbāš* (u potonjem primjeru zapravo nije posrijedi odnosno značenje, nego neodređeno). Ne bilježi se oblik štó (s dugouzlaznim naglaskom) kao pitanje 'Zašto?'. U Vrpolju i u Kninskome Polju često te gotovo isključivo s prijedlogom s dolazi i *kíme, címe* oboje I (u Kninu tako je samo u starijih). U starijih ispitanika često se pojavljuje nastavak -ō u *kòjō, čijō* oboje NA jd. s. r. u primjerima *Kòjō? 'Što?' i Čijō je tō?* Za ostale oblike N jd. tih zamjenica usp. i primjere poput (Vr, KP) *A kòjā s' tī?* 'A tko si ti?', *Kòjī je òvō žāvā?! 'Što je ovo?!' Čijī s' tī?* 'Odakle si? Tko su ti roditelji?' U nekim istančanim značenjima koja odudaraju od tipičnih razlikuju se idiolekti pojedinca pa se od nekih ispitanika rabi *kòjī, -ā, -ē*, a o nekih *kàkav, kàkvā, kàkvō* oboje N jd. m., ž., s. r. Npr. (opis unutar pitanja iz upitnika) *Kad se neko pomalo ljuti to što je neki proizvod kupljen putem dostave, reći će: Od kàkvī (= koje je podrijetlo, ne kakve su im kvalitete) / kòjī dostavljáčā? Kuća vam se nalazi kod stabla, no neko uopće nikad nije obratio pažnju na to stablo pa pita: Kod kàkvōg/kòjēg (= oboje čuđenje, a ne vrsta) stábla?* Naglasak je u Vrpolju i u Kninskome Polju rijetko i *kòjī* itd. G jd. m. r. za živo glasi *kòjēg/kòjegā, čijēg*, pri čemu *kòjegā* uz *kòjēg* dolazi i samostalno, npr. *Kòjegā? – Êvo òvogā.* Za starije Kninjane autor bilježi i oblik *kòjōg*. Stegnuti oblik *kōg/kōg* A jd. m. r. u autorovu korpusu pojavljuje se samo u izrazu *Kōg vrāga (žāvla) [skāčēš kad sam rēkā da nē skāčēš?!]*, no ondje su zabilježeni i oblici *kòjēg* A jd. m. r. i *kòga* A (prema *kō*). *Kòjēg* A jd. m. r. se najviše rabi u Vrpolju, a *kòga* A u svim je naseljima jako rijetko posvjedočeno i radi se o analogiji prema *kòga* G (: *kō*). Također u L jd. m. r. dolazi i oblik *kōm* (: *kōg* u G jd. m. r.), npr. *ni u kōm slūčāju.* Češće je *kōm* L jd. m. r., usp. *U kōm su živ'le svē vjēre i nācije, nīko se nīje mřzijo, nīko nīje nīšta....* DL jd. m. i s. r. ravna se prema izvornu L jd. m. i s. r. te je D jd. m. i s. r. izgubio dočetno -u: *kòjēm, čijēm.* U DLI mn. češće je *kòjīma* nego *kòjīm*. Oblik *kàkī* rabe najviše stariji ispitanici u Vrpolju i u Kninskome Polju, a u Kninu izostaje. Ispitanici srednje životne dobi ondje fakultativno imaju -v- (*kàkvī*), a u mlađih se pojavljuje često i *kàkav*, što dolazi i u drugih. U svim je trima naseljima, a daleko najviše u Kninu dijelom od ispitanika srednje i mlađe generacije posvjedočena i duljina na -a-: *kàkāv*. Taj je oblik, prema svjedočenju nekih ispitanika, unesen prema drugim novoštokavskim ikavskim govorima uslijed izloženosti njima izbivanjem tijekom Domovinskoga rata, a posvjedočen je npr. u bitelskome (usp. Ćurković 2014: 201 – uza *kàkī*). Tomu u prilog govori podrobnija distribucija po naseljima. U Kninu oblik s duljinom javlja se u jednoga starosjedioca (i samo ondje u starijih), zatim dijelom u srednje i poglavito u mlađe generacije ispitanika, među njima i u onih sa snažnijim utjecajem nekninskoga idioma. U Kninskome Polju taj se

oblik javlja u ispitanika srednje generacije koji živi blizu Knina, a u ispitanika mlađe generacije javlja se u izoliranih ispitanika mlađe generacije u Bilićima. U Vrpolju je najrjeđi i pojavljuje se u jedne ispitanice mlađe generacije. Dakle, širi se iz Knina, gdje je širenje počelo u nekih ispitanika starije generacije, a u ispitanika mlađe generacije u svim naseljima širi se i snažnijim doticajem s govornicima drugih idioma tijekom obrazovanja. Oblici ženskoga i srednjega roda glase uglavnom *kàkvā* i *kàkvō*, a oblici *kàkva* i *kàkvo* u Vrpolju i u Kninskom Polju u autorovu su korpusu ograničeni na pitanja *Jè l' ti kàkva* (npr. *kàva*)? *Jè li jōj kàkvo*? 'Sviđa li ti se? Je li joj po mjeri?' Usp. i *Jè l' t' čèmu*? 'Je li ti ukusno? Odgovara li ti odjeća?' Prema drugim ispitanicima ti se oblici mogu upotrijebiti i drugdje, no autor nije uspio ishoditi primjere.⁷⁶ I *kàkav/kàk(v)ī* itd. i *kòl'kī* itd. često se upotrebljavaju i u pokaznome značenju, npr. *Ājme kàkī si!* 'Kako to izgledaš?!', *A vōjme kòl'kī si!* 'Puno si narastao.'

Tablica 10. Sklonidba upitno-odnosnih zamjenica *kò* i *štā/štō*

N	<i>kò</i>	<i>štā</i> (odn. ugl. <i>štō</i>)
G	<i>kòga</i>	<i>čèga</i>
D	<i>kòme</i> /(st. i) <i>kòmu</i>	<i>čèmu</i>
A	<i>kòga</i>	<i>štā/štō</i>
L (o)	<i>kòme</i> /(st. i) <i>kòmu</i>	<i>čèmu</i>
I	<i>kīm</i> /(Vr i KP, st. Kn i) <i>kíme</i>	<i>čīm</i> /(Vr i KP, st. Kn i) <i>číme</i>

⁷⁶ U starijih Vrpoljana posvjedočen je i oblik *kàkovā* N jd. ž. r., što je autoru jedinim primjerom tvorbe na -ov i pretpostavlja neposvjedočeno *kakov.

6.1.3.3. Posvojne zamjenice i povratno-posvojno *svôj*

Posvojne su zamjenice *môj, mōja, mōje, tvôj, tvōja, tvōje, ñègov, -ā, -ō, ñèzīn, -ā, -ō /* (rij.) *ñèn, -ā, -ō, năš, -a, -e, văš, -a, -e, ñíxov* (u starijih (Vr, KP): *ñíjov*), *-ā, -ō* sve N jd. m., ž., s. r., a povratno-posvojna *svôj, svōja, svōje* N jd. m., ž., s. r.

Od oblika ženskoga roda trećega lica jednine u pravilu rabi se *ñèzīn* itd., što je uz fonološke varijacije posvjedočeno i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Ćurković 2014: 189 (poslije *ñèn* itd.), Šimundić 1971: 120–121, Kurtović Budja 2009: 100). Oblik *ñèn* itd. upotrebljava se rjeđe i iz prisnosti. U nekih ispitanika posvjedočena je dopunbena razdioba obaju oblika te se *ñèzīn* N jd. m. r. i *ñèzinā* N jd. ž. r. rabe uz imenice *sīn* i (*k*)*ćēr*, a *ñènō* NA jd. s. r. uza *dīte/(Kn) dijēte*. U ženskome i srednjem rodu prema *ñègov, ñèzīn* i *ñíxov* u Vrpolju i u Kninskome Polju rijetko se rabe i oblici bez razvijene zanaglasne duljine. Premda je autor to čuo nekoliko puta prije terenskoga istraživanja, tijekom njega do takvih primjera nije došao, a i ispitanici, koji su rekli da su ti oblici njima slični, izgovarali su oblike sa zanaglasnom duljinom. Iz toga se zaključuje da su ti oblici veoma rijetki. Prema *ñíxov* itd. u nekoliko je ispitanika u Kninu posvjedočeno i *ñíxov, -ā, -ō*. Oblici s kratkosilaznim naglascima imaju biti ne posve novi u Kninu jer se pojavljuju rijetko i u starijih, no nemaju podudarnosti u *ñíjōv* u govorima Vrličke krajine (usp. Galić 2019: 87), a ni u bitelskim oblicima *ñìōγ* itd. (v. Ćurković 2014: 189). Nema podudarnosti ni oblicima *ñíjōv* u imotsko-bekijskim govorima (usp. Šimundić 1971: 121). Svakako je riječ o mlađim oblicima, o čemu vidi u nastavku. S druge strane, oblik *ñíjōv* u Vrličkoj krajini izravnom je usporednicom prevladavajućemu *ñíxov* (Vr i KP, stariji: *ñíjov*) u Kninskoj krajini. U svim trima naseljima jednom su posvjedočeni i neoakutirani hapaksi *ñíxov, ñíxovā, ñíxovō* N jd. m., ž., s. r., koji mogu biti prijelaznim od *ñíxov* (što se očekuje jer je razvitak *ñî(x)* G mn. < **ñîx*) itd. prema *ñíxov* itd. (što je analoški oblik) ili čisto fonetske naravi. Svakako su ti oblici slični i drugim primjerima s neoakutom novije retrakcijske naravi (npr. *prîgi* L jd., *Xr̥vāti* N mn.), ali i drugim, rjeđim prijelaznim oblicima s metatonijom (u autorovu korpusu samo još: *bīlo* gl. pr. r. s. r.). Dakle, u oblicima *ñíxov* itd. i *ñíxov* itd. čuva se i starije i novije stanje u kninskome govoru, što je zanimljivo istaknuti jer je kninski novoštokavski ikavski govor bio najvećma izložen istočnohercegovačkim govorima (od kojih za ivoševački govor autor prema kazivanju bake koja je odatle podrijetlom bilježi također i samo), ali i novoštokavskima ikavskima u samoj Kninskoj krajini, pri čemu prema potonjima vidi se kontinuitet u većini značajka. Od oblika GA (= živo) jd. m. r. i G jd. s. r. prevladavaju oblici *môg, tvôg, svôg*, no oblici *môga, tvôga, svôga* dolaze ne posve rijetko samostalno, ali i uz imenicu (npr. *môga, tvôga brāta*). Samo je posvjedočeno: *mòjēg, tvòjēg, svòjēg*, a za starije Kninjane bilježi se i oblik *svòjōg* sve G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. Puni oblici rijetki su

prema zamjenicama trećega lica jednine i množine. U DL jd. prevladao je izvorni lokativni oblik, no pojavljuje se katkada i novije *-e* u stegnutu *môme*, *tvôme*, *svôme*.

Tablica 11. Sklonidba posvojne zamjenice *môj*, *-a*, *-e*

jd.				mn.			
N	<i>môj</i>	<i>mòja</i>	<i>mòje</i>	N	<i>mòji</i>	<i>mòje</i>	<i>mòja</i>
G	<i>môg(a)</i> , <i>mòjēg</i>	<i>mòjē</i>	<i>môg(a)</i> , <i>mòjēg</i>	G	<i>mòjī(x)</i>	<i>mòjī(x)</i>	<i>mòjī(x)</i>
D	<i>môm(e)</i> , <i>mòjēm</i>	<i>mòjōj</i>	<i>môm(e)</i> , <i>mòjēm</i>	D	<i>mòjīm</i> ⁷⁷	<i>mòjīm</i>	<i>mòjīm</i>
A	<i>môj</i> (než.), <i>môg(a)</i> , <i>mòjēg</i> (ž.)	<i>mòju</i>	<i>mòje</i>	A	<i>mòje</i>	<i>mòje</i>	<i>mòja</i>
V	<i>môj</i>	<i>mòja</i>	<i>mòje</i>	V	<i>mòji</i>	<i>mòje</i>	<i>mòja</i>
L (o)	<i>môm(e)</i> , <i>mòjēm</i>	<i>mòjōj</i>	<i>môm(e)</i> , <i>mòjēm</i>	L (o)	<i>mòjīm</i>	<i>mòjīm</i>	<i>mòjīm</i>
I	<i>mòjīm</i>	<i>mòjōm</i>	<i>mòjīm</i>	I	<i>mòjīm</i>	<i>mòjīm</i>	<i>mòjīm</i>

⁷⁷ U imeničnoj službi *mòji* 'moja obitelj (roditelji, djeca)' u DLI mn. ima oblik *mòjīma*, nuzgredno i *mòjima*. Javlja se i oblik *svòjima* 'sa svojom obitelji' uza *svòjīma* oboje DLI mn.

Tablica 12. Sklonidba posvojne zamjenice *năș*, *-a*, *-e*

jd.				mn.			
N	<i>năș</i>	<i>nășa</i>	<i>nășe</i>	N	<i>năși</i>	<i>nășe</i>	<i>nășa</i>
G	<i>nășēg(a)</i>	<i>nășē</i>	<i>nășēg(a)</i>	G	<i>nășī(x)</i>	<i>nășī(x)</i>	<i>nășī(x)</i>
D	<i>nășēm</i>	<i>nășōj</i>	<i>nășēm</i>	D	<i>nășīm</i> ⁷⁸	<i>nășīm</i>	<i>nășīm</i>
A	<i>năș</i> (než.), <i>nășēg(a)</i> (ž.)	<i>nășu</i>	<i>nășe</i>	A	<i>nășe</i>	<i>nășe</i>	<i>nășa</i>
V	<i>năș</i>	<i>nășa</i>	<i>nășe</i>	V	<i>năși</i>	<i>nășe</i>	<i>nășa</i>
L (o)	<i>nășēm</i>	<i>nășōj</i>	<i>nășēm</i>	L (o)	<i>nășīm</i>	<i>nășīm</i>	<i>nășīm</i>
I	<i>nășīm</i>	<i>nășōm</i>	<i>nășīm</i>	I	<i>nășīm</i>	<i>nășīm</i>	<i>nășīm</i>

Tablica 13. Sklonidba posvojne zamjenice *ńijov/ńixov (ńixov)*, *-ā*, *-ō*

jd.				mn.			
N	<i>ńijov</i> (samo Vr i KP u st.)/ <i>ńixov</i> (Vr i KP osim st., Kn isklj.)/ <i>ńixov</i> (samo Kn)	<i>ńijovā</i> itd.	<i>ńijovō</i> itd.	N	<i>ńijovī</i> itd.	<i>ńijovē</i> itd.	<i>ńijovā</i> itd.
G	<i>ńijovōg(a)</i> itd.	<i>ńijovē</i> itd.	<i>ńijovōg(a)</i> itd.	G	<i>ńijovī(x)</i> itd.	<i>ńijovī(x)</i> itd.	<i>ńijovī(x)</i> itd.
D	<i>ńijovōm</i> itd.	<i>ńijovōj</i> itd.	<i>ńijovōm</i> itd.	D	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.
A	<i>ńijov</i> (než.), <i>ńijovōg(a)</i> (ž.) itd.	<i>ńijovū</i> itd.	<i>ńijovō</i> itd.	A	<i>ńijovē</i> itd.	<i>ńijovē</i> itd.	<i>ńijovā</i> itd.
L (o)	<i>ńijovōm</i> itd.	<i>ńijovōj</i> itd.	<i>ńijovōm</i> itd.	L (o)	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.
I	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovōj</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.	I	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.	<i>ńijovīm</i> itd.

⁷⁸ U imeničnoj službi *năși* 'zemljaci' ima u DLI mn. oblik *nășīma*, nuzgredno i *nășīma*.

6.1.3.4. Pokazne zamjenice

Pokazne su zamjenice sljedeće: za ono što je bliže govorniku *òvāj*/(stariji, Vr i KP) *òvī*, *òvā*, *òvō*, (Vr, KP) *vākī*/(Kn) *vākī* (stariji i srednje dobi itd.)/*ovàkav* (srednje dobi i mlađi itd.), (Vr, KP) *vākā*/(Kn) *vākā/ovàkvā* (Vr, KP) *vākō*/(Kn) *vākō/ovàkvō*, (Vr, KP) *vòl'kī*/(Kn) *vòl'kī* (stariji itd.)/*ovòl'kī* (srednje dobi i mlađi itd.), (Vr, KP) *vòl'kā*/(Kn) *vòl'kā/ovòl'kā*, (Vr, KP) *vòl'kō*/(Kn) *vòl'kō/ovòl'kō*, (Vr, KP) *vòjīšnī*, *-ā*, *-ō* 'ovako malen'; za ono što je bliže sugovorniku *tāj*/(stariji) *òtāj*, *tā*/(stariji) *òtā*, *tō*/(stariji) *òtō*, (Vr, KP) *tākī*, *tàkav*/(Kn) *tàkav*, (Vr, KP) *tàk(v)ā*/(Kn) *tàkvā*, (Vr, KP) *tàk(v)ō*/(Kn) *tàkvō*, *tòl'kī*, *-ā*, *-ō*, (Vr, KP) *tòjīšnī*/*tòjīšnī*, *-ā*, *-ō* 'tako malen'; za ono što je bliže negovorniku *ònāj*/(stariji, Vr i KP) *ònī*, *ònā*, *ònō*, (Vr, KP) *nākī*/(Kn) *nākī* (starije i srednje dobi itd.)/*onàkav* (srednje dobi i mlađi itd.), (Vr, KP) *nākā*/(Kn) *nākā/onàkvā* (Vr, KP) *nākō*/(Kn) *nākō/onàkvō*, (Vr, KP) *nòl'kī*/(Kn) *onòl'kī*, (Vr, KP) *nòl'kā*/(Kn) *onòl'kā*, (Vr, KP) *nòl'kō*/(Kn) *onòl'kō*, (Vr, KP) *nòjīšnī*, *-ā*, *-ō* 'onako malen' sve N jd. m., ž., s. r. Zamjenice *vojišni*, *tojišni* i *nojišni* nisu poznate u kninskome govoru. U Vrpolju analogijom prema *tàkav* itd. nuzgredno dolazi i *vàkav* – *vàkvā* – *vàkvō*. U svim trima naseljima u srednjem rodu pojavljuje se *vākō*, *tākō* u *něšto vākō*, *něšto tākō*. Isključivo je pokaznoga značenja i zamjenica *kòjīšnī/kòjīšnī* (stariji (Kn) i: *kòjīšan*), npr. (Vr) *Vīdē ga, kòjīšnī je!* 'Jako je malen i sladak! Jako je malo dijete!' Oblike *òvī* i *ònī* oboje N jd. m. r. ne rabe svi ispitanici starije dobi i razmjerno su rijetki danas, no ipak su posvjedočeni (*ònī žàvlīć*) i kao poštapalica (*òvī*) u nekih ispitanika srednje generacije. U Biteliću očuvano je više starine, premda se i ondje oblik *tā* N jd. m. r. rabi od najstarijih govornika, ali je *òvī* i *ònī* češće od *òvāj*, *ònāj* (što je konzervativnije nego u Kninskoj krajini). Pri tome sva četiri oblika mogu primiti i kratkosilazni naglasak: *òvī* itd. Za primjere usp. Ćurković 2014: 194–196. U Kninskoj krajini protetsko *o-* u danas rijetku, ali još svugdje u starijih ovjerenu *òtāj* itd. analogijom je prema *òvāj* itd., *ònāj* itd. te je sličan oblik ovjeren i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (npr. Šimundić 1971: 121 – uz druge oblike), i onima udaljenijima (npr. u subotičkome, usp. Lisac 2003: 68). Od autorovih ispitanika dosljedno je oblike s protezom rabio V. Ž., u kojega se to očuvalo dugim izbivanjem u Njemačkoj, a za Vrpolje i Kninsko Polje (i za Knin od V. Ž.) autor bilježi često *s òtīm* I jd. s. r. Usp. i *sù tīm* i *sà tīm* (oboje uza *s tīm*) sve I jd. s. r. izvan Knina, što je pomoglo čuvanju predmetka u tom položaju. Dakle, oblici s protetskim *o-* ne rabe se često i najčešće se čuvaju u I jd. srednjega roda kao prežitak. Rijetko je u poštapalicama posvjedočen i kratkosilazni naglasak u *òvāj*, *ònāj*, *ònō*. Bilježeno je pragmatički uvjetovano često širenje oblika *tāj*, *tā*, *tō* na račun *òvāj*, *òvā*, *òvō* te *ònāj*, *ònā*, *ònō* u većine ispitanika, npr. (opis u pitanju iz upitnika) *Pita vas stranac kuda se ide za Knin i vi mu objašnjavate: Īdē se tōm* (očekivano *òvōm jer se onaj koji objašnjava nalazi na dotičnoj cesti) *cěstōm. Sin vam uređiva sobu i něšto*

nije spremio pa ga pitate: Dìš s tîm (očekivano *òvîm jer je roditelj stvar uzeo u ruku pa ju pokazuje)? *Ako ste u trgovini i s nekim odabirete koji ćete kaput kupiti, kažete: Dòbro, jâ ću tâj* (očekivano *òvâj jer je na pokazivanje u ruci onoga koji predlaže izbor), *a ti ćeš tâj* (očekivano *ònâj jer je na pokazivanje u daljini i od onoga koji predlaže izbor i od onoga koji treba odlučiti o izboru). *Ne možete pronaći sandale jer ste ih nekamo zametnuli pa jaučete: Dì su mi sàd tē* (očekivano *ònē jer govornik misli na točno određene i nedavno kupljene, a sugovornik to nema odmah na pameti) *sandále?* Od ostalih tvorbi oblici na *v-* i *n-* pretrpjeli su aferezu dosljedno u Vrpolju i u Kninskome Polju, što je vjerojatno analogijom prema primjerima na *t-*. Analoškom tumačenju u prilog ide i naglasak primjera *tòjišnī/tòjišnī* itd., s izvornim pristupom, koji je osim po distribuciji naglasno isti kao u *kòjišnī/kòjišnī* itd., a različit je u *vòjišnī* itd. i *nòjišnī* itd., koji su pretrpjeli aferezu i imaju samo kratkouzlazni naglasak prema prevladavajućemu *tòjišnī* itd. Afereze nema u *òvâj* itd., *ònâj* itd., a bilježi se u govorima Imotske krajine i Bekije (Šimundić 1971: 38, 121–122). U nekih ispitanika čuje se i zanaglasno dug slog u *tàkāv*, što je, kao i *kàkāv* među upitnim zamjenicama, preuzeto iz drugih novoštokavskih ikavskih govora (usp. za bitelski Ćurković 2014: 197). U GA (= živo) m. r. i G jd. s. r. u samostalnoj uporabi i rjeđe uz imenicu dobro je očuvano, no produljeno *-ā* u *òvogā, tōgā/* (rj.) *tōgā* (: (isključivo) *òd togā* G jd.), *ònogā*, a isključivo u samostalnoj uporabi bilježi se i *òvog, ònog* (: *òvōg, ònōg*), nešto češće za Vrpolje i Kninsko Polje nego za Knin prema *tōgā/tōgā* svugdje, ali s prijedlogom *òd tog(ā)*. Ti oblici obično su rjeđi od punih oblika *òvogā, ònogā*. U nesamostalnoj uporabi ondje je češće razvijena duljina na [o], no očuvana je fakultativno kračina, usp. *òvōg/òvog čòuka* GA jd. m. r., samo *tōg, ònōg/ònog* G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. G(A) jd. često je apokopiran uz imenicu, no češći su neapokopirani oblici, npr. *pòslijē òvogā ràta*, postpozitivno i *bìskupa òvogā*. U samostalnoj uporabi dolazi u L jd. s. r. *-ē: o òvomē, ò tomē, o ònomē*, a uz posvojnu zamjenicu i imenicu ili poimeničeni pridjev bilježen je i primjer D jd. *ònomē môme, ònomē mālōm*, nuzgredno poslije imenice i *na còšku ònomē* L jd. Prije imenice jest: *na òvomē učilīštu* L jd. U D jd. jest: *tōme/tōme*. U nesamostalnoj uporabi čuje se i DL jd. m. i s. r. *òvom*, gdje je kračina rjeđa nego u samostalno uporabljena GA (= živo) m. r. i G jd. s. r. *òvog*. U Vrpolju i u Kninskome Polju, obično uz prijedlog *s(a)*, dolazi i *tīme* I jd. s. r. (u Kninu samo: *tîm*), a prema tomu samo je *òvîm, ònîm*.

Tablice 14, 15 i 16. Sklonidba pokaznih zamjenica *òvāj/òvī – òvā – òvō, tāj (òtāj) – tā (òtā) – tō (òtō)* i *ònāj/ònī – ònā – ònō*

jd.				mn.			
N	<i>òvāj</i> /(Vr, KP stariji i) <i>òvī</i>	<i>òvā</i>	<i>òvō</i>	N	<i>òvī</i>	<i>òvē</i>	<i>òvā</i>
G	<i>òvog(ā), òvōg</i>	<i>òvē</i>	<i>òvog(ā), òvōg</i>	G	<i>òvī(x)</i>	<i>òvī(x)</i>	<i>òvī(x)</i>
D	<i>òvōm</i>	<i>òvōj</i>	<i>òvōm,</i> <i>òvomē</i>	D	<i>òvīm</i> ⁷⁹	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>
A	<i>òvāj</i> /(Vr, KP stariji i) <i>òvī</i> (než.), <i>òvog(ā), òvōg</i> (ž.)	<i>òvū</i>	<i>òvō</i>	A	<i>òvē</i>	<i>òvē</i>	<i>òvā</i>
L (o)	<i>òvōm</i>	<i>òvōj</i>	<i>òvōm,</i> <i>òvomē</i>	L (o)	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>
I	<i>òvīm</i>	<i>òvōm</i>	<i>òvīm</i>	I	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>	<i>òvīm</i>

⁷⁹ U imeničnoj službi *òvī* 'ove stvari (koje su pretežito muškoga roda, npr. časopisi); jedni (= neki [ljudi])' u DLI mn. ima oblik *òvīma* te nuzgredno *òvīma*. Ako je posrijedi značenje stvari, pojavljuje se oblik *òvīm*, sintaktički I jd. s. r., npr. *Štā ćeš s òvīm?* Javlja se i *tàkvīma* DLI mn. 'takve vrsti, takva značaja (karaktera)' uza *tàkvīma*, npr. *Štā se družīš s tàkvīma?*

jd.				mn.			
N	<i>tāj</i> (stariji i <i>òtāj</i> itd.)	<i>tā</i>	<i>tô</i>	N	<i>tî</i>	<i>tê</i>	<i>tâ</i>
G	<i>tôg(ā)</i> , <i>tògā</i> (no samo: <i>òtōg</i>)	<i>tê</i>	<i>tôg(ā)</i> , <i>tògā</i> (samo: <i>òtōg</i>)	G	<i>tî(x)</i>	<i>tî(x)</i>	<i>tî(x)</i>
D	<i>tôm</i>	<i>tôj</i>	<i>tôm</i> , <i>tôme/tòme</i>	D	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>
A	<i>tāj</i> (než.), <i>tôg(ā)</i> , <i>tògā</i> (no samo: <i>òtōg</i>)	<i>tû</i>	<i>tô</i>	A	<i>tê</i>	<i>tê</i>	<i>tâ</i>
L (o)	<i>tôm</i>	<i>tôj</i>	<i>tôm</i> , <i>tomē</i> (+ prijed.)	L (o)	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>
I	<i>tîm</i>	<i>tôm</i>	<i>tîm</i> /(Vr i KP i) <i>tîme</i>	I	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>	<i>tîm</i>

jd.				mn.			
N	<i>ònāj</i> /(Vr, KP stariji i: <i>ònī</i>)	<i>ònā</i>	<i>ònō</i>	N	<i>ònī</i>	<i>ònē</i>	<i>ònā</i>
G	<i>ònog(ā)</i> , <i>ònōg</i>	<i>ònē</i>	<i>ònog(ā)</i> , <i>ònōg</i>	G	<i>ònī(x)</i>	<i>ònī(x)</i>	<i>ònī(x)</i>
D	<i>ònōm</i> , <i>ònomē</i>	<i>ònōj</i>	<i>ònōm</i> , <i>ònomē</i>	D	<i>ònīm</i>	<i>ònīm</i>	<i>ònīm</i>
A	<i>ònāj</i> /(Vr, KP stariji i: <i>ònī</i>) (než.), <i>ònog(ā)</i> , <i>ònōg</i> (ž.)	<i>ònū</i>	<i>ònō</i>	A	<i>ònē</i>	<i>ònē</i>	<i>ònā</i>
L (o)	<i>ònōm</i> , <i>ònomē</i>	<i>ònōj</i>	<i>ònōm</i> , <i>ònomē</i>	L (o)	<i>ònīm</i>	<i>ònīm</i>	<i>ònīm</i>
I	<i>ònīm</i>	<i>ònōm</i>	<i>ònīm</i>	I	<i>ònīm</i>	<i>ònīm</i>	<i>ònīm</i>

6.1.3.5. Neodređene zamjenice

Neodređene su zamjenice *něko*, *něšto/něšto/něšta*, *něki*, *-ā*, *-ō*, *někakav*, *-vā*, *-vō*, *sāv*, *svā*, *svě/svò*, *svāko/svāk*, *svāšta*, *svākī*, *svākakav*, *-vā*, *-vō*, *něko*, *něšta*, *nějedan*, *-na*, *-no*, *někakav*, *-vā/-va*, *-vō/-vo* 'bez izgleda; umoran' sve N jd. m., ž., s. r. Oblik *něšto* čest je u Kninu, a *něšta* u Vrpolju (i naročito u starosjedilaca u Kninskome Polju), dok je *něšto* obično svugdje. *Něki* itd. u pridjevskoj službi izrazito je često u Vrpolju i u Kninskome Polju (npr. *Tô je něki brôj.*), a u Kninu dosta se često pojavljuje i *někakav* itd. Oblik *někakav* itd. pokraj obična niječna značenja ima i značenje umora u primjerima poput *Sāv sam někakav. Tô čeláde je někakvo.* Jedino se u tim primjerima, dakle u nesklonljivoj službi imenskoga predikata, u pravilu sreću neodređeni oblici u ženskome i srednjem rodu, no u nekih ispitanika i u slobodnoj dopunbenoj razdiobi bilježe se i određeni oblici. Oblik *sāv* itd. više se sreće u ispitanika srednje i starije generacije u Vrpolju i u Kninskome Polju, no ima ga i u mlađih, gdje se češće zamjenjuje oblikom *cīlī*, *-ā*, *-ō* N jd. m., ž., s. r. odr. U Kninu zamjena je još češćom. Usp. primjere česte zamjene, većinom u mlađih: *Cīlī sⁱ se zapřlā.*; *cīlō : svě/svò tô vríme* (Kn: *vrijéme*), (Kn) *u svòj : cijělōj tōj túzi*⁸⁰. Stariji Vrpoljani kažu i: *Jè li svā?* 'Je li cijela (čitava)? Je li se razbila?' Svugdje je: *po cīlī dān*, a samo se u Vrpolju i u Kninskome Polju i gotovo isključivo u najstarijih govornika čuva *po vāzdān te vāzdān*. Jedino se ondje kao srašteno čuva nepremetnuto **vas*. Oblik bez premetanja puno se bolje čuva u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 202, Šimundić 1971: 124, Kurtović Budja 2009: 105, Lisac 2008: 109. Obično se u starijih ispitanika i u onih srednje životne dobi (a u samostalnoj uporabi isključivo svugdje) bilježi *svě* NA jd. s. r. premda je oblik *svò* NA jd. s. r. čest naročito u mlađih, a u istočnom dijelu Kninskoga Polja prije Domovinskoga rata oblik *svě* rabilo je hrvatsko stanovništvo dok je srpsko koristilo *svò*. Takva etnogeografska distribucija nije bilježena drugdje u autorovu korpusu. U G(A) jd. nastavak je neapokopiran u složenica prema *kò* i *štā*, osim što se prema tako dobivenu *svāko* pojavljuje i apokopirani oblik: *svākoga/svākog*. Izvan stanke jest često i *někog*, npr. (...) *nēmā někog od svijēta* (...). Slično je i u DL jd.: *svākom* češće je od *někom*, *někom*, a samo je: *něčemu*, *svāčemu*, *něčemu*. Također, govori se i *svòg* i *svěg* oboje G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. (samostalno: *svěga* G s. r.), ali samo DL jd. m. i s. r. u pridjevskoj službi *svòm* prema samostalnu *svèmu* DL s. r. Pritom je oblik *svòg* G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. izrazito prevladao u mlađih ispitanika, a *svěg* G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r. čuva se bolje u ostalih ispitanika i bolje u Vrpolju i u Kninskome Polju nego u Kninu. Prema oskudnim podacima govornici iz istočnoga dijela Kninskoga Polja uz dosljedno *svě* NA jd. s. r. imaju i

⁸⁰ Slijed neodređena (npr. m. r. jd.) *sāv* i pokaznoga *tāj* uz imenicu neki ispitanici nemaju u uporabi u većini izričaja, nego rabe samo pokazno *tāj*, npr. (...) *zābolī glāva od tōg nāpora. Kāko mōš živ^{it} u tōm nērēdu?!*

svěg G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r., što je primjerom boljega čuvanja vokala *e* u promjeni. U I jd. m. i s. r. i DLI mn. gotovo se uvijek bilježi samo kračina (*svīm* – Vr i KP, za starije u Kninu u I s. r. samostalno i *svīme*), a nuzgredno i u nekih mlađih ispitanika u Kninu i duljina (*svīm/svīm*), rjeđe i u drugim oblicima (*svôg* G (i A za živo) jd. m. r., G jd. s. r., *svôj* DL jd. ž. r., *svîx* G mn.). U Vrpolju i u istočnom Kninskom Polju uz osobne zamjenice oblik je također *svīm* DLI mn.: *svīm nīma*. U Kninu i u ostatku Kninskoga Polja ondje je: *svīma nīma* DLI mn. Inače prevladava oblik *svīma* DLI mn. i u samostalnoj službi, no i ondje ima naznaka da se u nekih ispitanika u Kninskom Polju pojavljuje *svīm* DLI mn., čemu je za mlađu generaciju primjerom: *Svīm će dīlat dāmage* (načiniti štetu, op. a.) *nākon četri sekunde* (...). Premda je posrijedi igrački žargon, indikativno je da se primjer rečenice (pa i oblik *svīm* DLI mn.) zabilježio u izoliranih govornika. G mn. u Vrpolju i u Kninskome Polju, donekle i u Kninu u samostalnoj uporabi jest *svijū* (u samostalnoj uporabi u muškome rodu to je katkada i A mn.), a uz *tī(x)* G mn. dolazi oblik *svī(x)* G mn., npr. *kod svijū, od svī tī lūdī*. U Kninu dolazi ponajprije oblik *svîx* G mn., s očuvanim *x*. U Vrpolju *svijū* G mn. dolazi i uz imenicu, npr. *Od svijū gospodarā smo něšto pòkupīli*. U DL složenica nasuprot *kò* javljaju se oblici s apokopom, no dolazi i novije *-e*, glede *něko, nīko* i prevladavajući, npr. *svākom/svākome, nēkome/nēkom, nīkome/nīkom*. Posve iznimno u Kninu u starijih dolazi i *-u* uza *-e*, a primjer je *svākomu/svākome*. U GA jd. primjera *někakav* itd., *svākakav* itd. i *nīkakav* uglavnom je došlo do apokope, no bilježe se i primjeri poput (Kn) (...) *ali jā o cvijēcu stvarno vězē* (tj. pojma, op. a.) *nēmām nīkakvōga*. Stanje je uz neke razlike (npr. različit opseg apokope i razvitak DL jd.) slično onomu u drugim novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Ćurković 2014: 202–203, Šimundić 1971: 123–124, Crnić Novosel 2019: 180, 182, Kurtović Budja 2009: 105–106).

Tablica 17. Sklonidba neodređenih zamjenica *něko* i *něšto/něšto/něšta*

N	<i>něko</i>	<i>něšto/něšto/něšta</i>
G	<i>někoga</i>	<i>něčega</i>
D	<i>někome</i> <i>někom</i>	<i>něčemu</i>
A	<i>někoga</i>	<i>něšto/něšto/něšta</i>
L (o)	<i>někome,</i> <i>někom</i>	<i>něčemu</i>
I	<i>někīm</i>	<i>něčīm</i>

Tablica 18. Sklonidba neodređene zamjenice *sāv, svā, svě/svõ*

jd.				mn.			
N	<i>sāv</i>	<i>svā</i>	<i>svě, svõ</i>	N	<i>svī</i>	<i>svě</i>	<i>svā</i>
G	<i>svõg,</i> <i>svěg</i>	nije ovjeren	<i>svõg,</i> <i>svěg,</i> <i>svěga</i>	G	<i>svijū,</i> <i>svī(x)</i> (Vr, KP)/ <i>svīx,</i> <i>svijū</i> (Kn)	<i>svijū,</i> <i>svī(x)</i> (Vr, KP)/ <i>svīx,</i> <i>svijū</i> (Kn)	<i>svijū,</i> <i>svī(x)</i> (Vr, KP)/ <i>svīx,</i> <i>svijū</i> (Kn)
D	<i>svõm</i>	<i>svõj</i>	<i>svõm,</i> <i>svõmu</i>	D	<i>svīm,</i> <i>svīma</i>	<i>svīm,</i> <i>svīma</i>	<i>svīm,</i> <i>svīma</i>
A	<i>sāv</i> (než.), <i>svõg,</i> <i>svěg</i> (ž.)	<i>svū</i>	<i>svě, svõ</i>	A	<i>svě, svijū</i>	<i>svě</i>	
L (o)	<i>svõm</i>	<i>svõj</i>	<i>svõm,</i> <i>svõmu</i>	L (o)	<i>svīm,</i> <i>svīma</i>	<i>svīm,</i> <i>svīma</i>	<i>svīm,</i> <i>svīma</i>
I	<i>svīm</i>	<i>svõm</i>	<i>svīm</i> /(Vr i KP, st. Kn i) <i>svīme</i>	I	<i>svīm,</i> <i>svīma</i>	<i>svīm,</i> <i>svīma</i>	<i>svīm,</i> <i>svīma</i>

6.1.4. Brojevi

U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima sklonjivima su brojevi 1–3, naime *jèdan, -na, -no* N jd. m., ž., s. r., *dvâ* N dv. m. i s. r., *dvî* N dv. ž. r., *trî*. Broj 1 sklanja se u potpunosti kao određeni pridjevi (vidi potpoglavlje 6.1.2.). Brojevi 2 i 3 djelomice su, no bolje u Vrpolju i u Kninskome Polju nego u Kninu očuvali zasebne padežne oblike te često dolazi do analogije prema NA, a u muškome rodu (*dvâ*) i glede 3 obično se u G, ali i u DLI koriste i oblici brojnih imenica: *dvòjicē, tròjicē* oboje G, *dvòjici, tròjici* oboje DL, *dvòjicôm, tròjicôm* I, *dvòje, tròje* (: *dvôje, trôje*, što je češće u Vrpolju i u Kninskome Polju, a rjeđe u Kninu) oboje NA, *dvòma, tròma* oboje DLI. Sklonidba glasi: *dvâ*; *dvî* NA *dvājū*; *dvijū/dvî* G *dvòma/dvàma*; *dvìma* DLI; *trî* NA *trî/trijū* G *tròma/trìma* DLI. Neki ispitanici oblik *trìma* DLI mn. povezuju sa ženskim spolom (kao što je to slučaj glede *dvìma* DLI dv. ž. r.). Sudeći prema drugim

slavenskim jezicima, oblik *dvòma* DLI dv. m. i s. r. podrijetlom je dvojinjski kao što je to sigurno *dvìma* DLI dv. ž. r. Oblik *tròma* DLI mn.(mal.) načinjen je prema njemu, a prema njima načinjeni su i DLI odgovarajućih brojevnih imenica za oba spola (*dvòma*, *tròma*). Oblik *dvàma* DLI dv. m. i s. r. mlađi je i u nekim govorima, kao što su govori Makarskoga primorja, pojavljuju se slični primjeri *dvàmīn/dvàma(n)* DLI dv. m. r. i *dvàma(n)* DLI dv. s. r. (Kurtović Budja 2009: 111), no na možebitan utjecaj izvornoga i izgubljenoga **dvoma* DLI dv. m. i s. r. ukazuju primjeri sklonidbe brojevnih imenica *dvòje*, *tròje* u Makarskome primorju. Ondje je *dvómu*, ali *tròma* oboje D, usp. i *dvóga*, *tróga* oboje G (*ibid.*: 113). Dugouzlazni naglasak u *dvómu* D (i u obama genitivima) ondje ukazuje na stezanje (< *dvojemu; << *trojemu – posrijedi su izvorno brojevni pridjevi u srednjem rodu te je nastavkom iskonski *-emu*), no sinkronijski množinsko dočeto *-ma* u *tròma* D uz analoški kratkouzlazni naglasak objašnjava se utjecajem oblika **dvoma* DLI dv. m. i s. r. S druge strane, budući da u Kninskoj krajini DLI odgovarajućih imenica također glasi *dvòma*, ali i *tròma*, očito je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima izvorno dvojinjsko *dvòma* DLI m. i s. r. izravno utjecalo na sklonidbu obiju brojevnih imenica, odnosno na (Vr, KP) *dvòje/dvòje* / (Kn) *dvòje/dvòje*, kao i na *trì* i preko toga (Vr, KP) *tròje/tròje* / (Kn) *tròje/tròje*. Za sličnu sklonidbu brojeva 2 i 3, ali s manjim ili većim razlikama u drugim novoštokavskim ikavskim govorima usp. Šimundić 1971: 142 (ondje i 4–6), Crnić Novosel 2019: 185–186. U Biteliću sklonidba se javlja u prežiticima u DL prema *dvì* N dv. ž. r. i *òbedvì* N dv. ž. r. (usp. Ćurković 2014: 206). U gorskokotarskim govorima (*ibid.*: 186), kao i u kninskima novoštokavskima ikavskima često se gubi zaseban genitivni oblik, što je dovršen postupak u bitelskome govoru. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ovjerena je i sklonidba oblika *òbadvā/òba* N dv. m. i s. r., *òbadvì* (Vr i KP analoški i: *òbadvè*) / *òbe* sve N dv. ž. r., gdje je razlikovnim samo *òbadvòma/òbòma* DLI dv. m. i s. r., *òbadvìma/òbjèma* DLI dv. ž. r. (jekavski jer je rjeđi oblik, no rjeđe i: *òbìma* DLI dv. ž. r.). Drugi su brojevi u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima: (4–10) *čètri*, *pêt*, *šèst*, *sèdam*, *òsam*, *dèvet*, *dèset*; (11–19) *jedànājst*, *dvànājst*, *trínājst*, *čeṭṛnājst*, *pètnājst*, *šèsnājst*, *sedāmnājst*, *osāmnājst*, *devètnājst*; (desetice 20–90) *dvādcēt/dvājst*, *trīdcēt/trīst*, *čeṭrdèsēt*, *pedèsēt*, *šezdèsēt*, *sedamdèsēt*, *osamdèsēt*, *devedèsēt*; (stotice) *stō*, *dvìsta*, *trìsta*, *čètristō*, *pèstō*, *šèstō*, *sèdamstō*, *òsamstō*, *dèvestō*; (ob.) *ìladu*, (rjeđe i novije) *tìs^uću/tìs^uću/tìs^uću*, *milijūn/milijōn/miljōn*. Oblici *pêt*, *šèst*, *dèvet*, *dèset*, 11–19 i *dvājst*, *trīst* gube dočetni zapornik pred imenicama, npr. *pê dānā*, *dvājz gòdīnā*. Posvjedočena je i redukcija u *dès^{et}*, usp. *Bìlo dèš^{et} kúcā*. Gubljenja ima rjeđe u starijih i u desetica, npr. *čeṭrdèsè gòdīnā*, *čeṭrdèsè pètè*. Umjesto toga češće su uz imenice i u priložnim tvorbama ovjereni oblici *čeṭrdès^{et}*, *pedès^{et}*... *devedès^{et}*, npr. *žèna od pedès^{et} gòdīnā*. Brojevi 11–19 imaju dvoglas [a:j] kao i u govorima Vrličke krajine (Galić 2019: 92 – ondje je posvjedočeno i fakultativno razjednačivanje *-mn-* > *-ml-* u

sedàmlājst, osàmlājst) i Badnja u Drniškoj krajini (bez zanaglasne duljine (*jedànajst*), usp. Čilaš 2002: 27), a [e:] dolazi već u Biteliću (Ćurković 2014: 205) i Perkoviću (Čilaš 2002: 26). I u drugim novoštokavskim ikavskim govorima u Republici Hrvatskoj prevladavaju oblici na -*ēst*, te usp. Šimundić 1971: 141, Kurtović Budja 2009: 110, za Bosnu i Hercegovinu usp. Peco 2007b: 319, no dvoglas je u gorskokotarskim govorima (usp. Crnić Novosel 2019: 186). Oblici *dvājst* i *trīst* najčešće se rabe uz imenice, npr. *trīz gòdīnā*, no i u priložnoj tvorbi bez imenice, usp. *dvājs-trīst* 'od dvadeset do trideset'. Nasuprot tomu, oblici *dvādcēt*, *trīdcēt* koriste se pri brojenju, no često i uz imenice (npr. za *dvādcēt gòdīnā*), rjeđe i u *dvādcēt-trīdcēt*. Za fonetski ostvaraj oblika *dvājst* i *trīst* vidi potpoglavlje 5.1.2.10.1. Posvjedočena je i redukcija -e- u *dvād^esēt*, *trīd^esēt*, *dev^edēsēt*. Redukcija drugoga [e] dolazi i u obliku *dēs^et*, usp. *dēs^et sa dēs^et kùca*. Složeni brojevi u većini su bez veznika *i*, a rjeđe s njim, npr. *trīdcēt ì pēt*, *dvādcēt ì dvī*, no i u složenijih brojeva *tīs^uću šēstō sedamdēsēt* i *òsam*. Oblici s veznikom imaju obilježje istaknutosti. Oblik *mīlōn* u povlačenju je i od njega je pomalo češći prijelazni oblik *mīlijōn*, a *mīlijūn* podjednako biva svugdje, ali nedosljedno, pa tako i u mlađih ispitanika.

Od brojevnih imenica posvjedočene su one za muški rod (npr. *dvòjica*, *čtvòrica*, *petòrica* – isključivo s morfemom -or-) i za oboje ((Vr, KP) *dvòje/dvòje*, *tròje/tròje* / (Kn) *dvòje/dvòje*, *tròje/tròje*, *čtvero*, *sēdmero*, *dēvetero*). Brojeвне imenice poput *čtvero* rjeđe imaju i -or-, npr. *čtvero*, *sēdmoro*. Od čestih imenica za oba roda u ispitanika starije i rjeđe srednje generacije u Vrpolu i u Kninskome Polju, rubno i u Kninu osim u *dvòje/dvòje* i *tròje/tròje* djelomice se bilježi sklonidba, ali samo u DLI: *dvòma*, *tròma*, *čtveròma* (i Kn), rijetko *sedmeròma*, uvijek *dēvetero*. Oblik *čtveròma* DLI u Kninu ishodom je utjecaja vrpolskoga i kninskopoljskoga govora. Glede slogovnoga ustroja nastavak -oma pojavljuje se u trosložnih *čtvero*, *sēdmero* (usp. i *pētero*), a izostaje u četverosložnoga *dēvetero* (usp. i *dēsetero*). I u nekim drugim novoštokavskim ikavskim govorima brojeвне su imenice sklonjivima, te za Imotsku krajinu i Bekiju usp. Šimundić 1971: 142. Ondje se u potpunosti sklanja *dvòje*, *tròje* (: *dvòje*, *tròje* i *dvòj*, *tròj* za Bitelić, Ćurković 2014: 209) dočim *čtvero* itd. nema jedninu, ali kako su očuvali brojevni pridjevi, u množini ima pridjevsku sklonidbu. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima umjesto brojevnih imenica za brojeve od 4 i dalje rjeđe se rabe i polazišni brojevi i nakon zamjenice, a u dosta ispitanika ti su oblici češći od oblika brojevnih imenica, npr. *svìx pēt*, *s dēvet lūdī*. Kada se zajedno uzmu u obzir sklonidbene osobitosti brojeva 2 i 3 te brojevnih imenica za oboje 4–7, najbolje se čuvaju oblici DLI, gdje nastavak -oma prevladava u 2 i 3 (uz rjeđe -ama i -ima), a jedini je u imenica za oboje 4–7 i u (Vr, KP) *dvòje/dvòje*, *tròje/tròje* / (Kn) *dvòje/dvòje*, *tròje/tròje*.

Redni su brojevi (1.–10.): *přvī* itd., *drùgī*, *trēcī*, *čētvřtī*, *pētī*, *šēstī*, *sēdmī*, *òsmī*, *dēvētī*, *dēsētī*. Složeniji oblici uvijek su bez veznika, npr. *šezdestrēčē* G jd. ž. r. odr., *tīs^uću dēvestō*

trīdcēt ôsmē G jd. ž. r. odr. Broj 1000. glasi *īlad'tī, -ā, -ō* N jd. m., ž., s. r., npr. *po īlad'tī pūt* 'nebrojeno mnogo puta, nakon stalna neposluha'. Sklanjaju se kao određeni pridjevi (vidi gore)⁸¹.

6.2. Glagolski sustav

Glagolski sustav kninskih novoštokavskih ikavskih govora poznaje tri lica jednine i množine. Sedam je glagolskih vremena, dva načina i dva stanja. Od glagolskih vremena tri su prošla (perfekt, aorist i pluskvamperfekt), jedno sadašnje (prezent) i tri buduća (futur I., II. i III.). Pluskvamperfekt nije pretjerano čest, no ovjeren je u ispitanika svih dobnih skupina, npr. *Tô je vâlđda kad smo dōšli tēk, pa je tô bilo zārāslo svē*. Aorist se dobro očuvao u ustaljenim svezama, npr. *Pāde jā. Zāboravī na kāvū. Ōde jā.*, slabije u npr. *Ēvo dōžošmo/dōžosmo*. Pritom je došlo do pojednostavljenja jedninskoga dijela promjene, gdje se 1. l. jd. stopilo s 2. i 3. l. jd. Futur III. najbolje se čuva u Kninu, a govornici koji ga rabe koriste i futur II., pričem ne vrijedi obrnuto za Vrpolje i Kninsko Polje i ondje se izvrsno čuva futur II. O tome još vidi u potpoglavlju 6.2.5. Od načina uz imperativ rabi se i kondicional I. Pasiv je u pravilu tvoren obezličanjem⁸² i rjeđi je od aktiva, npr. *Smīrīvā se*. 3. l. jd. prez. 'Nevrijeme prolazi.' *Smràčtīvā se*. 3. l. jd. prez.

6.2.1. Present

Prezent je najčešće glagolsko vrijeme jer označava niz trenutnih radnji u sadašnjosti, a može biti i historijski, npr. *Dōžē Īve Stōjīn, Ānte Gūgo. I òni sād – bāš za nēgovō... vâlđda će mu tô něšto trēbati – òni kāžū 'Brēzovac' – 'Brīzovac'. Brīzovac. Īdēmo, òvāj – brīstīć! Nām^a je tô brēstīć. Ili br'ēstī- – mī kāžēmo brēst – Brēstīć. – Ōni brīstīć! Zāšto 'brīstīć'? Svršeni prezent između ostaloga služi i kao predbuduća radnja, npr. *Kad dōžēš, upāli svītlo*. U takvim primjerima rjeđe se koristi i futur II. (ponajprije Vr, KP) ili futur III. (često Kn, rijetko Vr), o čemu vidi u potpoglavlju o budućim vremenima.*

⁸¹ U imeničnoj službi bilježi se za DLI mn. nuzgredno i oblik *p̣ṿma* uza *p̣ṿma*, također *nēkima drūgima* (i samo *nēkima*), što se ne bilježi u pridjeva.

⁸² Posvjedočena je i bezlična uporaba glagolskoga pridjeva radnoga u srednjem rodu za izražavanje različitih radnja, npr. za Kninsko Polje *Sāstav'lo me*. 'Bol me obuzela. Dobio/-la sam moždani/srčani udar.', *Oblādalo me*. 'Jako sam umoran/umorna.' (...) *ē nīx je vrāčalo óvde sve gl. pr. s. r. jd.* To Lisac (2008: 111) zapaža i u drugim novoštokavskim ikavskim govovima u Dalmatinskoj zagori i izvan nje.

Tablica 19. Nastavci prezenta (V = vokal ovisno o glagolskoj vrsti⁸³: [a:] (V., VI.), [e] (I.), [e:] (I., II., III., VI.), [i:] (IV.))

jd.	
1.	-Vm; -u u òću, (ob.) mògu
2.	-Vš
3.	-V
mn.	
1.	-Vmo
2.	-Vte
3.	-ū (I., II., III., V., VI.), -ē (IV.)

6.2.1.1. Prva glagolska vrsta

U ovoj se kategoriji razlikuju glagoli kratka i duga zanaglasnoga sloga. Kratak slog javlja se u glagola naglasne paradigme C (npr. *zòve*, *kráde* oboje 3. 1. jd. prez.), a dug u onih naglasne paradigme A i B (npr. (Vr, KP) *sìd(n)ē* 3. 1. jd. prez. / (Kn) *sjèdnē* 3. 1. jd. prez., *kòļē* 3. 1. jd. prez.). Usp. još primjera dvosložnica u različitim licima jednine i množine: *zòveš* 2. 1. jd. prez., *zòve* 3. 1. jd. prez., *zòvemo* 1. 1. mn. prez., *vúćem* 1. 1. jd. prez., *vúćeš* 2. 1. jd. prez., *vúće*, *túće*, *trése*, *tèće* sve 3. 1. jd. prez. prema *šàļēm* 1. 1. jd. prez., *měļēš* 2. 1. jd. prez., *sèrē* 3. 1. jd. prez., sinkronijski i *ìdē* (Vr i KP i: *ìžē* oboje 3. 1. jd. prez.), *òdēm* 1. 1. jd. prez., *bùdēš* 2. 1. jd. prez., *dòžēm* 1. 1. jd. prez. Tako je većinom u podrijetlom zapadnoštokavskim govorima (usp. Kapović 2005: 58; 2015: 369–370; 2018: 173). Stanje ne odudara ni u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, te usp. Ćurković 2014: 223, Šimundić 1971: 149, Galić 2017: 46 – nema primjera u distribuciji zanaglasnih duljina u prezentu (usp. npr. *utēče* 3. 1. jd. prez., *ibid.*: 41), Kurtović Budja 2009: 92. U govoru Liča u Gorskoj kotaru ujednačena je duljina prema primjerima Crnić Novosel (2019: 200). U zapadnohercegovačkim govorima slog može biti i kratak i dug (po bilježenju (~) dulji), usp. (Studenci) *zòvē*⁸⁴, *znáde* oboje 3. 1. jd. prez. (Peco 2007b: 341, 342). Prema podacima u fonološkome opisu novoštokavskih ikavskih govora Vrličke krajine stanje je ondje inovativno (usp. primjere *plètēm* i *znádēm* oboje 1. 1. jd. prez. (Galić 2019: 88)). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima fakultativno slog

⁸³ Podjela na glagolske vrste preuzeta je prema Silić i Pranjković 2007: 42–45.

⁸⁴ Primjere s oznakom iznad vokala Velić (2020: 58) analizira kao poluduge, dakle u odnosu na kratke slogovi su blago produljeni.

može biti dug, što je rjeđe, usp. (u različitim licima) *plètēš* 2. l. jd. prez., *plètē*, *zòvē*, *trésē*, *túčē* sve 3. l. jd. prez. Ta je pojava nova, premda u nekih ispitanika nakon duga sloga u autorovu korpusu dolazi kratak slog (*kráde*, *ráste* oboje 3. l. jd. prez.), a dug nakon kratka (*zòvē* 3. l. jd. prez.), što tipološki (nipošto ne i genetski) prilikuje nekim crnogorskim govorima s takvom distribucijom kao pravilom (usp. Kapović 2015: 368 – bilješka 1351.). To je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima samo slučajnošću, a oblik *zòvē* 3. l. jd. prez. inače je čest uza *zòve* 3. l. jd. prez. (npr. u *Zòvē na telèfòn. Zòvēm ga i nè jāvļā se.* – u potonjem primjeru duljina je fonetska ispred zvanačnika: [zòve:m_ga]). Ima ispitanika u kojih je svugdje posvjedočena duljina iako se i u njih potkrade koji arhaizam (npr. prema snimci *obúčemo* 1. l. mn. prez., prema upitniku *ráste* 3. l. jd. prez.), no oni su u izrazitoj manjini prema ispitanicima u kojih je sve kratko (*kráde*, *zòve*, *ráste* sve 3. l. jd. prez.), a posrijedi je i biraniji govor jer isti ispitanici također imaju i kratke oblike u inventaru. Naknadnim telefonskim razgovorom s autorom uočene su analoške zanaglasne duljine u nekih ispitanika, kojih u tolikoj mjeri nema u njihovu spontanu razgovoru s drugim ispitanicima. U nekim slučajevima analoški dug slog nastaje promjenom naglasne paradigme, te usp. *bèrēm*, *pèrēm*, (Vr, KP) *jèdēm* sve 1. l. jd. prez. pokraj *bèrēm*, *pèrēm* (oboje rjeđe), *jèdēm* sve 1. l. jd. prez. << *bèrem*, *pèrem*, (Vr i KP, v. dolje) *jèdem* sve 1. l. jd. prez., također sinkronijski *tònēm* pokraj rijetka *tònem* << **tònēm* sve 1. l. jd. prez. Međutim, i ondje je fakultativna. Također se uglavnom kaže *jèbēm ti mātēr*, gdje je duljina [e:] duljenjem pred zvanačnikom ([m_t]), a kratko se [e] rijetko javlja (*Jèbem ti mātēr!*). Za kračinu također usp. *Öx, jèbeš kòsu. A kò jū jèbe.* Prema *imā/imā* zanijekano je *nēmā/néma/némā* sve 3. l. jd. prez. Stanje se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima razlikuje od onoga u vrličkima, a slično je onomu u Biteliću i u Imotskoj krajini i Bekiji, od novoštokavskih ikavskih govora Dalmatinske zagore i u Niskome (Galić 2017: 41, 46). Dakle, u novoštokavskim ikavskim govorima Dalmatinske zagore, među njima i u kninskim, veoma je dobro očuvana kračina u glagola naglasne paradigme C. Osim toga, u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima dosljedno su kratki i oblici glagola *mòci/mòći* i *titi* (oba n. p. B): *mòže/mòre*, *òće* (: *òće* sve 3. l. jd. prez. u pitanjima poput *Òćeš li?* 'Hoćeš li jesti?' *Òće li?* 'Kako vam posao ide?'; usp. različit naglasak u *óce* 3. l. jd. prez. itd. i u Biteliću i u Imotskoj krajini i Bekiji prema Ćurković 2014: 223 i Šimundić 1971: 146. Kračina se bilježi i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 86–87, 223, Šimundić 1971: 146, Kurtović Budja 2009: 93. Rotacizam u *mòre* 3. l. jd. prez. obično se javlja u potvrđama (odobravanjima) u Vrpolju i u Kninskome Polju, a u Kninu ne, no u mlađih uglavnom svugdje dolazi *mòže* 3. l. jd. prez. Različito je u Biteliću, gdje *mòre* i osobito *nè more* oboje 3. l. jd. prez. dolazi i u djece (usp. Ćurković 2014: 86). Obično u ispitanika srednje i starije životne dobi u Vrpolju i u Kninskome Polju oblici s rotacizmom javljaju se i drugdje, npr. *Tò mòre pròći.*

Mõre l' tãkõ? Kãko se mõre dõs'iti da je tẽbi Ænka rõd? U Vrpolju i Kninskome Polju bilježi se i *mõrejũ* uza *mõgũ* oboje 3. l. mn. prez., ali samo u najstarijih ispitanika. Oblici s rotacizmom pojavljuju se i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, s razlikama u čestoti, usp. Galić 2019: 90, Ćurković 2014: 86–87, Šimundić 1971: 146, Kurtović Budja 2009: 93, Crnić Novosel 2019: 198. Naglasak je u 3. l. mn. prema *titi: òce/òcẽ*. Prvi se oblik pojavljuje u pitanjima, npr. *Òce l' dóci?*, a drugi u značenju „žele”, npr. *Òni òcẽ da se tõ štõ prijẽ nãpravĩ*. Zanimjeko je *nẽce/nẽcẽ* 3. l. mn. prez. bez razlike u značenju. I 3. l. mn. prema *mõci/mõci* ima kratkouzlazni naglasak i glasi *mõgũ*. Zanimjeko je *nẽ mogu* 1. l. jd. prez. U 2. l. jd. posvjedočeni su i oblici *allegro*, obično u mlađih, ali ovjereni su i u najstarijih: *õš* (: *nẽš* < *nẽcẽš*), *mõš*. Javlja se i posve reducirano *š* 2. l. jd. prez. u *štã 'š* 'što hoćeš, što išćeš' i *dĩ 'š* 'kamo ideš'. U drugim licima naglasak slobodno oscilira ovisno o silaznosti/uzlaznosti i isključivo je kratak, premda je češće uzlazni u značenju 'što je činiti', a silazni u 'što tko hoće', npr. *A štã cẽš! Štã cẽ õn? 'Što bi on htio?' štã cẽmo* 1. l. mn. prez. 'što ćemo dalje činiti'. Javlja se i kratkouzlazni naglasak u *štã 'š*, no izgovor je dulji od *štã 'š* i zapravo se ostvaruje kao [štãšʷ] sve 2. l. jd. prez. uslijed ograničenja da uzlazni naglasci ne dolaze na kraju riječi. Glagoli naglasne paradigme A ((Vr, KP) *ĩsti/(Kn) jẽsti*) odnosno C (*brãti, prãti*) imaju i oblike prema naglasnoj paradigmi C odnosno B: (Vr, KP) *ĩdem* 1. l. jd. prez. / (Kn) *jẽdẽm, bẽrem/bẽrẽm, pẽrem/pẽrẽm* sve 1. l. jd. prez. Oblici se mogu i razlikovati ovisno o ispitaniku, te se za Vrpolje i Kninsko Polje bilježi nešto češće *bẽrem* nego *pẽrem* oboje 1. l. jd. prez. Uvijek je *tãrẽm* 'dosadjem; trljam', *sẽrẽm* oboje 1. l. jd. prez. prema *trãti* (> *õtrãti* 'otjerati, odagnati; sprãti' – *õtrãm* 'otjeram, odagnam' : *õtarẽm* 'sperem' oboje 1. l. jd. prez.), *srãti*. U šestom, kao i u istovjetnih oblika u četvrtom razredu stanje je jednoobrazno: *kõļẽm, mẽļẽm, šãļẽm* sve 1. l. jd. prez. prema *klãti, mlĩti* 'mljeti; brbljati', *slãti*. Kaže se (treći razred): *kũnẽm se* uza (Kn) *kũnẽm se, kũnẽm se* sve 1. l. jd. prez. ([e:] je dugo ispred zvonačnika) prema *klẽti se*. Oblici glagola (Vr i KP) *ĩsti* sličie također ovjerenim oblicima (obično u Vrpolju i u Kninskome Polju) *dãdem, znãdem* oboje 1. l. jd. prez. te (isključivo Vr i KP, stariji) *smĩdem* 1. l. jd. prez. Prva dva oblika pojavljuju se uz običnije *dãm, znãm* oboje 1. l. jd. prez., a od ostalih osobitosti usp. *dãmo* 1. l. mn. prez., *dãte* 2. l. mn. prez., *znãmo* 1. l. mn. prez., *znãte* 2. l. mn. prez., u 3. l. mn. fakultativno *dãjũ, znãjũ* uz češće *dãjũ, znãjũ*, zanimjeko npr. *nẽ dãm, nẽ znãm* oboje 1. l. jd. prez., *nẽ dãmo, nẽ znãmo* oboje 1. l. mn. prez., *nẽ dãjũ, nẽ znãjũ* oboje 3. l. mn. prez. Oblici *ĩdem* 1. l. jd. prez., *ĩdeš* 2. l. jd. prez. itd. možda naglasno nastavljaju staru atematsku tvorbu *jĩm 1. l. jd. prez., *jĩš 2. l. jd. prez. itd. Pritom u Kninu uvijek dolazi *jẽdẽm* 1. l. jd. prez., no u Vrpolju i u Kninskome Polju uz to i *ĩdem* 1. l. jd. prez. dolaze i fakultativni i birani jekavski oblici poput *jẽdem* 1. l. jd. prez. Takvi primjeri, gledani zasebno od *bẽrem, pẽrem* oboje 1. l. jd., sličie ikavskomu *ideš* 2. l. jd. prez. u Šibeniku i Gospiću (primjer je Kapoviće (2018: 177 – bilješka 53.)). Doznaje se iz pouzdana

izvora (od kćeri danas pokojne govornice jednoga govora iz Drniške krajine; kći je nastanjena u Strani, kao i njezin brat koji je od majke posebno u mladosti uzeo dosta ikavizama, a kći, koja je i autorovom ispitanicom, nije, priklonivši se vjernije kninskomu govoru) kako se oblik *idem* 1. l. jd. prez., s dugouzlaznim naglaskom, čuva i ponegdje u Drniškoj krajini, dakle ondje se također vjernije nastavlja stara atematska tvorba. U složenicama naglasak je kratkouzlazni na predmetku (npr. *ùberēm, òperēm* oboje 1. l. jd. prez.) odnosno u Vrpolju i u Kninskome Polju zadržan na osnovi (npr. *pojìdem* 1. l. jd. prez.) ili kratkosilazni na predmetku (npr. *pòjidēm* 1. l. jd. prez.), a u Kninu kratkouzlazni na predmetku (npr. *pòjedēm* 1. l. jd. prez.; usp. u Biteliću *nàjiděš* 2. l. jd. prez. (Ćurković 2014: 319)). Glagol *îci/îći* često ima jotirane oblike: *îžēm* 1. l. jd. prez., *îžěš* 2. l. jd. prez. itd., usp. i *Îžē li?* 'Kako si?' (vršnjak vršnjaku). Tako je i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. npr. Kurtović Budja 2009: 93, u govoru Liča prema Crnić Novosel 2019: 200. U Vrpolju i Kninskome Polju jotacija i izostaje (npr. *îdēm* 1. l. jd. prez., *îděš* 2. l. jd. prez...), što je pravilom u Kninu i jotacije ondje nema. Osim toga, jotirani oblici nešto su rjeđi u Kninskom Polju nego u Vrpolju. Ne jotirani oblici mogu imati i kratkouzlazni naglasak, najčešće u *idēm* 1. l. jd. prez. Jotirani su isključivo prefigurirani oblici poput *dôžēm, prîžēm* (Vr i KP i 'prijedem') oboje 1. l. jd. prez. Promjena je nesvršenoga prezenta *bîti*: *jèsam – jèsi – jèl/jèste/jèl/jèst – jèsmo – jèste – jèsu*.

U prefiguriranih glagola prvoga, četvrtoga (*zvàti*) i osmoga razreda kratke osnove naglasak je uvijek na predmetku. Primjeri su razni (u različitim licima jednine i množine): *dònesēm* 1. l. jd. prez., *pònesē* 3. l. jd. prez., *izvedē* 3. l. jd. prez., *pròvedē* 3. l. jd. prez., *òdvedū* 3. l. mn. prez., *ùtečēmo* 1. l. mn. prez. Takav naglasak prema Kapoviću (2018: 218) ovjeren je u južnim štokavskim govorima, rjeđe i u istočnima. Od južnih govora on daje primjere za crnogorske govore, a donosi ih i Okuka (2008: 102) za govor Barâ. Ima ih i na zapadu, čemu su svjedokom kninski novoštokavski ikavski govori te primjerice obližnji istočnohercegovački bosanskograhovski (usp. *dùnesěš* 2. l. jd. prez., *ibid.*: 113), a prema oskudnim primjerima i zapadniji škabrnjski novoštokavski ikavski govor (usp. *ispečěš* 2. l. jd. prez., Magaš 2019: 376 – ondje se taj oblik tumači analogijom prema glagolima s fonetskim naglaskom). Kapović (2018: 218) podrijetlo takvih oblika dovodi preko odsutnosti iz standardnoga jezika donekle u svezu s morfonološkim odnosima poput *lòvīm – ùlovīm* oboje 1. l. jd. prez., koji se bilježe u novoštokavskim ikavskim govorima uslijed stapanja infinitivnih nastavaka *-it(i)* < *-iti i *-it(i)* < *-ěti te ujednačivanja u prezentu (vidi potpoglavlje 6.2.1.3.). Točnije, on to zove općenito prefiksanim naglaskom. S druge strane, Velić (2020: 59–61) pretpostavlja nekoliko razloga: najvjerojatniji su proboj novijega duga sloga nakon naglasnoga pomaka ili pod naglaskom i naglasni pomak uslijed toga (za 1) *dònesē* << *(*)donèsē << *donèse sve 3. l. jd. prez.; 2) *dònesē* << *donèsē (kratko) < *donesê (< *donesě (još kraće)) < *donesě sve 3. l. jd. prez.) u

istočnijim govorima, utjecaj prezentskoga naglasaka kauzativa poput *donòsiti* iz IV. glagolske vrste (tj. *dovèdem (: *dòvodīm*) >> *dòvedēm* sve 1. l. jd. prez.) u zapadnijim govorima te izgubljena čeonoga naglasaka u 1. l. jd. naglasne paradigme C (čega je ostatkom unutar IV. glagolske vrste samo u standardnome jeziku starije i dijalektno *vělu*⁸⁵) i u istočnijim i u zapadnijim govorima (*dòvedēm* << *dòvedēm/*dòvedu sve 1. l. jd. prez. i *dòveděš* << *doveděš/*doveděš (< *doveděš) sve 2. l. jd. prez.). U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima takvi se oblici veoma često pojavljuju i praktično su beziznimnima u prezentu glagola *dònīti*, *dòvesti* 'dovesti pješice; dovesti vozilom' i drugih prefiksálnih tvorba prema njima, ali i nekih drugih glagola s istim dočetkom, npr. *ùbodēm*, *zàbodēm* oboje 1. l. jd. prez. Oblici poput *donèsem* 1. l. jd. prez. javljaju se nedosljedno u nekih mlađih ispitanika, a sa zanaglasnom duljinom (*donèsēm* 1. l. jd. prez.) posve su rijetki. Od drugih glagola beziznimno je: *ògrebēm* 1. l. jd. prez., *ùtèčēm* 1. l. jd. prez. (s fakultativno reduciranim [e]), *nàzovēm* 1. l. jd. prez. Naglasak na korijenu fakultativno se pojavljuje u nekih ispitanika u rjeđih glagola, a u autorovu korpusu to su: *ìspletēm/ìsplètem* 1. l. jd. prez., *ìspekū/ìspèkū* 3. l. mn. prez. Češće je *ìspečēm* 1. l. jd. prez. nego *ìspekū* 3. l. mn. prez. Dakle, odstupanja od naglasaka na predmetku rijetka su, no bilježe se u ispitanika svih generacija. U glagola duge osnove naglasak ostaje na osnovi, npr. *naráste*, *istúče*, *potkráde* sve 3. l. jd. prez. Glagoli naglasne paradigme B imaju fonetski prenesen naglasak, npr. *zàkoļēm*, *pòšalēm*, *sàtarēm* 'porazim; pretučem; premorim' sve 1. l. jd. prez. Iznimka je u Vrpolju i u Kninskome Polju složeno *pòjidēm/pojídem* 1. l. jd. prez. itd., s kratkosilaznim naglaskom prema (Kn) *pòjedēm* 1. l. jd. prez. itd.

U trećem licu množine glagola jedanaestoga razreda češće se čuva nepromijenjena osnova, za što usp. *pèkū* (i *ìspekū/ìspèkū*), *túkū* (i *potúkū*). Gotovo se dosljedno bilježi *rèčū*. Ti primjeri nisu općeniti i bilježe se razlike unutar triju naselja. Tako stariji u Kninu kažu i *pèčū*, *túčū*, a jedino se u Čaćićima u Vrpolju kaže *rèkū*. Prema primjerima, dakle, stanje je miješano, no prevladavaju neujednačeni oblici. Slično je stanje posvjedočeno i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, pri čemu poopćenje promijenjene osnove iz ostatka promjene pogađa različite glagole, usp. Ćurković 2014: 222, Šimundić 1971: 146, Kurtović Budja 2009: 94 – samo u *rèčū*, što je najčešće i u Kninskoj krajini. Nastavak *-u* u 1. l. jd. ima uvijek oblik *òču*, a gotovo uvijek i *mògu*. Analoško *-m* autor bilježi samo u starijih, npr. često *Mòrem li?* 'Smijem li? Mogu li sad ući?' te zanjekano (...) *jâ nè mèrem* (...).

Ovjereno je u najvećoj mjeri širenje prezentskoga nastavka *-n-* iz II. glagolske vrste. Jedino se u glagola *rèci/rèci* (n. p. B) uvijek čuva izvorna prezentska tvorba (*rèčēm* 1. l. jd. prez., *rèčěš* 2. l. jd. prez. itd.), a u načelu u starijih u Vrpolju i u Kninskome Polju i prema *sìsti*

⁸⁵ U Velić 2020: 61 – bilješka 21. navedeno *věljū* biva omaškom. Prema Vidoviću (2013: 162) Kapović (2018: 225) navodi i oblik *žěljū* kao dijalektni prežitak.

n. p. A i *lèci/lèci* n. p. C: *sìdēm* 1. l. jd. prez., *sìdēš* 2. l. jd. prez. itd., *lèžēm* 1. l. jd. prez., *lèžēš* 2. l. jd. prez. itd. U Kninu u starijih dolazi i *lèžēm* 1. l. jd. prez. itd. *Srèsti* ima -n-: *srètnēm* 1. l. jd. prez. itd., a za stariju generaciju Vrpoljana bilježi se i oblik *pòmožē* uza *pòmognē* oboje 3. l. jd. prez. U nekim drugim novoštokavskim ikavskim govorima širenje je obuhvatilo različite primjere. Tako je u Imotskoj krajini i Bekiji ugroženo i *rèčēn* (: *rèknēn* oboje 1. l. jd. prez.), a posvjedočene su i tvorbe poput *dādnēm* 1. l. jd. prez. (usp. Šimundić 1971: 147), kakve potpuno izostaju u Kninskoj krajini. U gorskokotarskim novoštokavskim ikavskim govorima svi primjeri imaju -n- prema Crnić Novosel 2019: 200.

Tablica 20. Sprezidba glagola *rāsti/rāsti* i *rèci/rèci*

jd.		
1.	<i>rāstem</i>	<i>rèčēm</i>
2.	<i>rāsteš</i>	<i>rèčēš</i>
3.	<i>rāste</i>	<i>rèčē</i>
mn.		
1.	<i>rāstemo</i>	<i>rèčēmo</i>
2.	<i>rāstete</i>	<i>rèčēte</i>
3.	<i>rāstū</i>	(ob.) <i>rèčū</i> (: (ob.) <i>pèkū</i> i <i>túkū</i>)

6.2.1.2. Druga, treća, peta i šesta glagolska vrsta

Unutar II. glagolske vrste prevladavaju glagoli naglasne paradigme A, npr. *dīgn'ti* – *dīgnēm* 1. l. jd. prez., *br'ñ'ti se*, *būbn'ti* 'udariti o što ili koga (> *bubékn'ti* n. p. B istoga značenja), nespremno izjaviti', *vřkn'ti* 'baciti' (Vr, KP) *blēbn'ti* 'pljusnuti', *zvīzn'ti* 'udariti, pljusnuti', (Vr, KP) *stīgn'ti* (: *stīci* – u Kninu samo to), *istrǵn'ti* 'istrgnuti', 'izvući', 'izvrći iz čega' – *istrǵnēm* 1. l. jd. prez., *iskřsn'ti*, *pòdign'ti*. Od naglasne paradigme B prevladavaju glagoli s dugim naglašenim slogom, npr. *krén'ti* – *krênēm* 1. l. jd. prez., *drékn'ti* 'zavikati', *vīkn'ti*, *zóvn'ti*, *gūrn'ti* (: *gūrn'ti* n. p. A), *čalabřcn'ti* 'prezalogajiti, pojesti, kušati' – *čalabřcnēm* 1. l. jd. prez. Od glagola s kratkim naglašenim slogom očuvani su *tàkn'ti* – *tàknēm* 1. l. jd. prez., *màkn'ti* i njihove složenice. Infinitivni je nastavak -ni-, kao što je često u novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Lisac 2003: 57; Ćurković 2014: 216, Šimundić 1971: 144, Kurtović Budja 2009: 90–91). Glagol *tòn'ti* – *tònēm* 1. l. jd. prez. potpuno je prešao iz naglasne paradigme B u C, kao i drugdje očuvavši zanaglasnu duljinu (usp. Kapović 2018: 221). Bilježi se i nuzgredno (KP) *tònem* 1. l. jd. prez., gdje je zanaglasna kračina prema drugim glagolima naglasne paradigme C (npr.

zòvem, krádem oboje 1. l. jd. prez.). Naglasna paradigma B očuvana je u složenu *potòni'ti – pòtonēm* 1. l. jd. prez.⁸⁶

Glagoli prvoga razreda III. glagolske vrste naglasne paradigme B češće u Vrpolju i u Kninskome Polju nego u Kninu imaju prodor jotirana konsonanta iz prezentske osnove u infinitiv, a primjeri su: *glòžati* (najčešće, dakle *d >> ž*), *mècati* (u Kninu rijetko na račun *stávlati*), *šàpcati*, *ràzgrćati* 'vješati, ostaviti rublje na sušenju' – prez. *glòžēm, mècēm, šàpcēm, ràzgrćēm* sve 1. l. jd. prez. Ta se osobitost pomalo gubi i očuvana je najbolje u ispitanika starije generacije. Ipak se neki primjeri poznaju samo u tom obliku, te je uvijek *glòžati*, a u ispitanika srednje i mlađe generacije i *mècati* premda oni uglavnom koriste *stávlati/stàvlati*. Premda u načelu samo stariji koriste oblik *mècati*, on je poznat samo u tom, preinačenom ustroju i u ostalih ispitanika. Ni oblik *ràzgrćati* ne koristi se u svih govornika, pri čemu bilježi se primjerice i: *stávlati, vjěšati*. Ondje promjena i izostaje te je i: *ràzgrtati*. U načelu kaže se i *šàptati*, rjeđe *šàpcati*. Osim u tih primjera, prodora nepčanika u infinitiv ima u još glagola, no ne spadaju u istraživačev korpus. Pojava se bilježi i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 217, Šimundić 1971: 146. Uz veoma često *glòžati* često se koristi i oblik *zìžati* 'zidati; postavljati u niz', koji se obično nalazi u prvom razredu V. glagolske vrste (*zìžām / (rjeđe) zìžēm* oboje 1. l. jd. prez., a slično je i u Biteliću, usp. Ćurković 2014: 217 – bilješka 237.). U Vrpolju su posvjedočeni i sekundarni šćakavizmi *přšćati, plěšćati*, no tako je samo u starijih ispitanika dočim u ostalih postoje nepromijenjeni *přskati, plěskati*. Ti glagoli u nekih ispitanika imaju promjenu prema V. glagolskoj vrsti. Unutar trećega razreda III. glagolske vrste glagol *smìjati se* ima dvojake prezentske oblike: *smìjēm se* 1. l. jd. prez., *smìjěš se* 2. l. jd. prez. itd. i *smìjem se* 1. l. jd. prez., *smìješ se* 2. l. jd. prez. itd. Potonji oblici idu prema I. glagolskoj vrsti, a prelazak iz naglasne paradigme C u B općenito u štokavskim govorima zapaža Kapović (2018: 214). Glagol *šétati* ima isključivo oblike prema V. glagolskoj vrsti: *šétām* 1. l. jd. prez., *šétāš* 2. l. jd. prez. itd. (no u nekih starijih Kninjana infinitiv je ipak *šéćati*), a u III. vrsti jest i glagol *zàspati*: *zàspēm* 1. l. jd. prez., *zàspěš* 2. l. jd. prez. itd. Sinkronijski su u III. glagolskoj vrsti i glagol *ogrèbati* s drugim složenicama (*zagrèbati, pogrèbati* 'pokupiti s površine'), čiji su prezentski oblici *ògrebēm* 1. l. jd. prez., *ògreběš* 2. l. jd. prez. itd. Inače je konsonantska skupina *-pst-* uglavnom izgubljena unutar I. glagolske vrste i u starijih u Vrpolju i u Kninskome Polju javlja se samo primjer *dùpsti*. Slično je u Biteliću, gdje se javlja *zèpst* (usp. Ćurković 2014: 216 – bilješka 236., 217), a u Imotskoj krajini i Bekiji takvih primjera uopće nema (usp. Šimundić 1971: 145). U rijetkih glagola na dvousneni zapornik prevladavaju oblici

⁸⁶ Od glagola II. glagolske vrste rijetko su zabilježeni deverbativi: za Vrpolje i Kninsko Polje bilježi se *ponatakñivati* 'postaviti, nataknuti; objesiti', *ispomakñivati* 'razmjestiti', a u Kninu potvrđeni su oblici bez predmetka (*natakñivati, pomakñivati*). Za Knin su primjeri od ispitanika starije generacije, a za Vrpolje i Kninsko Polje od ispitanice srednje generacije. U potonjem slučaju služe u pomalo pošaličnu svrhu, no nisu posve rijetki.

na *-lě-*, usp. *kàp|lě/kàpā, zòb|lě* sve 3. 1. jd. prez. Ti su oblici rjeđi u glagola na *-m*, usp. *(x)ràm|lě, pòčině/pòčimā/pòčim|lě, nàdīmā/nàdīm|lě* sve 3. 1. jd. prez. Oblik *pòčim|lě* 3. 1. jd. prez. pretežito se, a *nàdīm|lě* 3. 1. jd. prez. isključivo rabi u starijih ispitanika. Bilježi se i oblik *nàdimā* odnosno *nàdim|lě* oboje 3. 1. jd. prez., usto i leksički drukčije *nàpūšē, napūxujē (-ujē-*, vidi dalje) oboje 3. 1. jd. prez., dakle stanje je raznoliko u odnosu na *pòčim|lě* 3. 1. jd. prez., što se bolje očuvalo. Oblici na *-lě-* posvjedočeni su i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, npr. u imotsko-bekijskima i u zapadnohercegovačkima, usp. Šimundić 1971: 147, Peco 2007b: 326. Oblici *kāžēm* 1. 1. jd. prez., *kāžēš* 2. 1. jd. prez. itd. u pripovijedanju nuzgredno imaju i alotonske parnjake *kāžēm* 1. 1. jd. prez., *kāžē* 3. 1. jd. prez., a kao infinitiv služi oblik *rěci/rěci*. Također se pojavljuju oblici *kāēš* 2. 1. jd. prez. (u: (...) *tō šta kāēš.*) i *kāēm* 1. 1. jd. prez. (u: (...) *da t' kāēm poštěno.*), *kāē* 3. 1. jd. prez. (u: (...) *šta s^e kāē.*), gdje se gubi *ž* (a dolazi i do rotacizma u *kārē* 3. 1. jd. prez., uz kraćenje i *kārēm* 1. 1. jd. prez.).

U prvom razredu V. glagolske vrste ovjeren je stapanje tvorbe prijevojem i imperfektivizacije obično s pretegom potonjega, no supostoje oba oblika s različitom čestotom u različitim ispitanika, usp. *stáv|lati/stāv|lati, òbav|lati/òbáv|lati, zàtv|arati/zatv|arati, òtv|arati/òtv|arati*. Dvojstvo je puno bolje posvjedočeno u infinitivu, a samo dijelom u prezentu. Ondje su likovi s kraćinom naglaska ili zanaglasnoga sloga još češći, usp. *stāv|lām/stāv|lām* (te samo *pòstav|lām* sve 1. 1. jd. prez.) prema *òbav|lām, zàtv|arām, òtv|arām* sve 1. 1. jd. prez., a prezent ima samo kraćinu u *pòprav|lām* 1. 1. jd. prez. prema *pòprav|lati/popráv|lati*, također isključivo *pretpòstav|lām* 1. 1. jd. prez. Ipak je rijetko duljina i u prezentu u takvih primjera, čemu je fakultativnim primjerom (Kn) *isprá|vlati* : (češće) *isprav|lati* – *isprāv|lā* : (puno češće) *isprav|lā* oboje 3. 1. jd. prez., zatim (Vr) *òtv|arajū* 3. 1. mn. Prema nekim pokazateljima dug slog i u infinitivu i u prezentu širio se iz kninskoga govora, no ondje je nešto češći u infinitivu u nekih starosjedilaca (*zatv|arati, popráv|lati*), dok u prezentu u posve rijetkim primjerima djeluje isključivo analogija (samo je primjer *isprāv|lā* 3. 1. jd. prez. prema *isprá|vlati* (: *isprav|lati*)). Unatoč tomu što je kninski govor vršio utjecaj na preostala dva, u različitim govornika pojavljuju se različiti primjeri. Npr. u mlađih u Kninskom Polju često je *upr|á|vlati* – *ùprav|lām* 1. 1. jd. prez. prema *isprav|lati* – *isprav|lām* 1. 1. jd. prez., no podatci su oskudni, usp. i isključivo (Vr) *ùstav|lati* 'zaustavljati' te svugdje *òstav|lati*. Također je u nekih starijih Kninjana dosljedno: *òbav|lati, pòprav|lati* (umjesto *zatv|arati* dan je primjer: *zatv|òrⁱti*). Dakle, iz kninskoga govora jedino se širio dug slog pod naglaskom u infinitivu, premda je i ondje vjerojatno to novija pojava jer se razlikuju idiolekti starijih Kninjana, od kojih je jedna ispitanica starosjediocem te je takve oblike mogla naknadno razviti i pod utjecajem drugih idioma. Samo je dug slog u (Vr, KP) *prìtv|arati* / (Kn) *pretv|arati* 'pretvarati, mijenjati u što drugo' – (Vr, KP) *prìtv|arām* / (Kn) *prèt|v|arām* oboje 1. 1. jd. prez. Premda je u prezentu uvijek kraćina poslije naglaska, u

imperativu nuzgredno je bilježena duljina u primjeru *zàtvārāj* 2. l. jd. imp. *vráta*, što povećava fakultativnost likova s dugim slogom osnove u infinitivu. Oblici s dugim slogovima i prije su bili rjeđi u Vrpolju i u Kninskome Polju, ali i u Kninu. Posvjedočen je i oblik *allegro* u imperativu: *čèk* 2. l. jd. imp. Glagoli drugoga razreda imaju u pravilu prezentsku osnovu jednaku infinitivnoj (npr. *zaf̣kāvām* (i *zajèbāvām*), *pròbāvām* sve 1. l. jd. prez.), a glagol *dávati* i složenice imaju i oblike na *-āvā-* i na *-ajē-* (prema drugom razredu III. glagolske vrste), koji su češći, npr. *dājēm* (i *dājēm*) / *dāvām*, *pròdajēm/pròdāvām*⁸⁷, *dòdajēm/dòdāvām*, *ùdajēm/ùdāvām* sve 1. l. jd. prez. Ondje su oblici s preinačenom prezentskom osnovom u načelu češći. Od glagola na *-āvati* često je i *obècajēm* uza *obècāvām*, *pòznajēm* (i prema *pòznati*) i *pòznām* sve 1. l. jd. prez. Premda ih ima u ispitanika svih dobnih skupina u Vrpolju i u Kninskome Polju, no ne bilježe se u Kninu, oblici *zajèbajēm*, *zaf̣kajēm* i (prema (1. razred) *sp̣đati*) *sp̣đajēm* sve 1. l. jd. prez. ušli su u vrpoljski i kninskopoljski novoštokavski ikavski govor poslije Domovinskoga rata. Takvo je objašnjenje autor čuo od nekoliko ispitanika koji te oblike ne rabe i vjerojatno su preuzeti iz drugih novoštokavskih ikavskih (ili južnočakavskih) govora tijekom prognaničkoga života za vrijeme toga rata. Tumačenje je tim vjerojatnije što su primjeri listom pogrdnoga značenja i lako se preuzimaju. U drugim novoštokavskim ikavskim govorima ti oblici puno su češći, usp. Ćurković 2014: 222 (ondje dolazi i do ispadanja [j] u nekim oblicima, gdje je slog ispred njega kratkim prema oblicima gdje ne ispada nikako, usp. *okòpajēn/okòpāēn* prema *sṃžzājēn se* sve 1. l. jd. prez.), Šimundić 1971: 147, Kurtović Budja 2009: 92. U odnosu na vrpoljski i kninskopoljski novoštokavski ikavski govor oblici na *-ājē-* češći su i u zapadnohercegovačkim novoštokavskim ikavskim govorima prema primjerima u Peco 2007b: 339–349. Glagoli na *-īrati*, koji su novijim leksičkim slojem posuđenim iz njemačkoga jezika ili prema njemu (usp. njem. *-ieren*), najčešće imaju fonetski prenesen naglasak, npr. *telefònīrām* 1. l. jd. prez., *kad se zakomplicīrā* 3. l. jd. prez., *štà se bèz^ezē žìvcīrāš* 2. l. jd. prez., *praktīcīrāš* 2. l. jd. prez., *pretēndīrā* 3. l. jd. prez. Jako je rijetko neprenesen, a jedinim je primjerom potpuno neprenesena naglasaka u autorovu korpusu za Vrpolje glagolski pridjev trpni *komplīcīrāno* (: (ob.) *komplīcīrāno* oboje N jd. s. r. neodr.). Primjer dolazi od starijega ispitanika, a od ispitanika srednje generacije za Vrpolje dobiven je primjer dvostrukoga naglasaka u *organìzīrāmo* 1. l. mn. prez., dakle nepreneseni naglasak polako se povlači.

Unutar drugoga razreda VI. glagolske vrste u Vrpolju i Kninskome Polju češće, a u Kninu rjeđe prezentska je osnova jednaka infinitivnoj. U mlađih ispitanika neovisno o naselju to je dodatno rjeđe. Pritom ima primjera gdje je uvijek u prezentu slijedom *-ujē-* prema prvom

⁸⁷ Oblik *pròdājē* 3. l. jd. prez., s dugim [a:], jako je rijedak i stvoren je analogijom prema *dājēm*, što je također rjeđe od *dājēm* oboje 1. l. jd. prez.

razredu (npr. *putovati – putujēm* 1. 1. jd. prez.), usp. *ispitīvā* : (u mlađih obično) *ispitujē*, (u starijih) *opisīvā*, (stariji Kninjani) *ubjèživā* 'uvjerava' sve 3. 1. jd. prez., ali u svim naseljima samo *zanemàrujē* 3. 1. jd. prez., *preporùcijū* 3. 1. mn. prez. Usp. u mlađih *ispitujē/ispitīvā*, *zabrànujē* (*zabrànivā*) sve 3. 1. jd. prez., *objàvlujū* 3. 1. mn. prez., *nadogràžujēš* 2. 1. jd. prez., *izbàcijū* 3. 1. mn. prez., *upisujē* 3. 1. jd. prez., *povèzujēmo* 1. 1. mn. prez. itd. Oblici glagola *zabrànivati* nisu korišteni od mnogih ispitanika, nego je rabljeno netvoreno *brànī* 3. 1. jd. prez., zbog čega *zabrànivā* biva rjeđe od *ispitīvā* oboje 3. 1. jd. prez. Dakle, u nekih govornika oblici na *-ivati* plodniji su nego u drugih. U nekih govornika iz praktičnih razloga dolazi *objàvlivā* 3. 1. jd. prez. prema *objàvlujū* 3. 1. mn. prez. (također: *osùžujū* 3. 1. mn. prez. prema običnijemu *osùžujē* 3. 1. jd. prez., ali i *pojavlívajū* 3. 1. mn. prez.) da bi se izbjegao složeniji ustroj (***objavlívajū* 3. 1. mn. prez.). Čini se da je tako i u govorima Imotske krajine i Bekije, gdje se uz nekoliko čestih primjera u 1. 1. jd. (Šimundić 1971: 147) daje i dvojstvo *natiskívajū* : *natiskujū* oboje 3. 1. mn. prez. (*ibid.*: 146). Slijed *-ujē-* najrjeđi je u starijih ispitanika, a najčešći u mlađih, no svugdje je ovjeren, usp. *ispitujē*, *suražujē* oboje 3. 1. jd. prez., *istràžujēmo* 1. 1. mn. prez. (: *ispitīvā*, *suràživā* oboje 3. 1. jd. prez., *istràživāmo* 1. 1. mn. prez.) u različitim govornika. Ipak se slijed *-ivā-* polako povlači, što je vidljivo po primjerima u mlađih ispitanika. U potonjem slučaju valja pretpostaviti i utjecaj obrazovanja jer je u nekim slučajevima posvjedočena razlika među najbližim rođacima (braćom). Također, često se u manje neformalnu govoru (npr. ako osobe nisu posve bliske, ali se poznaju), rabe upravo oblici na *-ujē-*. Defektivno je i uvijek očuvano *smràčivā se* 3. 1. jd. prez. 'pada mrak' (rijetko (KP, mlađi) > *smràčāvā se* 3. 1. jd. prez.); uza *smřkāvā se*, *mráčī se* oboje 3. 1. jd. prez. – potonje i u Biteliću, usp. Ćurković 2014: 211), a u načelu *ne obàdivā* te puno rjeđe *ne obàdāvā* 'ne sluša' oboje 3. 1. jd. Slično je i u nekim drugim novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Šimundić 1971: 147). Dakle, uz konzervativno stanje bilježen je prodor slijeda *-ujē-* i promjena vrste slijedom *-āvā-* u rijetkim primjerima (premda je uslijed *-ivā-* : *-āvā-* zapravo posrijedi ista (V.) glagolska vrsta).

Tablica 21. Sprezidba glagola *krénⁱti*, *glòžati*, *zaf^ɤkávati* i *ispitívati*

jd.				
1.	<i>krénēm</i>	<i>glòžēm</i>	<i>zaf^ɤkāvām</i>	<i>ispitívām/ispitujēm</i> , ali <i>zanemàrujēm</i> itd.
2.	<i>krénēs</i>	<i>glòžēs</i>	<i>zaf^ɤkāvāš</i>	<i>ispitívāš/ispitujēs</i>
3.	<i>krénē</i>	<i>glòžē</i>	<i>zaf^ɤkāvā</i>	<i>ispitívā/ispitujē</i>
mn.				
1.	<i>krénēmo</i>	<i>glòžēmo</i>	<i>zaf^ɤkāvāmo</i>	<i>ispitívāmo/ispitujēmo</i>
2.	<i>krénēte</i>	<i>glòžēte</i>	<i>zaf^ɤkāvāte</i>	<i>ispitívāte/ispitujēte</i>
3.	<i>krénū</i>	<i>glòžū</i>	<i>zaf^ɤkāvajū</i>	<i>ispitívajū/ispitujū</i>

6.2.1.3. Četvrta glagolska vrsta

Glagoli prvoga i drugoga razreda IV. glagolske vrste svugdje imaju dočetak *-iti* u infinitivu, npr. *nòsⁱti*, *lè^rti*. Iznimkom je jedino fakultativno *vìdjeti* uza *vìdⁱti* u kninskome govoru, što je novijim oblikom koji ne prevladava. U nekih ispitanika Kninjana takvih primjera ima još (*razùmjeti*, *ùspjeti*), no i oni su fakultativni uz ikavizme. U drugom razredu razvitak je bio *-iti* < *-ėti, kao i drugdje u novoštokavskim ikavskim govorima (usp. Čurković 2014: 216, Šimundić 1971: 144, Kurtović Budja 2009: 90, Crnić Novosel 2019: 192–193). Glagol *zviždati/zvižžati*, koji pripada trećemu razredu, u Vrpolju i u Kninskome Polju glasi i *zviždⁱti*, što je posve običan oblik u nekih ispitanika. Neprefigurirani glagoli naglasne paradigme C svih triju razreda imaju u prezentu kratkouzlazni ili u prvom i drugom razredu dugouzlazni naglasak na osnovi (npr. *zvòⁿī*, *gò^rī* oboje 3. l. jd. prez., *zviždīm* 1. l. jd. prez.; *zú^jī* 3. l. jd. prez., *t^ɤpīm* 1. l. jd. prez.), a prefigurirani beziznimno na predmetku, npr. *zàzvòⁿī*, *izgò^rī* oboje 3. l. jd. prez., *zàzviždīm* 1. l. jd. prez.; *zàzú^jī* 3. l. jd. prez., (Vr, KP) *prìt^ɤpīm*/(Kn) *prè^tpīm* oboje 1. l. jd. prez. Usp. i *izgubīm*, *ùronīm*, *zàletīm se*, *dòžīvīm*, *pòc^ɤnīm*, *poc^ɤvenīm* sve 1. l. jd. prez., *nàučīš* 2. l. jd. prez. prema *gubīm*, *rònīm*, *lètīm*, *živīm*, *c^ɤnīm*, *c^ɤvenīm* sve 1. l. jd. prez., *ùcīš* 2. l. jd. prez. U trećem razredu samo glagol *dréčati* 'vikati, derati se' ima redovito dugouzlazni naglasak svugdje i nema tvorenica, a javlja se i oblik *dréčⁱti* prema prvom razredu. Pokraj njega javlja se dvojstvo *bléštati/bléštati*, a *múčati* 'šutjeti, mučati' – *múčīm* 1. l. jd. prez. dugo je naspram *múči* 2. l. jd. imp. Tako je i u Biteliću jer se tvrdi (Čurković 2014: 216) da su se glagoli na *-iti* < *-iti i *-iti* < *-ėti „izjednačili” te da „tvore istu vrstu”. U govorima Imotske krajine i Bekije u primjera oscilatorna infinitivnoga naglasaka ili pod njegovim utjecajem pojavljuje se i naglasak na osnovi u prezentu, no ostali primjeri imaju isključivo naglasak na predmetku (usp. Šimundić 1971:

148). Do naglaska na predmetku dolazi uslijed jednačenja infinitivnoga *-iti* < **-iti* (1. razred) i *-iti* < *-ėti* (2. razred.) u novoštokavskim ikavskim govorima, zbog čega ujednačuje se i prezentska promjena prema onoj glagola na *-iti* < **-iti*. To je pokazao Vukušić (1984: 9, 53) za sjevernopodgorski novoštokavski ikavski govor. Morfonološki gledano, glagoli na *-iti* < *-ėti* i *-ati* < **-ėti*, u kojih izvorno nema naglasne paradigme B u neprefigiranih oblika (usp. Kapović 2018: 222, 223 – ondje se ističe da je jedina iznimka, *voljeti*, mlađega postanka), ujednačuju nakon prefiksacije naglasak prema naglasnoj paradigmi B u glagola na *-iti* < **-iti*, npr. *izgorī*, (Vr, KP) *prītīpī*/(Kn) *prètīpī* sve 3. 1. jd. prez., *zàtrčīm se* 1. 1. jd. prez. < **izgòrī*, (uzevši da je ikavizam bio prije u svim trima naseljima očuvan i u predmetku) **prītīpī* oboje 3. 1. jd. prez., **zàtrčīm* (: *dònosīm*, *zàràdīm* sve 1. 1. jd. prez.). U rekonstruiranim oblicima uzima se u obzir postojanje povučena naglaska na korijenu prije naglasnoga pomaka čisto strukturalno, dočim sinkronijski osim teorijskoga tumačenja zapravo nema dokaza tomu. I u glagola na *-iti* ujednačuje se naglasak (što prema Kapoviću (*ibid.*: 242) biva bilježeno u svim štokavskim govorima glede naglasne paradigme C), npr. *pòtrošī*, *ùložī*, *pòvīrī* 'poskrivečki pogleda, pogleda sramežljivo, kroz rupicu' sve 3. 1. jd. prez. (neprefigirano n. p. C: *tròšī*, *lòžī*, *vīrī* sve 3. 1. jd. prez.) : *dònosī*, *zàmolī*, *zàràdī* sve 3. 1. jd. prez. (neprefigirano n. p. B: *nòsī*, *mòlī*, *ràdī* sve 3. 1. jd. prez.), *zàfalī*, *zàmislī* oboje 3. 1. jd. prez. (neprefigirano n. p. A: *fālī*, *mìslī* oboje 3. 1. jd. prez.). Kaže se samo: *pòstojī*, *nástojī* oboje 3. 1. jd. prez., dakle i ondje naglasak je na predmetku. Premda je posrijedi glagol koji je u prezentu jednakoga ustroja kao i ostali analizirani oblici, obično je svugdje *razùmīš* (naročito kao poštapalica), a u Vrpolju i u Kninskome Polju i *ràzumīš* oboje 2. 1. jd. prez. Svi analizirani primjeri upućuju na novoštokavsko ikavsko podrijetlo kninskih novoštokavskih ikavskih govora, od kojih govor Knina do dana današnjega nije izgubio ikavštinu u glagola na *-iti* < **-ėti* unatoč prodoru jekavizama na drugim mjestima. Tako je i u nekim zapadnijim istočnohercegovačkim govorima, npr. u govorima Slivna Ravnoga i okolice, gdje također dolazi do jednačenja naglaska (za razvitak infinitiva usp. Vukša Nahod 2017b: 54, 57, 59, 61; za primjere *ožèdnīt*, *razvesèlīt* oboje n. p. B i *žèdnīt*, *vesèlīt se* oboje n. p. C usp. *ibid.*: 240, 242). U netvorenih glagola *vīd'ti*, *znáč'ti* i *tvŕd'ti* bilježi se često naglasna podvojenost, npr. *vīdīš/vīdīš* 2. 1. jd. prez., *znâčī/znáčī* (rijetko te isključivo kao poštapalica i pokraćeno: *znâčī*), *tvŕdī/tvŕdī* sve 3. 1. jd. prez. Pritom je oblik *vīdīš* 2. 1. jd. prez. jako čest, a oblici *znáčī* i *tvŕdī* oboje 3. 1. jd. prez. pojavljuju se ponekad i ne u svih ispitanika. Glagol *vīd'ti* ima i oblik *allegro* (*vīš* 2. 1. jd. prez.), bilježen u govornika različite dobi. Često se javljaju i oblici *allegro* prema *mìsl'ti*: *mīž* 1. 1. jd. prez. (u *Jâ mīž da...*) i nešto rjeđe *mīš'š* 2. 1. jd. prez. (u *Mīš'š, â?*).

U glagola prvoga i drugoga razreda čija osnova završava na *-n-* uz nastavke prema IV. glagolskoj vrsti posvjedočeni su i nastavci II. glagolske vrste, npr. (Vr, KP) *zàmīnēm*/(Kn)

zàmijēnēm, (Vr, KP) *pòc̄r̄nēm* sve 1. l. jd. prez., (Kn) *da izvīnēš* 2. l. jd. prez. 'takoreći' (: (Vr i KP) *da pròstīš*⁸⁸ 2. l. jd. prez.) – i (Vr, KP) *zàmīnīm*/(Kn) *zàmijēnīm*, *pòc̄r̄nīm* sve 1. l. jd. prez., ali samo *izvīnēm se* 1. l. jd. prez. To je tako jer i glagoli II. glagolske vrste imaju dometak *-ni-* u infinitivu te sinkronijski nema razlike u infinitivima *krén'ti*, *gúr'n'ti/gùrn'ti* (II. vrsta) i (Vr, KP) *zamín'ti*/(Kn) *zamijén'ti*, *poc̄r̄n'ti*. Razlika se djelomice gubi i u prezentu, gdje je npr. *krênēm*, ali (Vr, KP) *zàmīnēm*, *zàmīnīm* / (Kn) *zàmijēnēm*, *zàmijēnīm* sve 1. l. mn. prez. Oblici prema II. glagolskoj vrsti relativno su živi te su obični u ispitanika starije i srednje generacije, a rjeđi su u ispitanika mlađe generacije. Prema dostupnim podacima i spoznajama ispitanikâ te pojave nema u višesložnica, ovdje u *poc̄rvén'ti*. U Imotskoj krajini i Bekiji jednačenje se donekle bilježi, no ondje ravnomjerno i u višesložnica (usp. Šimundić 1971: 147).

Rijetko je i u starijih u 3. l. mn. glagola prvoga i drugoga razreda posvjedočen i nastavak *-ū*, prema autorovu korpusu samo u primjerima *mòlū*, *vīdū*, *lètū*, *vòlū* i *velū*. Potonji glagol rijetko dolazi u Kninu, gdje se češće kaže: *kāžū* 3. l. mn. prez. Premda su oblici na *-ū* rijetki i u ispitanika koji nisu često mijenjali boravište, dosljedno su davani kao odgovor u upitniku samo od V. Ž., dakle od konzervativna Kninjanina. Zaključuje se kako taj ispitanik ima još sličnih primjera, no ovdje se autor ograničio samo na građu iz upitnika. U Biteliću taj nastavak prevladava jer Čurković (2014: 222) daje dvojestvo *-ū/-ē* (3. l. mn.), a primjer u promjeni samo s nastavkom *-ū* (*rādū*). Jednako je čest i u govorima Imotske krajine i Bekije (usp. Šimundić 1971: 146) i na šibenskome području (Lisac 2003: 57). I u Makarskom primorju posve je prevladao (Kurtović Budja 2009: 92), dakle pojavljuje se zapadnije i južnije od Kninske krajine.

Tablica 22. Sprezidba glagola *mòl'ti*, *zviždati/zvižžati/zvižd'ti*, *zazviždati/zazvižd'ti* i (Vr, KP) *zamín'ti*/(Kn) *zamijén'ti*

jd.				
1.	<i>mòlīm</i>	<i>zviždīm</i>	<i>zàzviždīm</i>	<i>zàmīnīm/zàmijēnīm</i> : <i>zàmīnēm/zàmijēnēm</i> itd.
2.	<i>mòliš</i>	<i>zviždīš</i>	<i>zàzviždīš</i>	<i>zàmīnīš/zàmijēnīš</i>
3.	<i>mòlī</i>	<i>zviždī</i>	<i>zàzviždī</i>	<i>zàmīnī/zàmijēnī</i>
mn.				
1.	<i>mòlīmo</i>	<i>zviždīmo</i>	<i>zàzviždīmo</i>	<i>zàmīnīmo/zàmijēnīmo</i>
2.	<i>mòlīte</i>	<i>zviždīte</i>	<i>zàzviždīte</i>	<i>zàmīnīte/zàmijēnīte</i>
3.	<i>mòlē/mòlū</i>	<i>zviždē</i>	<i>zàzviždē</i>	<i>zàmīnē/zàmijēnē</i>

⁸⁸ Bilježi se glagol **pròst'ti* samo u tom obliku i u *Bòže m' pròsti* 2. l. jd. imp.

6.2.2. Aorist

Aorist označuje svršenu prošlu radnju, često vezanu uza sadašnjost. Nerijetko se upotrebljava, a bolje se čuva u Vrpolju i u Kninskom Polju nego u Kninu, no u većini sveza običan je u govorima svih triju naselja. Primjeri su: *Pàde já.* (Kn i: *Bàš sam pàla.*) *Òde já.* *Zàboravī na kàvu. Ùbi me višē s tīm.* 'Dosadio/-la si mi govoreći o tome.' (rijetko) *Ĕvo dóžošmo.* (obično: *Ĕvo dòšli smo.*) Još primjera za sva tri naselja: *dóže, pògledā, nàgovōrī, pròčtā, pròzove* sve 1., 2., 3. l. jd. aor., *òdošmo* 1. l. mn. aor. U glagola II., III., IV., V. i VI. vrste u jednini, koja je nastavčno ujednačena (1. l. jd. = 2. i 3. l. jd.), uvijek se pojavljuje duljina na posljednjem vokalu osnove jer je naglasak kratkosilazni ili dugosilazni na prvom slogu, npr. *pūnū, nàsrijā se, nàstavī, pòbacā, pòrazbacīvā* sve 1., 2., 3. l. jd. aor. Ta duljina je sekundarna (Kapović 2015: 549–550). U 2. i 3. l. mn. pojavljuje se obično nastavak *-šmo, -šte*, što se ima tumačiti analogijom prema 3. l. mn. *-šē* (rijetko: *-še*). Tako je često i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 225 (u tragovima *òdošmo* 1. l. mn. aor. pokraj običnih oblika na *-smo, -ste*), Šimundić 1971: 150. U glagola I. glagolske vrste rijetko se bilježi i vokal *-e-* umjesto *-o-* u množini, očito iza nepčanika: *dóžešmo* 1. l. mn. aor., *dóžešte* 2. l. mn. aor., *dóžešē* 3. l. mn. aor. prema *stìgošmo* 1. l. mn. aor., *stìgošte* 2. l. mn. aor., *stìgošē* 3. l. mn. aor. Uz oblike sa *-š-* u 1. i 2. l. jd. pojavljuju se i etimološki *-smo, -ste* (npr. *dóžosmo* 1. l. mn. aor., *dóžoste* 2. l. mn. aor.), no uglavnom su to birani oblici. I u mlađih, gdje se najčešće bilježe, može se špekulirati o utjecaju obrazovanja. Općenito su česti aorisni oblici jednine u većini sveza, zbog čega zaključak je kako se aorist u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima djelomice čuva. Tako je i u bitelskom govoru, gdje oblici s ništičnim nastavkom u jednini nemaju pandane u množini (usp. Ćurković 2014: 225). U Makarskom primorju čuva se obično samo 3. l. jd. (Kurtović Budja 2009: 95). Aorist se može koristiti i u pripovijedanju (kao i, primjerice, u Biteliću, usp. Ćurković 2014: 225), dakle i historijski je. To pokazuje da nije rijedak u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, premda je pripovijedanje u aoristu rijetko na račun perfektnoga i prezentskoga prema autorovu korpusu. Usp. npr. *Ali pòslušāj me! Slùšāj òvō... I òdošm^o mī ù tū knīgu. I nàžē^mo mī Šòstār.; Āimē gūšta... Nē^mā: cáca òvō, cáca ònō... Dāmīrē... Òde já niz svòjī pâr sātī i...; Ma kâžē òvāj, dāj... Sà^mo vī tàmo sjē^dte i mùč^īte. Tīp izbreflā....* Nizanje aorisnih oblika u pripovijedanju zabilježeno je samo u starijih Vrpoljana, usp. *I ònⁱ dóžošē, òn pàrkīrā ònde i òde òn s nôm gōre ù kuću.; I òna dóže i òna mēnⁱ pròdūžī dōzvolu dēs^{et} gòdīnā.* Aorisnim oblikom ovdje se drži i defektivno *bī* 3. l. jd. aor. < *bē u izrazu: *Štā tⁱ bī?* 'Što ti je? Što ti se dogodilo?'

Aorisni su nastavci:

1., 8., 14. razred I. glagolske vrste, također u *zvãti* (4.), ovjereno u *rèci/rèci* (11.), supletivno prema *òtìci* (17.; *òde* 1., 2., 3. l. jd. aor. itd.): *-e, -e, -e, -ošmo (-osmo), -ošte (-oste), -ošē*; ostali razredi I. glagolske vrste te ostale vrste: *-0, -0, -0, -šmo (-smo), -šte (-ste), -šē*.

Nastavkom je osnove glagola II. glagolske vrste u jednini *-nu-* (npr. *krênũ, pũnũ* oboje 1., 2., 3. l. jd. aor.), a u množini *-ni-* (npr. *krên'šē, pũn'šē* oboje 3. l. mn. aor.). Glagoli *pãsti* (I. glagolska vrsta) i *skĩn'ti* (II. glagolska vrsta) imaju oblike jednine uglavnom prema I. (*pãde* : *pãnũ* oboje 1., 2., 3. l. jd. aor.) odnosno II. glagolskoj vrsti (*skĩnũ* : *skĩde* oboje 1., 2., 3. l. jd. aor.). U množini su oblici prema prevladavajućim jedninskima: *skĩn'šmo, pãdošmo* oboje 1. l. mn. aor. Uz niječnicu beziznimno je preskakanje naglaska u jednini, npr. *nē reče jã da, nē pokãzã jã nēmu, nē napravĩ, pa i nē ode* (: *òde*), npr. *I nē ode jã na krãju*. 'Nisam otišao/-la na događaj. Nisam ispoštovao/-la dogovor.'

Tablica 23. Sprezidba glagola *rèci/rèci, pokãzati i nãpraviti*

jd.			
1.	<i>rèče</i>	<i>pòkãzã</i>	<i>nãpravĩ</i>
2.	<i>rèče</i>	<i>pòkãzã</i>	<i>nãpravĩ</i>
3.	<i>rèče</i>	<i>pòkãzã</i>	<i>nãpravĩ</i>
mn.			
1.	<i>rèkošmo</i>	<i>pokãzašmo</i>	<i>nãpravišmo</i>
2.	<i>rèkošte</i>	<i>pokãzašte</i>	<i>nãpravište</i>
3.	<i>rèkošē</i>	<i>pokãzašē</i>	<i>nãpravišē</i>

6.2.3. Perfekt

Perfekt je najčešće prošlo vrijeme u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima i podjednako je čest u svim trima govorima. Ondje može zamjenjivati aorist u nekim slučajevima, što je pokazano u prethodnom potpoglavlju. Njime se mogu izricati cijeli dijelovi teksta, npr. *Ròdijo se u Knĩnu... Mãrići... Òdrãstã... Dõbar dãn. I tãkõ. Škõla u Mãrićima... Ě. Òsnõvnã škõla u Mãrićima... Uč'telj'ca Slãvka Mãrić bĩla... Nõj smo brãli jaglãca i ÷ubićicē kad*

je mājčīn dān... Òndā nas je òna otrémīla dōle u, òvāj, òsnōvnū.... Može biti i krnjim, npr. ròdijo se, òdrāstā 1., 2., 3. 1. jd. perf. m. r., bíla 1., 2., 3. 1. jd. perf. ž. r.

Tablica 24. Sprezidba glagola *rèci/rèci*, *skákati* i *govórīti*:

jd.			
1.	<i>rèkā/rèkla sam</i>	<i>skákā/skákala sam</i>	<i>govórijō/-la sam</i>
2.	<i>rèkā/rèkla si</i>	<i>skákā/skákala si</i>	<i>govórijō/-la si</i>
3.	<i>rèkā/rèkla/rèklo je</i>	<i>skákā/skákala/skákalo je</i>	<i>govórijō/-la/-lo je</i>
mn.			
1.	<i>rèkli/rèkle smo</i>	<i>skákali/skákale smo</i>	<i>govórīli/-le smo</i>
2.	<i>rèkli/rèkle ste</i>	<i>skákali/skákale ste</i>	<i>govórīli/-le ste</i>
3.	<i>rèkli/rèkle/rèkla su</i>	<i>skákali/skákale/skákala su</i>	<i>govórīli/-le/-la su</i>

6.2.3.1. Glagolski pridjev radni

Glagolski pridjev radni u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima ima poglavito dva dočeta u muškome rodu jednine ovisno o glagolskoj vrsti: *-ā* (dijelom 1., sav 4., 5., 7., 11., 13., 14., 16. i 17. razred I. glagolske vrste, III., V. i VI. vrsta) i *-o* (dijelom 1., sav 3., 6., 8., 9., 10., 12. i dijelom 15. razred I. glagolske vrste, II. i IV. vrsta). Primjeri su: *rèkā*, *krénijo*, *plésā*, *mīslijo*, *dāvā*, *rūkovā*. U Kninu glagol *ùmrijēti* i *ùpriyēti* ima i nastavak *-ō*, što je češće prema prvomu glagolu, npr. u istoga ispitanika *ùmro* : *ùprā*. U Vrpolju i u Kninskome Polju u nekih govornika, poglavito starije i srednje generacije, pojavljuje se i nastavak *-e* gdje je običan nastavak *-o*, npr. *bīje*, *òdnije* (usp. i *Žāvā ga òdnije!* 'K vragu s njim! Kako ne zna?!'), *pobijēdije*; *Žīvije!* 'Nazdravlje!' Taj se nastavak polako gubi jer u mlađih često nema njegove kontinuirane, a ni izvan korpusa ispitanika mlađe generacije ne rabe ga svi. Neki nisu ni svjesni da on postoji pokraj *-o*, što nužno ne znači da ga ne koriste, ali je rjeđi od *-o*. Na snimci posvjedočen je dvaput za Kninsko Polje (jednom u starosjedioca) u *bīje* i u mlađega Vrpoljanina i onoga srednje životne dobi u primjeru *bīje*, u mlađega i *rādije*. I neki drugi pokazatelji upućuju na to da su takvi oblici u Vrpolju češći nego u Kninskome Polju, kao što je kontinuirana u nekih mlađih Vrpoljana (odakle je primjer *pobijēdije*). U polušali posvjedočen je u ispitanika srednje generacije za Kninsko Polje i primjer *dòvatije*. U starijih Vrpoljana i Kninskopoljaca iz istočnoga dijela Kninskoga Polja rijetko se bilježi i nastavak *-a* u istoj razdiobi, a autor ga bilježi samo u primjeru *pobīdija*. Taj primjer, koji se pojavljuje u različitim govornika starije generacije

i potvrđen je i od ispitanika srednje generacije (premda ga ne koriste), sadržava i ikavski odraz jata, što govori o njegovoj iznimnosti jer se gotovo isključivo taj i ostali oblici glagola *pobijéd'ti* koriste u jekavskom obliku, usp. *pobijédijo*/(Vr, KP i) *pobijédije*. Ikavski oblik s nastavkom *-a* u vrpolskome i kninskopoljskome govoru može biti star, no mogao je biti i preuzet iz novoštokavskih ikavskih govora s izrazitijom ikavštinom i nastavkom *-a* prema glagolima prvoga i drugoga razreda IV. glagolske vrste. U tih glagola između posve rijetka *-a* i posve obična *-o* nuzgredno se *-e* nameće kao prijelazni nastavak. Pri tome *-e* je sličniji *-a* te se i razvilo prema njemu, a *-o* je analoško. To također upućuje na to da su prije primjeri na *-a* bili brojniji nego danas te da je primjer *pobídija* star. Budući da glagol *pobijéd'ti* pripada IV. glagolskoj vrsti, jedino glagoli II. glagolske vrste u cijelosti imaju nastavak *-o*, npr. *dǐgnijo*, *krénijo*. Rijetko se ondje bilježi i dometak *-nu-*, a fakultativno je u različitim ispitanika npr. *dǐgnuo* (posve fakultativno uza *dǐgnijo*), *zacénuo od smija* 'počeo se grohotom smijati'. Nastavak *-ē* pojavljuje se u svim trima naseljima u glagola (dijelom) 1. i (u praksi svega) 2. razreda I. glagolske vrste, usp. *dòvē*, *pòčē*, *ùzē*. U Vrpolju zabilježen je rjeđe i u starijih nastavak *-o* uz umetnuto *-j-*, usp. *dòvejo*, ali *pòčē*, *ùzē*. Kratko *-o* uza spomenuto umetanje bilježi se ondje i u glagola *ùbosti*, *izuti* i *òbuti*: *ùbojo*, *izujò*, *òbujo* (stariji) : *ùbō*, *izuo*, *òbuo* (srednje dobi, mlađi). Također je ondje (stariji) *čǔjo* : (srednje dobi i mlađi) *čǔo*. Umetnuto *-j-*, dakle, u povlačenju je u tih oblika. Inače se *-j-* bilježi beziznimno iza *-i* od osnove, za što su različiti primjeri: (Vr) *bǐjo*, *trážio*, *rádijo*, *nàpravijo*; (KP) *potròšijo*, *rijéšijo*, *bǐjo*, *zarádijo*; (Kn) *srǔšijo*, *bǐjo*, *nàpravijo* itd. Veoma je rijetko prije *-j-* izgubljeno *-i-*, čemu je u autorovu korpusu čest primjer *vǐdjo*⁸⁹, bilježen rijetko u ispitanika svih dobnih skupina, a u najstarije ispitanice bilježi se i oblik *stídjo*. Stanje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima blisko je stanju u vrličkima (Galić 2019: 79–81), gdje je puno dosljednije stezanje vokala, no kijeovski primjeri kao *čǔ*, *pòsǔ*, *izǔ* (*ibid.*: 80) nemaju potpunu usporednicu u ostalim govorima Vrličke krajine, gdje prevladava raznoliko stanje od nedokidanja zijeva do stezanja, koje je u dvama primjerima posvjedočeno češće sa *-ō* nego sa *-ū*, naime *pòsō/pòsū*, *òsō/òsū* (usp. *ibid.*: 80–81). U odnosu na ostale novoštokavske ikavske govore u Republici Hrvatskoj stanje je također slično, a razlika je osim prema distribuciji i u trajanju vokala u nekim govorima. Usp. Čilaš 2002: 64–66, Ćurković 2014: 218, Šimundić 1971: 154–155, Kurtović Budja 2009: 59. U sungerskome govoru u Gorskom kotaru dobro je očuvano dočetno *-l* (usp. Crnić Novosel 2019: 193), što je uz još neke govore slavonskoga dijalekta posve iznimno u štokavskom narječju u cjelini (Lisac 2003: 34). Stanje je u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima nešto složenije nego u imenica, gdje se prema staromu **-l* pojavljuju samo vokali *-ā*, *-ō* i *-o*, usp. *žā*, *pòsā*, *stō*, *pō*, *dijo* (rjeđe:

⁸⁹ Promjena *-ij-* > *-j-* ispred naglasaka katkada se bilježi u posuđenica, npr. *funkcǐonǐrā* 3. l. jd. prez., *sočjològijē* G jd.

dījo). Iznimno se danas, a prije jako često pokraj *pèpeo* pojavljuje *pèpel* (s kratkim zanaglasnim slogom).

U glagola *màkn'ti*, *dīgn'ti*, *tàkn'ti* i *pùkn'ti* glagolski pridjev radni ima i oblike prema I. glagolskoj vrsti, bez dometka *-ni-*, koji su često mnogo češći, usp. *mākā/màknijo*, *dīgā/dīgnijo* i *tākā*/(rijetko) *tàknijo* i samo *pūkā* (: *pùknijo* 'udario', uza *pūkā*) i doslovce (npr. *Pūkā mi je mōb'tel.*) i preneseno (npr. *Ánte je pūkā.* 'Ante je pomahnitao.', *Pūkā je na živce.* 'Umno je obolio.').

6.2.3.1.1. Naglasak glagolskoga pridjeva radnoga prve i treće glagolske vrste, trećega razreda četvrte te prvoga razreda pete i šeste glagolske vrste

U neprefiguriranih glagola jedanaestoga i šesnaestoga razreda I. glagolske vrste naglasne paradigme B i C, dakle u onih čija osnova završava na konsonant (osim prema vrstama podjela je prema Kapović 2018: 171), najčešće se pojavljuje kratkouzlazni, a rjeđe dugouzlazni naglasak u glagolskome pridjevu radnome. Od glagola kratke osnove u glagola *rèci/rèci* i *mòci/mòci* fakultativan je i rjeđi od kratkosilaznoga u muškome rodu jednine: *rèkā/rèkā*, *mògā/mògā* oboje gl. pr. r. m. r. prema *rèkla* gl. pr. r. ž. r., *rèklo* gl. pr. r. s. r., *mògla* gl. pr. r. ž. r., *mòglo* gl. pr. r. s. r. U glagola II. glagolske vrste *màkn'ti* i *tàkn'ti*, koji u glagolskome pridjevu radnome čuvaju i oblike prema I. glagolskoj vrsti, u muškome rodu jednine naglasak je samo kratkosilazni: *mākā*, *tākā* oboje gl. pr. r. m. r. Takav je naglasak i prema infinitivu *pèci/pèci*, *tèci/tèci* (*pèkā*, *tèkā* oboje gl. pr. r. m. r.). U glagola *îci/îci* i njegovih složenica svugdje se pojavljuje kratkouzlazni naglasak, usp. *îšā* gl. pr. r. m. r., *îšla* gl. pr. r. ž. r., *îšlo* gl. pr. r. s. r., *dòšā* gl. pr. r. m. r., *dòšla* gl. pr. r. ž. r., *dòšlo* gl. pr. r. s. r., *òšā* (< *отъшълъ itd. oboje gl. pr. r. m. r.), *òšla* gl. pr. r. ž. r., *òšlo* gl. pr. r. s. r., *sàšā* gl. pr. r. m. r., *sàšla* gl. pr. r. ž. r., *sàšlo* gl. pr. r. s. r. 'sišao' itd. i dr. Svi navedeni glagoli osim *pèci/pèci* i *tèci/tèci* pripadaju naglasnoj paradigmi B. Kratkosilazni se naglasak izvan muškoga roda jednine u netvorenih oblika i u tvorenim oblicima u svim rodovima u korpusu također bilježi, no jako rijetko i samo u nekoliko primjera, katkada u različitim ispitanika i uvijek uz većinske oblike s kratkouzlaznim naglaskom: *dòšā*, *îšā* oboje gl. pr. r. m. r., *dòšla*, *îšla*, *rèkla* sve gl. pr. r. ž. r., *îšlo*, *pròšlo* oboje gl. pr. r. s. r., *îšli*, *mākli* gl. pr. r. m. r. Uglavnom je i *lègā* (isključivo) gl. pr. r. m. r. – *lègla/lègla* gl. pr. r. ž. r. – *lèglo/lèglo* gl. pr. r. s. r. U glagola prvoga razreda naglasne paradigme C, koji u glagolskome pridjevu radnome isključivo imaju naglasak prema naglasnoj paradigmi B (*ibid.*), pojavljuje se svugdje kratkosilazni naglasak, npr. *bô* (Vr i: *bôjo* oboje gl. pr. r. m. r.), *bôla* gl.

pr. r. ž. r., *bòlo* gl. pr. r. s. r., *plèo* gl. pr. r. m. r., *plèla* gl. pr. r. ž. r., *plèlo* gl. pr. r. s. r. U glagola jedanaestoga razreda duge osnove, koji su listom naglasne paradigme C, naglasak je najčešće dugosilazni, a rjeđe dugouzlazni. Pritom je u muškom rodu jednine naglasak uvijek dugosilazni. Npr. *tūkā* gl. pr. r. m. r., *tūkla/túkla* gl. pr. r. ž. r., *túklo/túklo* gl. pr. r. s. r., *vūkā* gl. pr. r. m. r., *vūkla/vúkla* gl. pr. r. ž. r., *vúklo/vúklo* gl. pr. r. s. r., *trēsā* gl. pr. r. m. r., *trēsla/trēsla* gl. pr. r. ž. r., *trēslo/trēslo* gl. pr. r. s. r. Čestota oblika ženskoga i srednjega roda može varirati ovisno o govorniku. U prefigiranim oblicima naglasak je uvijek kratkouzlazni na predmetku, npr. *izrekā* gl. pr. r. m. r., *izrekla* gl. pr. r. ž. r.; *pòmakā* gl. pr. r. m. r., *pòmakla* gl. pr. r. ž. r.; *prònašā* gl. pr. r. m. r., *prònašla* gl. pr. r. ž. r.; *ùbō* (Vr i: *ùbojo* oboje gl. pr. r. m. r.), *ùbola* gl. pr. r. ž. r.; *istūkā* gl. pr. r. m. r., *istūkla* gl. pr. r. ž. r., *zàtrēsā* gl. pr. r. m. r., *zàtrēsla* gl. pr. r. ž. r. Oblici sa silaznim naglascima mlađi su, a oblici s uzlaznima stariji (usp. *ibid.*: 175) odnosno arhaični. U podrijetlom zapadnoštokavskim govorima, pa tako i u novoštokavskima ikavskima posvjedočeni su mlađi oblici, a u onima koji su potekli od istočnoštokavskoga narječja stariji (*ibid.*). Pritom ima iznimaka gdje se čuva nešto starine, npr. u posavskoj dionici slavonskoga dijalekta, podrijetlom zapadnoštokavskoga, prema primjerima poput *rèklo* gl. pr. r. s. r. (usp. Kapović 2008a: 33). Kapović (*ibid.*) tvrdi da se u štokavskim govorima općenito stariji oblici mogu čuvati u čestim primjerima, zatim isključivo u neprefigiranim oblicima te ovisno o duljini osnove. Takvi zaključci uvelike su primjenjivi na stanje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Od novoštokavskih ikavskih govora Dalmatinske zagore u bitelskome govoru glagoli na -ć naglasne paradigme B imaju fakultativne oblike s kratkouzlaznim naglaskom (Ćurković 2014: 238). I drugdje stanje je obično mlađe (usp. Crnić Novosel 2019: 194–195), no primjeri neprefigiranih oblika u Kurtović Budja 2009: 59, 98, 140–144 te u glagola *îć* i složenica u Šimundić 1971: 155–156 upućuju i na starinu. Premda je moguće da su i u Kninskoj krajini neki stari oblici oduvijek u uporabi, uputno ih je tumačiti utjecajem istočnohercegovačkih govora, gdje su takvi oblici česti (za govore istočne Hercegovine primjere vidi u Peco 2007a: 281–290). U tom smislu stari su oblici u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima noviji, a mlađi oblici, rudimentarno posvjedočeni u korpusu, predstavljaju uzorak kako se prije češće govorilo. U nekim istočnohercegovačkim govorima u Bukovici u sjevernoj Dalmaciji, kao što je ivoševački, prema autorovu uvidu očuvani su i prefigirani oblici s naglaskom na korijenu, npr. *dovèla*, *isplèla* oboje gl. pr. r. ž. r. Ondje je također posvjedočen kratkouzlazni naglasak u *rèkla* gl. pr. r. ž. r., *rèklo* gl. pr. r. s. r., *mògla* gl. pr. r. ž. r., *mòglo* gl. pr. r. s. r., *pèkla* gl. pr. r. ž. r., *pèklo* gl. pr. r. s. r. i dugouzlazni u *túkla* gl. pr. r. ž. r., *túklo* gl. pr. r. s. r., *vúkla* gl. pr. r. ž. r., *vúklo* gl. pr. r. s. r. Odraženo je i nešto inovacija ili analogije, te autor nuzgredno bilježi i *išā* pokraj *išā* oboje gl. pr. r. m. r. Podatci su pomalo oskudni, a prikupljeni su većim dijelom usputnim bilježenjem te manjim dijelom usmenim upitom od

dijela rodbine (baka, prabaka) podrijetlom iz Ivoševaca (zaselak Rudele; baka) ili nastanjena ondje (prabaka). I dio rodbine (baka), koji danas izbiva iz Ivoševaca, ondje je proveo mladost te je poslužio kao pouzdano vrelo podataka. Vidljivo je kako se ondje čuvaju i oblici poput *dovèla, isplèla* oboje gl. pr. r. ž. r., što je uglavnom slučaj i u drugim istočnohercegovačkim govorima (usp. razne primjere u Peco 2007a: 281–290, Okuka 2008: 100–119). Izostaju u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima (*dòvela, isplela*). U istočnohercegovačkim govorima na području Kninske krajine posvjedočeno je i *dovèla* i *dòvela* oboje gl. pr. r. ž. r., pri čemu potonje valja držati ishodom utjecaja kninskih novoštokavskih ikavskih govora. Nije načinjena analiza o tome postoji li razlika između autohtonih (preddvadesetostoljetnih) i doseljeničkih (ugrubo dvadesetostoljetnih) istočnohercegovačkih govora na tome mjestu, što autor ostavlja istraživanju istočnohercegovačkih govora Kninske krajine. Utjecaj istočnohercegovačkih govora naj snažniji je u analiziranim primjerima, a podjednako je snažan na području infinitivnoga naglasaka (vidi potpoglavlje 6.2.9.). U glagola različitih naglasnih paradigama B i C s osnovom na vokal ujednačen je naglasak prema naglasnoj paradigmi C, za što usp. *pìjo – pila – pilo, dâ – dâla – dâlo, zvâ – zvâla – zvâlo, brâ – brâla – brâlo, prâ – prâla – prâlo, srâ – srâla – srâlo* i *slâ – slâla/slâla – slâlo/slâlo* sve gl. pr. r. m., ž., s. r. Od glagola gdje naglasna paradigma ovisi o obliku (Kapović 2018: 177, 183, 186, 194) usp. A/C u *krâ – krâla/krâla, krâlo/krâlo* te n. p. A u *grîzâ – grîzla – grîzlo* oboje gl. pr. r. m., ž., s. r. Naglasna se paradigma C čuva samo u starijih po smjeni *bìjo – bila – bìlo* gl. pr. r. m., ž., s. r. U ispitanika srednje i mlađe generacije pojavljuje se *bilo* gl. pr. r. s. r., a rjeđe i pogotovo u Kninu i metatonijom dobiveno *bîlo* >> *bîlo* oboje gl. pr. r. s. r., s rijetkim neoakutom. Potonji oblik nastaje metatonijom i nije tumačiv prema drugim oblicima, usp. *bila*, svugdje s dugouzlaznim naglaskom osim u dijela starijih ispitanika, gdje je i *bîla* oboje gl. pr. r. ž. r. U govornika koji imaju i *bîla* gl. pr. r. ž. r. dosljedno je u uporabi u srednjem rodu *bîlo* gl. pr. r. s. r., a mlađe *bîlo* gl. pr. r. s. r. govore drugi ispitanici koji imaju u ženskom rodu isključivo *bila* gl. pr. r. ž. r. Oblik *bîlo*, koji nastaje metatonijom od *bîlo* oboje gl. pr. r. s. r., prema tim podacima češći je od *bîla* gl. pr. r. ž. r., što nastaje novijom retrakcijom od **bîlâ* gl. pr. r. ž. r. Naglasna se paradigma C dobro očuvala po preskakanju naglasaka u sljedećih primjera: *nî bijo/bîla/bîlo* gl. pr. r. m., ž., s. r., *nî dâ, nî zvâ* oboje gl. pr. r. m. r., također analogijom *nî znâ* gl. pr. r. m. r., u starijih i (*n*)*î počèla* gl. pr. r. ž. r. Oblici *pòčèla, ùzèla, dònîla* (rjeđe: *dòn'ila*) i *dòbîla* (rjeđe: *dòb'ila* sve gl. pr. r. ž. r.) imaju samo naglasak na prvom slogu. Tako je i u Biteliću (Ćurković 2014: 234, 244, 247 – na posljednjoj je stranici dan primjer *prìdobîla* gl. pr. r. ž. r.), a u Imotskoj krajini i Bekiji i u Makarskom primorju dolazi i dugouzlazni naglasak u ženskome rodu jednine (Šimundić 1971: 155, 156, Kurtović Budja 2009: 132, 140–144). Kratkosilazni je naglasak onda i u složenu *ùbrâla, òprâla, nâzvâla, ùdâla* sve gl. pr. r. ž. r.

Dijelom u četvrtome razredu I., a ponajprije unutar III. glagolske vrste gdje je osnova kratka, zatim unutar trećega razreda IV. i prvoga razreda V. i VI. glagolske vrste glagoli kratke osnove (kakvima su svi u prvom razredu VI. vrste osim prefigirana *rázlikovati*) imaju u svim oblicima glagolskoga pridjeva radnoga najčešće kratkosilazni naglasak na prvome slogu ako im je u infinitivu kratkouzlazni naglasak. To je razmjerno pravilno u autorovu korpusu, a primjeri su brojni. Tako usp. (u različitim rodovima jednine i množine): *džžā, ĩskrčā, òdjebā, pòslā, pròč'tā, ùpoznā, ùštekā, zàdžžā, zàsrā* sve gl. pr. r. m. r., *džžāla, pèñāla, pòškaklāla, pòtrčāla, prìpoznāla, zàdžžāla* sve gl. pr. r. ž. r., *džžālo* gl. pr. r. s. r., *bàcāli, bjèžāli, bòjāli se, džžāli, prìznāli, ràcunāli, ràtovāli, stj̀pāli* sve gl. pr. r. m. r., *zàkžžāle* gl. pr. r. ž. r. itd. Kratkouzlazni naglasak javlja se fakultativno u čestim primjerima, usp. *krèpā* 'uginuo; umorio se' gl. pr. r. m. r., oblici *pòslā* gl. pr. r. m. r., *pòslala* (: *pòslāla* oboje gl. pr. r. ž. r.), *pòsl^ali* gl. pr. r. m. r., *kòštalo* (: *kòštālo* oboje gl. pr. r. s. r.). Također je u starijih i *vālā* gl. pr. r. m. r. i *vālala* gl. pr. r. ž. r., što izostaje u Kninskom Polju, a u starijih Kninjana i pokoji drugi primjer, usp. *tjčā* gl. pr. r. m. r.; *jèbalo* gl. pr. r. s. r. u rugalici: *Mārta, nà pički ti kārta. Pròbilo kārta – jèbalo Mārta!* Za Vrpolje bilježi se i u posuđenice *dùplalo* gl. pr. r. s. r. Primjećuje se da prežitci izostaju u Kninskome Polju. U prefigiranih glagola I. glagolske vrste nešto su češći oblici s kratkouzlaznim naglaskom, te usp. *ùkrala, òtrala* 'otjerala, odagnala, ostrugala', *ùpala, zàsrāla/zàsrāla, ùbrāla, òprāla* sve gl. pr. r. ž. r. Ondje se vjernije čuvaju izvorne naglasne paradigme A (*ùkrala, òtrala, ùpala* sve gl. pr. r. ž. r.) i C (u promijenjenom obliku: *ùbrāla, òprāla* oboje gl. pr. r. ž. r.). Ovdje je moguće pretpostaviti utjecaj istočnohercegovačkih govora na kninske novoštokavske ikavske. Budući da autor nije istraživao istočnohercegovačke govore sjeverne Dalmacije (Okukin sjevernodalmatinski poddijalekt), ovdje se ističe Vukušićeva (1984: 59) razdvojba prema kojoj je odnos kratkosilazni naglasak u zapadnonovoštokavskome naglašivanju (ugrubo prema podrijetlom zapadnoštokavskim govorima) karakterističan za muški rod jednine (o distribuciji u svim trima rodovima s bilješkama o frekvenciji usp. i Kapović 2018: 258) prema svim rodovima u istočnohercegovačkim govorima Banovine i Korduna koje analizira, podrijetlom istočnoštokavske (usp. i *ibid.*: 260 – uz temeljitiju relativizaciju distribucije u tim govorima). U obama slučajevima kratkosilazni je naglasak u velikoj mjeri sekundaran i nastaje miješanjem naglasnih paradigama i retrakcije nova dugosilaznoga naglasaka nakon vokalizacije *-l i stezanja skupine *-aV, usp. *ibid.*: 258, 261. Kako su u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima fragmentarno i izrazito nuzgredno posvjedočeni i oblici s kratkouzlaznim naglaskom (no posve rijetko u glagola poput *džžati*), oblici s kratkosilaznim naglaskom svakako su noviji. U drugim novoštokavskim ikavskim govorima stariji su oblici s kratkouzlaznim naglaskom češći. Tako je u Biteliću uvelike prevladao kratkosilazni naglasak u prefikslnih tvorba i fakultativno u glagola na *-ovati* kratke

osnove prema kratkouzlaznome uglavnom drugdje, no katkad izostajući u m. r. jd. (usp. Ćurković 2014: 260, 261, 262, 265, 268–269, 269–270), a u Imotskoj krajini i Bekiji kratkosilazni je naglasak fakultativan svugdje osim u ženskome rodu jednine (gdje je `) (usp. Šimundić 1971: 156–157), što podsjeća na naglasnu paradigmu C, npr. *džžā – džžala* (prvo [a] jest kratko – ispravljeno) – *džžālo/džžalo* gl. pr. r. m., ž., s. r. (primjeri su prema *ibid.*: 156). U Bosni i Hercegovini također primjere za zapadnohercegovačke govore usp. u Peco 2007b: 339–349, prema kojima nije moguće prosuditi kakvo je stanje u govorima istočne Hercegovine jer se od primjera u Peco 2007a: 281–290 pronalazi jedino oblik *nalàgali* gl. pr. r. m. r. 'oklevetali', što je posve nedostavno za analizu te nije vidljivom razlika u naglašivanju. Premda u zapadnohercegovačkim primjerima prema također veoma oskudnim podacima proizlazi da je naglasak većinom kratkouzlazni, i onamo mjestimice je prodrlo inovativno stanje, te za novoštokavski ikavski govor Krehina Gradca usp. *zàkļučā* prema *stanòvā* oboje gl. pr. r. m. r. (Peco 2007b: 340). Za mostarski govor, dakle središnjohercegovački, Milas (1903: 72–73) bilježi inovativnije stanje, te je *džžō – džžala – džžalo* gl. pr. r. m., ž., s. r., ali *kùpovō – kùpovāla – kùpovālo* gl. pr. r. m., ž., s. r. Konzervativnije je stanje za govor Ortiješa, gdje se kratkosilazni naglasak bilježi nedosljedno u muškome rodu i katkada jedino tijekom stezanja *-ao > -ō* (usp. primjere u Peco 1961: 50), što je uzrokovalo pravilan pomak naglaska prema početku riječi, stariji od novoštokavskoga pomicanja naglaska (usp. Kapović 2018: 261–264), dakle izvorištem je kratkosilaznoga naglaska na tome mjestu. Prema njemu mogu se ujednačivati i oblici ženskoga i srednjega roda u jednini i dalje, usp. *ibid.*: 264. Drugim je razlogom kratkosilaznomu naglasku u oblicima svih triju rodova u različitim štokavskim, ali i južnijim čakavskim govorima uz potonji i utjecaj glagolskoga pridjeva radnoga glagola naglasne paradigme C s izvornom pomičnošću naglaska kao *kòvao* gl. pr. r. m. r. (*ibid.*; usp. i ispreplitanje dviju silnica u tablici u *ibid.*: 267). Uz te silnice utjecaja su na fakultativan oblik *zàsrała* u Kninskoj krajini imali i oblici s dokinutom pomičnošću poput *ùbrāla, pòččēla* oboje gl. pr. r. ž. r. Naglasak je isključivo kratkosilazni u muškome rodu jednine i prema primjerima za prapački govor (usp. primjere u Kapović 2018: 259 i bilješku 536.), a uglavnom i južnije za govore Slivna Ravnoga i okolice (usp. Vukša Nahod 2017b: 231, 235, 242–243, 247, 249), dakle južnije od Bitelića i Imotske krajine i Bekije, koji od toga uglavnom odudaraju. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima noviji kratkosilazni naglasak pojavljuje se u pravilu u oblicima svih rodova isključivo u glagola prvoga razreda VI. glagolske vrste poput *putòvati*, gotovo posve pravilno u glagola trećega razreda III. glagolske vrste poput *džžati* (v. gore za iznimno *tjčā* gl. pr. r. m. r.) te često u dvosložnih glagola prvoga razreda V. glagolske vrste s kratkouzlaznim naglaskom u infinitivu i prezentu poput *kòpati*. Pritom razdioba uglavnom nema veze s izvornim stezanjem **-aV > -ā* u muškome rodu jednine i posljedičnom

retrakcijom. Oblici poput *pùtovā – pùtovāla* gl. pr. r. m., ž. r. javljaju se prema infinitivu naglasne paradigme B (npr. *putòvati – pùtovāla* gl. pr. r. ž. r., *kupòvati – kùpovāla* gl. pr. r. ž. r., *stanòvati – stānovāla* gl. pr. r. ž. r., *osnòvati – òsnovāla* gl. pr. r. ž. r.), u načelu ne i n. p. A (npr. (Vr, KP) *vìrovati/(Kn) vjèrovati – (Vr, KP) vïrovala/(Kn) vjèrovala* gl. pr. r. ž. r., *rùkovati – rùkovala* gl. pr. r. ž. r., *bòlovati – bòlovala* gl. pr. r. ž. r.). Dolazi i primjer *ràtovati – ràtovāla* gl. pr. r. ž. r., fakultativno i *rùkovati – rùkovāla* gl. pr. r. ž. r., *škòlovati – školovāla* gl. pr. r. ž. r. te primjeri *djèlovāli* i *rázlikovāli* oboje gl. pr. r. m. r. (s ´), dakle analoški je ustroj češći nego u primjera naglasne paradigme B. Za dvosložne osnove na *-ati* usp. *kòpati, kòpām* 1. l. jd. prez. – *kòpāla* gl. pr. r. ž. r., *bàcati, bàcām* 1. l. jd. prez. – *bàcāla* gl. pr. r. ž. r., *čitati, čitām* 1. l. jd. prez. – *čitāla* gl. pr. r. ž. r., *pìlati* 'piliti; zanovijetati', *pìlām* 1. l. jd. prez. – *pìlāla* gl. pr. r. ž. r., *sàñati*⁹⁰, *sàñām* 1. l. jd. prez. – *sàñāla* gl. pr. r. ž. r. Iznimkom je *krèpati* 'uginuti; umoriti se', *krèpām* 1. l. jd. prez. – *krèpāla* gl. pr. r. ž. r., fakultativno i *kòštati, kòštā* 3. l. jd. prez. – *kòštalo/kòštālo* gl. pr. r. s. r., *cìcati, cìcā* 3. l. jd. prez. – *cìcala/cìcāla* gl. pr. r. ž. r. te *sàñati, sàñām* 1. l. jd. prez. – *sàñāla* (uza *sàñāla* oboje gl. pr. r. ž. r.). I manje korišteni oblici u Kninu imaju kratkouzlazni naglasak, te o aktivnostima iz prošlosti na rijeci Krki, usp. *vèsłali* gl. pr. r. m. r. Također je u Kninu i *ščèpā* gl. pr. r. m. r., u Vrpolju i *cvìtala* gl. pr. r. ž. r. Oblici poput potonjih izvan autorova korpusa mogu doći i u Kninskome Polju. U glagola *igrati, slùšati, glèdati* i (Vr, KP) *trìbati* (rijetko (Vr): *trìbati – trìbām* 1. l. jd. prez.) / (Kn) *trèbati*, koji su česti domaći glagoli s kratkosilaznim naglaskom u tome razredu (no ipak usp. trag kratkouzlaznoga naglaska u nekih ispitanika u primjerima *igračka, igralište*, u starijih Kninjana i *igrati* te u Bilićima u Kninskome Polju *igrat(i)/igrat(i)* – običnije je *igračka, igralište, igrati*, no uvijek je *igra*), pojavljuje se prezent *igrām, slùšām, glèdām*, (Vr, KP) *trìbām* (rijetko (Vr) i: *trìbām*) / (Kn) *trèbām* sve 1. l. jd. prez. i glagolski pridjev radni *igrala, slùšala, glèdala*, (Vr, KP) *trìbala* (rijetko (Vr) i: *tribala*) / (Kn) *trèbala* sve gl. pr. r. ž. r., dakle bez zanaglasne duljine. Usp. i *zvòcati* 'brbljati, zanovijetati', *šklòcati – zvòcala, šklòcala* oboje gl. pr. r. ž. r. Tako je i u glagola drugih glagolskih vrsta, te usp. *mìcati, plākati, tràjati* (III.), *stājati* (IV.): *mìcala, plākala, tràjala, stājala* sve gl. pr. r. ž. r. I složenice iz prvoga razreda V. glagolske vrste kratkouzlaznoga naglaska ravnaju se prema tim pravilima, npr. *kop̣caṭi se* 'biti nemiran', *koḅcaṭi se* 'biti jako nemiran, ritati se', *skoṭylaṭi se*, (prefiksacijom) *pročitati, naḅsati* 'naići, sresti, spotaknuti se', *iskòpati, upòznati, izàbrati, obècati* (*kòp̣rcāla, kòbacāla, skòtṛlāla, pročitāla, naḅsāla, ìskopāla, ùpoznāla, ìzabrāla, òbecāla* sve gl. pr. r. ž. r.) prema dugouzlazno naglašenu *našṿylati* 'grubo napisati, nacrtati', *isprīcati* (*našṿylala, isprīcala* oboje gl. pr. r. ž. r.). Usp. i peterosložno *zàgolicāle* gl. pr. r. ž. r. Bilježi se i iznimka od pravila, te

⁹⁰ Potvrđeno je i *sàñati – sàñām* 1. l. jd. prez. – *sàñāla* gl. pr. r. ž. r.

usp. *bacèkatⁱ* se 'ne htjeti ostati miran, ritati se' (riječ je nepoznata u Kninu), čiji je oblik ž. r. jd. glagolskoga pridjeva radnoga: *bacèkala*, također *radùckati* 'truditi se radeći, marljivo i temeljito raditi' – *radùckala* gl. pr. r. ž. r. Tako je jer su posrijedi riječi složenijega ustroja i različito tvorene (širenjem osnove u *bacèkati*, *radùckati*), u kojih se onda stariji kratkouzlazni naglasak većinom uspio očuvati. U sraslica s morfemom *ko-* (*kòpṛcāla*, *kòbacāla*, *skòtṛḷāla* sve gl. pr. r. ž. r.) sreće se ovisno o govorniku i kratkouzlazni naglasak (*kopṛcala*, *kobàcala*, *skotṛḷala* sve gl. pr. r. ž. r.). U ispitanika, koji imaju i kratkouzlazni naglasak u ženskome rodu, u muškome je rodu isključivo kratkosilazni, npr. *nàbasā* : *nàbasāla/nabàsala* (tako i npr. *kòpṛcā* – *kòpṛcāla/kopṛcala* oboje gl. pr. r. m., ž. r.), a u autorovu korpusu isključivo se kratkouzlazni naglasak pojavljuje u nekih starijih Kninjana u nekim primjerima, gdje je odnos *nàbasā* : *nabàsala* prema *ìskopā* : *ìskòpala/ìskopāla* oboje gl. pr. r. m., ž. r. Jedino se ondje sinkronijski vidi kako je naglasak u muškome rodu jednine inovacijom (nastalom stezanjem i naknadnim pomakom). U prefigiranih glagola poput *òdigrati*, *pòslušati*, *ùgledati* redovito je: *òdigrala*, *pòslušala*, *ùgledala*, usp. i *dòčekala* sve gl. pr. r. ž. r. Osim u nekih starijih Kninjana stanje je jednako u starosjedilaca i ostalih ispitanika, a od ostalih govora sličnije je stanje u Biteliću nego u Imotskoj krajini i Bekiji. Kada se svi oblici uzmu u obzir, uz pravilnost u glagola poput *putòvati* i *dṛžati* u glagola prvoga razreda V. glagolske vrste noviji se kratkosilazni naglasak na početnom slogu pojavljuje u nešto većoj mjeri u višesložnica (u muškome rodu: trosložnica) nego u trosložnica (u muškome rodu: dvosložnica), a ne posve rijetko pojavljuju se i prežitci s kratkouzlaznim naglaskom, koji donekle izostaju u Kninskome Polju te su češći u Vrpolju i posebice u Kninu. Pritom se u višesložnica donekle čuva razdioba gdje je u muškome rodu jednine kratkosilazni naglasak isključiv, a u ženskome rodu jednine uglavnom fakultativan, što je povezano sa stezanjem u m. r. jd. i pravilnim fonetskim nastankom na tome mjestu (uz analogiju prema primjerima poput *kòvā* gl. pr. r. m. r.). Nije jasno je li kratkosilazni naglasak češći u srednjemu rodu jednine nego u ženskome, slično kao što je ondje, ne i u ženskom rodu fakultativan u Imotskoj krajini i Bekiji. Smjene m. – ž. r. jd. prema dostupnim podacima nema u dvosložnica i ondje je stanje uglavnom mlađe, no ima i prežitaka s kratkouzlaznim naglaskom, više u Vrpolju i u Kninu nego u Kninskome Polju. Ondje je naglasak ili posve analoški ili (prema prežiticima u svim rodovima) star.

6.2.4. Pluskvamperfekt

Pluskvamperfekt je prošlo vrijeme koje označava radnju koja se dogodila prije druge radnje, dakle pretprošlo je vrijeme. Osim toga prema autorovu korpusu još češće ističe neku

radnju u prošlosti. U ovim je govorima slabo očuvan i pojavljuje se najčešće u starijih ispitanika, no ovjeren je i u onih srednje i mlađe generacije. Tvori se isključivo od perfekta glagola *bīti* i glagolskoga pridjeva radnoga. Sam glagol *bīti* ne dolazi u tom glagolskom obliku. Primjeri su: *Bījo je dōšā pa je mǎlo svrātijo. Jā sa^m jèdnōm objāvīla pa je òndā i Ī^vca Šīmić objāvijo bījo. Dóslōvno negatīvac kōjī se pojāvijo bījo nēkī, kōjī se nīje pojāvijo nīka[d].*

Tablica 25. Sprezidba glagola *rèci/rèci* i (Vr, KP) *dōnīti/(Kn) dōnijēti*:

jd.		
1.	<i>bījo/bīla sam rēkā/rēkla</i>	<i>bījo/bīla sam dōnijo/dōnīla</i> (Kn: <i>dōnijēla</i> itd.)
2.	<i>bījo/bīla si rēkā/rēkla</i>	<i>bījo/bīla si dōnijo/dōnīla</i>
3.	<i>bījo/bīla/bīlo je rēkā/rēkla/rēklo</i>	<i>bījo/bīla/bīlo je dōnijo/dōnīla/dōnīlo</i>
mn.		
1.	<i>bīli/bīle smo rēkli/rēkle</i>	<i>bīli/bīle smo dōnīli/dōnīle</i>
2.	<i>bīli/bīle ste rēkli/rēkle</i>	<i>bīli/bīle ste dōnīli/dōnīle</i>
3.	<i>bīli/bīle/bīla su rēkli/rēkle/rēkla</i>	<i>bīli/bīle/bīla su dōnīli/dōnīle/dōnīla</i>

6.2.5. Futur I., II. i III.

Futur I. kao balkanski tip tvorbe budućega glagolskoga vremena (usp. Matasović 2008: 287) ovjeren je kao opće, čime i najčešće buduće vrijeme u kninskim novoštokavskim ikavskim, a i u štokavskim govorima općenito. Tvori se od nenaglašenoga prezenta glagola *tīti* i infinitiva, npr. (...) *kò će stāvⁱti* (...). Ako nenaglašeni prezent slijedi infinitiv, potpuno se gubi infinitivno *-ti* te se tvorba može držati primjerom aglutinacije. Zbog toga takvi se oblici pišu zajedno (npr. *vīd'ću, vrát'ću* oboje 1. l. jd. f. I.). Nestaje i infinitivno *-ći*, npr. *dôću, stīću* oboje 1. l. jd. f. I., *òtīće* 3. l. jd. f. I. Leksikalizirani oblik *bīće* 3. l. jd. f. I. ima značenje vjerojatnosti, npr. *A bīće je mórā òtīci*. 'Vjerojatno je morao otići'. *Pa ùvīk vjēžbā bīće*. Ne rabe ga svi govornici i pokraj njega u uporabi je i oblik *vālda*. Slično je i u drugim novoštokavskim govorima: tako se u Biteliću pojavljuje fonološki istovjetna tvorba, premda ju Ćurković (2014: 226) piše razdvojeno, npr. *dā ću, vīdi ću* oboje 1. l. jd. f. I.

Futur II. predbuduće je vrijeme kao i futur III., a pojavljuje se u zavisnim rečenicama, npr. (za f. II.) *Kad būdēm čītāla, jāv'ću tī se.*; (za f. III.) *Pògledāj drūgī pūt kad būdēs ičī okò nē*. Ispitanici čuvaju češće futur II. nego futur III., a i oni koji čuvaju futur III. imaju u sustavu i futur II. Futur II. obično se čuva u Vrpolju i u Kninskome Polju, a futur III. u Kninu u Strani.

Pritom od ispitanika starije generacije futur III. može biti češći ili rjeđi od futura II., no to općenito varira te imam podatak da je i u nekih ispitanika srednje generacije veoma čest. Nisam uspio doći do primjera futura III. u Kninskome Polju premda ima više pokazatelja da on i ondje postoji. U Vrpolju su ovjereni primjeri od starijega ispitanika koji je ondje nastanjen: *Nēmā, ako nē b^udēš gònⁱti, nēš imatⁱ ništa!* I dalje: (...) *kò nē budē gònⁱti, òd togā nēmā ništa.* Za futur II. od istoga je ispitanika: (...) *ako nē budēš gònijo....* Kako je Knin najveće naselje, ondje se futur III. najbolje i očuvao. Što se tiče očuvanosti u Kninskome Polju, najbliže potvrdi došlo se upitom o tome je li ispitanik čuo neke oblike u uporabi, na što je odgovorom od jednoga ispitanika (koji je mjerodavnim za velik dio Kninskoga Polja) prema sjećanju bio da su, ako su se i koristili, već onda on i ostali vršnjaci bili premladi da bi ih i oni koristili. Osim u Kninu, svakako je i u Vrpolju futur III. češći nego u Kninskome Polju. To se glagolsko vrijeme bilježi i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Lisac 2003: 57; Ćurković 2014: 226 (rjeđe od futura II.), Kurtović Budja 2009: 96. Razlogom je očuvanju u kninskome novoštokavskom ikavskom govoru to što su i barem neki doseljenici novoštokavci (i)jekavci imali to glagolsko vrijeme u materinskome (polazišnome) govoru, a djelomice se bilježi za Ivoševce prema kazivanju istraživačeve bake koja je odatle podrijetlom, npr. *kad b^udēte ìci* 2. l. mn. f. III. prema *kad b^udēte xódali, kad b^udēte čitāli* oboje 2. l. mn. f. II. Primjećuje se da se futur III. i ondje javlja prema glagolu *ìci* (Kninska krajina: *îci/íci*). Novoštokavci ikavci bolje su stoga očuvali futur III. u doticaju s novoštokavcima (i)jekavcima, koji su ga također imali, a neki ga još imaju. U Kninskome Polju, gdje su Hrvati uglavnom bili koncentrirani na užem potezu uz glavnu ulicu i lijevo od nje u dubinu na jednome mjestu, to se vrijeme vjerojatno izgubilo u većine ispitanika diferencijacijom, pri čemu nejasno je stanje u kninskopoljskim istočnohercegovačkim govorima za usporedbu. To se vrijeme ne čuva uglavnom ni u Vrpolju, dakle također je naknadno izgubljeno.

Tablica 26. Sprezidba glagola *îci/îci* u futuru I., II. i III.

jd.			
1.	<i>îci</i> (: <i>îci</i> itd.) <i>ću, îću</i> (: <i>îću</i> itd.)	<i>bùdēm išā/išla</i>	<i>bùdēm îci</i>
2.	<i>îci ćeš, îćeš</i>	<i>bùdēš išā/išla</i>	<i>bùdēš îci</i>
3.	<i>îci će, îće</i>	<i>bùdē išā/išla/išlo</i>	<i>bùdē îci</i>
mn.			
1.	<i>îci ćemo, îćemo</i>	<i>bùdēmo išli/išle</i>	<i>bùdēmo îci</i>
2.	<i>îci ćete, îćete</i>	<i>bùdēte išli/išle</i>	<i>bùdēte îci</i>
3.	<i>îci će, îće</i>	<i>bùdū išli/išle/išla</i>	<i>bùdū îci</i>

6.2.6. Imperativ

Imperativ se tvori nastavcima *-i/-imo/-ite* i *-j/-jmo/-jte*, otprilike kao i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima. Pritom u nekima od njih može doći do obvezne ili fakultativne redukcije vokala, te usp. Ćurković 2014: 227–228, Šimundić 1971: 152–153, Kurtović Budja 2009: 94–95, Crnić Novosel 2019: 205–206. Stanje je sinkronijski različito u glagola IV. glagolske vrste s osnovom na *-j-* u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Ondje je u 2. 1. jd. u prvom razredu nastavkom fakultativno i *-i*, a u trećem razredu nema nastavka (-0), usp. (1. razred) *bròji* (: *brôj*, ali samo *pribrôj, izbrôj*), (3. razred) *stôj* (: *stàjati*, usp. i *nástôj* prema *nástojati*), *nè bôj se* sve 2. 1. jd. imp. Imperativ je čest i uz niječnicu, npr. *ne tÿći, ne rádi tô, ne skáči* sve 2. 1. jd. imp. Kada se daje utjeha unesrećenu i kad se roditelj obraća djetetu, rabi se analitička sveza *nèmôj* i infinitiva, npr. *nèmôj plàkati, nèmôj tô ráditi* oboje 2. 1. jd. imp. Glagol *rèci/rèci* u 1. 1. mn. ima *-ć-* prema infinitivu u poštapaličnom značenju: *rècimo* (uza *rècimo*). Razmjerno je rijedak u pripovijedanju, no čuva se i u mlađih ispitanika, npr. *Znâći, imām na prímjer jèdan brôj, pa òndā preskòči nèkī desétak-dvánājst bròjēvā; jòš jèan, i òndā preskòči jòš stotínak i èto jòš jèan*.

U 2. 1. jd. često se u svim trima naseljima na imperativni oblik priljubljuje čestično *-dē*, uvijek u tom obliku, npr. *dâjdē* 'daj mi to; učini to (*Dâjdē çàs.*)', *vìd'dē* 'odi pogledati' : (Vr) *vìdē* 'što kažeš na ovo što vidiš; kakvo je to ponašanje' (= *nù*, što izostaje u Vrpolju i u Kninu, a gotovo posve je tako i za Kninsko Polje). Takvi su aglutinirani oblici veoma česti u prisnu razgovoru. U nekih ispitanika taj se čestični oblik priljubljuje i na imperativne oblike s većim brojem slogova, npr. *prikontròlirâjdē òvô* 'vidi jesam li dobro učinio/-la'. Taj se poticajni nastavak dodaje i česticama, usp. *nâdē* 'izvoli' (: *nà*, također u *Èvo t' nà!* 'Tako ti i treba.', *nùdē*

'vidi; evo ti' (i u Vrpolju, no u istočnom dijelu Kninskoga Polja među srpskim stanovništvom prije Domovinskoga rata), također *dědē* 'no, hodi'. Zabilježeno je i sljublivanje uz priloge i deiktičke čestice, usp. *âmodē*, *ěnodē*. Imperativno *pùrt'dē* < *pùšt'dē oboje 2. 1. jd. imp. leksikaliziralo je značenje u 'ostavi to'. Zabilježen je i primjer priljublivanja na prezentski oblik poticajnoga značenja: *da vëndē* 1. 1. jd. prez. 'daj mi da vidim'. Oblik *-de(r)* od novoštokavskih ikavskih govora u Dalmatinskoj zagori obilno je posvjedočen i u govorima Imotske krajine i Bekije, usp. Šimundić 1971: 153–154. Ondje se i umeće između nastavka i osnove (npr. *póžidē(r)mote* 1. 1. mn. imp., *ibid.*: 154), a poticajno *de* potvrđeno je i prijedložno (npr. *dě kàzūj* 2. 1. jd. imp., *ibid.*), što oboje izostaje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima. Njima je bliže stanje u bitelskome govoru, gdje se čestica dodaje obliku drugoga lica jednine, npr. *donès dē* 2. 1. jd. imp. (Ćurković 2014: 227).

Tablica 27. Sprezidba glagola *rěci/rěci*, *glědati*, *vìd'ti* i *bòjat' se*

jd.				
2.	<i>rěci</i>	<i>glědāj</i>	<i>vìdi</i>	<i>bòj se</i>
mn.				
1.	<i>rěcimo</i>	<i>glědājmo</i>	<i>vìd'mo</i> (ob.: <i>àjmo vìd'ti</i>)	<i>bòjmo se</i>
2.	<i>rěcite</i>	<i>glědājte</i>	<i>vìd'te</i>	<i>bòjte se</i>

6.2.7. Kondicional I.

Kondicional I. tvori se od nenaglašenoga aorista glagola *bìti* i glagolskoga pridjeva radnoga. Nenaglašeni aorist u svim licima glasi *bi*, a naglašen je u pitanju, te je npr. *Bì l' tì rád'la u cvjěcārni?* Tako je uglavnom i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, pri čemu rijetko se čuva i tipičan čakavski oblik glagola *bìti* (*bin*, *biš*, *bi*, *bimo*, *bite*, *bi*), usp. Ćurković 2014: 228, Šimundić 1971: 150 (v. pod aoristom), Kurtović Budja 2009: 96, Crnić Novosel 2019: 207. Kad se odgovara na pitanje domaćina o ponudi hrane, kondicional I. biva krnjim: *Kò će palacínke? – Jâ bi!* (: *Jâ ću. Jâ!*). Kad se odgovor ističe, *bi* je naglašeno, npr. *Bì li rád'la? Jâ kâžēm: Bì. Kào, u cvjěcārni – jâ kâžēm, jâ bì (...)*. U starijih Vrpoljana zabilježena je i tvorba u kojoj sudjeluje infinitiv, npr. *Jâ nè b' ràdo òstat' bez čělā*.

Tablica 28. Sprezidba glagola *vòl'ti*

jd.	
1., 2., 3.	<i>vòlijo/vòl'la bi</i> (3. i: <i>vòl'lo bi</i>)
mn.	
1., 2., 3.	<i>vòl'li/vòl'le bi</i> (3. i: <i>vòl'la bi</i>)

6.2.8. Glagolski pridjev trpni

U glagola svih razreda I. vrste osim u praksi 2. i 12., cijele III., trećega razreda IV., zatim V. i VI. glagolske vrste nastavak je glagolskoga pridjeva trpnoga *-n* ili *-en*, ovisno o tome završava li osnova vokalom (*-n*: npr. *zàklān*, *nāsmijān*, *īstrčān*, *rāzigrān*, *òblikovān*) ili konsonantom (*-en*: npr. *obùčen*, *popìven/popìjen*). U glagola prvoga razreda I. glagolske vrste česta je analoška jotacija (npr. *donèšen*, *dovèžen*), no bilježe se i oblici bez promjene, često češći (*donèsen*, *dovèzen*). Glagoli prvoga i drugoga razreda IV. glagolske vrste primaju nastavak *-jen*, npr. *vīžen*, *priprēmjen*. Nastavak *-t* imaju glagoli II. glagolske vrste (npr. *dīgnūt*, *gūrnūt*) i glagoli *pòčēti*, *ùzēti*, *pòsūti*, *nāsūti* u drugom odnosno dvanaestom razredu I. glagolske vrste (*pòčēt*, *ùzēt*, *pòsūt*, *nāsūt*; od *òbuti*, *izuti* (moguće podtip trećega razreda III. glagolske vrste) jest: *obùven*, *izùven*). U starijih govornika i glagol *pòp'ti* također ima taj nastavak: *pòpīt*. Inače se kaže: *popìven/popìjen* (i u slobodnoj dopunbenoj razdiobi), *dobìven/dobìjen*, *pokrìven*. I nastavke *-n* (pravilo u mlađih) i *-t* (fakultativno u ispitanika srednje i starije generacije i često u slobodnoj dopunbenoj distribuciji tijekom odgovaranja na upitnik) imaju oblici glagola *dāti*, *zādati* i *ùdati*: *dān/dāt*, *zādān/zādāt*, *ùdāna/ùdāta* N jd. ž. r. neodr. Ženski je i srednji rod i npr. *dāna* N jd. ž. r. neodr., *dāto* N jd. s. r. neodr. pokraj češćega *dāna* N jd. ž. r. neodr., *dāto* N jd. s. r. neodr. U starijih Vrpoljana bilježeno je *-t* u tragovima i drugdje, usp. *Ōni su zājebāti*. Stanje nije jednoobrazno, za što usp. *Tō je zājebāno*. Gotovo uvijek stanje se povodi za potonjim obrascem, dakle nastavak je *-n*, no prije je češće bilo primjera na *-t* po sjećanju starijih i u Kninskome Polju (dani su primjeri *mīnāto*, *glēdāto* oboje NA jd. s. r. neodr.), kao i primjera poput *dogòvorīto*, *rīšīto* oboje NA jd. s. r. neodr. Za razliku od oblika poput *zājebāti* N mn. m. r. neodr., koji su se gotovo povukli⁹¹, primjere poput *dogòvorīto*, *rīšīto* koriste i neki ispitanici srednje generacije u (polu)šali, dakle još su živi premda su posve obični oblici *dogòvoreno*,

⁹¹ Neki stariji ispitanici nisu se na upit ni mogli sjetiti primjera poput *zājebāti* N mn. m. r. neodr. jer ih oni ne bi upotrijebili, a na upit o primjerima *mīnāto*, *glēdāto* oboje NA jd. s. r. neodr. rekli su kako bi oni svugdje upotrijebili *-n*, što je pokazateljem da je pojava bila živa u još starijih ljudi odnosno da se donekle zadržala samo u starijih Vrpoljana još uvijek nastanjenih u Vrpolju. Drugi stariji ispitanici mogli su potvrditi i primjere na *-t* (*mīnāto*, *glēdāto*), no samo prema sjećanju, dakle ni u njih nisu živi.

rijêšeno (jekavski) sve NA jd. s. r. neodr. Ukupno gledano, stariji su prije češće koristili primjere na *-t*. Nastavak *-t* bilježi i Okuka (2008: 84) za istočnohercegovačke govore u sjevernoj Dalmaciji, a ti oblici prevladavaju i u zapadnobosanskim ikavskošćakavskim govorima (Peco 2007d: 266–268). Slično je stanje kninskim novoštokavskim ikavskim i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima, usp. Ćurković 2014: 219–220, Šimundić 1971: 157–158 (različita je tvorba prema II. glagolskoj vrsti), Kurtović Budja 2009: 97, Crnić Novosel 2019: 195–196.⁹²

U Vrpolju i u Kninskome Polju te napose u ispitanika koji su ondje nastanjeni glagolski pridjev trpni prefiguriranih glagola prvoga (*dòvesti* u obama značenjima, *pòjisti*), osmoga, desetoga (*pòpiti*, *sàkriti*) razreda i glagol *rèći/rèći* u jedanaestome razredu I. glagolske vrste pokraj kratkouzlaznoga naglasaka na korijenu imaju i oblike s kratkosilaznim naglaskom, za što primjeri su: *dòvežen*, *pòpiven/pòpijen*, *rèčeno* N jd. s. r. neodr., *sàkrivene* A mn. ž. r. neodr. te isključivo *pòjiden* 'pojeden'. Primjera prema autorovu uvidu ima još. Takve oblike u svojoj analizi pretežito štokavskih govora ne bilježi Kapović, a nisu bilježeni ni u drugim novoštokavskim ikavskim govorima. Ti oblici nose takav naglasak neovisno o rodu, te je npr. *pòpiven/pòpijen* – *pòpivena/pòpijena* N jd. ž. r. neodr. spram *popiven/popijen* – *popivèna/popijèna* N jd. ž. r. neodr. Oblici s kratkosilaznim naglaskom većinom su fakultativni, katkada i u istih ispitanika (usp. *dòvežen* : *dověžen*, *pòpiven/pòpijen* : *popiven/popijen*, *rèčeno* : *rečèno* oboje N jd. s. r. neodr.), a i u oblika s kratkouzlaznim naglaskom može se ujednačivati naglasak prema muškome rodu, često u slobodnoj dopunbenoj razdiobi uz oblike s neujednačenim naglaskom, usp. *ukràden* – (...) *iako mi je màlo ukràdeno* N jd. s. r. neodr. *gòdišnèga zbog Kòvida*, *razvijenu* A jd. ž. r. neodr., *ponèšeno* N jd. s. r. neodr.; *popijen* – *popivèna* – *popijeno/popivèno* N jd. m., ž., s. r. neodr. Inače se pomičnost naglasaka dobro čuva ako se ne javlja kratkosilazni naglasak, no nedosljedno i ovisno o govorniku, npr. (u predikatnoj službi) (...) *svì ràtovi kòjì s^u se kroz pòvijèst vòd'li dosàdā dobivèni* N mn. m. r. neodr. *su ili su izgublèni zbog krāxa ili nàpretka prìvredē*, u autorovu korpusu neposvjedočeno (ali zanijekano u uporabi od nekih ispitanika, što znači da su ga čuli) *pòštèna* : *poštèna* A jd. m. r. neodr. pokraj obična *pòštenōg* A jd. m. r. odr. Čuvanje ovisi i o tvorbi, te je prema prethodnim primjerima u predikatnoj službi *popijen* i *popijeno* N jd. s. r. neodr., odnosno *popivèna* N jd. ž. r. neodr. i

⁹² Prema glagolu *popravoslāv^{ti}* u nekih se govornika sustavno pojavljuje oblik *popravoslāv^len*, što se ovdje dovodi u svezu s prezentskim dugosilaznim naglaskom u središnjem slogu u nekim govorima koji mjesto naglasaka pokraj starine vjerojatno ujednačuju i prema početnome (*zajebāvām* prema *spāvām* oboje 1. l. jd. prez., ali i primjeri drugih kategorija prema Kapović 2015: 690 – bilješka 2518.). To znači da je i naglasak u *popravoslāv^len* ujednačen po mjestu prema infinitivnome *popravoslāv^{ti}* (iako je ondje ^l) jer se takvi oblici dalje ne bilježe. Dugosilazni naglasak posvjedočen je i drugdje u središnjem položaju (vidi potpoglavlje 5.2.3.), dakle on je i odrazom starine. Za nepomaknut prezentski dugosilazni naglasak usp. u svetojurjevskom govoru *razgovàraju* 3. l. jd. prez., *obečiva* 3. l. jd. prez. (Lisac 2003: 63).

popivèno N jd. s. r. neodr. Kratkosilazni naglasak tumači se analogijom, usp. *pòpiven/pòpijen* : (stariji) *pòpīt*, *rèčeno* prema *tròšeno* oboje N jd. s. r. neodr. Prema *pòpiven/pòpijen* kratkosilazni naglasak onda imaju i *dòvežen*, *pòjiden*. Prema mjestu naglasaka oblici s kratkosilaznim naglaskom sličie oblicima s kratkouzlaznim naglaskom na predmetku poput *pòjeden*, *ùboden*, koje Kapović (2018: 177) bilježi za zapadnohercegovačke govore, no ondje je posrijedi ujednačavanje naglasnih paradigama (*ibid.*).

6.2.9. Infinitiv

Infinitiv u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima većinom završava na *-ti*, *-ći*, npr. *vìd^tti*, *rèći/rèći*. Tako je u svih ispitanika starije i srednje generacije, a dio mlađih ispitanika u svim trima naseljima ima i krnje oblike. U mojem korpusu u najmlađe ispitanice infinitivi su poglavito krnjima, premda što je razgovor dalje odmicao, sve su se češće pojavljivali puni oblici. Krnji oblici rijetko se javljaju u Kninu i u ispitanika srednje i starije generacije uz pune oblike (npr. *zèzat* (: *zèzati*) u: *Nèmōj zèzat.*; *îč* (: *îč^t*) izvan stanke, ali i u stanci: *skùxat* (s očuvanim *x*)), gdje su potpuno fakultativni. Ipak se puni oblik dobro očuvao u Kninu jer u dvoje ispitanika mlađe generacije, koji imaju pretežito krnji infinitiv prema dvjema ispitanicama koje pretežito odnosno potpuno čuvaju pune oblike, postoji utjecaj nekninskoga idioma iz uže obitelji (majke), gdje je infinitiv poglavito krnjim. Od toga dvoga ispitanika ispitanica ima nešto češće puni infinitiv od ispitanika. Moguće je kako je u tih ispitanika, kao i u drugih ispitanika mlađe generacije, posrijedi i utjecaj drugih govora, pretežito onih u Dalmaciji, a naročito za Kninjane i krnjih oblika u ispitanika srednje i starije generacije u Kninu. Da je tako, autor zaključuje po tome što je u česta glagola *vìdit*, koji dolazi i u stanci i izvan nje, u troje od četvero mlađih Kninjana sustavno očuvano nereducirano zanaglasno [i]. Redukcija je inače češća u unutrašnjosti, a rjeđom je u govorima u priobalju (usp. Kurtović 2005: 534), odakle se širi i na Knin uz druge utjecaje. Ispitanici starije i srednje generacije ne koriste takve oblike i u njih je u stanci: *vìd^tti* (u Kninu i: *vìdjeti*). U mlađih ispitanika u Kninu i u Kninskom Polju i drugi infinitivi mogu imati nereduciran nenaglašeni vokal *i*. Takvi su oblici uglavnom krnjima u stanci i izvan nje, npr. (Kn) *odgòdit*, *rádit*, *zarádit*, (KP) *slàbit*, *razùmit*, *nalètit*, *pòstavit*. Veća koncentracija oblika tipa *vìdit* u Kninskom Polju nego u Kninu povezana je s izoliranošću ispitanika Kninskopoljaca te se u njih promjena snažnije primila. Za Knin i Kninsko Polje bilježi se i nereduciranost prvoga od dvaju vokala, a redukcija u drugoga izvan stanke: (Kn) *rádit^t*, *òstavit^t*, (KP) *pùšit^t*, *nàpravit^t*, *otvòrit^t*, *ùništít^t*, *prežívít^t*. Slično je prema dostupnim podacima u ispitanika svih generacija za Knin i iza vokala *a*: *studírat* (usp. i *zèzat* u starijih

ispitanika te *pítat* u onih srednje generacije) prema *definíratí* (i *pítatí*, *smétatí* u ispitanika srednje dobi), *izanalizíratí* : *izanalizírati* (u ispitanika srednje dobi i: *sávjetovati*, *priprémati*, *znàti*). Uvelike podudarna je distribucija oblika i u Kninskopoljaca koji imaju krnje infinitive (npr. *nàpadati*, *ìgrati*, *ìmati* : *imatí*, *ìmenovatí* : *igrat* (sa ` vjerojatno prema drugom idiomu, moguće arhaizam), *imat* (oboje višeput), *vàtat*), a stanje ne odudara ni u Vrpoljana (npr. *vrìštati* : *upísati*, *spávati*, *tòcatí* : *bírat* (višeput), *imat*, *prepòznat*, *xvàtat*, *trenírat*). Prema primjerima poput *priprémati* potpuno su iznimni primjeri poput *vrátiti*, *ráditi* i *odráditi* odnosno *kùpiti*, *prilòžiti*, *znáčiti*, a ovjereni su za Knin i Kninsko Polje (primjeri (sve KP) *kùpiti*, *prilòžiti*, *znáčiti* – u ispitanice uvelike izostaje redukcija i drugdje te primjera ima još, no vidljivo je da se pojavljuju pod različitim naglascima, što nije slučajem u Kninu). Najrjeđe je infinitiv krnjim ako je redukcija pogodila i prvi od dvaju vokala, a drugi je iščeznuo, npr. (KP) *rijéšít* (s *-ijē-*), *trázít*, *nalètt*, *kòristtt* prema *naùčtt*, *doživtt*, *kòrsttt*, *promijéntt* (s fakultativnim *-ijē-*), *rádtt* (takvi oblici dolaze većinom izvan stanke), (Kn) *doživtt* prema *proživít* (oboje u stanci), *podrúžit se*, *posvétit se*. Prema takvim primjerima u svim trima naseljima obični su i primjeri poput *naùčtt*, *požèltt*, *stàvtt*, prema kojima su se krnji oblici i razvili. Krnji su oblici s redukcijom nešto češći od primjera bez ikakve redukcije poput *ráditi*, no osim u Kninu oboje se ne javlja u istoga ispitanika. U Kninskom Polju izostankom redukcije pretposljednega [i], kao i njegovom redukcijom često se dobiva krnji infinitiv (usp. *razùmit*, *slàbit*, *nalètit*, ali i *rijéšít*, *trázít*, *nalètt* prema *naùčtt*, *doživtt*, *promijéntt*, *rádtt*), kao i redukcijom jednoga od vokala u slijedu (*kòristtt* prema *kòrsttt*). U mlađih Kninskopoljaca i općenito u Kninskome Polju redukcija se često bilježi u drugim slučajevima (npr. *imalí* gl. pr. r. m. r., *sí* 2. l. jd. prez., *gòdñe* A mn., *jè lí* – primjeri nešto rjeđe dolaze i u Kninu), čime se nameće zaključak kako je u primjerima poput *vìdit* i *razùmit* posrijedi kategorijski uvjetovan izostanak redukcije, tj. redukcija se ondje uglavnom ne bilježi radi razlikovnosti, a biva bilježena u drugim primjerima. Izostanak je redukcije, dakle, nefonetski motiviran u infinitivu i po tome što su u Kninskom Polju bolje nego u Kninu očuvani reducirani puni infinitivi poput *naùčtt*, *doživtt*. Ti se primjeri čuvaju i u Vrpolju (izvan stanke, npr. *mìsltt*, *upláttt*, *ròdtt*, *govòrttt*), gdje redukcija i izvan stanke i u njoj često izostaje na kraju, npr. u govornika bez krnjega infinitiva: *Índeks (...) znâ nòstí dòle, òvāj, u referádu, u.... I òñā nísam mògā skùpti, nè znām típa, jedànājst tísúcā kúnā*. Takav slijed veoma je čest u ispitanika srednje dobi i starijih, npr. *Pòčèli smo xládti màlo. Da nēāmo mí právo ograničávati rád ugòstttēlškīx òbjekātā. Tāj zàkon radi operatívnosti mòrā bìti pòtpuno jàsān. Mā i òñ cīlī Stòžer će promíniti sàmo da izglàsā, da ònō nàpravī što òće*. Usp. u nekih ispitanika uz slične primjere i stalno *nàpravtt*. Takvi primjeri dolaze i u Kninskom Polju i u Kninu, ali rjeđe u Kninu i gdje su posvjedočeni, u ispitanika srednje životne dobi u manje složenoj fonološkoj okolini, npr. (KP, mlađi – više nego u Vrpolju zbog izolacije ispitanika;

[ć...d], [t...r], [ć...l]) (...) *prònāci dī je tâ grěška ī (...), I ònda ćeš ī mórati rětràinati* (izg. [rìtrějnati], op. a.), *ùprāvo ispočétka. Znām da lūdi jòš ùvijèk pokušāvajū prijèci LòL.* (jekavština je fakultativna), (u starijih i ispred vokala) *Ê, vīd'ćeš štà je za òdvad'ti, štà je za..., Nè moš se zaštit'ti od vrućinē. Dòbro, tô ćeš tí náknadno vèć odrád'ti i tàkō.*, (Kn, srednje dobi, [t...m]) *Kò će rád'ti mu u cvjècārni a da ìmā tỳgovačkū škòlu...* (stariji, [t...z], [t...g], [t...l]) *Prāv'ti zgràde... (...) òstav'ti ga u stārōm stīlu nek òstanē i dov'žéna! (...) òbečāla óde Štèfu* (sjevernjaku iz Strane, op. a.) *da će mu nàprav'ti līft!* Ipak mlađi Kninjani, koji su sasvim očuvali puni infinitiv, imaju izostanak redukcije na kraju kao i u starijih, usp. [t...s] *Mòrām gòd'nu dánā stāža odrád'ti pỳvō, da mògu písati strūčnī ìspit i òndā tèk dòb'ti licēncu.* Svugdje su takvi primjeri rjeđi od onih gdje je redukcija bilježena na obama mjestima. U Kninu redukcija nešto češće izostaje fakultativno i u drugih primjera osim infinitiva, npr. *kùćicu* A jd., *vỳvilo* gl. pr. r. s. r., *gòdinu* A jd., *rècimo* 1. l. mn. imp. (dio primjera (*gòdina*, *rècimo* : *rècimo* oboje 1. l. mn. imp.) dolazi fakultativno i u Vrpolju i u Kninskom Polju). Kako je redukcija ondje sustavno nešto rjeđom nego u drugim dvama naseljima, oblik je *vīdit* uvjetovan njezinim izostankom i na drugim mjestima. Ipak su oblici poput *vīdit* posebnoću mlađe generacije Kninjana te dijelom Vrpoljana i Kninskopoljaca jer se u ispitanika Kninjana srednje generacije pojavljuju nereducirani primjeri poput *vrátiti*, *rádili*, *živili* oboje gl. pr. r. m. r., no u njih jest samo: *vīd'ti*, što je konzervativno i uslijed složenije fonološke okoline [d...t], a čimbenikom je i kratkosilazni naglasak prema dugouzlaznome u *vrátiti*, *ráditi*. Oblik se *vīd'ti* bilježi i u drugim naseljima. Posvema rijetko bilježi se i adrijatizam, a autor ima u korpusu šest različitih primjera: *skriča kad, umòč'i pỳste, ùč'i pònovo da òdā, odlúć'li nàprav'i kùću, al'i òvō će nèšto xèkla pa će se (...); Svè ću rijéš'i za (...): rijéš'i se.* Ima, međutim, pokazatelja da te pojave ima u još primjera, ne samo u ispitanika koje je autor ispitivao. Pritom se gubitak *-t* uvijek javlja ispred druge riječi, a nikad u stanci. Primjeri adrijatizma pojavili su se s jedne strane u istraživačeve najmlađe ispitanice (*skriča kad, umòč'i pỳste*), dakle za vrpolski govor, čime se zaključuje kako se i širi među populacijom koja još pohađa školu. Međutim, jedan je primjer i od starijega Kninjanina (*ùč'i pònovo da òdā*) te dviju Kninjanki i Kninjanina srednje generacije (*odlúć'li nàprav'i kùću, al'i òvō će nèšto xèkla pa će se (...); Svè ću rijéš'i za (...): rijéš'i se*), što se slaže s ovjerenim krnjim infinitivom u ispitanika srednje i starije generacije u kninskome govoru. U vrpolskome govoru i ta se pojava može širiti iz kninskoga govora. Ukupno gledajući, u ispitanika starije i srednje te dijelom mlađe generacije čuva se *-ti*, *-ći*, u dijela mlađe populacije te u Kninu manjim dijelom u srednje i starije populacije pojavljuje se i *-t*, *-ć*, a u ispitanika koji su još školarci u Vrpolju, ali i u nekih Kninjana starije i srednje generacije bilježi se i promjena *-t > -0* izvan stanke. I krnji infinitiv i adrijatizam šire se, među ostalim, iz kninskoga govora. U ispitanice iz Vrpolja uz adrijatizam jako je čest i krnji infinitiv, češći nego u Kninskopoljaca koji očituju

potonju pojavu, čime se zaključuje da je krnji infinitiv, a s oprezom i adrijatizam češći u školaraca nego u drugih ispitanika, gdje nijedna pojava nije dominantnom u govoru. Stanje u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima arhaičnije je nego li u vrličkima, gdje samo izrazito konzervativni govornici čuvaju i pune oblike, a inače je infinitiv krnjim (Galić 2019: 81 – bilješka 12.). Infinitiv je dosljedno krnjim u Biteliću, Imotskoj krajini i Bekiji i Makarskome primorju, pri čemu u Biteliću i u Makarskome primorju, ali i u Imotskoj krajini i Bekiji dolazi i adrijatizam (usp. Ćurković 2014: 216, Šimundić 1971: 144, Bošnjak Botica i Menac-Mihalić 2006: 26, Kurtović Budja 2009: 90). Adrijatizam se pojavljuje južno od Šibenika i Bitelića (za Šibenik usp. Finka 1977: 164). Prema infinitivima poput *bòsti*, *ìsti* u Vrpolju i dijelom u Kninskom Polju bilježi se i analoško *-s-* u *ùzèsti*, *pòpèst' se* (: *ùzèti*, *pòpèť se*), od čega *pòpèst' se* biva bilježeno samo za Vrpolje, a *ùzèsti* u obama naseljima.

Glede naglaska neprefigiranih infinitiva I. glagolske vrste neakutirane osnove na konsonant (za podjelu po naglašenosti (akutiranosti) osnove usp. Kapović 2018: 174), fakultativno se pojavljuju uzlazni naglasci uz podjednako obične silazne. U pravilu u glagola kratke osnove češći su likovi s kratkouzlaznim naglaskom od onih sa silaznim, iako ima primjera gdje dolazi samo silazni naglasak, usp. *rèci/rèci*, *mòci/mòci*, *pèci/pèci*, *tèci/tèci* prema *bòsti*, *plèsti*, *nèsti*. Kratkouzlazni naglasak, dakle, dolazi samo u infinitiva na *-ci*, ne i drugdje. U glagola duge osnove dugosilazni naglasak češći je od dugouzlaznoga, npr. *îci/îci*, *dôci/dôci*, *nâci/nâci*, *tûci/tûci*, *trêsti/trêsti*, no ipak *pâsti/pâsti* (taj glagol izvorno ima kratku osnovu prema naglasnoj paradigmi A, usp. *ibid.*: 186), *stâti* 'stajati' (Vr (stariji), stezanjem od **stojâti*). Oblici s uzlaznim naglascima stariji su i prošireni u podrijetlom istočnoštokavskim govorima, a oni sa silaznima mlađi i pronalaze se u podrijetlom zapadnoštokavskim govorima (usp. Kapović 2015: 634). Razlozi mlađemu stanju, koje je dobro posvjedočeno u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, različiti su u glagola kratke i duge osnove (usp. Velić 2021a: 73), odnosno pojava silaznih naglasaka nije izravno vezana uz nefonetski gubitak dočetka *-i* u brojnim govorima (usp. Kapović 2018: 174). Kapović (2015: 635 – bilješka 2293.) u svojoj analizi ostataka nepomaknuta naglaska s nastavka, točnije njegova odraza u obliku naknadna regresivnoga naglasnoga povlačenja novoštokavskoga tipa u podrijetlom zapadnoštokavskim govorima ne spominje kninsko područje. To je ispravno jer izvan onih za kninske i podatci za sjevernodalmatinske novoštokavske ikavske govore upućuju na to da je posrijedi utjecaj istočnohercegovačkih govora. Infinitivi s uzlaznim naglascima u manjoj ili većoj mjeri posvjedočeni su i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima u sjevernoj Dalmaciji, npr. u škabrjanskome (Magaš 2019: 382 – *îci* prema *vèsti*), pridražanskome (Magaš 2014: 130 – među naglasnim kolebanjima i *îci*, *dôci*) i benkovačkome (npr. *pèci/pèc* i *rèci/rèc* prema *tèci/tèc*; *îci/îc*, ali ponaprije *dôci/dôc*, samo *pôci/pôc* i *zâci/zâc*, Pavlović – Pavlović 2018: 140,

196, 328, 344, 431, 512, 583). Svugdje su ondje u susjedstvu posvjedočeni i istočnohercegovački govori, u Benkovcu uz novoštokavske ikavske (usp. i Okuka 2008: 82, gdje se jednim od glavnih naselja gdje se govori sjevernodalmatinskim poddijalektom toga dijalekta spominje Benkovac), te su i utjecali na novoštokavske ikavske govore. U istočnohercegovačkim govorima uzlazni su naglasci posvjedočeni i na osnovi prefigiranih glagola, premda nedosljedno u mnogim preseljeničkim govorima, usp. za Ivoševce *rèci*, *túci*, *dovèsti*, ali *izvúci*, *òtíci*, *prònāci* (podatci su moji i potvrđeni su i od kazivačičina sina, mojega oca, koji ih je, kao i ja, čuo od svoje majke, moje bake, koja je podrijetlom iz Ivoševaca)⁹³. U svim spomenutim novoštokavskim ikavskim govorima oblici s uzlaznim naglascima ipak su rjeđi od onih sa silaznima, a najveća koncentracija i jednih i drugih oblika bilježi se za benkovački govor. U kninskim novoštokavskim ikavskim govorima danas se oblici s uzlaznim naglascima polako povlače, čemu je uza svijest nekih ispitanika da su posrijedi srpski oblici (te se bilježi npr. *rèci*, *dóci*) odgovorno i pojavljivanje krnjih infinitiva. Tako se u ispitanika, u kojih ovjeren je i krnji infinitiv, dosljedno bilježi *rèc*, no za Kninsko Polje (zaselak Bilići) bilježi se i *pròc*, gdje se bilježi alotonski neoakut. To je jedini takav primjer i neoakut se ne bilježi u neokrñjenih infinitiva, gdje je posvjedočeno npr. *prôci/próci*. Puni oblici sa silaznim naglascima puno su češći i u starijih ispitanika (npr. *îci*, *îci* : *îč*, *rèč*, *rèči* prema *îci*, *rèci*, *usto dôci*, *ûč*), što ide u prilog tumačenju da su oblici s uzlaznim naglascima sekundarni i fakultativni. U starosjedilaca za Kninsko Polje pod snažnijim utjecajem istočnohercegovačkih govora oblici s uzlaznim naglascima pravilni su (ne i jedini), a oblici sa silaznim naglascima rjeđi, npr. *rèci* (: *rèci*), *îci* ili *nè îci* (: *îci*), *dóci* (u futuru I.) *nácemo* 1. l. mn. f. I. Prema iznesenim spoznajama infinitiv se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima dobro čuva oblikom, a nešto se slabije čuvaju uneseni uzlazni naglasci infinitiva poput *rèci*, *túci* i *trèsti*, koji su posvjedočeni i u drugim novoštokavskim ikavskim govorima u susjedstvu istočnohercegovačkih.

⁹³ Podatke sam dobio istražujući naglasak infinitiva I. glagolske vrste naglasne paradigme B i C u različitim govorima u sprezi s očuvanošću infinitivnoga dočetka i postanka mlađih naglasaka na osnovi. Tijekom istraživanja metodološki radi ovjere ili provjere korišteni su sljedeći glagoli: *îci*, *maći*, *moći*, *peći*, *reći*, *teći*, *doći*, *naći*, *poći*, *tući*, *vući*, *zaći*, *dovesti*, *ispeći*, *isplesti*, *pronaći*, *naići*, *izaći*, *izvući*. Velik udio korpusa zauzimaju glagol *îci* i složenice, koje se različito naglasno vladaju pri usporedbi mnogih govora. Stoga su za ivoševački govor dobiveni i metodološki pouzdani podatci jer govor zapravo ima istovjetnu razdiobu oblika kao i poljički istočnohercegovački govor u Lici, premda nisu svi primjeri usporedivi. Za taj govor primjeri su: *rèci*, *dóci*, *dovèsti* prema *òtíci*, *zámrijeti*, *dúnēt* (Павлица 1971: 90–91). Prema govoru Poljica za ispitivanje ivoševačkoga govora uzet je glagol *otíci* umjesto *naići*.

6.3. Naglasne paradigme

Kninski su novoštokavski ikavski govori poput ostalih štokavskih govora dobro očuvali stare naglasne paradigme⁹⁴. Osim temeljnih naglasnih smjena, koje su se svugdje očuvale, posvjedočene su i inovacije. Sve su tri naglasne paradigme posvjedočene u imeničnome i u glagolskome sustavu dočim su dvije (n. p. A i n. p. B) te u prežiticima tri (uz n. p. C) posvjedočene u pridjeva. Ovdje se prvo raščlanjuju posebnosti u imenica i glagola te u pridjeva, pri čemu od pojava koje se čuvaju ili očituju u okviru svake naglasne paradigme u obzir su uzete one koje su posvjedočene u više od jednoga primjera.

A) Imenice

Aa) a-vrsta

U imenica muškoga roda naglasna paradigma A s izvornom naglasnom smjenom očuvala se od domaćih riječi u rijetkim primjerima jednosložnica, usp. *mīš*, *zēt*, *sīr*, *brāt* (morfološki jd.) te ovisno o ispitaniku *přst* (*přstijū/přstā*, (rij.) *přstī* sve G mn., *přstima/přstima* DLI mn.), *rāk*, *rāt*, *rīs* i *präg* (kosi padeži i *rāka*, *rāta*, *rīsa*, *prāga* sve G jd. itd., a množina *rākovi/rākovi*, *rātovi/rātovi*, *prāgovi/prāgovi*, *rīsovi/rīsovi* sve N mn.). Od rjeđih primjera usp. npr. *dīd* (u obiteljskom okružju: *dīda*), *cār* (u prijateljskom oslovljavanju V jd. jest *cāre*). Izgubila se u imenice *bīk*, a imenica *bīč* n. p. B novija je ili je supostojala uz talijanizam *škūrja*. Razvila se u imenice *gōst*, uz čuvanje posebnosti n. p. C (*gōstijū* / (rij.) *gōstā*, *gōstī* sve G mn., *gōstima/gōstima* DLI mn.), također u *dūx* ((Vr, KP) *Dū(x)ovi* / (Kn) *Dūxovi* oboje N mn.). U posuđenica čuva se u *pār*k, *tē*nk, *fī*lm, *spō*rt, *lāv*, *tē*st i (položajno dvosložna) *tī*gar. Izvrsno se čuva u dvosložnica kratkouzlaznoga naglasaka na prvome slogu, usp. *jē*zik, *bū*breg (i (Vr, KP) *čō*uk/(Kn) *čō*vjek), *bā*jam, *krē*vet – *jē*zikā, *bū*brēgā, *bā*jāmā, *krē*vētā, također *ī*spītā, *ō*tōkā sve G mn. U imenica poput *nā*rod, *prō*zor naglasak je dugouzlazni i u genitivu množine (*nārō*dā, *prōzō*rā; za druge govore koji ondje imaju dugosilazni naglasak usp. Kapović 2010: 55), a pokraj imenica *kāmē*n i *gālē*b (oboje n. p. A) proširila se u *kō*lūt, *kō*rijēn, *gō*lūb i *ō*blāk, gdje je djelomice bilježen analoški zanaglasni dug slog u množini (*kō*lūtovi – u drugih primjera jest *gāv*rānovi, *jā*blānovi pokraj kraćega *gāv*rāni, *jā*blāni sve N mn.). *De facto* prevladala je i u imenica *bū*bań, *stū*pań i *lā*kat, koje u množini češće ili rjeđe imaju i duljinu prema N jd. (*bū*bńevi (jako često), *stū*pńevi (rjeđe), (gotovo isključivo) *lā*ktovi sve N mn.). Duljina je češće

⁹⁴ Za stanje u praslavenskome jeziku vidi npr. Kapović 2015: 765–773.

poopćena u obliku *bûbñevi* nego u *stûpñevi* oboje N mn. U višesložnica prevladava osim u riječi gdje je naglasak na pretposljednem slogu i zanaglasna duljina na posljednjemu, pri čemu dočetkom ne biva konsonantska skupina. Te su imenice naglasne paradigme B, npr. *telèfōn* (: *tèlefōn* (n. p. A)), *manitāš* 'luđak', *aspìrīn*. Također usp. npr. *kamijōn*, *operàtēr*. Osim u primjera *tèlefōn* (što je rjeđe od *telèfōn*), za Vrpolje i Kninsko Polje rubno je zabilježena naglasna paradigma A u primjera *frīžidēr* (: *frižidēr* (n. p. B), što gotovo potpuno prevladava), a svugdje je posvjedočena u toponimu *Sègetīn* (dio Vrpolja). Bilježi se i *pàvilōn* N jd., ali u *paviłónu* L jd. te *paviłónā* uza *pàvilōna* NA mal., dakle sinkronijski naglasne paradigme A-B. Iznimke su rijetke unutar n. p. A a da su kratkouzlaznoga naglasaka, te su posrijedi dvije dvosložnice: *Thòmpsōn*, *Tribūñ* (npr. *Thòmpsōna*, *Tribūña* oboje G jd.). Zajedno uzevši, naglasna paradigma A manje se čuva u jednosložnica premda je živa u posuđenica, no veoma se dobro čuva u dvosložnica, pri čemu širi se i u onih bez nepostojanoga *a* (usp. *kòlūt* itd. – također vidi dolje) i u imenica s dugosilaznim naglaskom te nepostojanim *a*, gdje se u množini širi naglasak jednine.

Tablica 29. Sklonidba imenica *mīš* i *jèzik*

jd.			mn.		
N	<i>mīš</i>	<i>jèzik</i>	N	<i>mīševi</i>	<i>jèzici</i>
G	<i>mīša</i>	<i>jèzika</i>	G	<i>mīšēvā</i>	<i>jèzīkā</i>
D	<i>mīšu</i>	<i>jèziku</i>	D	<i>mīševima</i>	<i>jèzicima</i>
A	<i>mīša</i> (rač. i: <i>mīš</i>)	<i>jèzik</i>	A	<i>mīševe</i>	<i>jèzike</i>
V	<i>mīšu</i>	nije posvj.	V	<i>mīševi</i>	nije posvjedočen
L (o)	<i>mīšu</i>	<i>jèziku</i>	L (o)	<i>mīševima</i>	<i>jèzicima</i>
I	<i>mīšem</i> /(Vr i KP i) <i>mīšom</i>	<i>jèzikom</i>	I	<i>mīševima</i>	<i>jèzicima</i>

Naglasna paradigma B dobro se čuva u jednosložnica, npr. *čèp*, *dòm*, *kòh*, *pòd*, *pòp* 'pravoslavni svećenik', *slòn*, *stròp*, *stô(l)*, *spûž* (stariji), *nôž*, *jèž*, a potpuno je razvijena u *bīk*, *bīč*. Od toponima usp. *Spàs*, *Kòh* (imena brda) i *Splīt*, a od posuđenica *trīk*, *plīk*, *kāt*, *tūš*. Naglasak se jednosložnica naročito u množini širi na niz imenica n. p. A i C. Usp. za kratak naglasak npr. *rāk*, *prāg* oboje n. p. A – *rāka/rāka*, *prāga/prāga* oboje G jd., *rākovi/rākovi*, *prāgovi/prāgovi* oboje N mn., *bôg*, *brôd* oboje n. p. C – *bògovi*, *bròdovi* oboje N mn., a za dug naglasak *vāl* – *vàlovi/vàlovi*, *bôd* – *bòdovi/bòdovi* oboje N jd., N mn. Nema, međutim, smjene

naglaska u G mn. imenica kratkouzlaznoga naglaska u kosim padežima, te se kaže npr. *stòlōvā*, *pòpōvā*, od položajnih dvosložnica *pòslōvā*, a od posuđenica *trikōvā*, *plikōvā* sve G mn., dakle smjena je istovjetnom onoj u imenica dugouzlaznoga naglaska (u tzv. „dugoj” množini: *jéžēvā*, *púžēvā* (potonje u mlađih), *králēvā* sve G mn.). U dvosložnica s dugouzlaznim naglaskom u kosim padežima izvrsno se čuva n. p. B (npr. *sèlāk* – *sełáka* GA jd. – V jd. supletivno *sełàčino*, *divlāk* – *divláka* GA jd. – *divlāče* V jd. (semantički = *sełàčino*), *mlàdīc* – *mladića* GA jd. – *mlàdīcu* V jd., *plīcāk* – *plīcáka* G jd., *krèdīt* – *kredīta* G jd., *dùcān* 'trgovina, trgovište' – *ducána* G jd., *pińūr* 'vilica' – *pińúra* G jd. – V jd. nije posvjedočen u potonjih četiriju primjera) premda se semantičkom analogijom u pogrđnica ujednačuje naglasak V jd. i ostalih kosih padeža. Za to usp. u V jd. *krétenu* (i rjeđe i u mlađih: *debīlu*), semantički isto što i *idijōte* (n. p. A), *budàlo* (sinkr. n. p. A), *e*-vrste, gdje je naglasak uvijek sinkronijski pred nastavkom. I u drugih manje čestih primjera ujednačava se naglasak V jd., usp. *krojáču*, *proizvožáču* (-č#). Dometak *-īc* često je dug u dvosložnica (*mòstīc*, *pùtīc*, *vřtīc*), a u nekim primjerima jedino je tako (*stòlīc*, *mlàdīc*, *zidīc*, *kàfīc*). U trosložnica i višesložnica beziznimno je kratkim, npr. *àutīc*, *kumpīrīc* 'gol prst koji je probio čarapu', *kanàlīc*, *baverīnīc* 'podbradnik'. U imenica *nōvac*, *lānac* (: *vèrīga*), *lōnac*, *kōnac* (*kónac*) i *mòmak* (*mómak*) u množini se javlja dugosilazni naglasak: *nōvci*, *lānci* (i *lānci*), *lōnci*, *kōnci*, *mômci* sve N mn. itd. Od imenica srednjega roda tako je samo u *góvno*: *gōvna*⁹⁵ NA mn. Preskakanje se naglaska ondje nije razvilo te se kaže npr. *igratī zà nōvce* (: *za nōvce*), (KP) *àjde ù gōvna* 'bog s tobom'. Donekle je hibridno stanje u posuđenica na *-it*, gdje je odnos *satelīt* – *satelīta/satelīta* G jd. prema *dinamīt* – *dinamīta* G jd. Bilježeno je jednom i *gab^arite* A mn. Samo je *apsolvènt* – *apsolvènta* (n. p. A) prema (duljenjem pred zvonačnikom) *komandānt* – *komandánta* (n. p. B) u govorima Imotske krajine i Bekije (Šimundić 1971: 96). Dakle, naglasna paradigma B dobro se čuva u jednosložnica, pri čemu češće se širi kratkouzlazni naglasak nego dugouzlazni i na množinu imenica drugih paradigama. U dvosložnica s dugouzlaznim naglaskom u kosim padežima smjena je dobro očuvana uz mjestimično ujednačivanje naglaska nominativa i vokativa u jedini.

⁹⁵ Popis je kraći od onoga koji nudi Kapović (2010: 67–68), a neki su primjeri (*nōvci*, *kōnci*, *lōnci*, *lānci* sve N mn.) istovjetnima. Za fakultativno *lānci* N mn. u Kninskoj krajini također vidi *ibid.*: 68 – bilješka 73.

Tablica 30. Sklonidba imenica *stô(l)*, *nôž* i *mlàdīc*

jd.				mn.			
N	<i>stô(l)</i>	<i>nôž</i>	<i>mlàdīc</i>	N	<i>stòlovi</i>	<i>nóževi/nóži</i>	<i>mladíci</i>
G	<i>stòla</i>	<i>nóža</i>	<i>mladíca</i>	G	<i>stòlovā</i>	<i>nóževā/nóžā</i>	<i>mladícā</i>
D	<i>stòlu</i>	<i>nóžu</i>	<i>mladícu</i>	D	<i>stòlovima</i>	<i>nóževima/nóžima</i>	<i>mladícima</i>
A	<i>stô(l)</i>	<i>nôž</i>	<i>mladíca</i>	A	<i>stòlove</i>	<i>nóževe/nóže</i>	<i>mladíce</i>
V	nije posvj.	nije posvj.	<i>mlàdīcu</i>	V	nije posvj.	nije posvj.	*
L (o)	<i>stòlu</i>	<i>nóžu</i>	<i>mladícu</i>	L (o)	<i>stòlovima</i>	<i>nóževima/nóžima</i>	<i>mladícima</i>
I	<i>stòlom</i>	<i>nóžem/(Vr i KP i) nóžom</i>	<i>mladícem</i>	I	<i>stòlovima</i>	<i>nóževima/nóžima</i>	<i>mladícima</i>

Naglasna paradigma C čuva se dobro u jednosložnica, napose u jednini, npr. *bôg*, *brôd*, *môst*, *grād*, *vâl*, *bôd* – *bôgovi*, *brôdovi*, *môstovi/môstovi*, *grādovi*, *vâlovi/vâlovi*, *bôdovi/bôdovi* sve N mn. Primjera kao *grādovi* još je (npr. *stànovi*, *rùbovi*, *zīdovi* sve N mn.), a množinski naglasak proširio se u obliku *sūdovi* 'súdovi', uglavnom i u *pūtovi/pūtevi*, *kūtovi/kūtevi* sve N mn. Oblik *spūž*, koji koriste stariji ispitanici, isključivo je naglasne paradigme B (usp. *spūža* GA jd, *spūži* N mn.), a *pūž* i naglasne paradigme B (*pūža* GA jd., *pūževi* N mn.) i C (*pūža* GA jd., *pūževi* N mn., s dugouzlaznim naglaskom). U nekih ispitanika pojavljuje se i naglasna paradigma B i C u te imenice, a rijetko u N mn. biva i: *pūževi*, s potpuno proširenom naglasnom paradigmom C. U jednini širi se naglasna paradigma C i u imenice *jêž*: *jéžal/jéža* GA jd. prema *jéževi* N mn. Slično je i glede (Vr, KP, stariji) *smīj* / (Vr, KP (oboje mlađi), Kn) *smijêx*, koje je u ikavskom obliku *od smija* n. p. B, a u novijem jekavskom *od smijêxa* n. p. C, no bilježi se i *od smijêxa* n. p. B. Naglasna paradigma C pojavljuje se s novim leksemom (*pūž*) i pod njegovim utjecajem u drugome (*jêž* – završava na -ž kao *pūž*), ili uslijed novijega ustroja (*smijêx*), no nigdje ne prevladava u potpunosti. Imenica *lûg* u polutoponimskom značenju doline, travnih dijelova odnosno šume (zaselak Velići u Kninskom Polju) naglasne je paradigme C, a u značenju pepela (što je rjeđe od *pèpeo/pèpel*) pripada naglasnoj paradigmi B. Naglasna na proširku osnove ima u prežiticima u povlačenju u *sinóvā* te *momcòvā* 'momaka' oboje G mn. Prema potonjem primjeru nastali su i oblici u povlačenju *momcòvi* NV mn., *momcòve* A mn. i *momcòvima* DLI mn. Živo je preskakanje naglasaka u jednosložnica, naročito u čestih oblika i u akuzativu jednine, npr. *ù grād*, *nà zīd*, *nà sāt* 'na sat (uru); na predavanje', *nà rēd*, a i u rjeđih,

npr. *nà plēs, zà rād, nà svīt* prema *u žîr* 'u šetnju'. U pravilu se kaže: (Vr, KP) *vîrovati*/(Kn) *vjêrovati ù boga*. Preskakanja u toj kategoriji ima i u nekih primjera duge osnove unutar n. p. B, usp. stalno *nà nōž* te *ù Knîn* pokraj češćega *ù Knîn* (ali i: *u Knîn* sve A jd., što je najčešće u Kninu). U dvosložnica naglasna paradigma C gotovo se posve povukla, a iznimkama su u L jd. *poglèdu, slučájju, koráku* i *govóru* u izrazima (npr. *u poglèdu, u slučájju da, na svâkôm koráku, po govóru*), koje autor bilježi za Vrpolje i Kninsko Polje u starijih govornika.

Tablica 31. Sklonidba imenica *bôg* i *grâd*

jd.			mn.		
N	<i>bôg</i>	<i>grâd</i>	N	<i>bògovi</i>	<i>gràdovi</i>
G	<i>bôga</i>	<i>grâda</i>	G	<i>bògōvā</i>	<i>gràdōvā</i>
D	<i>bôgu</i>	<i>grádu, grâdu</i>	D	<i>bògovima</i>	<i>gràdovima</i>
A	<i>bôga</i>	<i>grâd</i>	A	<i>bògove</i>	<i>gràdove</i>
V	<i>bôže</i>	<i>grâde</i>	V	<i>bògovi</i>	nije posvjedočen
L (o)	<i>bôgu</i>	<i>grádu</i>	L (o)	<i>bògovima</i>	<i>gràdovima</i>
I	<i>bògom</i>	<i>grâdom</i>	I	<i>bògovima</i>	<i>gràdovima</i>

U imenica srednjega roda naglasna se paradigma A (npr. *stâdo, pîle*) i B (npr. *sêlo, tèle*) dobro očuvala u primjera bez krnje osnove. Imenice s proširkom osnove *-n-* uvijek su naglasne paradigme C, npr. *îme, ràme*. U imenica neproširene osnove n. p. A i n. p. B proširile su se dijelom na račun naglasne paradigme C, te usp. C > A: (KP, Kn) *zvòno, pòle* – no čuva se preskakanje, npr. *ù pole*; C > B: *slòvo, jáje*. Naglasna paradigma C, s druge strane, dijelom se proširila na račun naglasne paradigme A, usp. *břda*, (Vr, KP) *mîsta* (rjeđe: *mîsta*) / *mîsta* sve NA mn. Primjeri n. p. C jesu: *dřvo, pũce*, (Vr, nedosljedno) *zvòno, môre* (no mn.: *môra* itd.), *břdo*, (Vr, KP) *mîsto*. Tako je i u imenica bez etimološke množine *òko* i *ùvo*. Primjećuje se da je unutar naglasne paradigme C izgubljen odnos dugosilaznoga naglaska jednine i dugouzlaznoga naglaska množine, te je *môre – môra* (tako i *tijêlo – tijêla*), (> n. p. B) *jáje – jája* sve NA jd., NA mn. Preskakanje je naglaska, međutim, očuvano od starine u većine etimoloških primjera (npr. *nà dřvo, nà mōre, ù oko* sve A jd.) i u primjera *sâ břda* G jd., *ù břdo* A jd., gdje je prijelaz n. p. A > n. p. C dovršen, no posvjedočeno je i u *břdu : ù břdu* oboje L jd. kao trag naglasne paradigme A. Preskakanja nema s proširene osnove, npr. *na dřvetu* L jd. Preskakanje je živo i u primjerima *nà pole* 'na polje', ne i 'van' A jd., *ù poļu* L jd. premda je množina *pòla* NA mn., a nema ga u imenice *mîsto*, gdje je prijelaz u naglasnu paradigmu C djelomičan i očituje se samo u množini. Preskakanje se ne bilježi nigdje ni za imenicu *zvòno*.

Bilježeno je, dakle, ispreplitanje naglasnih paradigama A i C. Preskakanje se čuva i u imenica krnje osnove *ime* (usporedo *U ime Ōca... : Ū ime Ōca...*), *ràme* (*nà rame* A jd.) i hibridna (Vr, KP) *vrìme*/(Kn) *vrijéme* (*nà vrìme / nà vrijéme* oboje A jd.), kao i u imenice *něbo* (*ũ nebo, nà nebo* oboje A jd.), koja je zapravo *singulare tantum* (množina se čuva samo u [*fála*] *nebèsima* D mn. i *nebésā* [ti] G mn.). Ima ga i u toponimiji, usp. *nà Vrìlo* A jd., *nà Vrìlu* L jd., (bez redukcije) *sà Vrila* G jd., a usporedi i trosložno *iz Kosova* G jd. (zemljopisna odrednica Kosovo polje blizu Knina, op. a.).

Tablica 32. Sklonidba imenica *stàdo* (n. p. A), *sèlo, víno* (oboje n. p. B), *dřvo* (n. p. C)

jd.					mn.				
N	<i>stàdo</i>	<i>sèlo</i>	<i>víno</i>	<i>dřvo</i>	N	<i>stàda</i>	<i>sèla</i>	<i>vína</i>	<i>dřva</i>
G	<i>stàda</i>	<i>sèla</i>	<i>vína</i>	<i>dřva/ dřveta</i>	G	<i>stādā</i>	<i>sělā</i> /(Kn i) <i>sělā</i>	<i>vínā</i>	<i>dřvā</i>
D	<i>stàdu</i>	<i>sèlu</i>	<i>vínu</i>	<i>dřvu/ dřvetu</i>	D	<i>stādima</i>	<i>sèlima/ sèlima</i>	<i>vínima</i>	<i>dřvima</i>
A	<i>stàdo</i>	<i>sèlo</i>	<i>víno</i>	<i>dřvo</i>	A	<i>stàda</i>	<i>sèla</i>	<i>vína</i>	<i>dřva</i>
V	<i>stàdo</i>	nije posvj.	nije posvj.	nije posvj.	V	<i>stàda</i>	nije posvj.	nije posvj.	nije posvj.
L (o)	<i>stàdu</i>	<i>sèlo</i>	<i>vínu</i>	<i>dřvu/ dřvetu</i>	L (o)	<i>stādima</i>	<i>sèlima/ sèlima</i>	<i>vínima</i>	<i>dřvima</i>
I	<i>stàdom</i>	<i>sèlom</i>	<i>vínom</i>	<i>dřvom/ dřvetom</i>	I	<i>stādima</i>	<i>sèlima/ sèlima</i>	<i>vínima</i>	<i>dřvima</i>

Ab) e-vrsta

Naglasna se paradigma A čuva u brojnim primjerima dvosložnica kratkosilaznoga naglasaka, npr. *ptìca, cìca* (stariji umjesto *cìce* i: *přsi* oboje N mn.), *cũra, žìca, pũra* 'palenta, žganci', *rũža*. Potpuno je sinkronijski proširena na trosložnice i višesložnice, npr. *Ānīta, visīna, pānceta, cigaréta, škārpīna, Nikolīna/Nikolīna*. U imenica poput *livada, kòpriva* kratkosilazni naglasak u G mn. bezizniman je, usp. *līvādā, kòprīvā*. U Vrpolju i u Kninskome Polju u imenica na *-ina* prežítak naglasne paradigme C čuva se u svezi *ũ planīnu* A jd.

Tablica 33. Sklonidba imenice *ptìca*

jd.		mn.	
N	<i>ptìca</i>	N	<i>ptìce</i>
G	<i>ptìcē</i>	G	<i>ptìcā</i>
D	<i>ptìci</i>	D	<i>ptìcama</i>
A	<i>ptìcu</i>	A	<i>ptìce</i>
V	<i>ptìco</i>	V	<i>ptìce</i>
L	<i>ptìci</i>	L	<i>ptìcama</i>
(o)		(o)	
I	<i>ptìcōm</i>	I	<i>ptìcama</i>

Naglasna paradigma B s razlikovnim V jd. i mn. dobro se čuva u dvosložnih osobnih imena (npr. *Áne, Súza, Jóso*) i imenica za rodbinske sveze (npr. *sèstra, báka*), u manjem opsegu i u pogrđnica, za što usp. *kòzo* V jd.

Tablica 34. Sklonidba imenice *báka*

jd.		mn.	
N	<i>báka</i>	N	<i>báke</i>
G	<i>bákē</i>	G	<i>bákā</i>
D	<i>báki</i>	D	<i>bákama</i>
A	<i>báku</i>	A	<i>báke</i>
V	<i>bâko</i>	V	<i>bâke</i>
L	<i>báki</i>	L	<i>bákama</i>
(o)		(o)	
I	<i>bákōm</i>	I	<i>bákama</i>

Naglasna paradigma C čuva se u sljedećih dvosložnica: *dìca, nòga, kòsa* (stariji (Vr) i mn.: *kòse* NA mn.), *mètla, vòda, zèmlja, ìgla, màska* (i n. p. B), *mèža, dàska, lòza, gláva, rúka, dúša, óvca, strána, grána, gréda, zíma*, (Vr, KP) *srída/(Kn) srijéda*. U Kninu imenica *cèsta* biva i naglasne paradigme A prema primjeru *nà cestu* A jd., a obično je naglasne paradigme C. Imenica *dàska* u Vrpolju ima i *dàsākā* uza *dasākā* oboje G mn., što je podudarno rjedemu *stâbālā* uza *stabālā* oboje G mn., također bilježenu za Vrpolje. Ako je u Vrpolju i u Kninskome Polju polazišni oblik *čèla*, imenica je naglasne paradigme C, a ako je restaurirano *pčèla*, naglasne je paradigme B. Naglasak prema naglasnoj paradigmi C u množini često ima i imenica *tráva* n. p. B, npr. *trâve* NA mn., također i *snâge* 'postrojbe', [*visokē*] *pête* 'postole s visokim

potpeticama', u Kninskome Polju posve rijetko i *zvižezde* sve NA mn. Od trosložnica čuva se u prežitku: *ù plan'nu* A jd. Prevladao je naglasak lokativa jednine u D jd.: *vòdi, zèmlji, óvci*. Preskakanje se naglasaka dobro čuva u čestih primjera, npr. *zà nogu, nà cestu, ù strānu, ù glāvu* (i prenes. (u kartaškim igrama) 'izravno'), *ù vòjsku, nà zīmu*, no usp. *u srīdu* (Vr, KP) / *srijēdu* (Kn) : *ù srīdu* (Vr, KP) / *ù srijēdu* (Kn) sve A jd. Mogu se pojavljivati i primjeri bez prenesena naglasaka, npr. *u strānu, na glāvu*, (Kn) *za glāvu i za rēp* sve A jd. U Vrpolu imenica *glāva* odmilja ima *glāvu* A jd. (npr. *Dāj mi da lūbīm glāvu.*), a *dúša* bilježi odmilja *dúšu* A jd. u Kninskome Polju. U starijih Vrpolja imenica *nòga* u cijelosti poprma dugouzlazni naglasak i promjenu prema naglasnoj paradigmi B kad se djedovi i bake obraćaju unucima: *nóga*.

Tablica 35. Sklonidba imenice *glāva*

jd.		mn.	
N	<i>glāva</i>	N	<i>glāve</i>
G	<i>glāvē</i>	G	<i>glāvā</i>
D	<i>glāvi</i>	D	<i>glāvama</i> (kraćenje samo u: <i>rùkama</i> prema <i>rúka</i>)
A	<i>glāvu</i>	A	<i>glāve</i>
V	<i>glāvo</i>	V	<i>glāve</i>
L	<i>glāvi</i>	L	<i>glāvama</i> (kraćenje samo u: <i>rùkama</i> prema <i>rúka</i>)
(o)		(o)	
I	<i>glāvōm</i>	I	<i>glāvama</i> (kraćenje samo u: <i>rùkama</i> prema <i>rúka</i>)

Ac) *i*-vrsta

Od jednosložnica koje prema Kapoviću (2007: 73) još čuvaju naglasnu paradigmu A čuva se jedino *smřt*, koja je *de facto* i *singulare tantum*. Naglasna paradigma A ondje je u potpunosti očuvana jer se pojavljuje prenošenje naglasaka u *nàsmřt* uz češće *na smřt* oboje A jd. Od dvosložnica naglasne su paradigme A imenice svih naglasnih ustroja: i one koje su nekoć pripadale n. p. A (*kòrist, nāpast*) i one koje su pripadale n. p. C (*čèlūst, pròpāst*), no u prežiticima očuvano je preskakanje pa je: *ù nesvijēst* (Vr i KP i: *ù nesvīst*), *nājesēn* sve A jd. Naglasne su paradigme A i sve imenice na *-ōst* (npr. *stārōst, provīdnōst, neispāvānōst*), a prežitaka naglasne paradigme C ima u najstarijih u Vrpolu i manje u Kninskome Polju u L jd. u različitim primjerima: *staròsti* za Vrpole, a *žalòsti* : *žàlosti* u Kninskom Polju dolazi samo kao primjer od najstarijih prema sjećanju u još starijih govornika. I imenica *bòlēst* (s alomorfnim *-ēst*) čuva osobitosti naglasne paradigme C, usp. *bolèstī/bòlestī* G mn., *bolèstima* DLI mn.

Tablica 36. Sklonidba imenica *smř̃t* i *kòrist*

jd.			mn.	
N	<i>smř̃t</i>	<i>kòrist</i>	N	<i>kòristi</i>
G	<i>smř̃ti</i>	<i>kòristi</i>	G	<i>kòristī</i>
D	<i>smř̃ti</i>	<i>kòristi</i>	D	<i>kòristima</i>
A	<i>smř̃t</i>	<i>kòrist</i>	A	<i>kòristi</i>
V	nije posvj.	nije posvj.	V	nije posvj.
L (o)	<i>smř̃ti</i>	<i>kòristi</i>	L (o)	<i>kòristima</i>
I	<i>smř̃ti</i>	<i>kòristi</i>	I	<i>kòristima</i>

Naglasnu paradigmu C dobro čuvaju jednosložnice, npr. *nôc*, *pêc*, *vlâst*, *mâst*, *bôl*, *čâst*. Živo je preskakanje naglasaka, no ne u svim primjerima, npr. *ũ nôc*, *nâ vlâst*, od dvosložnica *nâ večē(r)* (: *ũvečē*), *nâ pamēt* prema *u mâst*, *na bôl* sve A jd. Od dvosložnica naglasnu paradigmu C dobro čuvaju imenice *kòkôš* i *večē(r)*, te je u pravilu *kòkôšijũ* G mn., *kòkôšima* DLI mn. te *nâ večē(r)* A jd. Premda se imenica *večē(r)* rjeđe rabi u množini nego u jednini, kaže se: *večēri* G mn., *večērima* DLI mn. Jedino se u imenice *pâmēt* pojavljuje visni⁹⁶ L jd.: *na pamēti*. U nekih imenica kratke i duge osnove u genitivu jednine rijetko se pojavljuje posve fakultativan kratkouzlazni (npr. *tê nôci*) i dugouzlazni naglasak (npr. *od vlâsti*), usp. Velić 2019a: (112)⁹⁷. Za novije primjere kratkouzlaznoga naglasaka usp. još *od kř̃vi* (: *kř̃vi*, s neujednačenom kraćinom kosih padeža), *iz krūšnē pēci* (: *pēci*), *pũno mâsti*. Velić (*ibid.*: 112–113) to objašnjava ponajprije analogijom, među ostalim i prema lokativu jednine, no moguće je kako je u imenica duge osnove naglasak analoški prema prežitku n. p. B *stvâri* NA mn. Neoakut nije otkriven dok sam pisao članak, a njime se uz prelazak u dugouzlazni naglasak u Kninu (usp. rijetko *vâmo*, *vânka*, *vâren* prema neoakutiranome *âmo*, *vânka*, *râženi* N mn. m. r. neod. i posve običnu (*v*)*âmo*, *vânka*, *vâren*) mogu tumačiti i primjeri *od vlâsti* i *pũno mâsti* (: *vlâsti*, *mâsti* sve G jd.), koje autor bilježi u Vrpolju i u Kninskome Polju i u pravilu u starijih ispitanika, ali ne i u Kninu. Vrpoljski su i kninskopoljski primjeri i oni s kratkouzlaznim naglaskom. Analoški oblici *vlâsti* i *mâsti* oboje G jd. imaju dugouzlazni naglasak, a ne neoakut uslijed nuzgredna prijelaza neoakuta u dugouzlazni naglasak, što se bilježi za Knin. Dugouzlazni je naglasak u tim oblicima razvijen pod utjecajem kninskoga govora premda se ti oblici ondje ne bilježe, a analogon *stvâri*

⁹⁶ Pojam je prema Kapović 2007: 74 – bilješka 9.

⁹⁷ Na stranici 110. toga članka pogrešno je naveden oblik **g^hweh₁ri-* za praindoeuropski jezik te omaškom citiran Kapovićeve članak za taj podatak, koji se ondje ne nahodi i ondje se pokazuje da je *i*-osnova (hrv. *zvižer*) mlađa baltoslavenska inovacija. Dakle, za praindoeuropski rekonstruira se oblik **g^hweh₁r-* (Kapović 2009: 240).

NA mn. pojavljuje se kao prežetak isključivo u Kninu i samo s neoakutom, ne i s dugouzlaznim naglaskom. Naglasak je imenica kratke osnove analoški lokativnojedninski, što je vidljivo i semantički budući da je dio genitivnih sveza u kojima se kratkouzlazni naglasak pojavljuje (*tê nõci, iz krūšnē pèci* oboje G jd.) mjesnoga (postankom odvojiteljskoga (ablativnoga): *iz krūšnē pèci*) ili vremenskoga (*tê nõci*) značenja, što se može podvesti pod lokativ. I u istočnohercegovačkome ivoševačkom govoru (prema usputno bilježenu govoru autorove bake koja je odatle podrijetlom) pojavljuje se uzlaznost u *tê nõci* (kao i u vrpoljskome i u kninskopoljskome novoštokavskom ikavskom govoru), *kraj pèci* oboje G jd. (Velić 2021b: 17), dakle moguće je da je posrijedi arealna pojava uzlaznosti ili utjecaj istočnohercegovačkih govora (ne nužno ivoševačkoga). Za potonje usp. i Velić 2019a: 112, gdje se s oprezom ističe da su oblici s uzlaznim naglascima korišteni uglavnom od srpskoga stanovništva (koje govori istočnohercegovačkim dijalektom) jer mu je tako rekla govornica Hrvatica po roditeljima iz Vrpolja i iz Kninskoga Polja kojoj su ti oblici poznati, ali ih ne koristi. Novije potvrde u živu govoru (*od křvi, iz krūšnē pèci* oboje G jd.) čuo sam od hrvatskoga stanovništva Kninskoga Polja, što govori u prilog arealnoj genezi, a ne o istočnohercegovačkom utjecaju. Osim toga, primjeri su iz vrpoljskoga i kninskopoljskoga novoštokavskoga ikavskoga govora, s jedne strane, te iz istočnohercegovačkoga ivoševačkoga govora, s druge strane, samo dijelom podudarni i čak brojniji u vrpoljskome i u kninskopoljskome govoru, što također ukazuje na odvojito tumačenje u obama slučajevima.

Tablica 37. Sklonidba imenica *nôc, mâst* i *kòkòš*

jd.				mn.			
N	<i>nôc</i>	<i>mâst</i>	<i>kòkòš</i>	N	<i>nõci</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>
G	<i>nõci</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>	G	<i>nõcī/nõcī</i>	<i>mâstī/mâstijū</i>	<i>kòkòšijū/kòkòšī</i>
D	<i>nõci</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>	D	<i>nõcima</i>	<i>mâstima</i>	<i>kòkòšima</i>
A	<i>nôc</i>	<i>mâst</i>	<i>kòkòš</i>	A	<i>nõci</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>
V	nije posvj.	nije posvj.	<i>kòkoši</i> (rij.)	V	<i>nõci</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>
L (o)	<i>nõci</i>	<i>mâsti</i>	<i>kòkoši</i>	L (o)	<i>nõcima</i>	<i>mâstima</i>	<i>kòkòšima</i>
I	<i>nõcu/nõcu</i>	<i>mâsti/mâsti</i>	<i>kòkoši</i>	I	<i>nõcima</i>	<i>mâstima</i>	<i>kòkòšima</i>

B) Glagoli

Naglasna je paradigma A bez osobitosti u naglasnoj distribuciji, no njoj pripadaju i glagoli (duljenjem pred zvanačnikom) *štâncati*, *sûnčati se*, *pâmtîti*, *zâpâmtîti*, (Vr, KP) *dĕndati* 'bučiti lupanjem', (Vr, KP) *râzdĕndati* 'rasklimati, razvaliti'. Ovamo se pribrajaju i glagoli *kôčîti*, *zâkôčîti*. Naglasnoj paradigmi B pripadaju česti glagoli za opis svakodnevnih radnja, npr. *iskobéčîti* 'napeti koji dio tijela (obično oči)', *krevéĭtî se* 'ceriti se, glasno se smijati', *vĕndâlîti* 'baciti', *bubéknîti* 'udariti o što, udariti koga', *prĕdéknîti* 'prdnuti'. Te glagole ne koriste svi govornici i mogu biti češći u jednih negoli u drugih. Naglasnoj paradigmi C, djelomice proširenoj u glagola *brâti*, *prâti* u četvrtom razredu I. glagolske vrste i u glagola *tônîti* u II. glagolskoj vrsti, pripada većina netvorenih dvosložnica na *-ati* kratke osnove unutar prvoga razreda V. glagolske vrste, npr. *kôpati*, *tĕpati*, *čîtati*, *bâcati* (: *bâcîti*), *sâhati* (: *sâhîti*), *cîcati*, *kôštati*, *krĕpati* 'uginuti; umoriti se', *vâlâti* 'valjati; biti jestivo' (usp. i zanjekano *nĕ valâ* : *ne valâ* 3. l. jd. prez.). Na drugoj su strani npr. česti glagoli *igrati* (: (Kn i) *igrati*), *slûšati*, *glĕdati*, (Vr, KP) *trĕbati* (rijetko (Vr) i *trĭbati* n. p. B)/(Kn) *trĕbati*, *cĕtati* i *kûvati*, uz njih i *štûcati*, *pûcati*, *zvôcati* 'brbljati, zanovijetati', *škĕđocati*, koji pripadaju naglasnoj paradigmi A. Glagol *imati* uglavnom je naglasne paradigme B, no dosta često bilježe se i oblici naglasne paradigme C. U množini prema naglasnoj paradigmi C ujednačeni su oblici 1. i 2. l. s drugim oblicima, npr. *lĕtĭmo* 'letimo; žurimo se' 1. l. mn. prez., *žûrĭte se* 2. l. mn. prez. Preskakanje naglasaka na niječnicu čuva se u glagola drugoga, sedmoga i u složenica desetoga razreda I. glagolske vrste, ali fakultativno i nedosljedno, npr. *nĕ počmĕm*, *nĕ/nĕ uzmmĕm*, *nĕ/nĕ umrĕm*, *nĕ/nĕ popijĕm* sve 1. l. jd. prez. Prefigurirani glagoli IV. glagolske vrste beziznimno imaju naglasak prema naglasnoj paradigmi B uslijed ujednačivanja, npr. *ôdletĕ*, *pôžûrĕ* oboje 3. l. mn. prez. prema *lĕtĕ*, *žûrĕ* oboje 3. l. mn. prez. (n. p. C). Takav naglasak imaju i glagoli prvoga i osmoga razreda I. glagolske vrste, npr. *dônesĕm* 1. l. jd. prez. prema *nĕse* 3. l. jd. prez.

Tablica 38. Sprezidba glagola *stâvîti* (n. p. A), *môĭti* (n. p. B) i *lĕtîti* (n. p. C)

jd.			
1.	<i>stâvĭm</i>	<i>môĭm</i>	<i>lĕtĭm</i>
2.	<i>stâvĭš</i>	<i>môĭš</i>	<i>lĕtĭš</i>
3.	<i>stâvĭ</i>	<i>môĭ</i>	<i>lĕtĭ</i>
mn.			
1.	<i>stâvĭmo</i>	<i>môĭmo</i>	<i>lĕtĭmo</i>
2.	<i>stâvĭte</i>	<i>môĭte</i>	<i>lĕtĭte</i>
3.	<i>stâvĕ</i>	<i>môĭĕ</i>	<i>lĕtĕ</i>

C) Pridjevi

U pridjeva naglasna paradigma C izgubljena je osim u sintaktičkih priloga poput *dùgo*, (Vr, KP) *lìpo*/(Kn) *lijêpo*, (samo Vr, KP i rijetko) *smîšno* : *smîšno* prema (Kn) *smijêšno*. Nepotpuno je izgubljena i u primjera *bôlan/bólan* – *bôlna/bólna* – *bôlno/bólno* N jd. m., ž., s. r. neodr., gdje je u nekih govornika *bólna* N jd. ž. r. neodr. češće od *bólan* i *bólno* NA jd. s. r. neodr. U većine govornika ondje prevladava dugosilazni naglasak i naglasna paradigma A. Naglasna paradigma A čuva se i u nekih dvosložnica na *-an* s nepostojanim *a* (*jâdan* itd., *gâdan* itd.), a pripada joj i većina trosložnica (npr. *čûdnovat* itd. 'čudan, zanimljiv', *lûbičast* itd., *nõrmālan/nõrmālan* itd. prema *dugàčak* itd., *malêšan* itd. oboje n. p. B) i višesložnice, npr. *jêdnostāvan* itd., *põpulāran* itd. Naglasnoj paradigmi B pripada velika većina dvosložnica, uz ujednačivanje naglaska u m. r. jd. *múdar* (: *múdra*, *múdro* N jd. ž., s. r. neodr.) prema *dòbar* (: *dòbra*, *dòbro* N jd. ž., s. r. neodr.). Ovamo spadaju i dvosložni oblici ženskoga i srednjega roda svih jednosložnica prema jednosložnim oblicima muškoga roda, npr. *sìta*, *sìto* : *sît*, *nòva*, *nòvo* : *nõv*, *tíxa*, *tíxo* : *tîx*, *mláda*, *mládo* : *mlâd* sve N jd. ž., s. r. neodr. prema N jd. m. r. neodr.

Prikaz naglasnih smjena:

N. p. A: *jâdan* – *jâdna* – *jâdno*, *bôlan* – *bôlna* – *bôlno*, *vèlik* – *vèlika* – *vèliko*, *čûdnovat* – *čûdnovata* – *čûdnovato*, *lûbičast* – *lûbičasta* – *lûbičasto* sve N jd. m., ž., s. r. neodr.;

N. p. B: *čîst* – *čîsta* – *čîsto*, *glûp* – *glûpa* – *glûpo*, *mòkar* – *mòkra* – *mòkro*, *múdar* – *múdra* – *múdro*, *nìzak* (*nìzak*) – *nìska* – *nìsko* (: *glâdak* – *glâtka* – *glâtko*), *sìtan* – *sìtna* – *sìtno*, *glâdan* – *glâdna* – *glâdno*, *zèlen* – *zelèna* – *zelèno*, *vìsok* (*vìsok*) – *visòka* – *visòko* (: *dùbok* – *dubòka* – *dubòko*) sve N jd. m., ž., s. r. neodr.

Pridjevi s dometkom *-at* fakultativno se mogu sklanjati i prema naglasnoj paradigmi B, usp. *kỳcat* – *kỳcata* (*kỳcàta*) – *kỳcato* (*kỳcàto*) N jd. m., ž., s. r. neodr. Prema potpuno običnoj smjeni *bògat* – *bògata* – *bògato* N jd. m., ž., s. r. neodr. prema naglasnoj je paradigmi B jednom ovjeren primjer *bogàte* N mn. ž. r. neodr. Dakle, i ondje izrazito prevladava naglasna paradigma A, kao i u višesložnih oblika.

OGLEDI GOVORA

Na nekim snimkama govorim i ja, ali se navode samo iskazi ispitanika. Trotočjem u zagradi označavaju se nejasna mjesta. Iako oprimjereni pripadnici mlađe generacije u Kninskome Polju govore na snimci jekavski, ta je jekavština fakultativna i prema autorovu uvidu i prema uvidu drugih ispitanika te iz telefonskih razgovora s dotičnim mlađim ispitanicima, kao i dalje na njihovoj snimci oni govore ikavski i taj govor nije ugrožen jer im i roditelji tako govore. S druge strane, jekavizmi su u Kninjana svih generacija uglavnom „pravi” jekavizmi, odnosno nisu fakultativni. Povećan udio „privremenih” jekavizama pogađa najviše mlađu generaciju ispitanika u Vrpolju i u Kninskome Polju (u obama naseljima tako je u dijela mlađih, uključujući i najmlađu ispitanicu), a javlja se pod utjecajem obrazovanja i donekle utjecaja kninskoga novoštokavskoga ikavskoga govora te je specifičnošću novoštokavskih ikavskih govora Kninske krajine. „Privremeni” jekavizmi poslije nestaju ili se povlače u Vrpolju i u Kninskome Polju što su ispitanici stariji, što se pratilo izloženošću ispitanicima prije istraživanja.

VRPOLJE

Starija generacija: Ž. Ć. (1947.) i M. Ć. (1949.). Većinom govori M. Ć.

M: *Ma nè. Nè bi jâ tudâ. Lâko je tô. Kâžëm, kad òtrâm, òndâ kâko ću jâ ici sa lûksuznîm àutom gòre... A óvde mògu dóćⁱ s òvîm, blîzu mòžda pèstò mètârâ, i òndâ òstavîm àuto i îžëm vîd'ti i tàkò. Óde je, ónde je dòbro, ìmâ lèdinè, ìmâ, ònâj, ìmâ vrîska, ìmâ... Îmâ gòrⁱ, blîzu ìm je, ònâj, Súvopoļe, gòri ràno krênè... Àko bùdè gòd'na! A gòre je, znâš štâ, ònâj: kîšu, bÿdo privúće kîšu! I ùvîk bùdè kîšè gòre. Í sadè je óvde, pâr kâpî je pàlo, a gòri se, gòri se svè cÿn'lo. Mòrâ da je pàla dòbra kîša. Tâkò da, ònâj, kad glèdâš vâkò: kò nè budè gòn'ti, òd togâ nèmâ nîšta. Kòko óde, mòžda u sèdam-òsam gòdînâ, mòre biće gòd'na. Jer jâ ka sam pÿvî púta kúpijo çèle, jâ sam kúpijo u Kîstañama, u (...), vùčiju. I jâ dòšâ, nèšto rádiyo u vînogràdu... I jâ dòšâ, ònâj – Dáne je tàmo, kad Níne Mîlâk. Mîlâkov'ća. Jâ se mîslîm, dî će òn mènè, òklèn će òn mènè znâti, kad òn, òn sidî óndje i pÿjè pívu. Vèlî òn, vèlî òn mèni, ònâj: „Mâli, çÿjo sam da si nâbavijo çèle.” Jâ vèlîm: „Jèsam.” Sâd, kâko znâde, mîslîm se jâ... Kâd òn vèlî: „Znâš štâ? Mèni je drâgo da nèko òće i mlâžî tô... Jâj ć^u tèbè upúti”, i kârè, „i òtíćeš sâd s mènòm gòri da jâ nâkò, da t' pòkâžëm nèšto, štâ cemo.” Mî dòšl' dðli, òn mèn' otvòrijo nâkò... Òn je ìmâ ònè slâvènskè, znâš. Šta se otvárajū ozâda. Ž: Dâ. M: Í, òn ti je nâpravijo kùć'cu, ònò, stâvijo gòri*

plòču. I sād òvāj, ùmisto òvogā zīda, tū je porédā čěle. Jer òne dōžū jèdna nà drugū i jèdna krāj, krāj drugē. Í, tākō da je òn ùnūtra, ìmā, kao, prostòriju. Úžē òn tāmō, znāš, i òn mèn' nàkō pokazívā mǎlo. Pètnājz dánā pròšlo, òn ùmrā (...)! È, pètnājz dánā pròšlo, òn je, čòviče, ùmrā, nīje me nì znā. Tākō da, nīšta. I òn mi je rěkā: „Nīkad nīje bilo (...)”, kážē. „È vīdīš”, kážē, „ù nās nīkad nīje bilo, já četrdēsē gòdīnā čělārīm. (...) Oko Světōg Ántē da nīje bilo vřcāna. Svākē gòdinē”, vělī, „závisī kòl'ko, ali ìmā, kážē”, „ùvīk.” Mežūtīm, sād je tō (...) dòšlo. (...) pròšlo. Òvē gòdinē kàko je drāča cvítala: čělā nà nōj nīje bilo! I vīdīš òvī, òvī rogáčā, vřlo mǎlo ìmā. Ž: Nīje se oplòd'lo. M: Nīje se oplòd'la. Bīle su ònē zèlenē bájē – òne s^u nàkō, vīdījo sam – dōle su òne, mòžda se něšto oplòd'lo. A bágrem òvē gòd'nē, uòpće nīsu išle nà néga i nīš se čūjū, kào da ga nīje bilo. Ustvár' nīje ga ni bilo pūno: dōsta ga je tamijánijo (= tamánijo 'jeo, potirao') mrž, i tākō da tō sād u pīčku mǎder'nu. Sād, rēcemo, ù nās je óvde ìsto dōbra ònā bīlā dīteli'na. Ònā ljubīč'ca nīšta, plāvā nīšta. Bīlā mèdī dōbro. Mežūtīm, jèbiga, kad se pokòs'la òna, pòčěle... Sād òvā sūša spál'la svē, nēmā. Nēmā nīšta. Ā u pròl'ce je věl'kā, dōbra pǎša kòd nās, rǎšělka. Òna mèdī u pīčku mǎter'nu – òna znā mèd'ti, bōžjī čòvječe... Òna mèdī, i tō ùitro. Kad dōžžēš u čělīnāk, òsícāš slátko i gřkasto mǎlo. Tō je nēzīn, ònāj, òkus. Tākō da je tō, kad svē pògl'edāš, àko nē budēš gònijo... I òndā, rēcemo, sād bi bilo dōbro, ili rēcemo u Líc' tāmō u šěstōm mīsēcu, òtrat' u Līku na ní'vu livadu pa... Ž: È, ali... òtrāš ī tāmō – òce tō nēko dīrati? M: Ma nēcū. Mòrāš tī blīzu kūcā, nēko nek vòzī, nēko nē more tō. (...) Òdnīlo jèdnu. (...) Trī, trī nǎstāvka bīla – Ž: A kūd je prònijo? M: Dōžžē àut'ma.

Srednja generacija: A. V. (r. Č.) (1971.) i I. V. (KP) (1971.)

A: A sād nǎstavlāš, jè l'? I: A òvō je mènē, já mīsīm, Mārijo fārbao u kafīcu tāmō. A: U kafīcu! Pa s čīm? I: Sprěj nēkī. Sprěj. A: Òvō smo já i tātā u mǎškarama. I: Vīdīš òvē jōš dvī óvdje... A: A tī s' óvde i ùsne ìmā nǎmazāne! Kào lútak! I cvīke òvē nēkē... I: A òvē sād cvīke nīsu ìmale stākla. Nego sāmō òkvīr. A: Dā, dā, dā. A já òvū plāvū, òvogā... pèriku! Pa vīš, bǎš mi je, òvogā... Tī s' mǎlī òndā bījo! I: Já nē znām jès' tī... A: Jès' uòpće bījo tū. Jès' tī bījo spávā kod bá- – tī s' bījo kod bákē spávā. I: A vīdī, òvō su rúke... Tvòje i Lúk'nē. A: Tvòje i mòje, axá! Tī s' stāvijo na mòje. Kò je òvō? I: A štā je òvō...? A: Cūr'ca nēkā. Jè l' tō Nēcī... I: Nēnsī vjerojātno. A: Al' tō je nīšta. I: Nīšta... A: Dī je tō? Dī li je tō? Ājme što mřzīm òvē s plázē gólē... (...) kùpācī (...) bēz'zē... I: A vīš tī štā je tō... Sād – golòtīna... A: Dā... A òndā nòrmālno bilo. Luīgija! I: Pīšē l' dátum – nē pīšē nīšta? A: Īs^use, kàko je mǎtēr óvde mláda bīla... Tī s', Īv'ca, tū, òvogā, s nǎma (...) svākī vikēnd! I sùbotōm i nēd'ļōm! I: Vīd' tī šlápā óvdje. A: Axā, nǎprīd òšle. Tō su mǎtēr'nē, bīce. Vjerojātno... Òvō je u Prīmoštēnu, já mīslīm... I: Mòže bīti.

A: Na pláži ònōj... Zār su vā-... Ājme šlāpā! Kào da sam ìmala vīšē kòsē na glávi. Òvā mi je bója dòbra... Ījako mi se vīšē svīžā tāmā sādā. Òvō svē Solār's... Iz Šibenika... Pred spávāne. Pa dī je òvō? Kòjī je òvō štrāmac i dī je òvō? I: Tò je u Šibeniku... A: Alī tō je kad smo odsèlī, òndā smo... I: Dā, dā... A: ... òdnīli krèvet'ć, dā, dā, dā. I òndā je òvō bilo tū. Mòrāš govóriti vīšē. Tī slābo govóriš. I: A já vīšē glèdām. A: Ē, alī nè mere tàkō. I: Ìmā stòtinu slīkā òvīx. S tòbogāna. A: Tò smo já, tí i Lúka. I: A òvō jè? A: Solāris, vjèrojātno. I: Nije, óvdje je blīzu birtija ĩza. A: Da nije Jádrija? A nije tàkō na Jádriji bilo... I: Nije. A: Ma dī smo mi tū? Na tàkvōj pláži pùnōj... I: Nè znām... Ē, tō je kad nísmo písali nīšta na slīke! A: Nije tō bí-, tō jè Solāris, Īv'ca. Sāmo je òndā bilo drùkčijē: òvō smo mi bíli prī móru, a òvō ti je ònāj zidīć, gòre ĩznad je bíjo pa su lúdi pò tomē. I vāmo ĩza je bíjo nèko dàlē, jè lī. I ĩgralīšte i... I: Ēvo nam dupīna... A: Òvō je isto Nécī... Alī nije, òvō je nèkō drùgō díte. I: Óvdje u ònomē stānu... A: Štā je òn óvde slūšā? I: A já nèām pójma kàkvū mùz'ku. A: I pāpī nèšto... A tō je gòre Křč'ć ĩznad. A nè! Tò su – Šārenā... Nè! Dī ste tō - na Křki? I: Nè, òvō je... Ròškī slāp. A: Ròškī slāp, dā. I: Tū smo ĩšli Cřļa i ekīpa i já... A: Pa jè lī se Lúka óvde kúpā? I: Mòže bìti. A: Jè, òvō s^u Lúka, Jān i Brūno. Tò ste ví sāmō mùškī ĩšli. I: Mòre bìti... A: Tò kad smo já i Bráco... Tò je, já mìslīm, Bráco čak slīkā. ĩšli na vóznu... Òvō je ònāj mòstīć iz Golúb'ća prema... Kàko se zòve tāmō? Rāškov'cí. I: Ī já glèdām čijā bicikla je òvō ĩza... A: Dā, dā. I jōj, kò je tō? Mātej! I: Jè lī Mātej? A: Já mīz da jè. Vīd' nògū! I šlāpīcā! Ūvīk je tē smīšnē ìmā i svā díca Āgat'nā ìmajū smīšnē šlāpe i nòge! Nój se vālda svīžā tō pa ĩm je svīma kùpovála. Čèk, sāmō da vīdīm nèšto... Jáko smīšno. Vīd' debļinē... Āū... I: Ēvo te jōpē... A: Xā, što se ovākō... Nèšto mi raxit'čno ònō ìmām. Tòlīkō já mřšava bíla? I: I jèsi.

Mlada generacija: M. A.-K. (1993.)

(...) Dòšā mi sìnōć òvāj... Znāš Āndriju? Bóž'ća. Ē, dòlī súsjeda. Dòšā òn, bíjo tāmō nèšto kòd nās pa òndā ònō: „(...) Pògl'đacu jē òvī dánā... Svejedno nèām štā rád'ti.” Dòsādno ònō, nè moš ĩz kućē nìgdī. (...) A òdēm... Jèdīno šta òdēm ti je... Pròšētām. Do sèla. Īz kućē, ĩz stāna – ĩz stāna – gòri dò kućē ili òd kućē vāmo. Tò je tō. Nīšta. Mālo je dòsādno... Al dòbro, nèā vèzē. Dī? A gòri! Jè, jè, jè! Jèsmo, mi smo ònō sréd'li gòri. Na ònōj, bíla je prījē... Ma dòbro, nís' tí bíjo nī prījē, tō je bíla ònō, stārā kućet'na, ē... Kàko b' t' objásnijo... Znāš dī je dòm gòri? Dòm. A dòm se, zòve s^e sāmō „Dòm“. Uglāvnōm... Dòbro, znāš dī je xòtel, tō znāš dī je. Dī je òvāj, Mixòvl. Òndā ònōm cèstōm jòš rāvno... Ak' si ĩkad ĩšā... Nè znām jès' tí – Ē, tō ti je tāmō dī ti je Kádija... Alī ònā tāmō cèsta, kào. Dèсно, ājmo rēci, kad dòlazīš ĩz grāda. Ē, já sam jòš tāmō gòre. Mā ē. Ma dòbro, mi smo tō sà sréd'li. Štā ìmā kòd tebē? Čèkāj, jès' sād doktòrāt, jè lī?

Dà, dà. Ê. Dà. Dà... Ā, svejèdno. I òvā Nòvā i tō, nécu já nìgdi íci. Bìcu kùci. A dòbro, tō jē, dà. A dòbro, tō jē. Tō jē. Zàbūlš se u òvō í... Āi cà. Ćèkāj, dī sⁱ gòrⁱ u Zàgrebu? Jèsi u dòmu, jē lⁱ? Ū, na Cvjètnōm? Tàmo je dòbro, jēbāte. Ê. Axà. A já sam... Pa dòbro, nīsam nì já nēgdi, já sam ùvik bìjo na ònomē... Sòpotu. Ako znāš. Āvenūe (izg. [àvenju:]) Máll dī je. Ê, ònāj tàmo dòm. Tō jèst: òvō je Siget, a òvō je âmo Sòpot òdmā priko cèstē. Í... Ê. Já sam tàmo bìjo... Tō je kào žáčkī dòm: ònō, nè znām, imajū dvā pàviļōna žákā i dvā pàviļōna stūdenātā. Ònō, kào, tàkō je. Tū sam bìje cīlō vrīme. Nīje mēnⁱ bílo lōše. Nīsam, nīsam. Nīsa^m já bìjo ni na Sávi... Ni nìgdⁱ tàmo. Nēā vèzē. Nēā vèzē, nēā vèzē, ôkēj. Nēmā problēmā! Já stāvīm. Já stāvīm ònō, šècer, štā já znām. Kāk^o kādā. Nè smētā mⁱ (...) Rádīš išta? Jèsⁱ rádijo? Ê. Dà-dà-dà, vīdīš. Svākā čāst. Dà-dà-dà. Dòbar, dòbar sⁱ, nēmā štā. Svākā čāst. Dà-da-dà. A jē, jēbiga. Bòļē je, ònō... A dòbro! Jèsi išta glèdā óde, nīsⁱ – sàmo Zàgreb, jē lⁱ? Ê. Dà, dà, dà. Dà-dà. Pa nè bi mògā, dà. (...) A tō jē, a nīje nì tō objašnéhe... A jēbⁱga. A dòbro, dòbro. A tō jē, tō šta kàēš. Nēmā óde nàpreatka, jēbiga. Jèdīno da s^e ùspijēš – tū na òvomē Veleučⁱlīštu... Štā já znām... Dà. Jēbiga. A dòbro. Nēā vèzē. Āi, nīje Zàgreb dalèko, dòbar je Zàgreb. Já nè znān⁹⁸, ònō gòre, ònō što sam žívijo, tī pâr gòdīnā, ònō... Já s^{am} se gòrⁱ nàvⁱkā. Nīje mēnⁱ gòre bílo lōše. Já sa^m rēkā: óvde u Xr^väckōj, ònō ka bi... Kad bi mògā bíratⁱ òvō, ònō... Znācī, ako nè mogu óde vèč, znācī sàmo Zàgreb. Tō je tō. Nè bi já nìgdi išā: ni ù Split, ni Zàdar ni... Jē. Dòbro, já jèsam! Tàmo ònō, kad ìmām ùjāke i bàbu. Ònⁱ su ú... Sēsveckī Kráļevac. Tō je skròz, ê, ê (...) išā sam (...) Stó pútā. Ìmām òvē jòš ròžāke, òni s^u gòre iz sèla, iz Vr^řpoļa. Ònⁱ su... Dī su ònⁱ – u Dùbravi. Kàko s^e ònō zòve... Čùlⁱnec, táko nēšto. Ê, Čùlⁱnèckā. Ònⁱ s^u ònō, tō je nà krāj Dùbravē tàmo. Skòro nà krāj, nīje bàš nà krāj, alⁱ skòro. Táko nēšto. (...) sa^m já tō svē poobilazijo. Ìmā, tàmo ìmā dòst^a té ròdbinē, ònō. Svⁱ su ràšt^rkāni. Òndā sa^m já tō svē. Tō je u krúgu od dvā kīlometra!

KNINSKO POLJE

Starija generacija: A. V. (1948.)

Ā-xā. Ìmāš lⁱ dówòļno gòrīva? Nècē^mo mī... Pa nècē^mo mī bàš tòlⁱkō. Āime, pa štā cú pričatⁱ úru vrīmena? Mà da (nuzgredno prenošenje naglaska) monòlog nèkī nàpravīm ili da čitām nēšto? Dà, tō mòš izvūci. Xā štā – nè znām. Nè znām – prījē sāt vrēmena. Táko, òbrijā se fīno, mǎlo se òsvježijo i èvo vākō na òvōj vrućini lípōj óvdje, ìspod òdrinē, sìdīmo... Á? Á, tàmo je... Ê, xlàdnijē. A óvdje nè moš tī kad je òvō stārā kùca i bètōnskā i òndā... Tō, nè moš se zaštítⁱti od

⁹⁸ Alofonija odnosno jednačenje *m...n > n...n, usp. nè znām, ònō ([n] je pisano uspravnim slovima radi isticanja). Nije posrijedi promjena dočelnoga -m u -n, koja izostaje u Kninskoj krajini te i u toga ispitanika.

vručìnē. Ê, nìskī stròpovi i àndā je tō tàkō. E óvdje je lípo, zelènilo, òvāj, nājìlpšē dājē ladòvinu. Jer òno je pròzràčno – pròzràčno je – pa tàkō da mòže òsi^m xlāda i zràk strújati. A òvē tēnde, òne – òne zadržē tō da zràk strújī, nè dajū mu pa s^e skùpī gòre ispod tēndē i òndā s^e tō ùgrijē. Ê. Tī sⁱ ùtekā od korónē dòlⁱ? A, ìmā sⁱ srècē pa nísⁱ nalètijo na ònē bezòbrznike šta nòsē tō, a nēcē da kàžū da ìmajū... ìlⁱ nè znajū. Dà. Ā-xà. Ka sa^m jā bìjo gòre, òndā je tàmo bila nègdje, jèdan kàfíc: Prižba. Ā-xá. Prižba... vālda je dòle sa Pèlèšca, odátlen djé⁹⁹ ìmā tō mìsto. I òni su ìmali jèdan kàfíc tàmo, nè znām, ìzmežu Vjēsnikovòg nèbodēra i nègdje Zàgrepcānkē, nè znām, tū nà tøj relácii. Dà, nè znām jā òndā kòjī. Dà-dà. Dà-da-dà. Dà... Òndā je bìjo jèdīno na ìzlāzu iz Cvjètnòg na Sāvskū – na còšku ònomē s lívē stránē: Vùglec! Já nè znām štà je sād tàmo... Mòže bìti táko. Á, tō je svē nòvijē. Kà^d se ìzlazī na Sāvskū sa lívē stránē... jā mīz da je tū bila – tū je bila autòbusnā stànica, stājalište. Ê – ònō òdmā je na còšak sām, Sāvskā i òvā kòjā ìdē u Cvjètnō. Ê. Nè znām kàko se zòve tà ulica... prema Cvjètnōm. Ê, sa VjēsniKa: Òdrānskā i Sāvskā! Ê! Gòre na sāmòm ìzlāzu, òvāj... Alⁱ òvō je bìlo òdmā pŕvā kùca s lívē stránē tū. Dòbro, nīje bìtno, promínⁱlo se tō ìmā pedèsē gòdīnā¹⁰⁰. Dà-dà. Svē s^e tō promínⁱlo. Ê, a ònē ùlice gòre nīsu ni bile s gòrhū strānu prema Kòckici, prema ònøj od bìvšēg Sáveza komunìstā, ònā zgrāda: Kòckica. Òndā je bìlo pēt pavìlònā i tō je tō – i kantína u pŕvòm pavìlónu, dòle prízēmļe dēsno. Tū smo mī i jèli i pìli. Òndā je bìlo pīvo jèftīnijē, táko. Nīje mēnza – kantína je bila. Tō sm^o mī zváli „kantína“. Tō je – dućánčić jèdan mješòvitē ròbē. Tū sⁱ mògā ùzēti krùx, salámē, tīx suxomēsna^tix pròizvòdā i píca... I tō. Ê, a vī ìmāte tàmo mēnzu, restòrān, štà li je. Ìmā sād – svē. Dà. Dà-dà. A ìmā dānas tāj vèlik ìzbor, tīx kòktèlīcā i cūdā od svèga rādē. Ìzmìšlajū sàmo da privúkū. Bòme i òni dŕžē òndā tō. A i óvdje kòd nās dŕžē od trínājst do pètnājst, pīvo, ali òvāj, ònāj dò nās óndje do dućána, òn stālno dŕžī dēsēt i òn mòže. Nèce svī pītⁱ pīvo – nèko će pītⁱ nèšto drùgō – alⁱ svī će dóci óndje nājvišē radi pīva šta je jèftīno. Cŕnō, jè li? Bòlē, bòlē da se ne navikāvāš na pīvo jer tō je... Èto bòže, vīš, jā pīvo jèdīno i vòlīm pŕijē rúcka. Kad jèdem, òndā mⁱ nè idē. Nèkàko kòlīčīnskī n^e mòže... Kad se nàjedēs, òndā nè mòže stàti. Òndā bi bìlo dòbro pó čāšē vīna, čāšu. Xē-ē. Ò, tō je... Tō je nīšta! A tō je nèšto, jā mìslīm, od ònōg – Kìnder jáje, mòžda – nèkā ìgračkica. A nèšta jè, s tīm se zàkačī, s tīm... Mòžda je... Mòže òvō, vākō se nàbācī. A tō òni óvdje se ìgrajū, pa òstavē pa òndā nāžū. Drùgī pūt, drùgī dān kad dōžū ìmajū.

⁹⁹ Jekavizam je preuzet u toga ispitanika od govora supruge, koja govori istočnohercegovačkim govorom. Inače je govor tipičan kninskopoljski novoštokavski ikavski starije generacije. Tromi naglasak na toj riječi vjerojatno je kninskopoljska specifičnost jer je tromi aloton posvjedočen u nekolicini primjera u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima.

¹⁰⁰ Na snimci se dočeto [a:] jedva čuje, ali je ovjereno i oblik ne glasi u starijem liku: **gòdīn.

Srednja generacija: I. A.-A. (1965.). Govori i najstarija ispitanica M. A.-A. (r. A.-M.) (1938.) (Vr), no uglavnom govori I. A.-A.

M: (...) I nēmā ī. (...) ćeš ònogā Talijāna kad nè znajū (...) I: Ma nè, òn je u zátvoru, Talijān.
M: Ěz?¹⁰¹ I: Dā. Ōn. Īmā nī pār... Ma òšlī dōle u zátvor u Šibenīk, dā. Ōvāj... Alī ti je rázlīka gòvōr... Ali jè tō, àli, alī ti je rázlika rècimo gōre nèkad lūdi šta su živīlī u stráni (u kninskoj Strani) gōre. U tvřžavi gōri. Znāš... Ī tū ĩmā rázikē. Gōri ĩspod tvřžavē ònā, znāš... A štā kad gōre nēmāš višē tī dōmācī lūdī! Ā, Mútīn brāt. Alī dōbro, alī znāš štā ti je? Vijéko ti je živijo u Nēmačkōj gōd'nama. A bījo sī s nīm, jè lī? A bījo sī s nīm, jè li, s Vijékōm? Dā, ĩmā mālī Krvāvīca. Ē, é, é. Jākov i dā, Mútīn brāt tāj Vijéko. Kō? M: Što je rádijo u súde na... Bījo ònāj. I: Kō je tāj? Na súde? M: (...) bījo – kūrīr. Krvāvīca. Kāko se zōve ònō? (...) I: Ma òn nēmā, nīje òn u stráni, òn živī óvdje jer živī vāmo. M: Axā. I: Nēmā òn vèzē. Nego mī gòvorīmo kō živī u stráni gōre. Ōnī tī òpēt drùkčijē ĩmajū nèkē stvāri. Drùgē stvāri rècimo óvdje. Īmāš, a da ne gòvorīm... I Tópoļe pñipadā Knīnu. Tópōļe. Īmajū Sřbī ònī svōje nèkē rijēci. Jè, jè. Pāzi, a... Óvdje se mijēšā ĩkavīca i ĩjekavīca. Jè lī tākō? Na sèlima je ĩkavīca, màda ĩmāš – jā isto nèkē stvāri gòvorīm ĩkavīcu. Nèkē, nèkē rijēci. Razūmijēš... Ali, nèkad, àli... Znāš štā ti je – šta tī ĩmāš, rècīmo... Īmāš tī Xrvátā, kòristē rècimo i kào sřpskē nèkē rijēci. Jè lī tākō, ĩmā... Ē, é, é. Alī òn je (...) dāvno iz Knīna. Sedamdēsēt i drùgē, trècē, tākō nègdje òtišao iz Knīna. Tākō je, tākō. Ē dā. Tākō tī ĩmāš nèkī rijēci, ĩmāš tī lūdī, Xrvátā, kōjī kážē, isto rèci, nè kážē „rùcñik”, kārē „pěškīr”. Ē, á nèko kážē „šugāmān“, kào Talijāni šta su govórlī. M: Mī smo vājīk govórlī „šugāmān”. I: E, ali ĩmāš tī, kážū „pěškīr”. M: Rùcñīk, pěškīr... I: Ē, a tākō ti kážēm, òvāj... Sād, rècīmo, štā jā znām štā bī tēbē sād zanímalo u... u konserváciji¹⁰², pñīci sámōj. Razūmijēš... A-á, nòrmālno ònō, dā, komunikácija. Dā, dā. Da izvúčeš iz kòteksta, jè lī... Ē. Kážēm ti, ĩmā ti tākō, kážēm ti, ĩmā ti tī nèkī stvāri: jā isto kážēm mijēšāno. I kñížēvno ĩlī òvō šātirovačkī što se kážē. Razūmīš... Nèkad kážēm „kùxiīna”, nèkad kážēm „kùžīna”. M: Kùžīna, ògñīšte. I: Alī Ōmīš je nè, alī Ōmīš je Ōmīš, tō je drùgā stvār. Alī òn gòvorī, alī òn, nèga zànīmā, rècimo sād lūdi kōjī gòvorē u grādu. Kōjī óvdje živē (...) Ē, òna je gōre iz stráne, tākō je. Dā. Alī òna je, alī òna je, òna je, òna je Splīcānka. Mīšš, učītēlīca šta je bila? Ē. Nè: òna je ũdāta u Knīnu. M: (...) sa òtoka. I: Já miz da je òna iz Splīta – Ānkica Šěša..¹⁰³ Nè, né. Tóde jē iz Bùkovīcē múž pòkōjnī, šta je bījo dīrektōr ònē gīmñāzijē. Gīmñāzijē, (...) srèdhē škólē. Ōna jè tū, živī, pñījē negō što s^{am} se jā ròdijo. Jer nēn je sīn stārījī, òn je, sād jè lī šezdēsēt, šezdespřvō gòdište što u

¹⁰¹ Tj. jest. Preuzeto od govornika istočnohercegovačkih govora u Kninu. I A. V. ima dalje na snimci (što se ne vidi u danome odsječku) Ē li? pokraj obična jè li. Inače je takvo preuzimanje jako rijetko.

¹⁰² Usp. i premetanje u agrūmenat.

¹⁰³ Inicijali imena i prezimena te osobe isti su kao i djevojački inicijali autorove ispitanice Kninjanke A. Š. S. (r. Š.), no posrijedi je druga osoba, koja nije autorovom ispitanicom.

Bèogrādu živī. Sīn (...). A ìmā sīna mlàžēg kòjī živī u Itāliji – òn je mlàžī òd menē: mìsīm gòđnu, dvīje¹⁰⁴ dánā. Alì Ānkica je Šēša dòlī od Splīta – nīje òna ròžena Kníhānka. Ē. Mīcko... Zar nīje govórijō: Dùbrōvnik? Jā znām (...) spòmiñā Dùbrōvnik. Ájde sād tí bùdī pāmetan. Jē, òn jē... Òn je i Mírko su brāca po mātēri. Ònī s^u po mātēri.

Mlađa generacija: M. M. (2000.) i L. M. (2004.). Uglavnom govori M. M., a pojavljuje se i akcentuira i igrački žargon.

L: Trēnūtno sādā... Nīšta, glēdām sērije, ìgrām ìgrice. Na lāptopu. M: Dā. Kòjā je tō? Jē lī nēšto slīčno kao Rōme – Tòtal Wār? Nē, Rōme – Tòtal Wār je – òndā jē slīčno. Sāmo Rōme – Tòtal Wār nīje ònlīne – tō je pòtpuno – òfflīne. Mòš ìgrati i sām, alì mòš ìgrat i s lúdimā. Ònō š^o sam rēkā: kào otpril'kē klāsīcnā (...) da disābleāš mūltiplayer. Disābleāš mūltiplayer òpciju¹⁰⁵ i òndā te nē smijē nīko nāpadati. L: Mārio je gēnijālan. M: Tō je ìkona. (...) L: A ne... Nīje... M: Īmalī smo Plāy Stātion jedīnicu! L: Dā, ìmali smo jedīnicu, ìgrali smo Crāsha. I òndā bi se crāshā na četvrtōm levēlu, alì tō sād nīje bītno. M: Mīslīm, Crāsh je ìkona. Mī smo ìmali jedīnicu i trīcu. Trīcu dodúšē nīsmo pròlāzīli dālē od pŕvōg, od ònōg pŕvōg stādija¹⁰⁶. A pŕvī dījo smo prēšlī na drūgī òtok, nājdālē. Na drūgī òtok! L: (...) Tō.... Kòl'ko se nē sićām! Témōm. (...) Īgrati, òndā bi jā. M: Trī dijēla Crāsha. Tō je spīnoff. L: Znācī, ìmā, dā, jā mìsīm, tā trī glāvnā, sād ìmā òvāj... M: Īmā nēkol'ko cròssòvērā s Māriom i òstālīma... Kào Sùper Smāsh Brōs, tō su ìst^o... Īmā, ìmā pūno (fonet. nagl.) Smāsh Bròthērsā. Mīslīm da će ĩx ùskoro ìmati skòro kō i Fīnal Fāntasī. Pētnājst! L: Nē, nē znām. M: Mī smo pòčēlī ìgrati ìgrice dvī i sēdmē! Alì mī smo – nāša defīnīcija ìgrāhā ìgrīcā¹⁰⁷ je bīla upālīti līve (tj. uživo (eng.)) ìgraónicu i Scòobī Dōo (izg. [skūbi: dū:]) ìgrice ìgrat! Tō je mēnī bījo vŕxúnac. Mā dá. Seandessēam ìgrīcā púta... L: Ájme! M: Alì Pīrate Bāy je sād pòstā mālō – dá. Ako je ìgrica od pŕijē dvī i dēsētē, mòžeš skīdati jòš ùvijēk bez problēmā, ali pòslījē dvī i dēsētē (...) VPN (izg. [vī: pī: ěn]) mòrāš ìmat. Mòrāš ìmat ònāj VPN svōj. Jer većīnōm lūdi... Ònō da te izòlīrā, da te izòlīrā, tvōj sìgnāl da snīmā. Tō je da ti kážēm zātō što nēkī lūdi, da vīdījo sam da lūdi dōsta pīšū da je zbog (...) sìgnāla na Pīrate Bāyu ìmali su problēmā kāsniijē. Dòšla ti je nēkīm lūdīma, čak dòšla policīja na vrāta. A ìgrice od pŕijē dvī i dēsētē (...) alì pòslījē tōgā nē, nīkāko. Tākō da, ako ĩ plānīrāš

¹⁰⁴ Posve fakultativan ijekavizam, obično je svugdje: *dvī* NA dv. ž. r.

¹⁰⁵ Pod takvim, kratkouzlaznim naglaskom imenice poput *inekcija* (bez *j*), *reakcija*, *akcija*, *opcija* nisu poznate u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, što tvrde drugi ispitanici neovisno o naselju odnosno govoru, kao i sam autor. Ondje se javlja dugouzlazni naglasak (*inēkcija* itd.), te je primjer *òpciju* A jd. preuzet iz nekoga drugoga govora.

¹⁰⁶ Izgovor se dugosilaznoga naglasaka kreće prema neoakutskome.

¹⁰⁷ Oblik nije iz kninskih novoštokavskih ikavskih govora prema drugim ispitanicima (a i autor to potvrđuje), koji tvrde i da ih nema ni u istočnohercegovačkim govorima Kninske krajine, te je preuzet iz nekoga drugoga govora.

běž (...) VPN-a, nēmōj se ni trūd'it', a (...) VPN se plácā pā – mī nēcemo. Tijekom dōwnloada, pa... Mīslīm da nēcēs imat nēkix vēlikix (...) L: (...) Jā mīslīm da uz nēkī nōrmālnī àntivīrus nē bi trēbalo¹⁰⁸ bīt problēmā. M: Mīslīm, mī iāmo Àvast, i jā sam skīnijo (...) dvī igrice prēko òvōg Pīrate Bāya: Skyrim i – kāk° se zòvē – Rōme – Tōtal Wār. I nīje bilo nīkakovōg problēmā. Ali imā sam àntivīrus. Znācī, sāmō trēās imat' àntivīrus i pod ùvjetom da jē, ako (...) tō skīdāš, prījē dvī dēsētē. Tō te upozòrāvām. (...) Policija je pōčēla vātāt òvē iz Pīrate Bāya pa òndā mórājū bīt' òprēzni. A zātō što tē su stāre: za nīx je mālā potrážna. Mīslīm, nājvēcā potrážna je nājvjerōjātnijē GTÁ (izg. [gē:te â:]) – Sān Andrēas. L: Vjerojātnijē će bītī GTÁ 5. Mīs- (...) M: GTÁ 5 sād jē nājpopulārniyā, ali òd tīx prījē dvī i dēsētē.

KNIN

Starija generacija: V. Ž. (1949.) i A. P. (1950.)

A: Jā kārēm: ìdēm jā sād do Vijékē. V: Īmām jā jōš pòsla... A: Jā smo ti ì òn skūpa išli ù škōlu. Dā. Pedēsētō. Tōčno seamdēsē gōdīnā. V: Jā sam gōd'n^u dánā sāmō stārijī òd nē. A: Ā dōbro. Jā sam... V: Jā sam... Mēnē je Àndrija Mātkovič srūšijo u pŕvōm rāzredu. Štā nīsam imao bŭkvār. Ánka, štās tī pŕt', Ánka? A: Nīšta. Ēvo pŕjēm jā vōdu. Nē mogu ti jā... V: A kōlāč? A: Ā-a. V: Òvāj... Tō je bŕjo nōvinār za Dālmāciju i... A: Dīda, dīda, ònāj Mātkovič (...) V: Àndrija Mātkovič. A: Àndrija, jē. V: Ón ti je bŕjo za Dālmāciju, al' kào nōv'nār (...) bŕjo je i ùč'itel' u Knīnu. Nē bī ti znào rē(...) A: Nī jā nē znām zà tō. V: (...), àjde tàmo. A: Nē znām. V: Pŭst' Ánku, àjde! A: Ma kō me dīrā? (...) Pāzī(...), àjde, mōj Vijéko, štā ti je... V: Ma čŭjēš, òvāj... Nē znām, da t' kārēm poštēno. Òvāj... Al' èto. A: Nē znām nī jā. Jā znām da, za Àndriju, ali... V: Àndrija je Mātkovič... A: Ùč'itelja... V: Ê, ùč'itelja. Svī ga znāmo. A: (...) kao nōvinār. V: Ê, nōvinār i svē. I ùč'itel'. A: Al' tō ti je od ònē Mātkov'ča što stōjī u... Kāko se zòve? Dī Bēbana stōjī, u... Ónde stōjī mu žēna jōš. V: Tāmo... A: Ónāj Mātkovič što na tvŕžav' rādī! Xa òna rādī na tvŕžavi, imā pé-šēz gōdīnā. Kāko se òna zòve ònō? V: Nē znām jā. (...) A: Ó. (...) òna i rādī. Tākō je nēšto ì počēla. A nēzīn dīd je tū. Īlī jōj je čāča... Čāča, jā mīsīm. Nē-ne, dīd. Dīd, dīd... V: Dīd. A: Dīd, tākō je. V: Àndrija je vēc bŕjo stār òndā. A: Ā? V: Àndrija Mātkovič je bŕjo stārijī... A: Dā, Àndrija je, kad smo mī išl' ù škōlu, bŕjo je stār, òvāj. V: Stārijī, è, ùč'itel'. Stārī ùč'itel'. Ê, i tākō. Èto. Vīš, mōja Ánka. Pòsla (...) A: Ón je ròžen òvde, jā tū gōre pōv'šē. V: Ê. A: Uglāvnōm, visīnskī sam jā pōvišē nēga. (...) Ê. Òndā smo se mī kŭp'li odòzgō (...) ònē

¹⁰⁸ Emfatični (isticajni) naglasak umjesto obična (odnosno fakultativna ekavskoga) *trēbalo* gl. pr. r. s. r., usp. i dalje u tekstu *trēās* 2. l. jd. prez., s očekivanim kratkosilaznim naglaskom.

dò doli... Òndā smo išli na Rádļevac se kúpati ilⁱ nà Křku ónde, vřš. Tāmo je bįjo bètōn. Dvř nijānse nřzi i vřři gōre, jè lⁱ takō. V: Ê, ě. A: I òndā su ónde vātali žābe i řibe i òndā su ònⁱ nāma, vřču (...) „ulòvⁱli smo!“ V: Āj čūda. A: Ājte... Īdēmo. V: Pa bārⁱca... Tū sād je bila, bārⁱca je bila. Īgralo se na bārⁱcama. Razùmijēř... Tū je bilo milina, kào za djēcu na... Ònā generācija nāřa, razùmijēř... Tō je, mř smo uživali. Tū bila vèl^{kā} pįjeca dōle... Tū je bila dōle pįjeca vèl^{kā}... A: (...) ogrādⁱli frātri. Frātri s^u se sād ogrādⁱli, nēmā... V: Ê. A: Dvājz gōdřnā. V: Dā. Òndā su tū, bilo je lijēpo, tū je bįjo žřvot. Razùmijēř... Mēni je... Ê, pa dā. Zatvòrⁱlo... A: Kòjō? Nřje, nřje, mājko. Òvā... Īmā... Tāmān kad je cēstu rádⁱlo. Takō je, dòbro sⁱ (...). Kad je krénulo cēstu rádⁱtⁱ, òndā su pįjec^u zatvòrⁱli. Jā s^e sjèčām. Jer jā pītām òndā Jòřpē ùvijēk: kād čeř otvòrⁱtⁱ, pa nēmā... Ònō je mēni kào Bāřčārřija gōre, ònō nēmā vèzē s pįjecōm nāřōm. V: Ma nřřta... A: (...) u Dālmāciji... Pa dóži ù řibenřk, dóži ù Split, u srèd grāda... Ê, ě, ě. V: Ma nēmā tō nřřta vèzē s ònřm... A nēmā ni sélā oko Knřna. Nēmā nřkad ľudř da pròdajē nēř^o na pįjeci. A: Ma Īmā, bñdē tū. (...) kad sa^m jā óde rádⁱla u rádⁿi. Ma tō je kolóna išla!

Srednja generacija: A. K. (1977.)

Nā štāndu. Nēmōj me tō pītāt. Pītāj me nēřto drřgō. řtō je zanimļivijē. Ê, dā. Ā nē, jā sam jùčēr bila na radijónⁱci u Dřnřřu, dā. Òvāj... Jā jùčē nřsan¹⁰⁹ ni bila na štāndu. Ê, sād s^{am} se sjèřⁱla. Svř su mi dāni řřtř pa viřē nē znām. Òvāj... U Dřnřřu preko ùdrugē „Zvònimř“ (...) na radijónⁱci... Ī, òvāj, rádⁱli smo jùčēr kōřare s nòvřnskřm papřrom. Ī tō ùdruga dōļe¹¹⁰ Īmā pòludnēvnř bōravak. Ā znāčř, tř stārř ľudř dōļe dōžũ, ā bōravē, drřžē se... Slāvē nēkē rōžendāne ř takō... Čāk óvde iz Knřna Īdũ, pōřto se òni bāvē bēsplatnřm sāvjetovāñem prāvñm, ùdruga „Zvònimř“. Pā òndā řx ř jèdnōm tјedno nēko Īdē dōļe od řřx ř mōže bilo řtā se, znāčř, sāvjetovati, òvāj, nēko od řř ľudř ako řm za nēřto trēbā. Bilo řtā, ěvo, prāvno. Òvāj, ř takō. Pā smo, Īmām jōř dvřje radijónⁱce. Ê tāmān da zāvřřřimo tē kōřare. Od nòvřnskōg papřra sam řx pōčēla, òvāj, rádⁱt. Óce tⁱ sād smétatⁱ òvāj āuto (...)? Ā? Jè lⁱ ti tō sād pròblēm? Òvāj... Dvā sāta. Āli řdē tō, znāčř přvũ radijónⁱcu smo rádⁱli, znāčř, ònē řtapřce od nòvřnskōg papřra sam řx ùčřla kākō. Sā smo bāř ònō, plēli nòvřnskē kōřare. Tō je řřtř nāčřn plètēña kao řto se plètē, sa prřcem kad plètēř. řřtā tēxnika pòtpuno! Òvāj... Ê, ě, dā, dā. Sāmo je.... Ê, ālⁱ ònō je drugāčřjē, ònō je jednostāvniř nāčřn plètēña, òvāj... řta je òn rádⁱjo. Kad se plètē òko nēčēga. Kad se bāř plètē kōřara, òndā je tō ònā, klāsika, plètēñe, òvāj, kao řto se rádⁱ od prřća. ř takō nřřta, Īmām jōř dvřje ř tō je tō řto se řřčē Dřnřřa dok me òpēt ne angažřrajũ. Āli rádⁱli smo mř tāmo ř dekupāž

¹⁰⁹ Alofonija izravnim jednačenjem *m...n > n...n.

¹¹⁰ Pojekavljeno umjesto običnijega dōle kao ř kasnije u tekstu dvřje umjesto obična dvř oboje NA dv. ř. r.

i svāšta nēšto. Ā, tēxnika sa salvétama. Salvéte se – ìmā lèp'lo bāš za salvéte. Í salvéte ìmajū ònā trī slòja, znāš. Í òdvājāš i sàmo ònāj gòrnī slòj ùz'māš salvétē. Znāčī, na kòjōj je prīntān mòtīv. I rēžēš jē, ònāj òblīk izrēžēš tōg mòtīva. Í òndā sa tīm lèpilom za dekupāž lijēpīš na pòdlogu. Nēkū, kòjā... Dā l' je tō nēkā dīvenā kùtija, slīka, nēbitno òvāj. Ē. Tō. Òvāj, èvo òpēd àuto. Nísam s^e sjēt'la àūtā. Í bīla sam sīnōc na tvržavi, na kòncērtu. Īgor Cùkrōv. Pa nē znām jā štā je, pa pjēvā je večinōm òbrade. Jā i nē znām kòjē òn pjēsme ìmā. Ūōpce nēām pójma... Ē, što je išla na – evo vīš da znāš. Što je išā na Ēurosōng s tōm pjēsēmōm. Ma išla sa òvō^m Jòs'pōm, òvōm gōre. Tākō, bīla je večera nēkā pa òndā... smo òt'šle mālo. Ā-ā, dā. Í táko. Ēvo. Òvāj, al' dīžīm i radijón'cu na tvržavi. Mùzēj, dā. Tō je u sklòpu s muzējem preko ùdrugē „Pòrta“. Ā kod Zòr'čīca sam jā išla na tēčāj. Ònāj nēkī dizājn, kàko se zvālo. Dizājn i kreatīvnōst, tākō nēšto se zvālo. Ā i ònāj prījē tōgā je bījo suvenīr grāda. Ā onākō, nīšta pósebno, al' èto mālo. Ònāj nēgov stīl: apstrákcija. I bīla je izložba gōre (...) A nīje. Òn je prījē, apstráktno òn, jā mìslīm, sād isto. Òn je sād svē ònō, tòtālno u apstrákciji. I slīkā... Sàmo jā nē znām, òn je... Òn nīje zavřšījo slikárstvo vālda, tākō mi kážū, nēgo... Òvāj... Kàko se tō kážē za – nē mog^u se sād sjēt'ti ìmena. Ē. Mōgūce. Ā, sàmo u Knīnu, nīgdje na svijét^u nēmā, sàmo u Knīnu ìmā! Otprílikē. Dā, dā, dā, dā, dā.

Mlađa generacija: A. Š. S. (r. Š.) (1986.). Manje je primjera redukcije jer je ispitanica prije radila u srednjoj školi. Možda su i neki drugi oblici (kao -ao gl. pr. r. m. r., čuvanje x) veće čestote s tim u svezi.

*Lijēpo. Lijēpo. Dvāiz dánā iako mi je mālo ukràdeno gòdišnēga zbog Kòvida. Tō su nam písali ònō, u ònō vrijēme kad su nas zatvòrili, kào. Òndā māhē nego ìnāče, al' dōbro. Ē. Ē, ē, jēsam. Jēsam, jēsam. Tād mi je jōš preòstalo nēkīx¹¹¹ pār dánā. Jēsam. Dā. Lijēpo. Dā, dā. Nēko mōrā bīt' na raspolágāhu. Lòg'čno. Dā. U Vòdicama. Pa nīje, māda mī òdēmo do Tribūna. Tāmo mi je nēkāko čīšcē. Ē. Tō san jā prījē dok san sàmo jā i Mārijo, dok smo bīli muž. A tāmo mi sād nīje nēkī prijélaz bāš za mālenōg. Òndā (u zn. 'ondje', < *onuda) òndā u Tribūnu óndje cijēlā pjēščanā. Òndā mi je lèpšē. Dā. Dòbro. Lijēpo. Dā. Dā. A nēkāko òdmā dūbokō. Kào u Sòvl(...). Ē. Mālē, dā. Dā... Dā. Dōbro. Dā. Dā... U Tribūnu ìmā bāš svē. Īmā kàfīc, ìmā slādolēd, ìmā frītule... Šta gòd xòceš mōžeš ònō, i... I za òdrāslē i za djēcu, tākō da ònō... Sādřžāj je mēni po mjèri. Nīčeg bāš ònō sād prēvišē. Nēmā ni prēvišē ni lūdī... (...) okē. Lēžālke sa sūncobrāni¹¹²,*

¹¹¹ [x] se dobro ne čuje, ali se čuva u tom primjeru.

¹¹² Posrijedi je jedini ovakav primjer (I mn.) u cijelu korpusu, no nije iz novoštokavskih ikavskih govora Kninske krajine prema svjedočenju drugih ispitanika. Ispitanica čiji se govor oprimjeruje dijelom je iz Strane u naselju

svě šta mīslīm, što bi mògao požèl'ti na pláži. Ònō, nòrmālno. Ā ē, ònē stvāri, dà. Ma dòbro. Ma višē je stvār ònō, já kad se nāv'knēm nēgdje, òndā já tō nè mijěhām bāš. Ê. Dà. Dà. Pa jèsmo. Nēām... Od jèdan smo dànas... Něšto je bílo čīm smo otvòrili i òndā òvāj dijo. Sād mǎlo bǔdē glúxo dōba. A òvāj... Dok je òvā vèl'kā vrućina, òndā tǎmo iza pēt. Ājde, rēcimo da lūdi izāžū pa... Òbavē tō. Ònō... Bāš ěkstra je vrúce. Kò ce, sād pòslijē rúčka bōlē je mǎlo lěci. Dá. Dà. Višē je za mǎlo ùb'ti òko ('odmoriti se', 'odrijemati') nego za íci knīge. Al' dòbro. Axá, svē stīgnē, òbavī svē, dà. Jē, kò rádī nè može se bāš tākō (...) Al' dà, umirovleníci mògū. Tād u dvánājst. Já ti žívīm bāš preko púta gospòdārské kòmorē, u ònōj stārōj zgrādi. Prāvoslāvnā cřkva... Ê, preko púta prāvoslāvnē cřkvē. A stārā jèdna zgrāda. Ma òvdje, óvdje dōle u grādu. Ma u cētru, mīslīm u cētru... Někad bījo cētar. ⁴Ê. Dà, dá, dà... Dà. Dòbro, mēni je, mēni je, tāj dónī dijo grāda já pām'tīm kào cētar. Ili po pričama. Nè mogu rěci sād „pām'tīm” jer sam òtišla ko dijéte. Īmala sam čètri gòdine, ali ònō, po pričama tō je vřvilo živòtom. Rànijē, i òndā i tú je pijaca, ònō, někad bíla pijaca. Tākō da, òbično se život krécē óndje gdjē je třžn'ca, jè li, pijaca, tākō da... A sād je tō svē drugācijē. Dà. Êi. Jē, jē. Vijéko je sùper, dà. Ījako je... Sād je nàpravijo tú kùćicu stārū svòju, u stráni i presèlijo... Bāš òn, ònō... Zǎprāv^o i mòja báka je, prǎbáka je iz strānē. Preko māmē já vúčem porijéklo od tǔd. Ê. Ê, ê. Tākō da sam já isto tú bāš... dómācā. Mòj muž vòlī rěci „stārā Kníhānka”¹¹³. „Nè mogu já bít' stārā”, já kǎžēm. „Já sam dómācā.” Kníhānka jèsam, al' nísam bāš stārā! Nájvišē je tō, kào, fráza pa òndā svāšta ù nū úžē. Stārī Kníhanin, pǎ... Dà. Dà... I štā si tí òndā sād zámislijo? Jè l' òvāj rǎzgovōr isto ùlazī u... Axā. Dà, dà, dà. A Āna je, znāči, tēbi tětka? Āxā. Dà.

Kninu, a dijelom iz Golubića, također u Kninskoj krajini. Stoga je taj primjer očito ponesen iz nekoga drugoga govora iako ukupno uzevši njezin govor ne odudara od kninskoga novoštokavskoga ikavskoga.

¹¹³ Rjeđi oblik nastao nuzgrednim kraćenjem. Obično je *Kníhanin*, *Kníhānka* prema *Knín* – *Knína* G jd. (n. p. B).

ZAKLJUČAK

Unatoč složenoj jezičnoj i demografskoj slici Kninske krajine i prije Domovinskoga rata i danas kninski novoštokavski ikavski govori očuvali su veliku većinu značajka karakterističnih za novoštokavske ikavske govore (potpoglavlje 2.3.), naročito u Dalmatinskoj zagori. Stoga se potvrđuje prva hipoteza da i starosjedioci i povratnici dobro čuvaju svoj materinski govor uz neke razlike. Potvrđuje se i druga hipoteza da su primjetne razlike u fonologiji i morfologiji govora triju naselja. Na koncu, potvrđena je i treća hipoteza o razlici u fonologiji i morfologiji između starijih i mlađih ispitanika. Pritom su po nekim čestim značajkama (izostanak $-m > -n$ i primjeri poput *osàmnājst* sa $-aj-$) kninski novoštokavski ikavski govori posebno bliski govorima Vrličke krajine i Badnja u Drniškoj krajini. Osjeća se utjecaj kninskih istočnohercegovačkih govora u nekoliko stvari: povećanu udjelu jekavizama osobito u Kninu, u nekih primjera rotacizma, u naglasku infinitiva poput *rèci*, *dóci* (oboje fakultativno u različitoj mjeri) i glagolskih pridjeva radnih poput *rèkla*, *túklo* (dominantno za ` , rjeđe za ´), zatim *dřžāla* prema *dřžā* (ovisno o primjeru manje ili izrazitije prevladava). Naspram vrličkim novoštokavskim ikavskim govorima ikavizmi su također rjeđi. Također, minimalni su primjeri sa $a > o$ (*èvolā* uza *èvalā*, *vòjme*), što je također razlikom i prema govorima Vrličke krajine i Badnja, ali i drugim novoštokavskim ikavskim govorima. Moguće je da se u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima *a* danas čuva jer se primjeri poput *sèdom*, *òsom* rabe od domicilnih novoštokavaca jekavaca. Dakle, došlo je do jezične diferencijacije prema njima u tom pogledu. Do toga je došlo i ponovnim uvođenjem glasa *x* u primjerima poput *xīladu* u nekih govornika, no i u ikavaca i u jekavaca *x* obično nestaje ili dolazi do zamjene. Naknadnom diferencijacijom došlo je i do fakultativna čuvanja $-l$ u primjerima poput *sô(l)*, *stô(l)*, dakle iza [o:]. Diferencijacija se može pretpostaviti i za rjeđe navođeni oblik *tkò*, no u spontanu razgovoru uvijek je *kò* te je ondje diferencijacija u začetku, ako uopće to i jest. Prema tome, utjecaj je kninskih istočnohercegovačkih govora vidljiv, osim izravno u pojedinim značajkama, neizravno i u postupku jezične diferencijacije u novoštokavaca ikavaca. Također, doticajem s novoštokavcima (i)jekavcima, ne i njihovim utjecajem dobro se očuvao futur III. u Kninu u Strani. Za izostanak delabijalizacije $-m > -n$ osim razloga u utjecaju istočnohercegovačkih govora valja pretpostaviti i da ta promjena nikada nije u potpunosti prevladala te se danas gotovo posve povukla (u Kninu u potpunosti izuzme li se alofonija).

U fonologiji inventar je, realizacija i distribucija glasova i naglasaka približno istovjetnim u govorima Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina. Nešto je više razlika bilježeno u vokalizmu u izgovoru vokala *o*, koji je u Kninu i dijelom u Kninskome Polju otvoreniji, dok je u Vrpolju i dijelom u Kninskome Polju zatvoreniji. U konsonantizmu osobito je u Vrpolju

ovjereno obezvučivanje $-d > -t$ (npr. *kàt*, *pràdit*). Od naglasnih je osobitosti u Kninu kratkouzlazni naglasak ponekad akustično silazan (npr. *òstālī* N mn. m. r. odr., *rèkla* gl. pr. r. ž. r.). U vokalizmu redukcija je za razliku od susjednoga badanjskoga govora i govora Vrličke krajine isključivo nepotpunom i dosta čestom, no najrjeđe u Kninu, a najčešće u Vrpolju. I promjene su vokala najčešće u Vrpolju iako su svugdje dobro posvjedočene, no dio je primjera fakultativan. Kako je istaknuto, uglavnom izostaje promjena $a > o$. U stezanju vokala vidljivom je donekle sličnost govorima Vrličke krajine, no ondje su stezanje i gubitak $-l\#$ dosljedniji. Jat je dao i danas uglavnom *i* u Vrpolju i u Kninskome Polju, a u Kninu pretežito *je* i [je:], što je najizrazitijim primjerom utjecaja istočnohercegovačkih govora, ali i medija. Ipak, nakon Domovinskoga rata ikavština više nije pod zazorom (stigmom) i mlađi ju opuštenije rabe. Pritom se neki tipični ikavizmi (*priko*, *mìsēc*, *ùvīk*, *cīlī*) pojavljuju, osim u starijih, i u nekih mlađih Kninjana. U konsonantizmu dobro se razlikuju dva para slivenika, no u najstarijem dijelu Knina (u Strani javljaju se srednji glasovi sličniji *č* i *ž*. Pritom je od govora dublje na kopnu stanje sličnije sinjskomu nego imotskomu. *Ć* i *ž* umjesto *č* i *ž* javljaju se u Vrpolju i u Kninskom Polju u nekolicini domaćih riječi i posuđenica, npr. *ćùćn'ti*, *palacínka*, *sēndvić*. Glas *ž* na mjestu *ž* nešto je češći u Vrpolju nego u Kninskome Polju. Razlika među slivenicima izostaje i u nekih mlađih govornika u Vrpolju te u Kninskome Polju pod utjecajem drugih idioma (npr. šibenskoga). *X* se uglavnom gubi, no češće u sredini riječi nego na početku i na kraju. Fakultativnu čuvanju na kraju svjedoči i pisana riječ Petra Kneževića za G mn. Rijetki su stalni primjeri koji čuvaju *x* i najviše u Kninu: *Xřvāt*, *ńlxov* (Vr i KP u starijih: *ńijov*), u Kninu i *xřpa* uz češće *vřpa* te samo *vřx* 'najviši dio planine', *Dűxovi*, svugdje *krűx* uz češće *krűv*. U pojedinim primjerima vidljiva je i sličnost bitelskomu govoru, ali i ličkim novoštokavskim ikavskim govorima. Svugdje je uglavnom *xrâst* te češće *xrána*, a samo je u starijih kao najviša točka planine u Vrpolju i u Kninskome Polju *vřv* prema inače svugdje običnu *vřx*. *F* se rijetko zamjenjuje i uglavnom na početku riječi, što je u skladu s novoštokavskim ikavskim govorima između Krke i Neretve koje je opisala Čilaš. Rotacizam se bilježi u čestih primjera *mòre* i *kârē* oboje 3. 1. jd. prez., rjeđe i drugdje. Oba su česta prezentska primjera i ishodom istočnohercegovačkoga dijalektnoga utjecaja. Također, dobro je posvjedočeno pojednostavljivanje konsonantskih sljedova (no $-vr-$ $>$ $-r-$ te *Sisvētī sustavno izostaje u Kninu iako je rijetko i u drugim dvama govorima, a i rjeđe je pojednostavljivanje konsonantskih skupina u svim trima naseljima nego u okolnim govorima), kao i gubitak konsonanata. Potonje je glede zapornika značajkom gradskih (urbaniziranih) govora, kao u slučaju kninskoga i češći jekavizam (uz istočnohercegovački utjecaj) i nešto rjeđe čuvanje *x* nego u drugim dvama naseljima, češće nego u bitelskome govoru, te bolje čuvanje *f* nego npr. u Badnju (i drugim govorima između Krke i Neretve prema Čilaš) i u Vrličkoj krajini. Gledajući samo

novoštokavske ikavske govore Dalmatinske zagore, i nerazlikovanje dvaju parova slivenika u kninskoj Strani obilježjem je gradskoga govora. Kninski su novoštokavski ikavski govori pretežito štakavski kao i srodni govori zapadno od Cetine. Pritom je najmanje šćakavizama u Kninu, a i u Vrpolju više ih je nego u Kninskome Polju; malobrojni su i primjeri poput *gòsvoja*, kojih u Kninu nema. U naglasnome sustavu čuva se rubno i pretežito uzlazno-silazni neoakut i naglasni je sustav po tome peteronaglasni. Posve se iznimno čuva i prijelazni dvostruki naglasak. Češći je neoakut svugdje fakultativan i dominantna su četiri novoštokavska naglasaka, prema tome i četveronaglasni sustav. Unatoč rubnu položaju neoakut se čuva u ispitanika svih dobnih skupina anarhično i u različitoj mjeri, a najčešći je u zamjениčnoj enklizi i jednosložnim zamjenicama, u prezentu glagola *rád'ti*, u odnosu *grād – grāda* N jd. – G jd. kada ta riječ znači *Knīn* N jd. (javlja se inače pretežito etimološki u imenskih jednosložnicama) te u priloga *ōde*. Dakle, čuva se ondje gdje nije pomaknut i češći je na etimološkim nego na neetimološkim mjestima. Silazni su naglasci posvjedočeni u određenu broju primjera domaćih riječi i posuđenica u sredini riječi i na kraju, npr. sustavno u *živõtīnā*, *podātākā* oboje G mn. te u primjera poput *statīst'ka*, *komunīzam*, a na kraju riječi npr. u *apsolvēnt*, *dinamīt* (uza *dināmīt*). Široko je posvjedočeno i u prezentu i u osobnih zamjenica (u potonjih gotovo) beziznimno prenošenje naglasaka, no neki primjeri u drugim kategorijama od toga odstupaju. Također, i preskakanje naglasaka često je u A jd., u najčešćih primjera i u ostalim padežima (npr. u imenice *grād*). Stoga je stanje uvelike različito od udaljenijih govora Imotske krajine i Bekije, gdje se prema Liscu naglasak seli na prednaglasnicu u devedeset posto slučajeva. Duljenje pred zvonačnikom provodi se i u N jd. u dvosložnicama, a nema ga osim pred *-j* na kraju riječi i u dometku *-in*. Premda nije sustavno posvjedočeno, kanovačko duljenje pojavljuje se u pojedinim primjerima, a češći je kanovački naglasak. Kanovačko duljenje uvijek je fakultativno, kao i primjeri kanovačkoga naglasaka s predmetkom *pro-* i *po-* u određenoj mjeri dočim su inače primjeri kanovačkoga naglasaka redoviti. Pojedini primjeri kanovačkoga duljenja možda upućuju i na istočnohercegovački utjecaj.

U morfologiji dobro je očuvan sklonidbeni i sprežidbeni sustav. U sklonidbi unutar *a*-vrste imenice muškoga roda uglavnom fakultativno i u n. p. B imaju i kratku množinu, no fakultativni primjeri izostaju u Kninu. Proširak *-ov-* u starijih u Vrpolju i u Kninskome Polju rabi se i ispred nepčanika iako ne posve dosljedno, a u Kninu obrnuto *-ev-* fakultativno i rjeđe dolazi analogijom iza nenepčanika u primjerima *mòstevi/mõstevi* (u Kninskome Polju hapaks je *xrāstevi*, s *x*), *lāktevi/lāktevi* (s običnim *-ov-* svugdje: *lāktovi*, tj. nikada " "). Pritom je *pūtevi/pūtevi* i *kūtevi/kūtevi* fakultativno svugdje, a nešto češće u Kninu. G mn. pretežito ima neujednačene " i uvijek ^ u primjerima poput *jězīkā*, *pīsāmā*, *živõtīnā* i *podātākā*. Također, nastavkom je unutar *a-* i *e-*vrste redovito *-ā*, pri čemu u m. r. biva i *-ī* u pojedinim primjerima,

često i u ž. r. u dvosložnica s konsonantskom skupinom. Nasuprot tomu, unutar *i*-vrste nastavkom je *-ī*, a u pojedinim primjerima *-ijū*. Unutar *a*- i *e*-vrste u m. i ž. r. posve u tragovima bilježi se i ništični nastavak u *trī pūt/pūt* (: *pūtā, pūta, pūta*) *šēst* i *stó l'tār* (: posve obično *stó l'tārā*). Imena na *-o* pretežito se sklanjaju prema obrascu *Bránko – Bránka*, rjeđe *Brūno – Brūna*. Pritom imena koja nemaju dometak *-ko* idu prema obrascu *Jóso – Jósē*. Najčešća su imena na *-e* u m. r., no u ž. r. posve su rijetka i imaju samo V jd. uza N jd. Imena na *-ina* imaju bilo ´, bilo ^, što ovisi o primjeru i o govorniku. Dugouzlazno su naglašene i posuđenice na *-eta*, npr. *rákēta, salvēta*. U Vrpolju i u Kninskome Polju u povlačenju su u starijih i stariji nastavci DLI mn. *-īm* (iza tzv. „duge” množine i u imenica poput *prāsād*; u Kninskom Polju glede *prāsād* i *-īn*, iznimno s *-m > -n*) i *-ami* (*e*-vrsta), što je iščeznulo u Kninu. Pridjevi su najbolje očuvali razliku prema određenosti u N jd., a samo u pojedinim primjerima i u GA jd., pričem je naglasna razlika svugdje očuvana. U stupnjevanju često je i *-ij-* i *-j-*, a svi su zaključci uglavnom slični onima u novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori i izvan nje. Također, pozitiv čuva *-l*, uz rijetke iznimke (*okrúgā/òkrúgā*, (Vr) *dèbejo* – oboje fakultativno). U osobnih je zamjenica zanaglasna duljina prevladala u GA 1. i 2. l. jd. te u povratnoga *sēbē*, a deiktički pokazatelji javljaju se obično u najstarijih i više u Vrpolju i u Kninskome Polju nego u Kninu. Kao i u imenica, DLI mn. *nāmi, vāmi* ne dolaze u Kninu, a samo u (naj)starijih u drugim dvama naseljima. Uпитno je isključivo *štà*, a odnosno *što* i, rjeđe, *šta*. Nešto je stare neodređenosti očuvano u pitanjima poput *Jè l' ti kàkva? = Jè l' ti cèmu?* 'Sviđa li ti se?' Glede pokaznih zamjenica oblici s aferezom *vākī* i *nākī* u Kninu dolaze samo u starijih i dijela ispitanika srednje dobi; također, ondje je samo *tàkav* u svim dobnim skupinama. NA jd. *sāv* u izrazima biva zamijenjen od *cīlī/cijēlī* i češće u Kninu, npr. *Cīlī s' se zap'ljā. ... u cijēlōj tōj tūzi*. U pridjevskoj službi jest i *svě* i *svò* NA s. r. jd. (katkada i ovisno o nacionalnosti prijeratnih govornika), a u imeničnoj samo *svě* NA – ostatak je sklonidbe u m. i s. r. miješan. I u zamjeničnome sustavu vidljiva je veza s drugim novoštokavskim ikavskim govorima uz neke razlike (primjeri poput *sēbē* i sklonidba *sāv* u m. i s. r.). Od brojeva dijelom je, osim pridjevskoga 1 u potpunosti, očuvana sklonidba 2 i 3. Primjeri brojevnih imenica DLI *dvòma, tròma* i *čtveròma* rjeđe se koriste u Kninu, a *sedmeròma*, ne i ***deveteròma* u Vrpolju i u Kninskome Polju dočim je i *čtveròma* ondje rjeđe. U sprežidbi aorist je dobro očuvan u ustaljenim svezama, no većinom u jednini kao i u nekim drugim novoštokavskim ikavskim govorima. U prezentu ima arhaizma (npr. prevladava kratko zanaglasno *-e-* u primjera n. p. C kao *zòve, ráste* oboje 3. l. jd. prez. – tako je obično i drugdje u novoštokavskim ikavskim govorima, ali često i u zapadnoštokavskima općenito) i inovacije (npr. uglavnom fakultativni primjeri poput (Vr, KP) *zàmīnēm/(Kn) zàmijēnēm* 1. l. jd. prez.), a uglavnom ne dolaze primjeri poput *zajèbajēm* 1. l. jd. prez. Dolazi često npr. *ispitīvā* 3. l. jd. prez., rjeđe u mlađih, a svugdje potpuno prevladava

npr. *dònesēm* 1. l. jd. prez., *izvedē* 3. l. jd. prez. U IV. glagolskoj vrsti nastavak *-ū* (3. l. mn. prez.), češći zapadno i južno od Kninske krajine, dolazi samo u nekim primjerima u starijih. U naglasku infinitiva poput *reći*, *doći* i glagolskoga pridjeva radnoga unutar različitih glagolskih vrsta ima, kako je istaknuto, istočnohercegovačkoga utjecaja. Glede oblika prema glagolima I. glagolske vrste stanje je zapravo slično bitelskomu. Imperativ se često pojavljuje sa sraštenom česticom *-dē*, npr. *dājdē*. I ondje stanje je sličnije bitelskomu nego imotsko-bekijskomu. Specifičnošću je i naglasak glagolskoga pridjeva trpnoga u primjera poput *dòvežen*, *pòpiven/pòpijen* (oboje ne i u Kninu), koji je fakultativan i analoški, a drugdje se ne bilježi. Dakle, to je lokalizam u kninskim novoštokavskim ikavskim govorima, dotično u vrpoljskome i u kninskopoljskome. U pravilu je infinitiv neokrnjen, a krnji oblici povremeno se pojavljuju u Kninu u svih dobnih skupina te u Vrpolju i u Kninskome Polju dijelom u mlađih. Česti su otprilike u polovice mlađih ispitanika u svim trima naseljima.

Dobro je očuvan i sustav naglasnih paradigama, no u jednosložnica rijetki primjeri nemaju sekundarnu uzlaznost u n. p. A nigdje u promjeni. Također, što je razlikom prema ostalim novoštokavskim ikavskim govorima u Dalmatinskoj zagori te u Dalmaciji općenito, ne čuva se n. p. C u pridjeva.

Ukupno gledajući postoje razlike na brojnim mjestima između novoštokavskih ikavskih govora Vrpolja, Kninskoga Polja i Knina. Pritom je najčešćim stanjem da se govori Vrpolja i Kninskoga Polja razlikuju od govora Knina uslijed inovacija tipičnih za kninski govor. Tako je u Kninu posve rijetko zatvaranje *o*, a češći zaobljeniji izgovor *a*, rjeđi je ikavizam, gubitak ili zamjena *x*, šćakavizam, deiktički pokazatelji u osobnih zamjenica, afereza u *vàkī* i *nàkī* i srodnim oblicima pokaznih zamjenica, sklonidba brojevnih imenica za oba spola, oblici poput *ispītīvā* 3. l. jd. prez. te aorist, a i neokrnjeni infinitiv te napose vokalska redukcija nešto su rjeđima. Češći je, međutim, futur III. Knin nema razliku među dvama parovima slivenika u Strani, *-vr-* > *-r-* te *vs-* > *s-* u *Svìsvētī, j* kao odraz *d', tzv. „kratku” množinu u n. p. B, starije nastavke DLI mn., jotaciju u *īžēm* 1. l. jd. prez. itd., oblike poput *pobijédije* i *pobídija* oboje gl. pr. r. m. r. i naglasne oblike poput *dòvežen* i *pòpiven/pòpijen*. Stoga je posebno vrpoljski te u nešto manjoj mjeri kninskopoljski tipičnim novoštokavskim ikavskim govorom, a kninski manje tipičnim. Pritom i u fonologiji i u morfologiji i dalje sva tri govora uglavnom sadržavaju tipične značajke novoštokavskih ikavskih govora te se dobro uklapaju u novoštokavski ikavski dijalekt, a navlastito u korpus novoštokavskih ikavskih govora u Republici Hrvatskoj, posebno onih u Dalmatinskoj zagori.

LITERATURA

- Barić, E. et al. (1995) *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Benić, M. (2007) Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji. *Filologija*, 48. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/53614> (2022-07-12)
- Biočina, Z. (2019) *Prepoznavanje i akustička analiza govora otoka Brača*. Doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Bjelanović, Ž. (1977) Novoštokavski govori sjeverne Dalmacije i čakavski supstrat. *Radovi Pedagoške akademije Split*, 2, str. 47-56.
- Bogović, M. (1982) *Katolička Crkva i pravoslavlje u Dalmaciji za mletačke vladavine*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Bošnjak Botica, T.; Menac-Mihalić, M. (2006) Vokalizam i akcentuacija govora Lovreća. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 32 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/9290> (2022-07-12)
- Brozović, D. (1970) Dijalekatska slika hrvatskosrpskoga jezičnog prostora. *Radovi. Razdio lingvističko-filološki*, 8 (5), str. 5-32.
- Brozović, D. (1997) 'narječja hrvatskog jezika'. U: Vujić, A., ur. *Hrvatski leksikon. Sv. 2, L-Ž*. Zagreb: Naklada Leksikon, str. 155-156.
- Brozović, D.; Ivić, P. (1988) *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod „Miroslav Krleža”.
- Crnić Novosel, M. (2019) *Štokavski ikavski govori u Gorskom kotaru*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Čaušević, E. (1996) *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Čilaš, A. (2002) *Fonologija ikavskih štokavskih govora između rijeke Krke i Neretve*. Magistarski rad. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Čilaš Šimpraga, A. (2007) Govor Krivoga Puta kod Senja. *FLUMINENSIA*, 19 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/25759> (2022-07-12)
- Ćurković, D. (2014) *Govor Bitelića*. Doktorska disertacija. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Damjanović, S. (2012) *Slovo iskona*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Državni zavod za statistiku. URL: https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_02/H01_02_02_zup15.html (2022-09-01)

- Državni zavod za statistiku. URL: https://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_04/H01_01_04_zup15.html (2022-09-01)
- Državni zavod za statistiku. URL: <https://popis2021.hr/> (2022-09-01)
- Finka, B. (1977) Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru. *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, XX (1), str. 145-172.
- Finka, B.; Pavešić, S. (1968) Rad na proučavanju čakavskoga govora u Brinju i okolici. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 1 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/102756> (2022-07-12)
- Galić, J. (2017) Prozodijske osobitosti govora Niskoga u Dalmatinskoj zagori. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 9. URL: <https://hrcak.srce.hr/185057> (2022-07-12)
- Galić, J. (2019) Fonološki opis novoštokavskih ikavskih govora Vrličke krajine u svjetlu drugih govora Dalmatinske Zagore. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/349050> (2022-07-12)
- Gelo, J., Crkvenčić, I.; Klemenčić, M. (1998) *Narodnosni i vjerski sastav stanovništva Hrvatske: 1880. – 1991.: po naseljima. Knj. 3.* Zagreb: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.
- Hraste, M. (1956) Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskoga jezika. U: Hraste, M., ur. *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Zagreb: JAZU, str. 387-479.
- Hraste, M. (1964) O govoru Zadra i okolice. U: Ravlić, J., ur. *Zbornik Zadar*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, str. 443-456.
- Hraste, M.; Hamm, J.; Guberina, P. (1956) Govor otoka Suska. U: Hraste, M., ur. *Hrvatski dijalektološki zbornik*. Zagreb: JAZU, str. 5-213.
- Ivić, P. (1964) O govoru ličkih čakavaca (okolina Otočca). *Zbornik za filologiju i lingvistiku*, VII, str. 127-139.
- Jurić, A. (2009) Kanovački naglasak u trogirskome govoru. *Čakavska rič*, XXXVII (1-2). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/80707> (2022-07-12)
- Jurišić, B. (1966) *Govor otoka Vrgade. Dio 1, Uvod*. Zagreb: JAZU.
- Kapović, M. (2005) Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja). *Filologija*, 44. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/15300> (2022-07-12)
- Kapović, M. (2006) Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru. *Kolo*, 16 (4), str. 55-69.
- Kapović, M. (2007) Naglasne paradigme imeničnih i-osnovâ u hrvatskom. *Croatica et Slavica Iadertina*, 3 (3). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/29869> (2022-07-12)

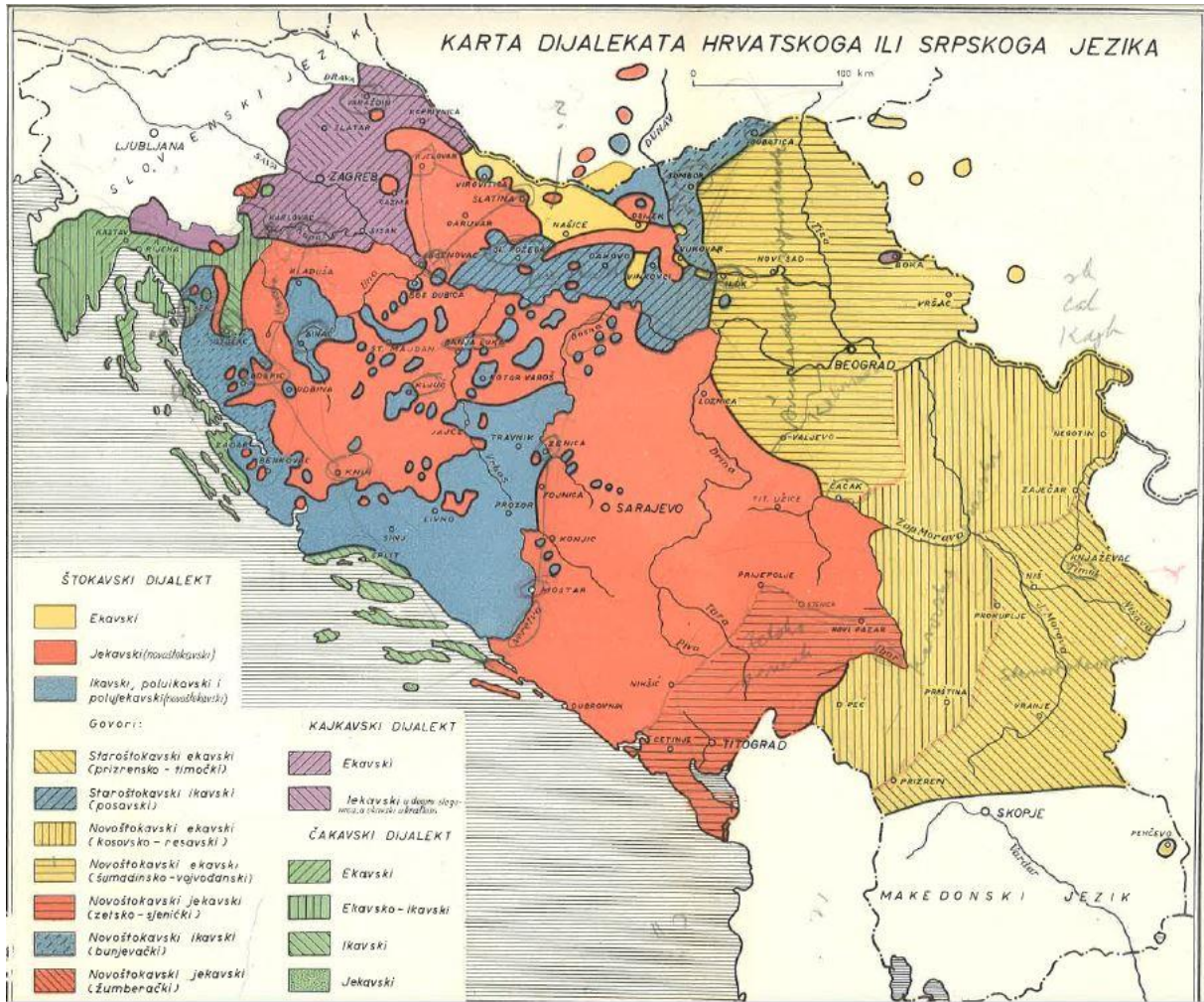
- Kapović, M. (2008a) Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija*, 51. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/53755> (2022-07-12)
- Kapović, M. (2008b) *Uvod u indoeuropsku lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kapović, M. (2010) Naglasak o-osnova muškoga roda u hrvatskom – povijesni razvoj. *Filologija*, 54. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/77788> (2022-07-12)
- Kapović, M. (2011a) Historical Development of Adjective Accentuation in Croatian (suffixless, *-ьнъ and *-ькъ adjectives). *Baltistica*, 7. URL: <http://www.baltistica.lt/index.php/baltistica/article/view/2129> (2022-07-12)
- Kapović, M. (2011b) Naglasak imenica srednjeg roda u hrvatskom – povijesni razvoj. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 17. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/212947> (2022-07-12)
- Kapović, M. (2015) *Povijest hrvatske akcentuacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Kapović, M. (2018) Povijest glagolske akcentuacije u štokavskom (i šire). *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 44 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/299965> (2022-07-12)
- Karamatić, M. (2011) *Franjevačka književnost u Bosni u XVIII. stoljeću*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Kranjčević, M. (2019) Gacki čakavski govori s područja Otočca – zaštićeno nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske. *Senjski zbornik*, 46 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/337336> (2022-07-12)
- Kurtović, I. (2005) O govorima šibenskog zaleđa župe Konjevrate i Mirlović Zagora. U: Gulin, A., ur. *Konjevrate i Mirlović Zagora – župe šibenske biskupije*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, str. 533-540.
- Kurtović Budja, I. (2009) *Govori Makarskoga primorja: fonologija i morfologija*. Doktorska disertacija. Zagreb: I. Kurtović Budja.
- Lisac, J. (2003) *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, J. (2008) Govori Dalmatinske zagore kao dio novoštokavskog ikavskog dijalekta. *Croatia et Slavica Iadertina*, 4 (4). URL: <https://hrcak.srce.hr/32639> (2022-07-12)
- Lisac, J. (2010) *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lukežić, I. (2012) *Zajednička povijest hrvatskih narječja. Sv. 1, Fonologija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada : Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci : Katedra Čakavskoga sabora Grobnišćine.
- Magaš, I. (2014) Govor Pridrage. *Zadarska smotra*, LXIII (3). URL: <https://www.bib.irb.hr/1003202> (2022-07-12)

- Magaš, I. (2019) Usporedna analiza govora Donjih Biljana i Škabrnje. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (2). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/349074> (2022-07-12)
- Marković, I. (2012) *Uvod u jezičnu morfologiju*. Zagreb: Disput.
- Matasović, R. (2001) *Uvod u poredbenu lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Matasović, R. (2008) *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Menac-Mihalić, M. (2005) *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj: s rječnikom frazema i značenjskim kazalom s popisom sinonimnih frazema*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje : Školska knjiga.
- Menac-Mihalić, M., Menac, A. (2011) *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Menac-Mihalić, M., Celinić, A. (2012) *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije*. Zagreb: Knjigra.
- Menac-Mihalić, M., Celinić, A. (2016) Završni *m* i *n* u hrvatskim govorima. U: Botica, S., Nikolić, D., Tomašić, J., Vidović Bolt, I., ur. *Šesti hrvatski slavistički kongres*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo : Hrvatski slavistički odbor, str. 323-332.
- Milas, M. (1903) Današnji mostarski govor. *Radovi JAZU*, 153, str. 47-97.
- Milčetić, I. (1895) Čakavština kvarnerskih otoka. *Radovi JAZU*, 121, str. 92-131.
- Milković, I. (2009) *Lička štokavska ikavica*. Zagreb: Pergamena.
- Mujanić, S. (2019) *Fonologija i morfologija govora bihaćkog područja*. Doktorska disertacija. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Okuka, M. (1983) *Govor Rame*. Sarajevo: Svjetlost.
- Okuka, M. (2008) *Srpski dijalekti*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
- Paić, P. (1998) *Hrvatski kraljevski grad Knin*. Knin: Poglavarstvo grada Knina : Matica hrvatska – Ogranak Knin.
- Павлица, Д. (1971) Акценатски систем у говору села Пољица у Лици. *Прилози проучавању језика*, књ. 7, str. 69-103.
- Pavlović, A.; Pavlović, E. (2018) *Rječnik novoštokavske ikavice benkovačkoga kraja*. Zadar: Matica hrvatska – Ogranak Zadar.
- Pavlović, C. (2000) 'Petar Knežević'. U: Fališevac, D., Nemes, K., Novaković, D., ur. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga, str. 356-357.
- Peco, A. (1961) Akcenat sela Ortiješa. *Građa (Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine)*, X (7), str. 5-51.
- Peco, A. (1989) *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*. 4. izd. Beograd: Naučna knjiga.

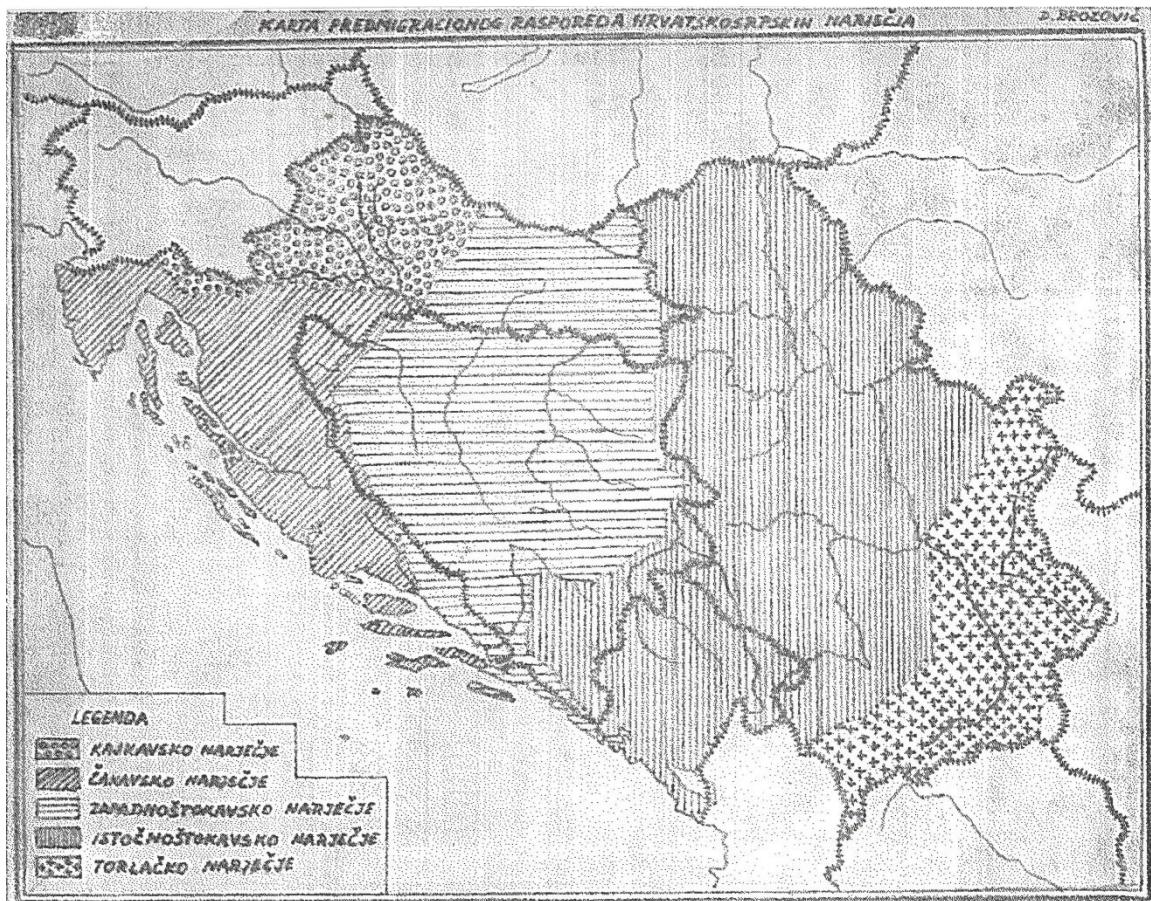
- Peco, A. (2007a) *Govori istočne i centralne Hercegovine*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo : Bemust.
- Peco, A. (2007b) *Govori zapadne Hercegovine*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo : Bemust.
- Peco, A. (2007c) *Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne. Dio 1, Uvod i fonetika*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo : Bemust.
- Peco, A. (2007d) *Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne. Dio 2, Akcenti, oblici, tekstovi*. Sarajevo: Bosansko filološko društvo : Bemust.
- Perkov, D. (2020) *Govor Burnjega i Južnoga Primoštena*. Split: NAKLADA BOŠKOVIĆ.
- Silić, J., Pranjković, I. (2007) *Gramatika hrvatskoga jezika*. 2. izd. Zagreb: Školska knjiga.
- Sočanac, L. (2004) *Hrvatsko-talijanski jezični dodiri: s rječnikom talijanizama u standardnome hrvatskom jeziku i dubrovačkoj dramskoj književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Spicijarić, N. (2009) Romanizmi u nazivlju kuhinjskih predmeta u govoru Dubašnice na otoku Krku – etimološka i leksikološka obrada. *FLUMINENSIA*, 21 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/67767> (2022-07-12)
- Стевановић, М. (1970) *Савремени српскохрватски језик. Књ. I: Увод, фонетика, морфологија*. 2. изд. Београд: Научна књига.
- Šimičić, L.; Ćubelić, M. (2021) Između standardnog varijeteta i lokalnih govora: jezične prakse osnovnoškolaca u Makarskom primorju. *Filologija*, 76. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/382456> (2022-07-12)
- Šimić, I. (2004) *Grad vračeva i umjetnika: knjiga o Kninu*. Knin: HUK.
- Šimundić, M. (1971) *Govor Imotske krajine i Bekije*. Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Šimunić, B. (2013) *Rječnik bibinjskog govora*. Zadar: Matica hrvatska – Ogranak Zadar.
- Šimunović, P. (2004) *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Težak, S.; Babić, S. (2000) *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Velić, L. (2019a) Long syllable development in Slav(on)ic and loss of a. p. b i-type noun declension in modern Croatian. *Croatian Studies Review*, 14-15 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/369247> (2022-07-12)
- Velić, L. (2019b) Udio talijanizama i turcizama u kninskome govoru. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (2). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/349078> (2022-07-12)
- Velić, L. (2020) Podrijetlo naglaska na predmetku u dijalektalnoj prezentskoj promjeni glagola prve glagolske vrste u hrvatskom jeziku. *Slovo*, 61. URL: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1518717&dswid=590> (2022-07-12)

- Velić, L. (2021a) On the Appearance of Falling Tones Among First-conjugation Infinitives in Newer Monolingual Croatian Dictionaries. *Slovo*, 62. URL: <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1628671&dswid=4399> (2022-07-12)
- Velić, L. (2021b) Remnants of the old Accent Paradigm B in Croatian i-type nouns as previously explored. *Croatian Studies Review*, 16-17 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/405027> (2022-07-12)
- Vidović, D. (2007) Accentual Alternations in Neo-Štokavian Ijekavian Dialects of Neretvanska krajina. U: Kapović, M., Matasović, R., ur. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, str. 199-211.
- Vidović, D. (2013) Naglasci u govoru i toponimiji Zažablja i Popova. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 39 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/166930> (2022-07-12)
- Vidović, R. (1992) Primjer dvostrukog različitog naglaska u splitskom čakavskom govoru (vernakularu) prve polovice XX. stoljeća. *Čakavska rič*, XX (2). URL: <https://hrcak.srce.hr/137808> (2022-07-12)
- Vranić, S.; Zubčić, S. (2018) Hrvatska narječja, dijalekti i govori u 20. stoljeću. U: Bičanić, A., ur. *Povijest hrvatskoga jezika. Knj. 5, 20. stoljeće: prvi dio*. Zagreb: Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti CROATICA, str. 525-579.
- Vrsaljko, S. (2015) *O suvremenom zadarskom govoru*. *Filologija*, 64. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/226040> (2022-07-12)
- Vukša Nahod, P. (2015) Naglasak imenica e-vrste i i-vrste u slivanjskim govorima. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 41 (1). URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/209349> (2022-07-12)
- Vukša Nahod, P. (2017a) Naglasak imenica a-vrste u slivanjskim govorima. *Jezikoslovni zapiski*, 23 (1). URL: <https://ojs.zrc-sazu.si/jz/article/view/6868> (2022-07-12)
- Vukša Nahod, P. (2017b) *Slivanjski govori: fonologija i morfologija*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Vukušić, S. (1984) *Nacrt hrvatske naglasne norme na osnovi zapadnog dijalekta*. Pula: Istarska naklada.

PRILOZI

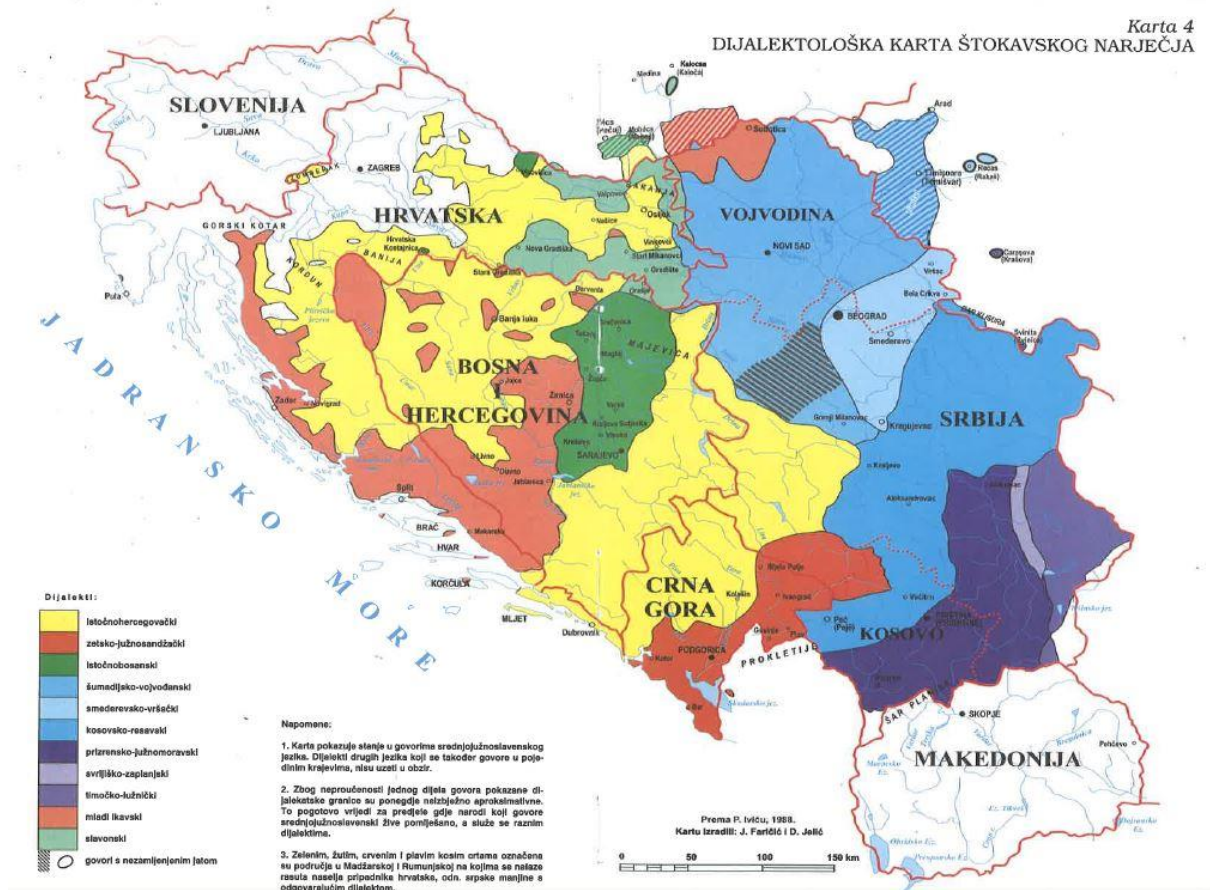
Karta 1. Karta dijalekata hrvatskoga ili srpskoga jezika (Hraste 1956)

Karta 2. Karta predmigracionog rasporeda hrvatskosrpskih narječja (Brozović 1970)

Karta 3. narječja hrvatskog jezika (Brozović 1997)

Karta 4. Dijalektološka karta štokavskog narječja (Lisac 2003)

Karta 5. Karta štokavskoga narječja i štokavskih dijalekata u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini (Vranić – Zubčić 2018)

O autoru

Luka Velić rođen je u Šibeniku 1992. godine. Osnovno i srednjoškolsko obrazovanje (smjer opće gimnazije) stječe u Kninu. Na dvopredmetni preddiplomski studij kroatistike i lingvistike na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu upisuje se 2011. godine, a na dvopredmetni diplomski studij kroatistike i lingvistike na istome fakultetu 2014. godine. Ondje i diplomira pod mentorstvom dr. sc. Ive Pranjkovića 2016. godine temom *Opis naglasnoga sustava imenica u govoru grada Knina s osobitim naglaskom na govor starosjediteljskoga stanovništva*. Godine 2017. upisuje također na Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Zagrebu poslijediplomski studij „Hrvatska filologija u interkulturnome kontekstu”, tijekom kojega je objavio i nekoliko znanstvenih članaka.

POPIS OBJAVLJENIH RADOVA

Velić, L. (2019a) Long syllable development in Slav(on)ic and loss of a. p. b i-type noun declension in modern Croatian. *Croatian Studies Review*, 14-15 (1), str. 109-113.

Velić, L. (2019b) Udio talijanizama i turcizama u kninskome govoru. *Croatica et Slavica Iadertina*, 15 (2), str. 425-442.

Velić, L. (2020) Podrijetlo naglaska na predmetku u dijalektalnoj prezentskoj promjeni glagola prve glagolske vrste u hrvatskom jeziku. *Slovo*, 61, 54-67.

Velić, L. (2021a) On the Appearance of Falling Tones Among First-conjugation Infinitives in Newer Monolingual Croatian Dictionaries. *Slovo*, 62, 72-77.

Velić, L. (2021b) Remnants of the old Accent Paradigm B in Croatian i-type nouns as previously explored. *Croatian Studies Review*, 16-17 (1), 15-26.